

KONFLIKTY HODNOT V REGIONU MEZI ODROU A DUNAJEM

MAPOVACÍ STUDIE A OSVĚDČENÉ POSTUPY

EDITOŘI

Dušan Ondrušek
Boris Strečanský
Zuza Fialová

EDITOŘI: DUŠAN ONDRUŠEK, BORIS STREČANSKÝ, ZUZA FIALOVÁ

Tato mapovací studie je součástí programu **Evropská síť pro nenásilí a dialog (ENND)**, který hledá nenásilné přístupy k současným konfliktům hodnot. Pomáhá shromažďovat a sdílet informace zjištěné rozličnými organizacemi občanské společnosti, které se týkají zásahů třetích stran, a procesní nástroje pro veřejnou diskusi v těchto sedmi zemích: **Slovensko, Česká republika, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko a Německo**. Usiluje o vytvoření funkční sítě, která se stane protiváhou odklonu střední a východní Evropy od ideálů a hodnot, jež vytvářejí projekt sjednocené Evropy, a dále o vytvoření sítě organizací občanské společnosti a jednotlivců, kteří působí v oblasti zásahů do konfliktů hodnot a deradikalizace, s cílem učit se jeden od druhého, shromažďovat vyzkoušené přístupy k zásahům do konfliktů hodnot, vzájemně podporovat své zásahy a organizovat veřejné kampaně podporující společné cíle a hodnoty.

PARTNEŘI PROJEKTU:

Partners for Democratic Change Slovakia

Cultures Interactive – Německo

Partners Bulgaria Foundation

Partners Hungary Alapítvány

Fundacja Partners Polska

NESEHNUTÍ – Česká republika

PATRIR – Rumunsko

AUTOŘI KAPITOL O JEDNOTLIVÝCH ZEMÍCH:

Bulharsko: Daniela Kolarova

Česká republika: Tatiana Dumbrava, Mariana Zbořilová, Michaela Stejskalová

Německo: Tina Heise, Oliver Kossack, Anika Posselius

Maďarsko: Júlia Vida, János Wagner, József Rostás

Polsko: Marcin Ślarzyński, Maciej Tański

Rumunsko: Anda Totoreanu

Slovensko: Zuza Fialová

VÝZKUMNÍCI A PŘÍSPĚVATELÉ: Elmira Nesheva, Eva Viorela Sfarlea, Andrei Trubceac, Janek Lassau, Katarína Bajzíkoviá, Lukáš Zorád, Juraj Havlík, Jiří Chovaneček, Johana Kollárová, Alžbeta Micsinaiová

RECENZENTI:

Erik Láštic – Katedra politologie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě

Bartek Pytlas – Geschwister-Scholl-Institut für Politikwissenschaft, Ludwig-Maximilians-Universität München

Boris Strečanský – Centrum pre filantropiu, Bratislava

KOORDINÁTOR STUDIE: Katarína Bajzíkoviá

GRAFICKÝ DESIGN A ÚPRAVA: Zuzana Čičelová

OBRAZ NA TITULNÍ STRANĚ: Valentin Serov – Znásilnění Evropy; Wikimedia Commons

VYDAVATEL: Partners for Democratic Change Slovakia, 2018

PŘEKLAD DO ČEŠTINY: Dům zahraniční spolupráce. Překlad publikace byl financován z projektu EPALE za podpory Evropské komise.

ISBN 978-80-88153-57-3

EDITOŘI

Dušan Ondrušek

Boris Strečanský

Zuza Fialová

KONFLIKTY HODNOT V REGIONU MEZI ODROU A DUNAJEM

MAPOVACÍ STUDIE A OSVĚDČENÉ POSTUPY

Obsah

ÚVOD __ 5

1. **Nově vznikající výzvy, staré dělicí linie** __ 5
 - 1.1. Fragmentace __ 6
 - 1.2. Polarizace __ 6
 - 1.3. Zhoršování dialogu kvůli sociálním sítím a sociálním médiím __ 6
2. **Metodika mapování konfliktů** __ 7
 - 2.1. Konflikty hodnot, které jsou předmětem mapování __ 7
 - 2.2. Popisy konfliktů __ 8
 - 2.3. Časové období, které je předmětem mapování __ 9
 - 2.4. Zdroje a způsoby shromažďování informací __ 9
3. **Společné konflikty hodnot a jejich parametry** __ 10
 - 3.1. Migrační krize __ 10
 - 3.2. Práva LGBT lidí, genderová filozofie, rodinné modely, interrupce, postavení žen ve společnosti __ 13
 - 3.3. Postavení etnických a náboženských menšin __ 15
 - 3.4. Konflikty týkající se životního prostředí, veřejného prostoru a podílu na bohatství __ 17
 - 3.5. Další konflikty a jejich společné parametry __ 17
4. **Shrnutí sedmi evropských zemí** __ 19
 - 4.1. Bulharsko __ 19
 - 4.2. Česká republika __ 20
 - 4.3. Německo __ 21
 - 4.4. Maďarsko __ 22
 - 4.5. Rumunsko __ 22
 - 4.6. Polsko __ 22
 - 4.7. Slovensko __ 23Zdroje __ 24

ANALÝZY KONFLIKTŮ ZE SEDMI EVROPSKÝCH ZEMÍ __ 25

BULHARSKO __ 25

- Úvod __ 25
1. Etnický konflikt v Bulharsku: Burka – hrozba islámského radikalismu a ohrožení národní bezpečnosti __ 26
 2. Polarizace názorů na uprchlíky __ 30
 3. Ochrana přírody versus hospodářský rozvoj __ 35
 4. LGBT komunita a tradiční hodnoty __ 38
- Zdroje __ 42

ČESKÁ REPUBLIKA __ 43

- Úvod __ 43
1. Vztahy mezi muslimskou menšinou a většinovou společností __ 43
 2. Možnost adopce dětí LGBT rodiči __ 47
 3. Přístup romských dětí ke kvalitnímu základnímu vzdělání __ 49
 4. Ekonomické versus environmentální hodnoty v přístupu k jaderné energii __ 51
- Zdroje __ 54

NĚMECKO _ 57

Úvod _ 57

1. Přistěhovalectví a integrace _ 58
 2. Genderová práva versus genderová ideologie _ 66
 3. Důvěryhodnost médií (hlavního proudu) a „postpravdivá“ společnost _ 70
- Zdroje _ 73

MAĎARSKO _ 75

Úvod _ 75

Metodika _ 75

1. Přijetí LGBT lidí ze strany společnosti a jejich rovnoprávnost v Maďarsku _ 75
 2. Problematika uprchlíků, migrantů v Maďarsku _ 78
 3. Sexismus a násilí na ženách _ 81
 4. Přístup ke vzdělání a integrace romských dětí _ 83
- Zdroje _ 86

POLSKO _ 88

Úvod _ 88

1. Konflikt týkající se žádoucího modelu rodiny _ 88
2. Konflikt týkající se reformy vzdělávání _ 90
3. Konflikt týkající se zákona o interrupcích _ 91
4. Konflikt týkající se přijímání muslimských migrantů _ 93
5. Konflikt týkající se postavení Ukrajinců v Polsku _ 95

Závěrečné poznámky _ 96

Zdroje _ 97

RUMUNSKO _ 99

Úvod _ 99

1. Vztahy mezi romskou komunitou a většinovým obyvatelstvem _ 100
2. Uprchlíci, žadatelé o azyl a jiní migranti _ 103
3. Vztahy mezi LGBT komunitou a většinovým obyvatelstvem _ 105
4. Vztahy mezi muži a ženami _ 108

Zdroje _ 110

SLOVENSKO _ 112

Úvod _ 112

Metodická poznámka _ 112

1. Migrační krize _ 113
2. Vzestup popularity krajně pravicového extremismu a ultranacionalismu _ 118
3. Romská menšina _ 125
4. LGBT práva versus „tradiční rodina“ _ 129
5. Geopolitické napětí jako zástupný konflikt ve sféře hodnot _ 135

Zdroje _ 136

OSVĚDČENÉ POSTUPY _ 139

- 1. Boj proti dezinformacím, falešným zprávám a nenávisným projevům _ 139**
 - Místní iniciativy bojující proti extremismu v online prostoru – Slovensko _ 139
 - SocioFactor – Česká republika _ 140
 - Neue deutsche Medienmacher (Noví němečtí mediální odborníci) – Německo _ 140
 - Correctiv – Německo _ 141
 - Hate Free Culture, Zvol si info, Encyklopedie migrace – Česká republika _ 141
 - No Hate Speech Movement – Rumunsko _ 142
 - Centrum Monitorowania Dyskursu Publicznego (Centrum pro sledování veřejného diskursu) – Polsko _ 142
- 2. Projekty živých diskusí podporující toleranci, porozumění a deradikalizaci _ 143**
 - Projekty živých diskusí Spoločná krajina, Zabudnuté Slovensko a nomadSPACE – Slovensko _ 143
 - Proces řízení zúčastněných stran „Fórum o elektrárně“ v Gönyű – Maďarsko _ 144
 - Cultures Interactive e.V. – Německo _ 144
 - Bubap – Budapest Walk Shop – Maďarsko _ 145
 - Platforma osmi kulturních center umožňujících dialog a debaty – Bulharsko _ 145
- 3. Projekty, které integrují migranty nebo menšiny, bojují proti stereotypům a posilují postavení komunit _ 146**
 - Multi Kulti Map – Bulharsko _ 146
 - Iniciativa: Jsem romský doktor – Rumunsko _ 147
 - Škola Začít spolu ve městě Pécs a model Hódmezővásárhely – Maďarsko _ 148
 - Mezikulturní pracovníci magistrátu města Brna – Česká republika _ 149
 - „Jugendliche ohne Grenzen“ (Mládež bez hranic) – Německo _ 149
 - Kto pomôže? – Slovensko _ 149
 - Vítejte, migranti, a Nedělní oběd Menedék – Maďarsko _ 150
 - Kinder im Zentrum Gallus e.V. – Německo _ 151
 - United Colors: Sociální podniky Romů – Slovensko _ 151
 - MigraNet: Regionální síť pro integraci migrantů – Rumunsko _ 152
 - Inovační vzdělávací program v obci Hejőkeresztúr – Maďarsko _ 152
- 4. Specifické iniciativy zaměřené na dialog mezi LGBT komunitou a křesťanskou komunitou _ 153**
 - Hnutí Křesťané za homosexuály – Maďarsko _ 153
 - Kampaň za adopce osobami stejného pohlaví: Různé rodiny, stejná práva – Česká republika _ 153
 - Pozdravme se navzájem pozdravením pokoje – Polsko _ 154

Úvod

1. Nově vznikající výzvy, staré dělicí linie

V posledním čtvrtstoletí jsme byli svědky fascinujícího experimentu, jímž byl proces transformace postkomunistických zemí střední a východní Evropy z totalitarismu na liberální demokracii. To nabízí značné množství poznatků o globální sociální dynamice vývoje sociálních konfliktů. Tato transformace není jednostranná ani jednosměrná, a už vůbec nebyla snadná. Obecné výsledky jsou však pozitivní. S výjimkou bývalé Jugoslávie nedošlo v posledních 25 letech v zemích střední a východní Evropy k občanské válce, trhové hospodářství se zakořeněním a převládající měřítko střední délky života a kvality života se obecně zlepšují. Cena za tento posun je samozřejmě vysoká a pozitivní důsledky těchto společenských změn nejsou rovnoměrně rozloženy mezi všechny generace, všechny vrstvy příslušných společností ani všechny dílčí regiony na tomto území. Získáváme také důležité praktické poznatky o transformační dynamice celých společností z hlediska řešení konfliktů a transformace konfliktů.

Charakter konfliktů v tomto regionu se mění, stejně jako strategie řešení nově vznikajících výzev, které mají kořeny ve starých dělicích liniích našich společností.

V počátečních fázích tohoto rozsáhlého transformačního procesu vnímal český filozof Václav Bělohradský (1992) společenské konflikty v kontextu úsilí o demokracii ve třech směrech:

1. Nepotlačitelný konflikt mezi *legitimitou* a *legalitou*. Zjednodušeně jde o konflikt mezi povinností zákona pro všechny občany a nutností vytvořit takové mechanismy pro účast na politickém rozhodování, které minimalizují riziko, že rozhodnutí povinná pro všechny mohou poškodit zájmy jednotlivců.
2. Konflikt mezi *racionalitou* a *přiměřeností*, přičemž racionalita znamená využívat všech prostředků, které nám účinně pomáhají dosáhnout našich cílů. Naše cíle jsou přiměřené, pokud mají naději obstát v soutěži na trhu myšlenek, kde lidé kritizují vše. (Bělohradský, 1992, s. 571) Přiměřenost znamená hledat řešení, která rovněž zohledňují partnery v rámci změn. Proto přiměřenost často bývá v rozporu s racionalitou – to znamená hledání ideálně správných řešení. Konflikt mezi racionalitou a přiměřeností se v nejextrémnějším stadiu projevuje také tím, že velmi racionálními postupy lze dospět k velmi nepřiměřeným výsledkům.
3. Konflikt mezi *vládou* a *opozicí*. Přístup, který je odvozen pouze z důrazu na legálnost (a nebere v úvahu legitimitu) a na přístup, který pomáhá pouze racionalitě (i na úkor přiměřenosti), vede ke zhoršení konfliktu mezi vládou a opozicí. Takovýto jednostranný přístup vede k polarizaci a roztržičnosti společnosti a dříve či později k eskalaci konfliktu. Bělohradský považuje proces demokracie za pozitivní řešení těchto konfliktů. Vývoj demokracie je vývojem legitimacy zákonů a přiměřenosti jednotlivců. Přiměřenost se prosazuje schopností přijmout vědomí, že několik „pravd“ může existovat společně, bez nárokování jediného správného vysvětlení skutečnosti, jediné racionální pravdy. Důležitější než tato pravda je neustálý proces dialogu. Schopnost překládat myšlenky do „mezijazyka“ znamená být připraven předložit tyto myšlenky kritice a být schopen naslouchat myšlenkám ostatních.

Konflikt mezi vládou a opozicí v demokratické společnosti neohrožuje fungování této společnosti. Navzdory konfliktům je stabilita společnosti zajištěna vzájemně sdílenými pravidly boje o politickou moc. Bělohradský předpokládá, že vůdčí síly ve společnosti budou schopné pěstovat chápání rozvoje společnosti a demokratičtější pohled na způsoby řešení překážek v konfliktu dvou či více stran.

Postkomunistické země zahájily proces demokratizace a rozvoje otevřené společnosti tím, že kladly důraz na institucionální architekturu budování demokratických institucí (parlamenty, volební orgány, řídicí struktury, soudy, transparentní procesy místních a národních institucí) a další klíčové principy demokracie, jako jsou svobodná média, právní stát či občanská společnost. Toto byl nezbytný základ pro institucionální mechanismy, které se vypořádávají s různorodými zájmy. Další důležitá součást zásadní společenské změny

je spojena s vytvořením a pěstováním demokratické kultury (instituce archivace společenské paměti, výchova k občanství a demokratické kultuře, zrcadlení hodnot svobody, práv menšin a demokracie). V této „oblasti demokratické kultury“ ještě stále zbývá mnoho práce. Slovy prvního československého prezidenta T. G. Masaryka: „Tož demokracii bychom už měli, teď ještě nějaké ty demokraty.“ (Pehe, 2014)

Absence způsobilosti k demokratické kultuře je patrná v ničivé povaze každodenních střetů různorodých zájmů. Tyto zájmy se opírají o nediskutovatelné morální hodnoty a přesvědčení, u nichž se má za to, že se navzájem vylučují, přičemž každá si nárokuje nadřazenost nad ostatními, ať už jde o esenciální hodnoty mravních systémů založených na náboženské nauce či lidských právech, nebo o procesní hodnoty dialogu a uvažování. Strach z toho, že jedna strana silou státní moci převáží nad druhou, zvyšuje toto napětí a živí nedůvěru. Možnost existence nepatrných překryvů mezi konfliktními hodnotami a nutnost koexistence hodnot je upozadována.

Změněné prostředí, které ovlivňuje charakter nového konfliktu, souvisí se zvýšenou fragmentací společnosti, dramatickou polarizací, změnou způsobu veřejného diskursu, který se přesunul do sociálních sítí a sociálních médií, a novou formulací dělicích linií při popisování a chápání našich vlastních hodnotových identit.

1.1. Fragmentace

Žijeme ve věku fragmentace. Lidé mají tendenci zůstat ve svých uzavřených komunitách a uskupeních a vyhýbat se kontaktu a komunikaci s jinými lidmi odlišných názorů, hodnot a potřeb. Bez intenzivní obousměrné komunikace si každý den vytváříme neviditelné komunikační „bubliny“, které filtrují informace, jež nepodporují naše názory – to je základem pro vznik předsudků a stereotypů a další vzájemné vzdalování zájmových skupin. Toto je jedna z hlavních výzev naší doby. John Paul Lederach (Lederach, 2016) poznamenává, že naše fragmentace je živnou půdou pro odlidšťování. Silná dynamika společenské fragmentace naznačuje, že jsme dostatečně nezapojili vlastnosti, které musíme pěstovat, abychom katalyzovali vedení k opětovnému zlidšťování. Společenskou fragmentaci lze také vysvětlit jako výsledek tlaků moderního světa (Bauman, 2000).

1.2. Polarizace

Poslední roky veřejného diskursu v regionu střední Evropy byly charakterizovány rychlou polarizací buď během formulování problémů a postojů, nebo ihned poté. Sociální síly, které pronikají do našeho jazyka a našich reakcí, spadají do falešného binárního pojetí „my“ versus „oni“. Polarizace naší společné diskuse a polarizace při vyjadřování našich vlastních postojů je často vytvářena kaskádovým procesem formování názorů, kdy se nespolehneme na fakta týkající se objektivních bodů zájmu, ale jsme ovlivňováni názory našich názorových partnerů ve skupině. „Společně se stupňováním polarizace může dojít k tomu, že se budeme uchýlovat do bezpečí a hovořit pouze s těmi, kteří s námi souhlasí, a příliš snadno podlehneme vzorcům obviňování, defenzivního a reaktivního chování. Je nutné učinit krok zpět, představit si naši společnou síť vztahů a mobilizovat zájem o širší společné dobro – jako součást lidstva hájit lidské hodnoty za hranicemi našich rozdělených identit, ať už jsou jakékoli.“ (Lederach, 2016, s. 1)

1.3. Zhoršování dialogu kvůli sociálním sítím a sociálním médiím

Kanály, jimiž probíhá interakce, se posunuly od tradičního dialogu tváří v tvář a využívání tradičních médií k online diskusím. Tato asynchronnější interakce prostřednictvím virtuálního prostoru dramaticky změnila charakter veřejného dialogu. Weby sociálních médií demokratizovaly mediální prostředí a umožnily komukoli vytvářet obsah a šířit jej svým přátelům a rodině. To přineslo mnoho výhod, pokud jde o vyšší rychlost a rozsah možných zúčastněných aktérů, ale současně je to spojeno se zjevnou závažnou nevýhodou: Bez kvalitativních filtrů, které jsou tradičně zajišťovány médii hlavního proudu, se výrazně zvětšuje prostor pro rozsáhlé šíření naprostých nesmyslů. Zvyšující se polarizace zpráv prostřednictvím sociálních médií umožňuje vytvářet paralelní, vzájemně nekomunikující světy a umožňuje velkým názorovým skupinám žít v různých verzích reality. Následkem toho je stále obtížnější zachovat otevřenou výměnu informací a názorů, která je kritickým předpokladem pro fungování demokratického systému.

Příliš často jsme svědky jevu nazývaného „*scienceploitation*“ (termín vytvořený Timem Caufieldem), který popisuje stále častější situaci, kdy zprávy v sociálních médiích uchopí legitimní oblast vědy a nepřesně ji zjednoduší pro širokou veřejnost (Groshek, Bronda, 2016). Ve světě online diskusí pozorujeme tzv. „*online efekt ztráty zábrán*“ (formulovaný Johnem Sulerem) – zveřejňování příspěvků pro neznámé lidi, a to anonymně, poloanonymně nebo pod falešnými účty. „Autoři komentářů, kteří nestojí tváří v tvář a dokážou se odpoutat od skutečnosti, že jednají s jinými lidskými bytostmi. Toto ve svém souhrnu představuje důvod, proč uživatelé přestávají jednat slušně a začínají agresivně hájit obsah, který ani nemusí být přesný.“ (Groshek, Bronda, 2016, s. 1) Občas se vyskytnou tendence vysvětlovat změny ve společnosti a hovořit o „postpravdivé“ či „postfaktické“ společnosti. Velké části těchto jevů lze porozumět analýzou změněných metod veřejného diskursu, které vyplývají z využívání sociálních sítí a sociálních médií.

2. Metodika mapování konfliktů

Tato studie je součástí projektu Evropská síť pro nenásilí a dialog (ENND), který – v souladu se svým názvem – představuje iniciativu zaměřenou převážně na vytváření sítí a aktivismus a jehož cílem je propojit úspěšné iniciativy, které zmírňují konflikty a podporují dialog v evropských společnostech. Tato studie tedy mapuje konflikty hodnot v sedmi zemích EU a soustřeďuje se především na možné kroky, jimiž aktéři občanské společnosti mohou tyto konflikty pokojně řešit. Nečiní si ambice být důkladnou vědeckou analýzou všech konfliktů hodnot vyskytujících se v daném regionu, ale spíše provést ve vybraných zemích rozsáhlé mapování konfliktů hodnot, jejich důvodů, zúčastněných stran a navrhovaných možných budoucích scénářů. Jejím cílem je vytvořit informační základnu pro budoucí kroky sítě občanských aktérů.

Sedm zemí popsaných v této mapovací studii spojuje společné postkomunistické dědictví (v případě Německa to platí pouze pro část země), takže politická kultura je ovlivněna obdobnými souvislostmi, pokud jde o zkušenosti a vzdělávání. Každá z těchto zemí je samozřejmě jedinečná a vývoj po změně autoritářských režimů se ubíral specifickými cestami. V některých zemích hrála romská menšina a vztahy mezi Romy a Neromy důležitou roli v rámci veřejného diskursu při objasňování demokratických způsobů řešení menšin. V některých zemích byla LGBT menšina jedním z bodů veřejného zájmu. Trvali jsme na tom, aby mapovací studii v každé sledované zemi napsali místní analytici. Právě oni mohou v těchto analýzách vykazovat hlubší porozumění, byť jejich názory mohou být emocionálně zatížené. Přesto tyto pohledy považujeme za zásadní. Výběr sledovaných jevů a hloubka analýzy se v jednotlivých kapitolách popisujících konkrétní země a regiony mírně liší. Skutečné pochopení popisovaných jevů a jejich interpretace jsou proto možné pouze v širším pohledu na celý region.

2.1. Konflikty hodnot, které jsou předmětem mapování

Abychom se mohli zabývat polarizací společnosti, pracovali jsme na základě předpokladu, že existují konflikty hodnot, na které bychom se měli zaměřit, neboť právě tyto konflikty rozdělují společnosti, komunity a dokonce i rodiny a vyvolávají vzrušené diskuse „u nedělního oběda“. K definování konfliktu hodnot jsme použili koncepci Christophera W. Moorea (Moore, 1996), týkající se rozlišování typů konfliktů podle jejich hlavního zdroje:

- **Konflikt vztahů:** Lidé se navzájem osobně nemají rádi nebo se nenávidí, jejich chování vyvolává konflikt.
- **Konflikt informací:** Strany používají různé zdroje informací, informace jsou neúplné nebo neplatné, stejné informace jsou rozdílně vykládány.
- **Střet zájmů:** Strany chtějí uspokojit své potřeby, soupeří o zdroje, které jsou vzácné.
- **Konflikt struktury:** Instituce se neslučuje s úkoly, které musí plnit, organizace způsobuje vnitřní nedorozumění a konflikty, protože neexistuje jasné a spravedlivé rozdělení moci či kompetencí.
- **Konflikt hodnot: Jsou podporovány protichůdné či zdánlivě protichůdné hodnoty, které jsou prezentovány jako vzájemně se vylučující.** Tyto hodnoty samozřejmě nemusí být slovně vyjádřeny (např. autoritářská versus liberální společnost, národní identita versus multikulturalismus, individuální práva versus společné dobro komunity).

Problematika moci v konfliktech hodnot

Mírový aktivista Gene Sharp (1973) již dávno poskytl dlouhý seznam zdrojů moci. K těmto zdrojům patřily: pravomoc (právo vydávat nařízení); lidské zdroje (množství lidí, kteří vůdce podporují a pomáhají mu); dovednosti/znalosti/nadání; existence nebo absence společné víry, ideologie či poslání; a v neposlední řadě sankce a represe, které je vůdce ochoten a schopen použít vůči vlastním podporovatelům a/nebo protivníkům. Moc je většinou popisována jako donucovací schopnost.

Když používáme termín „moc“ v kontextu společenských změn a řešení konfliktů, stále jej často používáme ve smyslu „donucovací síly k dosažení našich vlastních cílů“. Z opakovaných zkušeností však vyplývá, že donucovací síla dlouhodobě nefunguje. Vytváří nepřátele a vyvolává nekonečné cykly pomsty a odplaty. Moc založená na vzájemné výměně a integrační moc představují mnohem bezpečnější a v mnoha ohledech účinnější formy moci.

Hovoříme-li o konfliktech hodnot, musíme analyzovat roli moci ve smyslu morální, politické a ekonomické moci. Musíme se zabývat asymetrií a nespravedlností v konfliktních situacích. Doporučený osvědčený postup se například zaměřuje na práci se stranami zbavenými moci, a to s cílem zavést nenásilné akční strategie a podpořit místní mírová hnutí. Sociální spravedlnost a budování míru jsou také podporovány prostřednictvím institucionálních, legislativních a politických změn, jakož i ovlivňování či změny vedení nebo mocenské elity. Jelikož však často vytvářejí změnu prostřednictvím procesů konfrontace a zesílení konfliktů, tyto strategie jsou v určitých podmínkách či stadiích konfliktů využívány obezřetněji.

Jak uvádí Marie Dugan (2003), „strany musejí obnovit svou integrační moc, schopnost žít společně, být komunitou. Individuální touha po pomstě se naneštěstí často promítá do vnitrostátní a mezinárodní politiky v reakci na terorismus a etnické čistky. Máme sklon reagovat bičem, někdy cukrem, ale téměř nikdy objetím. K obnově občanské společnosti je coby katalyzátor nezbytná empatie. Snažíme-li se potlačit moderní války, ať už jde o válku gangů, terorismus nebo etnické čistky, musíme odhodlaně pomáhat roztržštěným komunitám vybudovat si vlastní integrační moc.“

V této studii se zaměřujeme na mapování **konfliktů v reálném životě** (konfliktů moci, zájmů, institucí atd.), **kteří jsou podněcovány odlišnými hodnotami**. Konflikty hodnot se někdy mohou projevovat jako strukturální konflikty (např. konflikty mezi většinou a menšinou týkající se legislativy, která zakotvuje, tj. obvykle rozšiřuje práva menšin) nebo informační konflikt informací (kospirační informace versus informace hlavního proudu), ale jejich zdrojem jsou neslučitelné (nebo zdánlivě neslučitelné) hodnoty, přesvědčení a světonázory. Při výběru nejvýznamnějších konfliktů v jednotlivých zemích byla použita tato další kritéria:

- a. Konflikty mají **potenciál k eskalaci**: Velké skupiny lidí se rozhodnou protestovat (buť mírumilovně) v ulicích, jsou organizovány petice, plánována referenda, soudní procesy jsou sledovány médii, dochází k případům násilí (i jinou než fyzickou formou). Strany konfliktu přímo nekomunikují, názory jsou polarizované, názorové tábory jsou vzájemně izolované.
- b. Konflikty mají **národní význam**, ačkoli některé jejich popsané projevy či mírové aktivity mohou mít místní charakter.
- c. Konflikty, které **nejsou řešitelné pouhou změnou politiky** nebo poskytnutím dalších veřejných zdrojů.
- d. Témata jsou nejrůznějšími politiky využívána **v předvolebních kampaních**.

2.2. Popisy konfliktů

Popisy konfliktů byly v jednotlivých zemích vypracovány podle schémat uvedených v literatuře o analýze konfliktů. Každý konflikt obsahuje krátké shrnutí, kde jsou vysvětleny důvody jeho výběru. V časové ose konfliktu jsou zmíněny klíčové události, k nimž došlo v letech 2015 a 2016 a které ovlivnily charakter konfliktu.

Důležitou součástí je popis aktérů těchto konfliktů, jejich zájmů (co skutečně chtějí), postojů (co říkají, že chtějí) a nakonec jejich obav (čemu se snaží zabránit). Rovněž jsou vysvětleny vztahy mezi aktéry. Aktéři jsou rozděleni do tří kategorií:

- **Primární aktéři**: Jsou přímo zapojeni do konfliktu a mají na konfliktu přímý zájem, jsou stranami konfliktu.

- **Sekundární aktéři:** Nejsou skutečnými stranami konfliktu, ale mají na něm značný zájem a mají na něj značný vliv, často z důvodu blízkosti.
- **Terciární aktéři:** Jedná se o další strany, které mají na událostech zájem a mají na ně vliv, včetně regionálních a globálních hráčů, kteří mohou hrát významnou roli při řešení konfliktů, a analýza je proto musí zohlednit. Tito aktéři se obvykle nepřiklánějí k žádné straně a mohou být do konfliktu zapojeni nedobrovolně, a proto je pro ně konflikt významný. Nesou jeho důsledky.

Zvláštní zájem je věnován **občanským aktérům, kteří mohou v konfliktech hrát pozitivní roli:** aktivním jednotlivcům, organizacím – organizacím občanské společnosti, neformálním skupinám, online iniciativám, akademickým a jiným odborným pracovníkům, novinářům/médiím, podnikům (jsou-li relevantní), významným náboženským představitelům a v některých případech také místní samosprávě (jestliže představuje místní a opravdový mírový přístup). Hledali jsme občanské aktéry a občanské projekty, iniciativy a přístupy, které působí v oblasti řešení konfliktů, uvolňování napětí, navazování dialogu, zmírňování konfliktů, usmířovacích a mobilizujících aktivit, které podporují toleranci a vzájemnou úctu.

Dalšími parametry, které jsou v analýze konfliktů zahrnuty, jsou dynamika konfliktu (zda se nachází ve vyhrocené fázi, nebo v latentní fázi), důvody a zdroje konfliktu (hluboké strukturální důvody a spouštěče), souvislosti konfliktu (ekonomické, politické či historické) a možné budoucí scénáře a trendy vývoje konfliktu v blízké budoucnosti.

2.3. Časové období, které je předmětem mapování

Mapovací studie se zabývá zejména konflikty, které se ve společnosti projeví ve veřejném diskursu nebo formou petic, shromáždění či referend v letech 2015 a 2016. Při popisu chronologie konfliktu a jeho souvislosti je občas odkazováno na minulost. Občanské aktivity (zásahy) se staly předmětem mapování, pokud se uskutečnily v roce 2016. Uvědomujeme si, že časová osa velmi rychle stárne a že každý z popisovaných konfliktů hodnot se nepřetržitě dále vyvíjí.

2.4. Zdroje a způsoby shromažďování informací

V první fázi byly národní mapovací týmy vyzvány ke sledování médií, což jim umožnilo zjistit, které události v příslušném časovém období nalezly u veřejnosti odezvu. Za účelem pokrytí různých názorových skupin společnosti byly sledovány nejméně dva portály médií hlavního proudu s různými profily a různým publikem (např. jeden liberální a jeden socialistický) a dva „alternativní“ portály. „Alternativní média“ byla definována jako média, která nepoužívají tradiční zdroje informací, podporují konspirační teorie často směřující fakta s manipulací, prezentují extremistické myšlenky na hranici právní přijatelnosti, a při tom všem předstírají (svou formou, uspořádáním, stylem), že se jedná o standardní média. Tyto čtyři základní techniky sledování médií byly později doplněny o další mediální zdroje. Toto posloužilo jako zrcadlo názorů, úvah a myšlenek, které ve společnosti v daném časovém období rezonovaly.

Dalším důležitým zdrojem informací byla sekundární analýza zpráv uznávaných vnitrostátních (veřejných i soukromých) výzkumných institucí a think tanků. Předmětem analýzy byly veškeré relevantní vnitrostátní publikace počínaje rokem 2010. Ty poskytly zdroje vědeckých údajů a podrobnější informace o zdrojích konfliktů, jejich souvislostech a vyhlídkách do budoucnosti. Pokud je to možné, snažíme se situaci dané země interpretovat v rámci srovnávací perspektivy, přičemž používáme stejné zdroje údajů, které pro konkrétní konfliktní oblast existují.

Ve druhé fázi se uskutečnila řada rozhovorů s odborníky a vlivnými osobami v hlavních městech, ale hlavně v regionech. V každé zemi byly vedeny rozhovory s přibližně 15–20 lidmi, např. mladými aktivisty, blogery, youtubery, společensky aktivními osobami z kulturní sféry, zástupci různých skupin aktivistů z regionů, zástupci nových společenských hnutí, s odborníky, jakož i s některými sympatizanty extremistických či radikálních skupin (v relevantních případech) atd. V každé zemi byly zorganizovány skupinové diskuse (focus groups) zaměřené na získání dalších informací o konfliktech a aktuálních přístupech.

Pracovní verze analýz konfliktů byly mezi jednotlivými zeměmi recenzovány a nepřetržitě se diskutovalo o metodice práce.

3. Společné konflikty hodnot a jejich parametry

Navzdory rozdílům mezi našimi zeměmi byl počet společných konfliktů hodnot větší, než jsme očekávali. Mnohé ze sledovaných konfliktů navíc vykazovaly podobné parametry, pokud jde o souvislosti a zdroje konfliktů. Tematicky lze většinu konfliktů rozdělit do pěti kategorií¹:

- **Konflikty týkající se takzvané „migrační krize“** v letech 2014–2015. Tento konflikt byl mapovacími týmy ve všech sedmi zemích identifikován jako jeden z klíčových konfliktů hodnot, bez ohledu na to, zda daná země byla či nebyla konfrontována se skutečnými migranty. Tento konflikt se objevil ve čtyřech dimenzích: kulturní otevřenost versus uzavřenost, ekonomická zátěž versus ekonomický prospěch, sekuritizace migrace, a v neposlední řadě státní suverenita versus solidarita EU.
- Druhou silně zastoupenou skupinou konfliktů (ve všech sedmi zemích) jsou **konflikty související s postavením LGBT menšin, genderovou problematikou, postavením žen ve společnosti, interrupcemi a domácím násilím**. Zde proti sobě stojí konzervativní postoj „tradiční rodiny“ a liberální přístup k lidským právům, nediskriminaci, rovnosti a posílení postavení žen.
- **Konflikty týkající se etnických a náboženských menšin**, které v našich zemích žijí po desetiletí nebo celé věky. Na Slovensku, v Rumunsku, Bulharsku, Maďarsku a České republice existuje romská menšina; v Polsku je to ukrajinská menšina; v Bulharsku existují také domácí muslimské etnické skupiny. Negativní postoje vůči těmto menšinám poukazují na problém mezietnické tolerance a etnocentrického vymezení „národa“. Při bližším pohledu však tyto konflikty ve většině zemí mají také rozměr zaměřený na to, kdo si pomoc zaslouží versus kdo si ji nezaslouží, což lze také interpretovat jako konflikt mezi kolektivními hodnotami solidarity a individualistickými hodnotami odpovědnosti jednotlivce za vlastní život. Otázkou je, jak bude stát sdílet zdroje a kdo si zaslouží podporu ze strany státu. V některých případech navíc mají některé menšiny (například Romové na Slovensku nebo v Bulharsku) postavení nejnižší sociální vrstvy či lidí, kteří si nezaslouží pomoc.
- **Konflikty týkající se životního prostředí a hospodářského rozvoje** (Německo, Bulharsko, Maďarsko, Česká republika): Diskutují nejen o hodnotě zachování přírody pro budoucí generace v protikladu k ekonomické prosperitě pro současnost, ale o podrobnějších otázkách typu, komu patří veřejný prostor, jak by měl vypadat správný vývoj a jak má být rozdělen prospěch plynoucí z rozvoje.
- Další zmíněné konflikty se týkaly **nárůstu extremismu** (Slovensko), **postpravdivé společnosti** (Německo), **geopolitických otázek** v oblasti kultury a bezpečnosti (Slovensko, Bulharsko), **charakteru demokracie** (Polsko) a hodnot, které by měl vzdělávací systém země reprezentovat (Polsko).

3.1. Migrační krize

Tento konflikt byl identifikován všemi sedmi zeměmi jako jeden z nejvýraznějších, a to bez ohledu na to, zda se daná země musí vypořádávat s migranty v současné době (Německo, Bulharsko), musela se s nimi vypořádat v posledních letech během „migrační krize“ (Maďarsko, Rumunsko), nebo se jedná o zemi migranty téměř nedotčenou (Slovensko, Polsko, Česká republika). Ze studovaných zemí lze za cílovou zemi považovat pouze Německo. Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko lze vymežit jako tranzitní země, zatímco Slovensko, Českou republiku a Polsko lze označit za země, jichž se blízkovýchodní migrace dotkla jen nepatrně. Jak je přehledně uvedeno níže, tento konflikt se projevuje silně bez ohledu na to, o kterou skupinu zemí se jedná. V roce 2017 již konflikt není v nejvyhrocenější fázi, avšak lze předpokládat, že se může opět snadno vystupňovat, neboť jej politici a určitá média neustále přivívají.

„Tento konflikt se týká otázky, jak je definována německá společnost, zejména toho, kdo je zahrnut a kdo je vyloučen. Tento problém má v současné době tři nejvýraznější dimenze, které jsou podrobněji popsány níže: 1) právo na azyl a humanitární odpovědnost Německa vůči žadatelům o azyl, 2) konflikt mezi těmi, kteří definují německou společnost jako etnický a kulturní konstrukt a legitimizují vyloučení vyplývající z tohoto pohledu, a těmi, kteří vnímají přistěhovalectví a rozmanitost ve společnosti spíše pozitivně, 3) sekuritizace přistěhovalectví. (Německo)

¹ Původní národní mapovací studie byly při přípravě publikace zkráceny. Většina z nich analyzovala více konfliktů. Tato část odkazuje na původní počet konfliktů hodnot, které byly v jednotlivých zemích identifikovány.

„Většina žadatelů o azyl požádala v Maďarsku o azyl pouze z oficiálních důvodů a následně pokračovala v cestě do západoevropských zemí, zejména Německa. ...těch několik set žadatelů, kteří v Maďarsku získali chráněný status a poté v zemi zůstali, nedostává od státu žádnou podporu, protože všechny výhody a služby v oblasti integrace byly v červnu 2016 zrušeny. Vzhledem k této skutečnosti a účinným opatřením maďarské vlády, jimiž odklonila masy uprchlíků od svých hranic, nepředstavuje v Maďarsku v roce 2016 integrace uprchlíků/migrantů skutečný problém. Přesto se stále jedná o aktuální konflikt.“ (Maďarsko)

„Často dochází k eskalaci konfliktu v situacích, kdy se zhorší podmínky v uprchlických táborech nebo kdy komunity povstanou proti něčemu, co vnímají jako ohrožení své bezpečnosti, zatímco politické subjekty se snaží konflikt dále rozdmýchat, aniž by poskytl jakékoli životaschopné řešení.“ (Bulharsko)

„Konflikt týkající se přijímání uprchlíků z Asie a Afriky do Polska je specifický. Nedochází k němu v reakci na přítomnost lidí, kteří představují odlišné kultury a etnické skupiny – v Polsku je uprchlíků velmi málo. Lze tedy říci, že diskuse o uprchlících probíhá v Polsku bez uprchlíků jako takových.“ (Polsko)

„Společenský diskurs o tzv. ‚migrační krizi‘ odhalil konflikt hodnot ve slovenské společnosti, který se projevoval z několika úhlů pohledu. Nejviditelnější byl rozpor mezi humanitárním a solidárním přístupem k uprchlíkům na straně jedné a striktním odmítáním jakéhokoli druhu migrantů a jakékoli pomoci migrantům na straně druhé. Druhým úhlem pohledu byla otázka evropské solidarity jako protipólu svrchovanosti Slovenska při rozhodování o přijetí uprchlíků či migrantů. Třetí konflikt, který zde vymezujeme, se týká budoucího charakteru slovenské společnosti, zda bude otevřená a multikulturní, nebo zda půjde o etnicky a nábožensky homogenní společnost (která přehlízí nebo popírá stávající rozmanitost, kterou zde již máme).“ (Slovensko)

Zneužívání konfliktu extremisty. Migrační krize byla využívána extremisty, neonacisty a protisystémovými skupinami, které mezi lidmi vědomě šíří strach, xenofobii a protiislámské a protievropské nálady.

„Příznivci iniciativy (Islám v České republice nechceme) v letech 2014 a 2015 organizovali téměř každodenní protiislámské protesty ve velkých městech, což dokládalo značný mobilizační potenciál této iniciativy... Tento nový fenomén maskovaného extremismu dokazuje, že negativní diskurs vůči islámu a muslimům se v celé společnosti stal neutrálním a běžným vyjadřovacím prostředkem, aniž by byl vnímán jako extremistický nebo spojený s krajní pravíci.“ (Česká republika)

„Volba faktorů, které umožňují označit Evropu za dekadentní, odhaluje soubor hodnot, které jsou pro tento segment společnosti důležité: víra v Boha (ale pouze křesťanského Boha), silná preference heterosexuality jako známky zdraví, odpor vůči individualismu, idealizace minulosti, silná vazba na krevní pouta a soupeření kultur.“ (Polsko)

„Jedná se rovněž o konflikt mezi menšinou a většinou, ovšem s tím, že ona menšina sotva existuje. Vzhledem k absenci skutečného kontaktu s objektem předsudků mají lidé silnější obavy z neznámého a odlišného a tyto obavy lze snáze manipulovat a podněcovat.“ (Maďarsko)

„Jedním ze dvou protipólů v rámci tohoto konfliktu jsou ti, kteří považují (německou) společnost za inkluzivní a pluralitní společenství, a často odkazují na skutečnost, že jeho členové se zavázali k vzájemné úctě, jakož i k úctě k lidským a ústavním právům. Opačný protipól argumentuje obrazem (nebo hlásá požadavek) homogenní, exkluzivní společnosti založené na společných (často nedefinovaných ‚židovsko-křesťanských‘) tradicích a německé etnické příslušnosti.“ (Německo)

„V souvislosti s touto problematikou také dochází k informačnímu konfliktu. Vyskytují se například nepravdivé informace, že všichni migranti jsou muslimové nebo nelegální přistěhovalci. Přestože spolupráce mezi muslimy a Rumuny má rovněž dlouhou historii, média přizívají strach. Média velmi zřídka zmiňují četné případy smíšených sňatků mezi Rumuny a občany blízkovýchodních zemí nebo dobře integrované komunity muslimů, zejména v jihovýchodní oblasti Rumunska (Dobruďža) a hlavním městě Bukurešti.“ (Rumunsko)

Sekuritizace problematiky migrace byla zmíněna ve všech zemích. Ve většině z nich vlády nebo jiné politické síly využívaly obav lidí tím, že se při kampaních před volbami či referendem stavěli do role „spasitelů“.

„Rétorika ministra vnitra se od samého počátku soustředila na sekuritizaci, přestože Česká republika ve většině případů nebyla a není cílovou zemí žadatelů o azyl.“ (Česká republika)

„Tato skupina vnímá uprchlíky převážně jako hrozbu: v příchozích skupinách mohou být teroristé, kteří byli vysláni například Islámským státem. Dále existuje nebezpečí, že nebudou respektovat zákony a zvyklosti, které jsou

v Polsku obecně přijímány, a vytvoří chaos. Uprchlíci jsou vnímáni jako ohrožení veřejných mravů a pořádku, protože někteří z nich (tento počet je většinou zveličen na ‚všichni‘ nebo ‚většina‘) nevědí, jak se v západní zemi chovat, zejména v souvislosti se sexuálními chováními.“ (Polsko)

„Vydávání osob, u nichž je podezření, že se jedná o zahraniční bojovníky, zviditelnilo boj země proti terorismu. Vláda – v reakci na vnímaný nárůst hrozeb – pracuje na zlepšování preventivních a vynucovacích nástrojů, včetně kriminalizace zahraničních bojovníků a vypracování nové protiteroristické strategie pro potírání násilné radikalizace a terorismu, která byla v listopadu 2016 zveřejněna k veřejným připomínkám a čeká na schválení Radou ministrů.“ (Bulharsko)

„Nejzranitelnějšími skupinami jsou uprchlíci pocházející z Iráku, Sýrie, Afghánistánu a Pákistánu. Vzhledem k jejich válečné minulosti má široká veřejnost za to, že budou mít k Západu negativní postoj. K viditelným projevům tohoto konfliktu patří incident týkající se mešity v Bukurešti nebo odpor proti vybudování dvou uprchlických středisek v župě Satu Mare.“ (Rumunsko)

„Většina názorů zpravidla spojuje terorismus pouze s islamismem, zatímco teroristické útoky krajní pravice se často nepovažují za teroristické činy – případ NSU je jedním z mála opačných příkladů. Je však pozoruhodné, že ti, kteří obhajovali sekuritizaci po islamistickém teroristickém útoku, byli mnohem méně slyšet po vraždách spáchaných NSU, a ještě méně v reakci na četné útoky proti uprchlíkům a jejich (budoucím) domovům. Toto etnické a náboženské vymezení terorismu je pak využíváno k podpoře rasismu a exkluzi přistěhovalců a žadatelů o azyl / uprchlíků – obzvláště muslimských a těch, kteří jsou za muslimy považováni – protože jsou kolektivně podezříváni z (potenciálního) terorismu.“ (Německo)

„Vláda tvrdí, že její zájmy se shodují se zájmy většiny obyvatelstva, protože udržení uprchlíků/migrantů mimo zemi nám zajistí bezpečí. Pravděpodobnější však je, že zájmem vlády je vytvořit nepřítele, před nímž nás pak může ‚bránit‘. V důsledku chování vlády se xenofobie a nenávistné projevy vůči uprchlíkům staly mnohem přijatelnější.“ (Maďarsko)

„Několik měsíců před volbami je na Slovensku, v zemi prakticky nedotčené uprchlickou krizí, vytvořena v souvislosti s uprchlíky atmosféra úzkosti. Lidé cítí silný pocit ohrožení a doufají, že uprchlíci nepřijdou, a rozhodně odmítají přijímat uprchlíky a poskytovat jim pomoc. Postoj veřejnosti se přiklání k odmítání politik EU a podpoře politik slovenské vlády.“ (Slovensko)

Ti, kteří si pomoc zaslouhují, versus ti, kteří si ji nezaslужují. O tomto konfliktu se rovněž diskutovalo z ekonomického hlediska, kde se dotýká hodnoty solidarity a otázky, kdo může požívat sociálních výhod, kdo si zaslouží pomoc a zda může být migrace pro Evropu přínosná.

„Dalším častým argumentem odpůrců je, že jen někteří z lidí přicházejících do Evropy jsou uprchlíci na útěku z válečné zóny. Jiní jsou ekonomičtí migranti, jejichž cílem je nelegálně vstoupit do Evropské unie a pobírat sociální dávky, aniž by přispěli k blahobytu společnosti.“ (Polsko)

„Vláda se již stala terčem ostré kritiky za to, že se jí nedaří bojovat proti chudobě a přijímat takové politiky, které by dokázaly zlepšit životní úroveň velké části obyvatel žijící pod hranicí chudoby. Přítomnost skupin nevzdělaných cizinců, kteří byli zadrženi na cestě do západní Evropy a jsou drženi proti jejich vůli, zvyšuje veřejné obavy ohledně bezpečnostních, sociálních, ekonomických a zdravotních rizik.“ (Bulharsko)

„Tito aktéři také často tvrdí, že je rovněž nutné bránit se přistěhovalctví proto, že zatěžuje sociální systém a systém sociálního zabezpečení, přičemž tyto systémy by měly sloužit v první řadě ‚Němcům‘. Tuto problematiku tak spojují spíše s ekonomickými hodnotami, jako je (ne)rovnost a bohatství.“ (Německo)

Zajímavý je rozdíl ve vnímání migrace mezi západní a východní částí Německa:

„Přestože je procentní podíl osob pocházejících z přistěhovalckého prostředí ve východním Německu nízký (1 až 2 %), právě zde tento konflikt i potenciál pro násilí výrazně zesílil. Lze argumentovat, že mezi další příčiny rasismu, xenofobie a násilí patří některé další faktory, jako je pocit opomíjení západním Německem po sjednocení, obecně slabší hospodářský vývoj a horší pracovní podmínky – vedle specifických osobních faktorů, jako je chronický stres a násilí/obtěžování v rodině, ideologický sklon ke skupinové nenávisti a násilnému extremismu a transgenerační neměnné aspekty rodiny v historickém kontextu fašismu a autoritářství. Nízké procento přistěhovalců a rozšířenější pravicový radikalismus a extremismus mohou být také důvodem, proč se přistěhovalci zřídka přesouvají na východ, především

do malých měst a venkovských oblastí, což v poslední době opět přispívá k rostoucímu pocitu většinového obyvatelstva, že přicházející uprchlíky nezvládá.“ (Německo)

Ve všech zemích, s výjimkou Německa, má otázka migrace silný podtext namířený proti EU. Ten je podněcován mnoha národními politiky, kteří se staví proti „diktátu EU“ o přijímání uprchlíků, avšak současně kritizují neschopnost EU účinně tento problém řešit.

„Druhá strana konfliktu vyzvedává důležitost suverénního rozhodování (migrační kvóty by proto byly vynucovány vnějšími silami proti vůli Poláků)...“ (Polsko)

„Uprchlíká krize odhalila silný protievropský potenciál slovenského obyvatelstva. Emocionální reakce vyvolalo zejména rozhodnutí Rady EU přerozdělit uprchlíky. Prezident a část elit apelovali na solidaritu v rámci EU a na mezinárodní odpovědnost Slovenska. Tyto argumenty se ukázaly být velmi málo významné... Nejčastější byl tradiční obraz Slovenska jako malého státu, který není za války v Africe odpovědný (což není pravda vzhledem ke slovenskému obchodu se zbraněmi), a není proto povinen převzít odpovědnost za ‚krizi‘... Solidarita se navíc stala komoditou. Diskuse se zaměřila na poměrování ekonomických nákladů odmítání uprchlíků a riziko snížení prostředků strukturálních fondů z EU pro naše města.“ (Slovensko)

A konečně, několik zpráv zdůrazňovalo úsilí různých aktérů občanské společnosti pomáhat v humanitární oblasti a při integraci migrantů.

„Přestože jsou odpůrci islámu hlasitě zastoupeni v médiích a sociálních sítích, mnozí občané, iniciativy, organizace a instituce od počátku ‚uprchlické krize‘ projevují muslimům podporu.“ (Česká republika)

„Na jedné straně poskytují lidé uprchlíkům a žadatelům o azyl ‚první pomoc‘ a pomáhají často zcela ochromené státní správě. Někteří se také začali politicky zasazovat o zlepšení podmínek žadatelů o azyl a uprchlíků. Občanská společnost ve skutečnosti vytvořila Willkommenskultur (‚kulturu vítání‘), již kancléřka Merkelová později převzala do své politiky a současně urovnala počáteční neschopnost administrativy.“ (Německo)

3.2. Práva LGBT lidí, genderová filozofie, rodinné modely, interrupce, postavení žen ve společnosti

Tato skupina konfliktů byla zmíněna ve všech sedmi zemích. Celkem 7 konfliktů se týkalo LGBT menšin jako takových (některé z nich zahrnovaly také genderovou problematiku, např. Německo) a další 4 konflikty se týkaly žen, rovnosti pohlaví, interrupcí a domácího násilí nezávisle na LGBT problematice (Česká republika, Maďarsko, Rumunsko, Polsko). Všechny tyto konflikty mají mnoho společného, protože se zabývají předobrazem rodinného modelu a vzoru pro členy. V každém z nich jsou zapojeny církve a každý se dotýká náboženského přesvědčení. Některé z nich zaznamenaly ve sledovaném období fázi vystupňování a u všech se předpokládá, že se v budoucnu potenciálně mohou kdykoli vyhrotit.

„Nové tzv. ‚západní‘ myšlenky feminismu a proměnlivých rolí mužů a žen ve společnosti se zdají být v přímém rozporu s ‚tradičními‘ rodinnými rolemi, které v rumunské společnosti nejvíce hlásají pravicové křesťanské nevládní organizace. Tyto skupiny tvrdí, že východní Evropa je tou ‚skutečnou‘ Evropou, protože zde lidé neopustili ‚tradiční‘ role, které jsou ‚přirozené‘. Tyto takzvané ‚tradiční‘ hodnoty jsou: proti homosexualitě, proti interrupcím a pro abstinenci. Dále rozhodně odmítají sexuální výchovu ve školách.“ (Rumunsko)

„Tohoto tématu se propagandisticky chopili konzervativní křesťanské, pravicově populistické a radikální kruhy a novináři, kteří v zavedených novinách a časopisech neústupně odmítli samotnou myšlenku genderové rovnosti, a tím vyvolali ostrou reakci ze strany již dosažené shody ohledně otázek jako zaměstnanost či podpora stejné odměny za stejnou práci. Hlavní směry jejich argumentace interpretují genderový mainstreaming jako ideologii a jako projekt ‚nepřirozené‘ převýchovy obyvatelstva liberálními silami bez jakékoli demokratické legitimacy. Další argument, který se kloní ke konspiračním teoriím, poukazuje na to, že tvrzení genderového mainstreamingu postrádají jakýkoli vědecký základ a ve skutečnosti představují politický program usilující o zničení tradiční ‚mužskosti‘ a ‚ženskosti‘ a tradiční rodiny jako takové. Obecné odmítání koncepce genderového mainstreamingu je zpravidla doprovázeno silným odmítáním homosexuality a obecněji genderové rozmanitosti.“ (Německo)

„Hodnoty, o něž se zde jedná, lze popsat několika způsoby. V obecné rovině existuje konflikt mezi tradičními katolickými hodnotami uplatňovanými na specifické sociální instituce (rozmnožování jako základní účel manžel-

ství) a postojem, podle něhož by společnost měla do svého institucionálního uspořádání začlenit požadavky menšin. V rámci narativu, který se týká skupiny podporující druhý uvedený úhel pohledu, je homosexualita popisována jako úchylka, již je nevhodné šířit zavedením zákonů, které by schválily její platnost prostřednictvím oficiálního právního uznání. To by mohlo ohrozit tradiční model rodiny a pojetí manželství jako svazek muže a ženy.“ (Polsko)

Téměř všem zemím bylo společné to, že členové tábora „konzervativců“ neboli ti, kteří odmítají práva LGBT lidí a rovnost pohlaví, jsou častěji agresivní, používají nenávistné projevy, konspirační teorie (tuto otázku zneužívají krajně pravicoví extremisté), a dokonce i násilí (v případech extremistických skupin). Někdy jde o „zraněné city“, avšak v některých případech dochází ke skutečnému porušování práv těchto skupin.

„Kultura diskuse na straně kritiků genderové problematiky se začala vyznačovat zjednodušeními, polemikami a nenávistnými projevy. Označením genderového mainstreamingu za ‚ideologii‘ se kritici genderové problematiky snaží na jedné straně obecněji dokázat, že EU, strana Zelení, feministé, homosexuálové a trans lidé usilují o zničení tradiční rodiny a ohrožují tradiční společnost (Volksgemeinschaft).“ (Německo)

„Výsledný konflikt byl poznamenán střety, trestnými činy z nenávisti, diskriminací a mnoha dalšími fyzickými či jinými projevy netolerance... LGBT lidé v Bulharsku čelí násilí a nerovnosti – někdy i smrti – kvůli tomu, jak vypadají nebo kým jsou.“ (Bulharsko)

„Úroveň emocí a nepřátelství je značně vyšší na straně hnutí proti LGBT právům, což je mimo jiné důsledkem určitého překryvu této skupiny s ultranacionalistickými a extremistickými politickými silami. Hnutí proti LGBT právům rovněž zahrnuje politické strany, které se hlásí k hlavnímu proudu... Ve své rétorice záměrně směšují LGBT práva se sexuálními úchylkami a nemocemi (pedofilie, sexuální mánie atd.). Obhájci práv LGBT komunity jsou označováni za ‚genderové ideology‘ nebo stoupence ‚kultury smrti‘. Aktivita namířená proti LGBT právům jsou doprovázeny bojem proti interrupcím a obhajobou přesvědčení, že život začíná okamžikem početí.“ (Slovensko)

V mnoha zemích mají otázky týkající se LGBT práv a genderové problematiky vysoký mobilizační potenciál, který častěji využívají „konzervativci“. Pokusy o změnu právních předpisů tak, aby omezily nebo neprosazovaly práva LGBT lidí a/nebo žen, jsou v našich zemích časté.

„Jedno obzvláště úspěšné hnutí, které založily pobočky pravoslavné a katolické církve a organizace jako Coalitia pentru Familie (Koalice pro rodiny), dokázalo shromáždit tři miliony podpisů za účelem změny definice rodiny v rumunské ústavě na svazek mezi mužem a ženou. Nevládní organizace podporující LGBT komunitu v Rumunsku, včetně liberálnějších křesťanských skupin, toto považují za formu stigmatizace a odsuzování LGBT lidí, jako by se jednalo o ‚kacíře‘, což vylučuje možnost otevřeného dialogu o problematice LGBT, protože se ‚považuje za zradu skutečného křesťanství‘.“ (Rumunsko)

„Na druhé straně je genderová problematika každodenně řešena na veřejných shromážděních, demonstracích a dalších politických akcích. Obě strany prostřednictvím internetu a sociálních médií stále častěji mobilizují formou petic a demonstrací pro a proti tématům souvisejícím s genderovou problematikou.“ (Německo)

„Takzvaný Černý protest (také Černé pondělí nebo Deštníkový protest), volná síť různých organizací a jednotlivců, byl zorganizován také při jiných příležitostech, například poté, co Sejm 6. října odmítl projekt proti interrupcím... V médiích však probíhá velmi živá diskuse, do níž se zapojují novináři podporující obě strany konfliktu. Scéna je ve věci tohoto problému vysoce polarizovaná. Jen zřídka, pokud vůbec, lze nalézt mediální zdroje a novináře, kteří vystupují neutrálně a kteří popisují a vysvětlují význam události. Místo toho téměř každý cítí povinnost přiklonit se k jedné ze stran.“ (Polsko)

Tento konflikt je „konzervativci“ prezentován tak, že LGBT práva, interrupce či rovnost pohlaví by ohrozily rodiny. Většina z nich je však již méně aktivní, když jde o pragmatické problémy ochrany rodiny (např. ekonomická podpora, domácí násilí, rozvod atd.).

„Tato myšlenka nebyla dostatečně rozpracována k tomu, aby bylo možné vysvětlit, proč by uznání svazků osob stejného pohlaví mohlo ohrozit heterosexuální rodiny. Lze se dohadovat, že východiskem je předpoklad, že homosexualita je záležitostí volby a že lidé mohou být v závislosti na současné módě a očekávaných výhodách v pokušení zvolit si homosexuální orientaci.“ (Polsko)

„Společným argumentem těchto aktérů je, že adopce LGBT lidmi vyvolává určitou formu útlaku vůči tradičním heterosexuálním pářím a ničí tradiční rodinné hodnoty.“ (Česká republika)

„...aktivní a hlasitý odpor aktérů, jako je pravoslavná církev či krajně pravicové, nacionalistické strany a skupiny, které se v Bulharsku snaží zabránit plné integraci LGBT lidí do společnosti a tvrdí, že představují vážné riziko pro bulharské děti a tradiční rodinné hodnoty.“ (Bulharsko)

„Maďarská společnost je velmi patriarchální, a proto sexismus a násilí na ženách stále představují velmi vážný a rozšířený problém. Útlak se může projevat mnoha způsoby, od nerovnosti mezd přes omezené vyhlídky (tzv. skleněný strop) či nedostatečné zastoupení v politice až po domácí násilí a znásilnění. Přístup k případům násilí je rovněž velmi špatný. Mnohé případy znásilnění nejsou vůbec hlášeny, a pokud ano, jsou odloženy... Ohledně znásilnění a domácího násilí také panuje mnoho mýtů a nedorozumění, a lidé se proto často snaží vinit oběť. Maďarská vláda na řešení těchto problémů nepracuje, například odmítá ratifikovat Istanbulskou úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. Často naopak zdůrazňuje tradiční roli žen, kterou se snaží upevňovat, přičemž jakékoli snahy o zlepšení situace žen označuje za ‚genderové šílenství či ideologii‘.“ (Maďarsko)

„Charakteristickým znakem konfliktu je to, že práva LGBT lidí (registrované partnerství, zákonná práva párů osob stejného pohlaví, kriminalizace nenávistných projevů vůči LGBT lidem atd.) jsou stavěna do protikladu k rodinným hodnotám. Všechny skupiny odmítající LGBT práva používají symboly rodiny a tvrdí, že brání rodinu. Otázky, jako je předcházení rozvodům, domácí násilí, práva dítěte či ochrana rodin s nízkými příjmy, však nejsou součástí veřejné politické agendy těchto skupin. Práva LGBT lidí byla do jisté míry úspěšně prezentována jako hrozba pro rodinné hodnoty, důvod nízké porodnosti a důvod nízké sňatkovosti.“ (Slovensko)

„Současné podmínky a předpisy na trhu práce rovněž udržují genderovou nerovnost. Dokonce i zlepšení ženských práv, jako je právo volit, lepší přístup na trh práce atd., lze považovat za úspěch pouze u některých žen. Když selepší postavení bělošek, břemeno tohoto zlepšení přebírají ženy barevné pleti.“ (Německo)

„V Rumunsku, stejně jako v mnoha jiných zemích, je konflikt týkající se postavení mužů a žen spojen s náboženstvím, konkrétně se jedná o diskuse o interrupcích, antikoncepci a transgenderové problematice. Vedle těchto aspektů existují problémy s vazbou na pracovní oblast, například rovný přístup k zaměstnání, otcovská a mateřská dovolená a další otázky. Velká část konfliktu se také týká domácího a sexuálního násilí, což se nepřímo projevuje nedostatkem služeb pro oběti domácího násilí.“ (Rumunsko)

Některé zprávy vyjadřují do budoucna mírný optimismus v tom smyslu, že navzdory úsilí konzervativních skupin se veřejnost stává o něco tolerantnější a otevřenější. V Rumunsku a Maďarsku byly zjištěny významné spojující prvky mezi církvemi a liberálními křesťanskými nevládními organizacemi.

„Postoje církví se různí. Katolíci jsou obecně nejkonzervativnější, ale i mezi nimi lze najít progresivní zástupce. Největší podporu obvykle vyjadřuje luteránská církev, jejíž členové se také v této oblasti často angažují. Je rovněž důležité poznamenat, že církve mohou svůj vliv neúčinněji uplatňovat prostřednictvím politiky.“ (Maďarsko)

„Liberální křesťanské nevládní organizace měly velký vliv při nalézání vzájemného porozumění mezi těmito dvěma skupinami a mohly by v budoucnu posloužit jako prostředníci.“ (Rumunsko)

„...podle Centra výzkumu veřejného mínění v červnu 2016 uznávaly 3/5 respondentů z řad obyvatelstva právo párů stejného pohlaví adoptovat děti svých partnerů.“ (Česká republika)

3.3. Postavení etnických a náboženských menšin

Ve všech zemích kromě Německa bylo analyzováno celkem 7 konfliktů tohoto typu. V 5 zemích se jednalo o konflikt romské menšiny, ve 2 šlo o jiné menšiny (domácí muslimské etnické skupiny v Bulharsku, ukrajinská menšina v Polsku).

Co mají všechny tyto konflikty menšin společné, je sekuritizace a sklon schvalovat diskriminační opatření z důvodu bezpečnosti většiny.

„Vláda také často považuje Romy za bezpečnostní problém, což se může odrážet v postojích místních policejních orgánů. K tomuto vnímání také často přispívají ghetta, v nichž část romských obyvatel žije, protože tamější obyvatelé mají nižší úroveň vzdělání a žijí v chudobě.“ (Rumunsko)

„Na jedné straně je pravděpodobné, že u romského obyvatelstva je kriminalita skutečně vyšší, na druhé straně nízká efektivita donucovacích orgánů při vyšetřování a trestání trestných činů způsobuje nedůvěru občanů v tyto donucovací orgány. Slovenská republika je evropskými lidskoprávními institucemi často kritizována za policejní

brutalitu vůči Romům. Je uplatňován dvojitý standard v případech, kdy je trestný čin spáchán Romem, oproti stejným či horším trestným činům spáchaným členem většiny. Například chudým Romům, kteří kradou palivové dřevě z lesů, je dáвана vina za neutěšený stav lesů, přestože velké soukromé společnosti a státní subjekty nelegálně těží ještě více dřeva a získávají větší hospodářský prospěch než Romové, kteří kradou z nutnosti.“ (Slovensko)

„Ve čtvrti Ljulin v Sofii se shromáždilo více než 100 lidí protestujících proti muslimské modlitebně, kde se podle nich hlásá radikální islám. Jak někteří z nich připustili, jádrem konfliktu byla bezpečnostní hrozba související s mezinárodní islamistickou radikalizací. Tyto následné události vytvořily základ pro širší veřejnou podporu právních předpisů zakazujících burky. Současně však obyvatelé většiny oblastí Bulharska s významnou koncentrací muslimského obyvatelstva a jiných etnických menšin (Židé, Pomáci, Karakačané, Valaši) žijí v míru a úzké spolupráci (Šumen, Razgrad, Kardžali, Sliven, Vidin, Dupnica). To znamená, že konflikt byl vyvolán především mezinárodními událostmi v kombinaci s místními politickými tlaky s nacionalistickým nebo jiným programem.“ (Bulharsko)

„Konflikt mezi polskými pravicovými organizacemi a skupinami, které stojí proti nim (Sdružení Ukrajinců v Polsku), spočívá v rozdílném chápání hodnot, na nichž by měl stát být budován. Mezi Poláky a Ukrajinci existují rozdíly v chápání historie, které se velmi pravděpodobně nepodaří zmírnit – ty jsou jednou stranou konfliktu vnímány jako překážka, která by neměla bránit pozitivním vztahům, zatímco pro opačnou stranu představují neproniknutelnou bariéru, která pozitivní vztahy znemožňuje.“ (Polsko)

Ve všech dotyčných zemích představuje romská menšina nejen etnickou menšinu (viditelně odlišnou od většiny), ale přinejmenším část této menšiny se potýká s marginalizací, segregací, vícenásobnou diskriminací, chudobou, omezeným přístupem ke vzdělání, nedůstojnými životními podmínkami a řadou dalších nesnází. Ve všech zemích se tento konflikt týká sociálních výhod a zaslouženého či nezaslouženého využívání sociálních dávek. V této souvislosti vyvstává otázka ekonomické spravedlnosti a odpovědnosti za vlastní život, která je zneužívána k vyostření emocí a pocitů.

„Podle rumunské vlády je ‚romský problém‘... způsoben spíše socioekonomickými faktory než rasismem a diskriminací.“ (Rumunsko)

„Často se objevují a stupňují konflikty, zejména v případech týkajících se bydlení (nelegální romské stavby) či nezaplacených účtů za elektřinu v romské čtvrti (a následného přerušování dodávky elektřiny poskytovatelem), intenzivního zatížení systému sociálního zabezpečení využívaného převážně Romem prostřednictvím sociálních dávek, rodinných přídatků apod. V bulharské společnosti převládá názor, že vláda uplatňuje vůči svým občanům dvojitý standard, přičemž Romové mají v některých případech více výhod než povinností. Mezi bulharským obyvatelstvem je rovněž vysoká míra chudoby, obzvláště v některých regionech, například na severozápadě země, a zejména u seniorů s nízkým příjmem. Konflikty mezi Romem a zbytkem společnosti jsou zesilovány nízkými příjmy a nedostatkem hospodářských příležitostí pro obyvatelstvo. Velká část lidí se cítí extrémně zranitelná kriminalitou, již je vystavena bez spravedlnosti či ochrany.“ (Bulharsko)

„Aspekt, který je nejvíce patrný v souvislosti s Romem, byť má mnohem širší dosah, se týká otázky, kdo si zaslouží sociální pomoc a proč. Veřejnost tíhne k přesvědčení, že sociální pomoc by měla být poskytována pouze těm, kteří přispívají do veřejného rozpočtu. Tento názor však nezohledňuje skutečnost, že nejen Romové, ale ani například zdravotně postižení nemohou nikdy přispívat natolik, aby si sociální pomoc ‚zasloužili‘... Takový názor nepřikládá zásadní význam potřebě, ale klade důraz pouze na ‚užitečnost‘ pro společnost. Tento názor je aktivně podporován krajně pravicovými extrémisty.“ (Slovensko)

Většina zpráv ukazuje pozitivní příklady a nutnost desegregace a inkluзивity, které jsou v komunitách organizovány zdola nahoru jako příležitost k uvolnění konfliktů.

„Zásadní význam má vztah mezi rodiči. Školní segregace má úzkou vazbu na segregované bydlení. Tam, kde neexistuje segregované romské osídlení, může být situace lepší. Mezi lidmi dochází alespoň k nějaké interakci – mají spolu navzájem zkušenost, a jsou proto vůči sobě (o něco) tolerantnější. Ve větších i menších městech se segregovaným romským osídlením existuje tichá shoda na tom, že segregace je zárukou míru. ... Pokud nebudeme schopni účinně desegregovat školy a zajistit kvalitní vzdělávání pro všechny, povede to v nejbližší budoucnosti k sociální tragédii. Budeme mít stárnoucí společnost s mnoha nevzdělanými mladými lidmi, kteří nebudou schopni uspět na otevřeném trhu práce. To jen dále posílí radikalizaci a vyloučení Romů.“ (Maďarsko)

Bohužel existuje vysoká pravděpodobnost, že ať už bude eskalovat jakýkoli společenský konflikt, obětními beránky se stanou Romové, a to kvůli své zranitelnosti a nízkému politickému zastoupení.

3.4. Konflikty týkající se životního prostředí, veřejného prostoru a podílu na bohatství

V rámci těchto témat se vyskytují tři konflikty v Bulharsku, České republice a Německu. Kromě témat jako ochrana přírody versus výstavba, energetická politika a změna klimatu existuje v Německu jeden zajímavý konflikt, který se zabývá gentrifikací ve velkých městech. Otevírá širší hodnotové otázky o tom, komu patří veřejný prostor a kdo by se měl podílet na rozhodování o veřejném prostoru a využívání přírodních zdrojů.

„Environmentální konflikty se obvykle týkají vztahu mezi hodnotami udržitelnosti a ochrany životního prostředí a spíše krátkodobou ekonomickou prosperitou. Ekonomové již dlouho přehlížejí skutečnost, že nekonečného růstu bylo dosaženo pouze pomocí konečných zdrojů a za cenu ztráty biologické rozmanitosti. Blížící se limity zdrojů, jako je uhlí, ropa a plyn, podnítily hledání alternativních zdrojů energie a zvýšily naléhavost otázky udržitelnosti i mimo okruh ekologických aktivistů.... Nejnaléhavější problémy na praktické úrovni, které s tímto konfliktem hodnot v Německu souvisejí, jsou proces energetického přechodu a (de)industrializace zemědělství.“ (Německo)

„Hlavní příčinou konfliktu je strategická kontrola přírodních zdrojů a finanční bohatství, které tato kontrola přináší. Environmentální konflikt se navíc velmi často projevuje také jako politický, sociální, ekonomický, etnický, náboženský nebo územní konflikt, případně jako konflikt týkající se zdrojů nebo národních zájmů. Jedná se o tradiční konflikty způsobené degradací životního prostředí. Environmentální konflikt je charakterizován prvořadým významem degradace v jedné či více z následujících oblastí: ochuzování životního prostoru, přetížení absorpční kapacity životního prostředí, nadužívání obnovitelných zdrojů a znečištění... Konflikt v Karadere byl ovlivněn řadou faktorů. V tomto prostředí hraje při výstavbě roli hospodářská stabilita, vládní politika, demografie, vzorce spotřeby, historické povědomí i mocenská dynamika. Tyto faktory ovlivňují zranitelnost obyvatel, institucí a ekosystémů vůči degradaci a změnám životního prostředí.“ (Bulharsko)

Ačkoli gentrifikace není ve východní Evropě příliš známým jevem, její znaky (jak je popsali Němci) lze pozorovat ve více než jedné zemi.

„Konflikt týkající se gentrifikace, tj. zvýšení nákladů na bydlení v městském prostoru následkem renovace a modernizace domů společně s obecnou ekonomizací veřejného prostoru, je přítomen ve městech na celém světě, a tudíž i v Německu. Mnoho německých měst se v uplynulém desetiletí stalo svědkem dramatického růstu nájemného a nedostatku cenově dostupného a zejména sociálního bydlení. V tomto procesu se nemovitosti staly předmětem spekulací s realitami a zejména ve vyhledávaných čtvrtích velkých měst byli lidé nuceni se vystěhovat, aby investorům umožnili provést renovaci či přestavbu domů a maximalizovat výnosy či příjmy z nájemného... V první řadě se zdá, že gentrifikace je spíše ekonomickým problémem či konfliktem, ale ve své podstatě je rovněž založená na hodnotách. Podobně jako v případě důsledků paradigmatu neomezeného ekonomického růstu pro životní prostředí, gentrifikace se stala pravděpodobně nejvýznamnějším projevem společenských rizik spojených s neomezeným neoliberálním kapitalismem v městském prostředí.“

„Skutečnost, že mnohé čtvrti začaly být finančně nedostupné dokonce i pro lidi s příjmy střední třídy a že nepřetržitý růst nájemného často nutí dlouhodobé obyvatele stěhovat se dále od městských center, vyvolala otázku, zda ekonomický růst přínosný pro malou ekonomickou elitu má být sám o sobě chápán jako hodnota, nebo zda má ekonomika spíše zajišťovat blahobyt (většiny) lidí. V městském kontextu lze tento obecnější problém shrnout jako zajištění ‚práva na město‘ jeho obyvatelům. To zahrnuje rozměr zajištění cenově dostupného bydlení ve městě, a nejen na jeho okraji, a zamezení socioekonomické a etnické segregaci.“ (Německo)

Je důvod se domnívat, že následkem nedostatku přírodních zdrojů a rostoucích sociálních rozdílů v Evropě budou tyto konflikty v blízké budoucnosti narůstat.

3.5. Další konflikty a jejich společné parametry

Ve dvou zemích, v Bulharsku a na Slovensku, je jako důležitý konflikt hodnot vnímána otázka geopolitické orientace země. V obou zemích má z historických důvodů významný politický a kulturní vliv Rusko. V Bulharsku se rovněž jedná o silný ekonomický vliv. Aktéři s vazbami na Rusko často nejsou vidět, protože

využívají prostředníky. Existuje podezření, že idealizace Ruska a protievropské pocity vedou k reálnému zpochybňování členství těchto zemí v euroatlantických strukturách.

„Protiklad Západu a Východu je úzce spjat s minulostí Bulharska jako komunistické země a součásti východního bloku, silnou vazbou jeho politiky, ekonomiky a politických elit na Sovětský svaz a současnou situací coby člena NATO a Evropské unie. To se promítá do koncepce levicových a pravicových politických stran v Bulharsku, jejichž chápání je zmatené a často má jiný význam než ve starších demokraciích, protože levice je spojena s režimem komunistických dob, zatímco pravice je naopak spjata s jeho naprostým odmítáním – toto v Bulharsku do jisté míry představuje protiklad generací. Napětí se zvyšuje kvůli střetu ekonomických zájmů, který se týká silného ruského zapojení do bulharských ekonomických projektů v energetice, což činí bulharskou ekonomiku značně závislou na ruských zájmech. Všechny strany hlavního proudu nahromadily zdroje a moc prostřednictvím sítě závislostí a obchodních vazeb, často skrytých za nevystopovatelným zahraničním vlastnictvím. Vliv Ruska prostřednictvím ekonomické okupace je ještě přímější. Podle nedávné studie provedené organizacemi CSIS a CID využívá Rusko korupci jako nástroj, jímž prosazuje své cíle a získává kontrolu nad ekonomikou a politickou situací východoevropských zemí.“ (Bulharsko)

„Proruská propaganda úspěšně pracuje s mýty, které přetrvávají ve veřejném diskursu. Slovensko, jako mladý stát a relativně mladý politický národ, neprošlo širokou veřejnou diskusí o svých dějinách. Ani dějiny druhé světové války nebyly řádně prodiskutovány, a proto mnozí Slováci věří ruské (komunistické) verzi událostí, včetně zveličené role Rusy podporovaných komunistů při Slovenském národním povstání v roce 1944. Navzdory blahobytu slovenských občanů, který nebyl nikdy v historii vyšší, existuje mnoho skupin občanů, kteří mají pocit, že jsou ‚opomíjeni‘. Politické třídy (nejen extremistickým silám) se podařilo svalit vinu za četné vnitřní politické a ekonomické problémy na EU (nedostatečná ochrana zemědělství, přílišná otevřenost země vůči světovým trhům, zrušení některých průmyslových odvětví, korupce atd.). Od roku 1989 se rozvinul konzumní přístup k politice (včetně mezinárodní politiky). Pokud nemáme z NATO žádný přímý prospěch, měli bychom jej opustit. Společně s odporem k vytváření vlastní historie se zdá být velmi přitažlivé mít ‚v Rusku velkého přítele‘, který nás ochrání, aniž by od nás požadoval příspěvek. Ačkoli tento konflikt ve společnosti více či méně neustále přetrvává, jeho eskalaci způsobilo povstání Euromajdan, anexe Krymu a pokračující rusko-ukrajinská válka.“ (Slovensko)

Tři konflikty se zabývají základními pilíři demokracie a tím, jak by měl vypadat budoucí politický a sociální režim země. Německo popisuje konflikt týkající se „postpravdivé společnosti“.

„Spolu s výše zmíněným průlomovým nástupem pravicového populismu podporovaného zejména silami s výraznou platformou namířenou proti vládnoucím elitám, např. AfD, je celé společenské prostředí stále skeptičtější vůči zavedeným politickým stranám a vůči médiím tzv. hlavního proudu, jako jsou celostátní deníky a veřejné televizní stanice. V roce 2014 se pojem Lügenpresse (lživý tisk), převzatý přímo z nacistického žargonu, stal častým bojovým pokřikem krajní pravice a sloužil jako standardní obvinění proti novinářům. Stejně jako mnoho jiných prvků nenávisných projevů krajní pravice si tento termín a jeho základní vymezení našly cestu do části hlavního proudu společnosti, čímž došlo ke zmírnění tohoto pojmu... Právě problém, který je jádrem tohoto konfliktu, může na první pohled naznačovat, že tento konflikt je spíše o informačních zdrojích než o hodnotách. Způsob, jakým je tento problém vymezen, však umožňuje i odlišný/další výklad. Ti, kteří média hlavního proudu dokonce ani nepřijímají či racionálně nekritizují, je souhrnně znevažují označeními jako ‚vládou kontrolovaná‘ nebo ‚zelená levicová špína‘, a co je nejdůležitější, obvykle se nezapojují do žádného vážného diskursu na toto téma. Tento druh kritiky jednoznačně ukazuje, že jejich odpor má jiný, hlouběji zakořeněný původ. Skutečnost, že obvykle patří do stejného tábora nebo jsou to titíž lidé, kteří obhajují uzavřenou a exkluzivní společnost, naznačuje, že jejich skepse je spíše jedním z projevů jejich autoritářských a antipluralistických hodnot, nikoli projevem absence zastoupení jejich problémů a postojů v médiích.“ (Německo)

V Polsku je konflikt týkající se charakteru demokracie popsán jako konflikt mezi vládou a jejími příznivci na straně jedné – zavádění legislativních změn omezujících mechanismy kontroly a vyváženosti mezi jednotlivými složkami státní moci s tím, že demokratické mechanismy omezují efektivitu vlády – a opozicí, která vnímá omezování demokratických institucí (soudní moci) jako cestu k autoritářskému režimu.

„Konflikt týkající se Ústavního tribunálu vedl k destabilizaci rovnováhy mezi zákonodárnou, výkonnou a soudní mocí: Ústavní tribunál – bez ohledu na názor na celý spor – nemohl řádně fungovat, protože vždy existovalo riziko, že jeho nálezy nebudou zveřejněny... Na jedné straně stojí představa, která zdůrazňuje prvořadou důležitost efektivnosti vlády, již mohou narušit překážky vytvořené soudní mocí v souvislosti s ústavou. Tento argument je často spojen s odmítáním veškerých omezení svrchovaného rozhodování vlády (práv menšin, EU a dalších mezinárodních

organizací), převládajícím konzervativním pohledem polské společnosti, který by mohl být změněn silným vnějším vlivem, a negativním přetrváváním dědictví socialismu, které přetrvává také mezi soudci. Na druhé straně stojí vize liberálnějšího systému, který respektuje práva menšin a omezení stanovená zákonem.“ (Polsko)

Na Slovensku je tento konflikt popsán jako vstup neonacistických sil do Parlamentu, nárůst jejich podpory, a především jejich otevřené snahy změnit demokratický režim země.

„Analýza krajně pravicového extremismu a ultranacionalismu z pohledu společenských konfliktů hodnot odhaluje několik hodnotových střetů v rámci slovenské společnosti (např. demokracie versus autoritářství, multikulturalismus versus etnický nacionalismus, kulturní a politická orientace Západ versus Východ, paradigma interpretace národních dějin atd.). Z určitého hlediska představuje krajně pravicový extremismus průřezový problém, který lze nalézt ve všech konfliktech hodnot na Slovensku. Přesto je vhodné vzestup krajně pravicového extremismu coby relevantní politické síly analyzovat jako samostatný konflikt hodnot, neboť na rozdíl od jiných evropských zemí (např. Francie nebo Německo) krajně pravicové extremistické politické síly otevřeně usilují o odstranění současné formy liberálně demokratického ústavního pořádku v zemi. Jejich cílem je nahradit parlamentní demokracii nějakou formou autoritářské vlády s fašistickými prvky, která rozdělí občany, s ohledem na jejich práva a povinnosti, podle kritérií etnického původu a ‚společenské užitečnosti‘. Proto se tento konflikt hodnot týká způsobu, jímž by společnost měla být řízena a uspořádána.“ (Slovensko)

Existují určité rysy, které jsou společné všem konfliktům ve všech zprávách o jednotlivých zemích. Němečtí autoři je vyjadřují takto:

„...téměř nepřekonatelná propast mezi zastánci pluralistické či liberální (ne nutně v hospodářském smyslu) společnosti a zastánci uzavřené či neliberální společnosti. Většina konfliktů hodnot je utvářena právě tímto protikladem a vyznačuje se obdobným souborem aktérů... jevy skupinové nenávisti – jako je rasismus, sexismus, homofobie či transfobie – které jsou podporovány AfD a podobnými aktéry, se zřídka vyskytují jednotlivě, ale spíše se překrývají a často se vzájemně posilují. Totéž platí pro jednotlivé konflikty hodnot, které jsou popsány níže. Je proto stěžejní překvapivé, že u řady z nich existuje obdobné uspořádání aktérů. Z hlediska přístupů k předcházení konfliktům a jejich řešení je však důležité tyto překryvy zohlednit a vypracovat takové přístupy, které se rovněž zabývají lidmi postiženými několika formami diskriminace.“ (Německo)

4. Shrnutí sedmi evropských zemí

V této části uvádíme nejdůležitější zjištění, která monitorovací týmy jednotlivých zemí považovaly ve své vlastní zemi za zajímavé.

4.1. Bulharsko

Bulharsko se vyvinulo jako složitá společnost, v níž se **překrývá více hodnotových systémů, které se občas také dostávají do rozporu**. Převážná většina Bulharů respektuje hodnoty svobody a solidarity, tolerance a lidských práv, demokracie a právního státu a vnímá svou osobní a národní identitu jako součást hodnotového společenství Evropské unie. Současně platí, že **jednou z velkých výzev pro tuto zemi je její schopnost dostat těmto hodnotám, zejména při prosazování právního státu ve všech sférách života**. Občanská společnost je schopna vyvíjet na měnící se vlády neustálý tlak směrem k boji proti korupci a organizovanému zločinu, respektování lidských práv prostřednictvím politických rozhodnutí a jejich realizace, zajištění silného a nestranného soudního systému, ochraně menšin a odstranění všech forem diskriminace a zajištění toho, aby země měla dobře fungující tržní hospodářství. **Další společenskou výzvou je posílit demokratické postupy při řešení různorodých zájmů a neshod mezi skupinami a předcházet násilné eskalaci v případě nastalých konfliktů**.

Analyzované konflikty hodnot v Bulharsku odrážejí neschopnost nedávných vlád účinně řešit různé výzvy, což vytvořilo vnitřní sociální a politickou krizi. Mezi charakteristické rysy těchto konfliktů patří akutní **konfrontace a absence plodného politického dialogu, pocit nedostatečné spravedlnosti a rostoucí nedůvěra v instituce**.

Pomalé reformy v oblasti zkorumpovaného soudnictví, špatné zdravotnictví a školství a absence vládní podpory podnikání a inovací způsobily **ztrátu naděje a společné perspektivy**. Této situace zneužívají zájmové skupiny a politické strany, jejichž agresivní chování, zvýšené využívání očerňujících kampaní a snahy o využití veřejného mínění k dosažení politických cílů vedly k rozdělení, nenávisti a napětí ve společnosti. Vůči politickým stranám a osobám zapojeným do politiky panuje široce rozšířený negativní postoj.

Vnější faktory, jako je krize na Blízkém východě a vlny uprchlíků směřujících do Evropy, přinesly další nové výzvy pro bulharskou společnost, která nebyla připravena vypořádat se s žadateli o azyl. Bulharsko, které je v rámci EU jedním z nejvýznamnějších příjemců uprchlíků z tohoto regionu, navíc **trpí následkem nepřipravenosti EU tuto krizi účinně zvládnout**. Tato nová situace byla vyhodnocena jako jedna z hlavních hrozeb pro národní bezpečnost a odhalila další nedostatek vnitrostátní správy: absenci národních bezpečnostních politik.

V této souvislosti byly učiněny základní přípravy na konfliktní aktivity různých skupin. Tyto skupiny mají potenciál vyvolat násilí a mobilizovat příznivce a současně udržovat veřejný diskurs, který vylučuje jejich odpůrce. Někteří zpochybňují **evropskou či západní orientaci země**. **Etnické konflikty** se bouřlivě znovu vrátily do politického života. Roste obliba nacionalismu, který se dostal do bulharského Parlamentu a utváří veřejný diskurs, přičemž se zaměřuje spíše na vnímané vnější imperialistické hrozby než na vnitřní problematiku menšin. **Bulharští Romové**, kteří jsou oproti ostatním občanům silně znevýhodněni, čelí **zvýšené diskriminaci** a stali se příčinou organizovaných či spontánních protestů místních komunit požadujících opatření proti nezákonným romským osadám, různé nezákonné činnosti a trestným činům. **Uprchlíci a migranti ze Sýrie, Afghánistánu, Iráku a Pákistánu**, kteří do země nejčastěji vstupují nelegálně a směřují do západní Evropy, nejsou vítáni a jsou jim kladeny překážky, pokud se rozhodnou zůstat. V této konfrontační atmosféře se netradiční skupiny, jako jsou **LGBT lidé požadující rovná práva a svobody ve společnosti**, snadno stávají objektem agrese. Dokonce i tradiční **environmentální konflikty** mezi zainteresovanými subjekty podporujícími průmysl a aktivisty za ochranu přírody odrážejí zvýšené napětí a oslabenou schopnost země vytvářet veřejný dialog o významných společenských otázkách.

4.2. Česká republika

Všechny zvolené konflikty byly ovlivněny přechodem k demokracii po sametové revoluci. Způsob, jímž přechod k demokracii ovlivňuje konflikty hodnot ve společnosti, se v určitých ohledech promítá do nouze o kvalitní žurnalistiku, chybějící silné občanské společnosti, upřednostňování stávajícího stavu před novými výzvami, špatné politické etiky, omezeného kontaktu s odlišnostmi a jejich nízké tolerance atd.

Média hrají důležitou roli při prezentaci všech vybraných konfliktů hodnot, obzvláště tím, že formují jejich intenzitu a poskytují prostor určitým odborníkům/aktérům, zatímco jiné umlčují. Dobrý příklad takového zaujatého výběru informací lze pozorovat v průběhu „**uprchlické krize**“, kdy v hromadných sdělovacích prostředcích dostávali prostor mnozí odborníci z oblastí jen vzdáleně souvisejících s touto problematikou, zatímco odborníci na migraci nebyli ve veřejném diskursu téměř vidět. **Dezinformace v hromadných sdělovacích prostředcích, falešné zprávy na sociálních sítích a rostoucí síla těchto sítí vytvářejí další vhodnou kombinaci prostředků k eskalaci konfliktů**. Na druhé straně nedostatek informací a skutečnost, že české obyvatelstvo není zvyklé ověřovat si fakta, a naopak je navyklé hledat jednoduché odpovědi na složité problémy, jsou živnou půdou pro zjednodušenou, černobílou žurnalistiku. Nedostatek informací je nejrelevantnější při vytváření **postojů vůči islámu a muslimům**, ale také v **přístupu k jaderné energii**, která je právě z tohoto důvodu mylně považována za „inovativní“ a ekologický zdroj energie.

Dalším znakem společným pro všechny konflikty je nebezpečí normalizace a strach vystoupit z davu, který je pozůstatkem komunistické éry. Přetrvává slepá důvěra v odborné systémy a instituce, a to i když se ukážou být diskriminační nebo nefunkční. To se týká zejména přístupu k domácím porodům.

Tento aspekt jde ruku v ruce se **zastaralým vzdělávacím systémem**, v němž jsou děti – navzdory nejruznějším snahám o reformu – **jen málo či vůbec vedeny ke kritickému myšlení** a postrádají iniciativu k hledání alternativ. Teroristické útoky v evropských zemích, omezené zkušenosti s přistěhovalectvím a chybějící silné veřejné osobnosti vytvářejí zázemí pro nedávné napětí vůči islámu a muslimům. **Romská menšina přestala být středem pozornosti sdělovacích prostředků, přičemž novou „romskou“ nepřizpůsobivou menšinou se**

stali muslimové. V případě adopce páry stejného pohlaví je pozadí konfliktů hodnot ve společnosti utvářeno novostí tohoto tématu, ostrými diskusemi v Parlamentu a celou škálou **předsudků vůči LGBT komunitě.**

4.3. Německo

Německo zažívá v celé zemi viditelnou eskalaci konfliktů hodnot, která nemá od sjednocení obdoby. Tento trend polarizace a rostoucího rasismu a skupinové nenávisti je silně provázán se **vzestupem pravicových populistických skupin**, stran a dokonce i mediálních zdrojů, přičemž nejvýraznější jsou politická strana Alternative für Deutschland (AfD, Alternativa pro Německo) a „hnutí“ PEGIDA (Vlastenečtí Evropané proti islamizaci Západu). Přestože finanční a hospodářská krize nezasáhla Německo tak silně jako mnoho jiných evropských zemí, byla nejvýznamnějším tématem politické agendy v závěru minulého desetiletí a v prvních letech tohoto desetiletí. V tomto období se AfD prezentovala jako jediná otevřeně euroskeptická strana v Německu. Silný euroskepticismus strany byl spojen s jednoznačně neoliberalním ekonomickým programem, rétorikou namířenou proti vládnoucím elitám a ultrakonzervativními postoji, včetně nacionalismu, šovinismu, rasismu, (hetero-) sexismu a homofobie a transfobie. Tato kombinace si získala podporu významné části obyvatelstva.

Rostoucí počet žadatelů o azyl, kteří přišli do Německa od roku 2014, donutil německou politiku a společnost zabývat se základními potřebami lidí přicházejících do země, a tím se tato **problematika přistěhovalectví a integrace/inkluze dostala na politický pořad dne.** AfD poskytla jednoduchá řešení a podařilo se jí zahájit a udržet diskurs o otevřenosti německé společnosti, který strana spojila s dalšími tématy, jako jsou sociální služby a důchody, právo a pořádek nebo genderové otázky. AfD s tímto programem byla stranou, která nejotevřeněji kritizovala počáteční prouprchlický program Angely Merkelové, a díky tomu se jí po období silných vnitřních rozbrojů podařilo znovu posílit.

Během této doby konflikty hodnot získávaly v německé politice a společnosti rostoucí význam. Tento vývoj navíc vytvořil téměř **nepřekonatelnou propast mezi zastánci pluralistické či liberální (ne nutně v hospodářském smyslu) společnosti a zastánci uzavřené či neliberální společnosti. Většina konfliktů hodnot je utvářena právě tímto protikladem a vyznačuje se obdobným souborem aktérů.** Nejvýraznější projevy konfliktů hodnot se v současné době v Německu týkají následujících témat: **přistěhovalectví a integrace/inkluze, včetně azylové problematiky, inkluzivní a exkluzivní pojetí společnosti a sekuritizace přistěhovalectví; genderová práva a rozmanitost; důvěra v média; gentifikace; problematika životního prostředí.** Soubor aktérů v posledních dvou uvedených konfliktech se poněkud liší od výše popsaného protikladu.

Zatímco pluralitní/liberální tábor zůstal i v nedávné době charakteristický umírněnými a pragmatickými názory prvních dvou desetiletí po sjednocení Německa, zastánci exkluzivní společnosti se stali populističtějšími a více se radikalizovali. Ve stejném duchu lze říci, že diskurs o těchto konfliktech hodnot se nejen zviditelnil, ale rovněž prochází rostoucí polarizací a posunem postojů aktérů směrem doprava – v kombinaci se ztrátou slušnosti a umírněnosti.

Německá poválečná politika a společnost byla samozřejmě vždy charakteristická konflikty hodnot. Ty však jen zřídka způsobovaly **současnou úroveň polarizace.** I tak není překvapivé, že AfD je první pravicovou populistickou radikální stranou, které se v poválečném Německu podařilo uchytit navzdory silné averzi drtivé většiny obyvatel vůči jakékoli organizaci, jež se byť jen blíží pravicovému extremismu a neonacismu, což bezesporu platí pro vedoucí představitele AfD. Tato polarizace se rovněž projevuje v mobilizaci prodemokratické občanské společnosti podporující lidská práva, stejně jako „neobčanské“ společnosti, která prosazuje vyloučení, rasismus a xenofobii, a to vytváří společenské prostředí, v němž dramaticky narůstá počet útoků proti uprchlíkům nebo jejich (budoucímu) bydlení.

Je však třeba dodat, že jevy skupinové nenávisti – jako je rasismus, sexismus, homofobie či transfobie – které jsou podporovány AfD a podobnými aktéry, se zřídka vyskytují jednotlivě, ale spíše se překrývají a často se vzájemně posilují. Totéž platí pro jednotlivé konflikty hodnot, které jsou popsány níže. Je proto stěží překvapivé, že u řady z nich existuje obdobné uspořádání aktérů. Z hlediska přístupů k předcházení konfliktům a jejich řešení je však důležité tyto překryvy zohlednit a vypracovat takové přístupy, které se rovněž zabývají lidmi postiženými několika formami diskriminace.

4.4. Maďarsko

Jak ukazuje výzkum a běžná zkušenost, maďarská společnost patří k nejvíce autoritářským společnostem v Evropě. To znamená, že v různých oblastech života se očekává intenzivní zapojení vlády. Podstatná část obyvatelstva nejen přijímá, ale i respektuje „silnou ruku“ vlády při řízení země, přičemž bezpečnost je jejich nejvyšší hodnotovou prioritou. Není proto překvapivé, že **společným bodem analyzovaných konfliktů je úloha vlády, která v každém z nich patří k hlavním aktérům**. Vláda nese při řešení těchto otázek velmi vysokou odpovědnost. Často však dochází k tomu, že po zásahu vlády do těchto konfliktů se situace výrazněji nezlepší, nebo se dokonce zhorší. V některých případech může být jednání vlády jedním z faktorů eskalace konfliktu. **Z pěti analyzovaných konfliktů se ve čtyřech případech jedná o konflikty mezi menšinou a většinou. Postoj vlády k těmto konfliktům spočívá v zachování statu quo: ochraně velmi tradičních zájmů většiny společnosti a vyloučení menšinových skupin a jejich zájmů**. Většina společnosti následkem toho cítí podporu pro svůj diskriminační přístup. Jsou tolerovány zaujaté, diskriminační a často radikální názory a činy, které se začínají stávat normou.

Pokud jde o hospodářské a sociální souvislosti konfliktů, Maďarsko se z pozice ekonomicky nejkonkurenceschopnější bývalé socialistické země propadlo až na poslední příčku. Přestože je členem EU, kvalita života je v Maďarsku mnohem nižší než v západních zemích. Mezi lidmi již proto existuje značné napětí, neboť jen obtížně vydělávají dost peněz na pokrytí každodenních výdajů. Strach z nezaměstnanosti je rovněž velmi silný. V uzavřené společnosti, která se zaměřuje sama na sebe a v níž mnoho lidí bojuje o přežití, mohou být konflikty hodnot hluboce zakořeněné a snadno zneužitelné.

4.5. Rumunsko

Podle předchozích studií zaměřených na hodnoty a hodnotové orientace je Rumunsko popisováno jako společnost tíhnoucí k tradičním hodnotám, které zdůrazňují občas protichůdné názory a orientace ohledně hodnot hierarchie, konsenzu, rovnosti a solidarity.

Tato mapující studie hodnotí, jakým způsobem jednotlivci v Rumunsku dospěli ke kolektivní orientaci v rámci těchto hodnot a jak je přenášejí do kolektivních národních a regionálních postojů a způsobů chování, které mohou způsobit či stupňovat konflikt. Konflikty často vznikají ze společenské polarizace ohledně takových záležitostí jako vnímání diskriminace či dostupnost služeb (bydlení, vzdělávání, zdraví), jakož i životní prostředí.

Mezi instituce, které svou rozdělovací rétorikou a jednáním tuto polarizaci dále prohlubují, patří: státní orgány, církevní instituce (tj. pravoslavné, katolické, protestantské) a média. Státní orgány v určitých otázkách často nezajišťují účinné vynucování právních předpisů. Církevní instituce se často zdráhají akceptovat LGBT komunitu, reprodukční práva a romské obyvatelstvo. Média mohou utvářet veřejný názor na aktuální události a zdá se, že poukazují na rozpor mezi generacemi v zemi.

4.6. Polsko

Od počátku většinového vládnutí politické strany Právo a spravedlnost (PiS) v listopadu 2015 prochází Polsko mnoha konflikty s různým pozadím. Některé konflikty se znovu oživily, například **konflikt týkající se zákona o interrupcích**, zatímco jiné vyvstaly nově, například **konflikt o přijímání muslimských migrantů**, který byl jedním z klíčových témat volebních kampaní v roce 2015. Do této druhé kategorie spadají některé problémy, jejichž polarizující charakter by bylo velmi obtížné předvídat, např. konflikt týkající se zavedení reformy školství.

Velmi vysokou úroveň napětí způsobila do značné míry změna vládnoucí strany a skutečnost, že vláda strany PiS má poprvé v historii třetí Polské republiky většinu v obou komorách Parlamentu a je stranou prezidenta (Andrzeje Dudy), což však straně nestačí k tomu, aby mohla změnit ústavu. **Každá nová politika či reforma může potenciálně vyvolat konflikt, a to nejen proto, že opozice nemá ve skutečnosti žádnou jinou možnost než mobilizovat mimoparlamentní skupiny nebo podporovat či organizovat protesty a manifestace.** Zaváděné politiky také mohou ohrozit postavení velkých skupin nebo stabilitu zaměstnanosti, k čemuž došlo v případě reformy školství. V neposlední řadě mohou některé politiky – například změny provedené v zákonu upravujícím činnost Ústavního tribunálu – mnoho lidí jednoduše znejistit, zejména pokud tyto změny řada

vnějších aktérů vnímá negativně, např. USA nebo Evropská unie, tedy země a mezinárodní organizace, iniciativy či veřejné osobnosti, v jejichž očích bylo předtím Polsko pozitivním příkladem země, která prochází obdobím transformace, hospodářského oživení a realizace demokratických reforem.

Kromě výše uvedených konfliktů hodnot týkajících se reformy školství, přijímání muslimských migrantů a implicitně zmíněného konfliktu ohledně podoby polského demokratického systému se tato zpráva zaměřuje na tři další polarizující problémy, které vyvolaly veřejné diskuse a mobilizovaly Poláky k tomu, aby své názory projeví v ulicích. Jedná se o tyto tři další sporné otázky: konflikt týkající se žádoucího modelu rodiny, zákon o interrupcích a postavení Ukrajinců v Polsku.

4.7. Slovensko

Všech pět analyzovaných konfliktů způsobilo hlubokou polarizaci společnosti, která pronikla hluboko až na úroveň soukromých vztahů a rodin. Některé z nich jsou v současné době v „pohotovostním režimu“ poté, co byly aktuální a vyostřené v letech 2015–2016 (tj. migrační krize, LGBT práva), některé pomalu nabývají na významu (krajně pravicový extremismus a geopolitika) a jeden je dlouhodobý a může kdykoli vzplanout (Romové).

Kromě vysoké emotivnosti a zřídka prezentace faktů ve veřejných diskusích se všechny tyto konflikty vyznačují těmito společnými rysy:

Menšiny jsou spíše předmětem než účastníkem konfliktu. Uprchlíci, Romové a LGBT lidé jsou jen velmi málo zastoupeni v diskusích o svých právech či postavení ve společnosti. Ve všech případech to bylo více „o nich“ než „s nimi“. Dokonce i v případě LGBT lidí bylo obtížné nalézt relevantní aktéry zastupující jejich stanoviska, zatímco lidskoprávní organizace byly viditelnější. Uprchlíci/přistěhovalci/cizinci jsou téměř zcela opomíjeni, Romové jsou zastoupeni velmi sporadicky.

Ve všech pěti konfliktech je viditelným aktérem krajně pravicová extremistická strana Kotleba – ĽSNS. V některých je primárním aktérem, v jiných sekundárním. Další skupinou aktérů zastoupenou ve všech konfliktech jsou tzv. „alternativní média“, tj. proruské a konspirační portály šířící nenávisť, podezřívavost a směs polopravd a evidentních lží. Vše nasvědčuje tomu, že oba aktéři v blízké budoucnosti posílí.

Politické elity, parlamentní strany a většina viditelných politiků z různých politických skupin **vykazují velmi vysokou úroveň populismu a často tyto konflikty úmyslně podporují a využívají je pro vlastní politické účely.** Vezmeme-li však v úvahu klesající důvěru v tradiční politické strany jako takové, toto chování často (ne)úmyslně přispívá k růstu krajně pravicových politických sil. Existuje jen velmi málo výjimek, kdy se politici nebojí postavit za menšiny a nepopulární řešení.

Ve všech konfliktech existuje viditelný rozdíl mezi Bratislavou a ostatními oblastmi země. Na jedné straně je Bratislava liberálnější a otevřenější než zbytek země. Na druhé straně bratislavští aktéři vědí velmi málo o problémech, očekáváních a postojích regionů. Všechny analyzované konflikty se mohou v určité fázi vyvinout v polarizaci mezi centrem a periferiemi.

Pozitivní činnosti a opatření lze často nalézt mimo sféru „obvyklých podezřelých“, tj. tradičních stran a nevládních organizací. Existují malé, někdy individuální iniciativy, které podporují toleranci a začlenění a bojují proti propagandě či nenávisťným projevům. Otázka, jak je správně podpořit a vytvářet sítě, zůstává nezodpovězena.

Zdroje

- BAUMAN, Z. 2000. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity. ISBN 0-7456-2409-X.
- BĚLOHRADSKÝ, V. 1992. *Kapitalismus a občanské cnosti*. Praha: Československý spisovatel. 1992.
- DUGAN, M. A. 2003. "Power." *Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. October 2003.
- GROSHEK, J. – BRONDA, S. 2016. *How social media can distort and misinform when communicating science*. The Conversation. June 30, 2016.
- LEDRACH, J. P. 2016. *How Does Humanity Unite?* Humanity United. July 18th, 2016.
- MOORE, C. W. 1996. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Wiley 1996.
- PEHE, J.: *Czechoslovakia after 25 Years: Democracy without Democrats*. [online]
https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/09/democracy_without_democrats.pdf
- SHARP, G. 1973. *Power and Struggle (Politics of Nonviolent Action, Part I)*. Boston: Porter Sargent Publishers. 1973.

ANALÝZY KONFLIKTŮ ZE SEDMI EVROPSKÝCH ZEMÍ

BULHARSKO

Úvod

Bulharsko se vyvinulo jako složitá společnost, v níž se překrývá více hodnotových systémů, které se občas také dostávají do rozporu. Převážná většina Bulharů respektuje hodnoty svobody a solidarity, tolerance a lidských práv, demokracie a právního státu a vnímá svou osobní a národní identitu jako součást hodnotového společenství Evropské unie. Současně platí, že jednou z hlavních výzev pro tuto zemi je její schopnost dostat těmto hodnotám, zejména při prosazování právního státu ve všech sférách života. Občanská společnost je schopna vyvíjet na měnící se vlády neustálý tlak směrem k boji proti korupci a organizovanému zločinu, respektování lidských práv prostřednictvím politických rozhodnutí a jejich realizace, zajištění silného a nestranného soudního systému, ochraně menšin a odstranění všech forem diskriminace a zajištění toho, aby země měla dobře fungující tržní hospodářství. Další společenskou výzvou je posílení demokratických postupů při řešení různorodých zájmů a neshod mezi skupinami a předcházení násilné eskalaci v případech nastalých konfliktů.

Analyzované konflikty hodnot v Bulharsku odrážejí neschopnost nedávných vlád účinně řešit různé výzvy, které vytvořily vnitřní sociální a politické krize. Mezi charakteristické rysy těchto konfliktů patří akutní konfrontace a absence plodného politického dialogu, pocit nedostatečné spravedlnosti a rostoucí nedůvěra v instituce.

Využívání veřejné nespokojenosti různými zájmovými skupinami. Pomalé reformy v oblasti zkorumpovaného soudnictví, špatné zdravotnictví a školství a absence vládní podpory podnikání a inovací způsobily ztrátu naděje a společné perspektivy. Této situace zneužívají zájmové skupiny a politické strany, jejichž agresivní chování, zvýšené využívání očerňujících kampaní a snahy o využití veřejného mínění k dosažení politických cílů vedly k rozdělení, nenávisti a napětí ve společnosti.

Diskreditace institucí. Vůči politickým stranám a osobám zapojeným do politiky panuje široce rozšířený negativní postoj. Nedostatečná pravidla politického soupeření, aktivní hledání vnější podpory a snaha zapojit instituce do procesu politické konfrontace snižují jejich důvěryhodnost a diskreditují je v národních i mezinárodních aspektech. Úsilí středopravé vládní koalice vedené politickou stranou GERB (Občané za evropský rozvoj Bulharska), která se od roku 2014 snažila zavést změny ve všech problematických oblastech, se veřejnosti zdálo nedostatečné a neúčinné, což vedlo ke zvolení levicového prezidenta a odstoupení vlády v listopadu 2016.

Vnější faktory, jako je krize na Blízkém východě a vlny uprchlíků do Evropy, přinesly další nové výzvy pro bulharskou společnost, která nebyla připravena vypořádat se s žadateli o azyl. Bulharsko, které je v rámci EU jedním z nejvýznamnějších příjemců uprchlíků z tohoto regionu, navíc trpělo nepřipraveností EU tuto krizi účinně zvládnout. Tato nová situace byla vyhodnocena jako jedna z hlavních hrozeb pro národní bezpečnost a odhalila další nedostatek vnitrostátní správy: absence národních bezpečnostních politik, které by zajistily stabilitu základních institucí a jejich schopnost fungovat a odvrátit případný významný společenský kolaps a nepokoje. „*Vláda spoléhá na přirozený běh věcí, v jehož rámci zůstává pravděpodobnost katastrofických událostí, společenského kolapsu a anarchie zanedbatelná.*“ (Národní bezpečnost ..., 2013)

V této souvislosti byly učiněny základní přípravy na aktivity různých skupin založené na vzájemně neslučitelných hodnotách. Tyto skupiny mají potenciál vyvolat násilí a mobilizovat své příznivce a současně udržovat

veřejný diskurs, který vylučuje podněty a myšlenky jejich odpůrců. Někteří zpochybňují evropskou či západní orientaci země. Etnické konflikty se bouřlivě znovu vrátily do politického života. Roste obliba nacionalismu, který se dostal do bulharského Parlamentu a utváří veřejný diskurs, přičemž se zaměřuje spíše na vnímané vnější imperialistické hrozby než na vnitřní problematiku menšin. Bulharští Romové, kteří jsou oproti ostatním občanům silně znevýhodněni, čelí zvýšené diskriminaci a stali se příčinou organizovaných či spontánních protestů místních komunit požadujících opatření proti nezákonným romským osadám, různé nezákonné činnosti a trestným činům. Uprchlíci a migranti ze Sýrie, Afghánistánu, Iráku a Pákistánu, kteří do země nejčastěji vstupují nelegálně a směřují do západní Evropy, nejsou vítáni a jsou jim kladeny překážky, pokud se rozhodnou zůstat. V této konfrontační atmosféře se netradiční skupiny, jako jsou LGBT lidé² požadující rovná práva a svobody ve společnosti, snadno stávají objekty agrese. Dokonce i tradiční environmentální konflikty mezi zainteresovanými subjekty podporujícími průmysl a aktivisty za ochranu přírody odrážejí zvýšené napětí a oslabenou schopnost země vytvářet veřejný dialog o významných společenských otázkách.

Výše uvedené konflikty související s geopolitickou orientací země, etnickým napětím, diskriminací vůči romskému obyvatelstvu, uprchlíky, ochranou přírody a postojem k LGBT komunitě byly identifikovány jako dominantní konflikty hodnot, které jsou viditelné a existuje u nich reálná možnost vystupňování a přechodu k násilí. V této studii byly k analýze vybrány čtyři konflikty, protože polarizace názorů na tyto otázky vyústila v neshody v komunitách, rozdělené rodiny a napětí v pracovních organizacích. Každý z nich se dotýká více oblastí země.

V zemi aktivně působí uspokojivá skupina občanských aktérů, kteří podporují oficiální úsilí v oblasti předcházení sociálním konfliktům a zásahů do nich a kteří poskytují inovativní přístupy k vzájemnému usmírování zájmů a upevňování demokratických hodnot.

1. Etnický konflikt v Bulharsku: Burka – hrozba islámského radikalismu a ohrožení národní bezpečnosti

Stručné shrnutí konfliktu

V uplynulých letech se znovu objevil etnický bulharský nacionalismus na základě vnímané hrozby islámského radikalismu, která byla způsobena konflikty na Blízkém východě a událostmi jako válka v Sýrii, která vyhnala miliony lidí muslimského vyznání směrem k Evropě. Násilné teroristické útoky proti nevinným občanům v evropských městech vyvolaly u veřejnosti značné obavy z menšinových skupin, které sdílejí islámskou víru. Někteří členové veřejnosti je považují za hrozbu pro národní veřejnou bezpečnost a pro bulharskou identitu. Došlo k případům náboženského násilí proti muslimům a proběhly protesty proti muslimským obřadům v okolí mešit, které byly podporovány krajně pravicovými nacionalistickými stranami a skupinami.

Politické zneužívání náboženských odlišností, které vyústilo v násilné střety, začalo v roce 2011 protesty proti hlasitým reproduktorům mešity Banja Baši v Sofii. Protest byl zorganizován dvěma bulharskými krajně pravicovými nacionalistickými stranami – Ataka a VMRO. Ataka také zaslala městu Sofie otevřený dopis, v němž požadovala zákaz využívání prostoru okolo mešity k náboženským obřadům. Tento protest se vystupňoval do násilných konfliktů, do nichž se zapojila policie. Po tomto incidentu došlo k dalším, které souvisely s muslimskými náboženskými praktikami. Tyto protesty byly součástí řady aktivit namířených proti soudním žádostem o nemovitosti historicky vlastněné muslimskou komunitou, podaným úřadem velkého muftího, duchovního vůdce bulharských muslimů. Soudní žádosti byly podány na základě bulharského zákona o náboženských vyznáních, který všem oficiálně uznaným náboženským skupinám v Bulharsku umožňuje podávat tyto žádosti. Protesty proběhly v Sofii (2014), Plovdivu (2014) a dalších městech poblíž Sofie: Kjustendil (2015) a Goce Delčev (2015). V březnu 2016 došlo k dalším protestům. Ve čtvrti Ljulín v Sofii se shromáždilo více než 100 lidí protestujících proti muslimské modlitebně, kde se podle nich hlásá radikální islám. Jak někteří z nich připustili, jádrem konfliktu byla bezpečnostní hrozba související s mezinárodní islamistickou radikalizací.

2 Tato zkratka se v této publikaci používá k označení různých druhů sexuální orientace, genderové identity a intersexuálních poruch: lesbická, homosexuální, bisexuální, transsexuální, intersexuální, queer, asexuální, agender, aromatická a další různorodé sexuální orientace a genderové identity.

Tyto následné události vytvořily základ pro širší veřejnou podporu právních předpisů zakazujících burky. Současně však obyvatelé většiny oblastí Bulharska s významnou koncentrací muslimského obyvatelstva a jiných etnických menšin (Židé, Pomáci, Karakačané, Valaši) žijí v míru a úzké spolupráci (Šumen, Razgrad, Kardžali, Sliven, Vidin, Dupnica). To znamená, že konflikt byl vyvolán především mezinárodními událostmi v kombinaci s místními politickými tlaky s nacionalistickým nebo jiným programem.

Jedním z projevů vznikajícího náboženského konfliktu je debata o **nošení burky na veřejných místech**. Tato debata se otevřela v roce 2014 v obci Pazardžik, tj. oblasti s větší koncentrací romských muslimských komunit, z nichž malá skupina je spojena se salafismem. Silný tlak veřejnosti rozdmýchaný mediálními publikacemi vedl v květnu 2016 k rozhodnutí obecní rady města Pazardžik, jímž bylo zakázáno nošení burky na veřejnosti (včetně veřejných budov a městských ulic). Případy porušení tohoto zákazu měly být trestány pokutou ve výši 300 leva (150 eur).

V září 2016 bulharské Národní shromáždění hlasovalo o zavedení zákazu nošení oděvů, které částečně či zcela zahalují tvář. Zákaz platí na veřejných místech, jako jsou školy, rekreační oblasti, parky, sportovní zařízení a správní budovy. Pokuta za nedodržení tohoto zákazu se pohybuje od 200 do 1 500 leva (100 až 750 eur).

Tyto legislativní iniciativy byly v posledních 12 měsících prosazovány silně islamofobními hnutími. Protesty byly zorganizovány například před mešitami ve městech Kjustendil a Karlovo. V Sofii lidé protestovali proti modlitbám muezzinů, které považují za „urážlivé vůči křesťanským bulharským tradicím“. Nacionalistické strany navíc v posledních prezidentských volbách prosazovaly protiislámskou rétoriku, což jim pomohlo získat třetí nejvyšší počet hlasů.

Ministerstvo vnitra pod rostoucím veřejným a politickým tlakem identifikovalo a zmapovalo jednotlivé rizikové oblasti v zemi, které jsou náchylné k etnickým konfliktům. Ministr vnitra uvedl, že hlavním účelem vlády je vytvořit prostředí tolerance mezi odlišnými skupinami a poskytovat potřebné sociální služby na podporu zranitelných skupin, a to s cílem vybudovat bezpečné a udržitelné prostředí.

Časová osa

- 2011 – Násilné střety a protesty proti reproduktorům mešity Banja Baši v Sofii.
- 2011–2013 – Protesty organizované krajně pravicovými nacionalistickými stranami Ataka a VMRO proti muslimským náboženským praktikám, které obtěžují zbytek obyvatelstva (například reproduktory mimo mešity). Obcím jsou zasílány dopisy vyzývající k zákazu náboženských obřadů v okolí mešit.
- 2014–2015 – Protesty ve městech Sofie, Plovdiv, Kjustendil, Goce Delčev a dalších obcích proti žádostem podaným velkým muftím s cílem získat nemovitosti historicky vlastněné muslimskou komunitou.
- Březen 2016 – Protesty v Sofii a dalších městech proti muslimským modlitebnám podezřelým z hlásání radikálního islámu.
- Září 2016 – Národní shromáždění zakazuje nosit oděvy, které částečně či zcela zahalují tvář.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

- Krajně pravicové nacionalistické strany (Ataka a VMRO).
- Neformální nacionalistické skupiny.
- Velký muftí.
- Hnutí za práva a svobody (DPS), politická strana vedená etnickými Turky a podporovaná tureckou menšinou.
- Nevládní organizace, například sdružení Příležitosti bez hranic a jiné, které obhajují etnická a náboženská práva, Atlantický klub Bulharska, Centrum pro mediální studia a audiovizuální politiku Univerzity národního a světového hospodářství, Mezinárodní centrum menšinových studií a mezikulturních vztahů a Open Society Institute v Sofii.

Sekundární aktéři:

- Obce, úředníci ústřední vlády, média, nevládní organizace.

Terciární aktéři:

- EU, Turecko, další mezinárodní instituce a nevládní organizace.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Velký muftí byl zpočátku hlasem tolerance a umírněnosti, dokonce si stěžoval, že vláda není v tomto úsilí dostatečně silným partnerem. Nacionalistická hnutí požadují, aby si země uchovala neporušenou bulharskou křesťanskou náboženskou identitu a tradice a aby vůči jiným náboženským vyznáním postupovala opatrně a restriktivně. Vedoucí představitelé muslimské komunity, jako je velký muftí či Hnutí za práva a svobody (DPS), chápou zákaz burky jako diskriminační opatření vůči muslimské komunitě a trvají na ochraně práv na svobodu náboženského vyznání a svobodu slova. Výsledný napjatý konflikt přinesl na obou stranách zanícenou rétoriku. Mnohé bulharské nevládní organizace podporují vzdělávání v oblasti etnické tolerance, lidských práv a občanství a na tomto konfliktu se podílejí tím, že zastávají a udržují hodnoty lidských práv, solidarity, spravedlnosti a svobody.

Parlamentní debata, která zákonu o zákazu burky předcházela a která byla iniciována koalicí Vlastenecké fronty (PF), odhalila politické konfrontace a postoje k této otázce. Vlastenecká fronta ji prezentovala jako opatření k omezení radikálního islámu, který je šířen a financován vnějšími činiteli. Politická strana Hnutí za práva a svobody (DPS) tento krok označila za cenu, kterou vládnoucí strana platí Vlastenecké frontě za to, aby zůstala u moci. Zastávala názor, že bulharští muslimové nemají žádnou tradici týkající se nošení burek a že tato legislativa místo toho znepřátelí některé skupiny společnosti a vytvoří problém tam, kde dosud žádný nebyl. „*Zákaz burky neřeší ve společnosti žádný problém. Přestože existují určité argumenty týkající se národní a veřejné bezpečnosti, tento problém je falešný a jedná se o čistý populismus,*“ uvedl Tuncher Kardjaliev ze strany DPS (Поредна точка за ПФ..., 2016).

Zdroje a příčiny konfliktu

Zákaz burky odráží obavy veřejnosti z rizika radikalizace některých skupin společnosti a odhaluje zranitelnost země coby hranice EU s islámským světem. Ukázalo se, že jako malá země s relativně malým politickým vlivem je Bulharsko zranitelné vůči vnějším tlakům. Jeden obzvláště silný pocit ohrožení představuje stereotypní hrozba ze strany sousedního Turecka a islámských menšin uvnitř země. Tento pocit posilují také další faktory: nejistá úloha Bulharska jako hraniční země EU, která je odpovědná za udržení bezpečnosti; ústřední role, kterou se Turecko rozhodlo hrát v muslimských republikách bývalého Sovětského svazu, a jeho ambice jako ochránce muslimských menšin na Balkáně. Pocit ohrožení dále zvyšuje nejistota ohledně toho, co podle mezinárodních norem představuje národnostní menšinu a jaké by byly konkrétní důsledky jejího právního uznání. Tok uprchlíků a teroristické útoky tento pocit dále upevňují.

Odhlédneme-li od názorových odlišností, hlavní problém bránící nalezení vzájemné shody v tomto etnickém konfliktu vyplývá z **protichůdných přístupů k právům menšin**. Obavy vyjadřované nacionalistickými hnutími ohledně uznání národnostních menšin se zakládají na **nebezpečí secesionismu**, k němuž v sousedních balkánských zemích skutečně došlo. Jakkoli se tyto obavy mohou na první pohled zdát přehnané, nejednoznačný a kontroverzní přístup mezinárodních organizací k otázkám sebeurčení v protikladu k územní celistvosti tento strach posiluje. Někteří členové Hnutí za práva a svobody (DPS) požadují uznání národnostních menšin jako jedinou záruku jejich přežití.

Například Pomaci, menšina v jižní části Bulharska, která hovoří bulharsky, ale vyznává muslimské náboženství, vytrvale odmítají přizpůsobit se určitému jednoznačnému typu etnické identity. V obecné rovině odmítli četné pokusy politických aktérů (ať už usilujících o národní integraci, nebo prosazujících politický separatismus) politizovat jejich kulturní identitu. Neexistují žádná separatistická hnutí Pomaků, přičemž snahy o získání skupinových práv byly na politické scéně až donedávna velmi omezené. Je však důležité zdůraznit, že bulharští muslimové jako skupina zůstali politicky, sociálně a ekonomicky téměř zcela odloučení. Zásadní roli přispívající k **politizaci muslimské a pomacké kulturní identity** hrála hospodářská krize. Političtí činitelé se pokoušejí využít hospodářské problémy ve snaze přeměnit kulturní soudržnost v politic-

kou identitu. Politické strany a další skupiny vyvíjejí na muslimské obyvatelstvo silný tlak, aby své kulturní identitě dodalo politický rozměr. A to vyvolává napětí v bulharské společnosti.

Další faktory ovlivňující tento konflikt se týkají **dopadu vystěhovalectví** na náboženské vzdělávání některých starých bulharských muslimských komunit v náboženských akademiích v zemích arabského světa; dále náboženské interakce mezi migrujícími muslimy z Bulharska a místními komunitami muslimských přistěhovalců v západní Evropě; mezi místními muslimy v Bulharsku a muslimskými přistěhovalci ze zemí muslimského světa.

Dynamika konfliktu a vyhlídky na zlepšení

Po prezidentských volbách v březnu 2017 se napětí snížilo. Vlastenecká fronta (NFSB, VMRO, Ataka a další), která se zdála být třetí politickou silou v zemi, získala místa v Parlamentu a stala se koaličním partnerem ve vládě sestavené vítězem voleb, stranou GERB. Strana GERB, která znovu potvrdila svou proevropskou a prozápadní orientaci a vedla vyváženou politiku vůči ostatním regionálním mocnostem, přiměla koaličního partnera k umírněnější a opatrnější rétorice.

Dalším stabilizujícím faktorem je politická strana Hnutí za práva a svobody (DPS), která je rovněž zastoupena v Parlamentu. Poslední roky bulharské historie jsou plné nečekaných zvratů. Tato etnická strana se v kritických situacích stala jazýčkem na vahách. Zatímco zpočátku byla odmítána levou i pravou částí politického spektra, dnes oba tábory usilují o její přízeň. Strana jako taková byla v uplynulých 10 letech součástí vládnoucích koalic. A když se úspěch bulharského etnického modelu stal nezvratným, strana získala pro své stoupence z řad tureckého obyvatelstva určitá práva. Stát zavedl povinné studium turečtiny ve školách. Demokracie zajistila možnost svobodného vyznávání islámu, přestože se ukázalo, že bulharští muslimové, stejně jako křesťané, nejsou příliš zbožní.

Dalším rozhodujícím faktorem politického receptu na zachování klidu mezi bulharskými etniky bylo zdrženlivé chování Turecka ohledně tureckého obyvatelstva v Bulharsku.

Zatímco některé spory byly úspěšně vyřešeny, začaly se objevovat další. V období státního socialismu trpěly etnické menšiny odstraňováním rozdílů a asimilací, zatímco nyní jsou jejich obtíže způsobeny odlišováním, oddělením, marginalizací a chudobou. Dříve přicházel tlak shora, z politické a administrativní sféry, z vlády. Nyní přichází z hospodářské reality a veřejného mínění, jímž lze snadno manipulovat, pokud většina trpí následkem obdobných společenských a hospodářských tlaků.

Pojem „bulharského etnického modelu“ se stal součástí rétoriky bulharské politické elity a odkazuje jak na dlouhou historii mírového soužití různých menšin, včetně záchrany bulharských Židů během druhé světové války, tak i na politické zapojení turecké menšiny, která hraje v současném Bulharsku stabilizující úlohu. Politiky i občanskou společnost však čeká mnoho práce při řešení tří odlišných výzev, jímž tento etnický model čelí: 1) existence rasismu, diskriminace a vyloučení; 2) problematika práv menšin; 3) obliba nacionalistických stran, které nyní v roce 2017 mají výkonnou moc. Mnohé z těchto výzev motivují práci nevládních organizací, jako je Open Society Foundation, nadace Creating Effective Grassroots Alternatives, Catholic Relief Services, nadace Partners Bulgaria a další subjekty, jejichž projekty jsou navrženy jako programy prevence konfliktů zaměřené na integraci etnických menšin a jejich ekonomický, vzdělávací a společenský rozvoj.

Souvislosti konfliktu

Etnickým skupinám v Bulharsku dominuje bulharská většina: 76,9 %. Po ní následují dvě významné menšiny: turecká (8 %) a romská (8 %), a další menšina s 0,7 % (včetně ruské, arménské a valašské). Na rozdíl od ostatních zemí regionu se v Bulharsku etnická různorodost nestala překážkou demokratizace. Když byla v prosinci 1989 oficiálně ukončena protiturecká asimilační politika a začala obnova práv etnických Turků, tento obrat politiky vyvolal u většiny Bulharů vlnu nacionalistického citění a vedl k opětovnému objevení bulharského etnického nacionalismu. Jednou ze známek neshod mezi většinou a menšinami byla skutečnost, že vedoucí představitelé bulharských nacionalistických skupin dokonce popírali existenci jakýchkoli etnických menšin v Bulharsku. Hnutí za práva a svobody (DPS), jemuž dominují Turci a které je stranou největší a nejvlivnější bulharské etnické menšiny, získalo v atmosféře etnického napětí a masových protestů 90. let jen minimální právní uznání. Od té doby trvalo dlouho, než bulharská společ-

nost dosáhla politického konsenzu a spolupráce, které jsou pro demokracii nezbytné. Politické vládnoucí elity dnes zahrnují stranu největší a nejvlivnější bulharské etnické menšiny, DPS. Demokratické procesy vyjednávání a spolupráce mezi různými etnicko-náboženskými skupinami převážily nad nesnášenlivostí a nejednotností, což poskytlo účinné řešení problémů etnických menšin a celistvosti státu. Tento politický vývoj potlačil obavy veřejnosti ze separatistických tendencí. Bulharský etnický nacionalismus se v důsledku toho soustředil spíše na vnější hrozby než na problematiku vnitřních menšin, přestože bulharští Romové čelí zvýšené diskriminaci a vyloučení. Etnické násilí se zpravidla zaměřuje na Romy nebo, v podstatně menší míře, na tureckou menšinu.

Možné budoucí scénáře

V kontextu současné blízkovýchodní krize je realistickým scénářem silná vláda se zvýšenou schopností zvládat bezpečnostní rizika, která úzce spolupracuje se spojenci z EU a NATO a se všemi vnitřními zúčastněnými stranami. Jako hlavní riziko pro zemi je vnímáno **riziko radikalizace**. Odborníci identifikovali čtyři rizika radikalizace pro bulharskou společnost, která vyplývají z vnějších faktorů a vlivů. Jedná se o rizika, která vyžadují posouzení, řízení a programy snižování rizik. První riziko zahrnuje rizika spojená s činností různých teroristických organizací, jako je IS či Al-Káida. Bulharské zpravodajské služby poukazují na to, že od prvního a dosud jediného teroristického útoku, který byl 18. července 2012 spáchán proti izraelským občanům na letišti Sarafovo v Burgasu, se zvýšila míra rizika teroristického útoku ze strany mezinárodních teroristických organizací nebo jednotlivých teroristů na bulharském území. Druhé riziko souvisí s **průchodem zahraničních bojovníků** přes bulharské území na Blízký východ / z Blízkého východu. Zahraniční bojovníci, kteří se vrací do svých domovských zemí s bohatými bojovými zkušenostmi a vysokou úrovní radikalizace, jsou obecně považováni za vysoké bezpečnostní riziko pro celý region, včetně Bulharska při průchodu přes jeho území. Třetí riziko zahrnuje potenciál pro infiltraci radikalizovaných osob a teroristů prostřednictvím intenzivního přílivu nelegálních migrantů. Čtvrté riziko souvisí s vlivem, který mohou mít zahraniční náboženské vysokoškolské instituce na bulharské občany, kteří je absolvují. Rizikové vlivy souvisejí s pravděpodobností šíření radikálních myšlenek na základě interpretací islámu, které v Bulharsku nejsou součástí běžné muslimské tradice. Tato rizika jsou sledována a řízena státními institucemi a na základě závazků země vůči EU a NATO.

Experty identifikovaná rizika pro vnitřní bezpečnost jsou spojena se sociální deprivací a vyloučením některých komunit, což je činí zranitelnými vůči radikálním (náboženským) ideologiím; dostupností radikální propagandy prostřednictvím internetu; potenciálem provokací a šíření islamofobních a xenofobních postojů. Klíčovými partnery ústřední vlády i místních samospráv při úsilí o snížení těchto rizikových faktorů jsou organizace občanské společnosti, které pracují v oblasti lidských práv a demokracie. Dalším klíčovým aktérem jsou média, která hrají důležitou roli při předcházení konfliktům a stupňování konfliktů tím, že ovlivňují veřejné mínění a vedou jej směrem k nesnášenlivosti a násilí, nebo k toleranci a umírněnosti.

2. Polarizace názorů na uprchlíky

Stručné shrnutí konfliktu

Od začátku syrské krize v roce 2011 byly vysídleny miliony lidí, kteří hledali útočiště v sousedních zemích i dále. Tito válkou postižení lidé se začali šířit po celé Evropě. Bulharsko čelí pokračující migraci žadatelů o azyl ze Sýrie, Iráku, Afghánistánu a dalších zemí, přičemž mnozí se pokoušejí nelegálně překročit bulharské hranice jen proto, aby pokračovali do jiných zemí. Bulharsko je z členských zemí EU nejchudší a pravděpodobně nejhůře vybavené k řešení uprchlické krize, a pro většinu migrantů je pouze prostředkem umožňujícím pokračovat do Německa nebo jiných bohatších západoevropských zemí. Bulharská příjímá střediska zaregistrovala v roce 2016 více než 16 000 uprchlíků, ale zůstat v Bulharsku jich chtělo méně. Došlo k incidentům, kdy například občanské hlídky „lovily“ uprchlíky a jeden Afghánec byl zastřelen při pokusu o překročení hranice. Migranti hledají „evropský sociální stát“ či sociální zabezpečení, a právě to je dostupné na Západě, kde je životní úroveň i finanční podpora uprchlíků vyšší. Přesto tisíce nemají jinou možnost než zůstat v Bulharsku.

Veřejné mínění o uprchlících se během let změnilo. První uprchlíci byli přijati dobře, neboť hledali bezpečí a v letech 2013 a 2014 byli mnozí z nich vzdělaní Syřané. V současné době většina uprchlíků vstupuje do země nelegálně a směřuje do západní Evropy, přičemž jde převážně o mladé Iráčany a Afghánce, kteří údajně prchají před násilím, nejistotou a výhrůžkami. „**Devět z deseti zahodilo své identifikační doklady a jen málo z nich má zájem o práci či integraci,**“ uvádí Jordan Malinov, ředitel uprchlického tábora Harmanli. Byla jim nabídnuta pracovní místa, jako je pekař či kuchař, ale žádný z nově příchozích nepřijal závazek, který by jej mohl vzdálit od cíle, jímž je dosažení Německa. Tento přístup pouze posiluje negativní vnímání ze strany veřejnosti.

V roce 2016 začaly být na denním pořádku protesty proti skupinám migrantů, přičemž mnohých se zúčastnili místní lidé, kteří požadovali, aby vláda dostala situaci uprchlíků lépe pod kontrolu. Další protesty organizovaly nacionalistické skupiny, včetně protestu v Sofijské centrální oblasti Lavov Most, který v říjnu 2016 zorganizovalo hnutí Národní odpor.

Často dochází k eskalaci konfliktu v situacích, kdy se zhorší podmínky v uprchlických táborech nebo kdy komunity povstanou proti něčemu, co vnímají jako ohrožení své bezpečnosti, zatímco politické subjekty se snaží konflikt dále rozdmýchat, aniž by poskytly jakékoli životaschopné řešení. Velmi nedávno, v listopadu 2016, byli do uprchlického tábora Harmanli přivedeni zdravotníci kvůli podezření na epidemii nakažlivého kožního onemocnění. Ačkoli po kontrole dospěli k závěru, že riziko epidemie nehrozí, byla zavedena karanténní opatření. Protest přibližně 2 000 uprchlíků nespokojených s tím, že byli zadrženi a nemohli opustit tábor, skončil násilnými střety s policií a místními obyvateli, zničením tábora a žhářstvím, zatýkáním a následným stíháním těch, kteří za násilnosti převzali odpovědnost.

Časová osa

- 2013 – Napětí ohledně migrantů z Blízkého východu se zhoršuje, když Bulharsko oproti předchozím rokům přijímá podstatně více cizích státních příslušníků, kteří vstupují do země nelegálně.
- Srpen – říjen 2016 – Probíhají protesty proti migrantům organizované nacionalistickými skupinami, např. hnutím Národní odpor.
- Listopad 2016 – V uprchlickém táboře Harmanli propuká parazitické kožní onemocnění a lékařské úřady vyhlásují karanténu a omezují pohyb mimo tábor.
- Listopad 2016 – 2 000 uprchlíků protestuje proti omezením pohybu v Harmanli, protest přerůstá v násilný boj s policií a následné rozbití a poničení tábora.
- Prosinec 2016 – Personál uprchlických táborů začíná protestovat proti špatným pracovním podmínkám.
- Listopad – prosinec 2016 – Pokračují protesty proti migrantům organizované krajně pravicovými nacionalistickými hnutími.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

- Migranti, kteří vstoupili do země bez povolení, směřují do západní Evropy a pocházejí ze Sýrie, Iráku, Afghánistánu, Alžírsko, Palestiny, Mali a dalších zemí.
- Občané měst a obcí poblíž uprchlických středisek a táborů u jižních bulharských hranic, např. města Harmanli a Ljubimec.
- Hlasitě se ozývající skupiny a strany s extrémnějšími názory, které kritizují nedostatečnou účinnost vládních snah při zadržování migrantů za účelem registrace, pomoci a ubytování. Tvrdí, že migrantům by na prvním místě neměl být umožněn vstup do země.
- Hnutí Národní odpor – nacionalistická organizace, která se staví proti významným institucím a ideologiím, jako je liberalismus, globalismus, kapitalismus a parlamentní demokracie.
- Státní orgány, které vynucují současnou evropskou politiku zadržování nelegálních cizích státních příslušníků za účelem registrace a poskytování pomoci a ubytování.

Sekundární aktéři:

- Bulharští pracovníci poskytující pomoc a služby pro migranty.
- Policejní a armádní síly odpovědné za zabezpečení hranic a území a státní úředníci pověřeni registrací a ubytováním.
- Nevládní organizace a státní instituce zapojené do řízení politiky týkající se zacházení s migranty, kteří vstupují do země nelegálně a hledají útočiště; humanitární organizace jako Friends of the Refugees (Přátelé uprchlíků).
- Bulharští občané a obyvatelé, členové veřejnosti, kteří pečlivě sledují situaci a zaujímají postoje, vyjadřují názory, sdělují obavy na veřejných fórech atd.

Terciární aktéři:

- Vedoucí představitelé NATO a evropští vedoucí představitelé a instituce zabývající se vlnou uprchlíků.
- Země zapojené do války v Sýrii se zájmy v regionu: Turecko, USA, Rusko.
- Hlavní činitelé mající vliv na politiku, např. Francie, Německo, Spojené království a další evropské státy.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Cizí státní příslušníci v Harmanli, kde se nachází největší uprchlický tábor v Bulharsku, vyjadřují převládající přání opustit zemi a pokračovat do západní Evropy. Chtějí, aby je úřady nechaly překročit hranice a pokračovat dál. Téměř žádní z nich nechtějí zůstat a usadit se v Bulharsku. Nechtějí se vrátit do svých domovských zemí a obávají se, že budou k návratu přinuceni.

S konfliktem je úzce spjato **místní bulharské obyvatelstvo**, které je s uprchlíky v přímém kontaktu. Mnozí mají pro věc velké pochopení a spolupracují s úřady nebo se účastní humanitárních aktivit zajišťujících pomoc. Někteří pomáhají uprchlíkům nebo jim poskytují tlumočení, úvodní informace či jiné služby. Místní firmy mají prospěch z vyššího počtu zákazníků a odbytu svých služeb a zboží. Zprávy uvádějí, že místní obyvatelé se podílejí na nelegálním pašování a přepravě uprchlíků. Existují však lidé, kteří považují uprchlíky za hrozbu pro svůj způsob života. Někteří obyvatelé měst Harmanli, Ljubimec, Božanovo a sofijských čtvrtí Lavov Most a Ovča Kupel se účastní řady demonstrací a požadují přísnou kontrolu nad uprchlíky a jejich přemístění do uprchlických táborů.

Nacionalistické strany jako VMRO, NFSB a Ataka hlasitě kritizují vládní úsilí, pokud jde o způsob zvládnání migrace. Trvají na tom, aby vláda ukončila provoz uprchlických táborů a začala deportovat migranty, kteří do země vstoupí nelegálně. Jedna z nejhlasitějších protimigrantských skupin Nacionalna Suprotiva (Národní odpor) tvrdí, že má u hranic pozorovatele, kteří každý den napočítají 700–1 000 osob, které nerušeně a bez překážek vstupují do země. Všichni mají namířeno k srbským hranicím a směřují do západní Evropy. Nacionalisté tvrdí, že převážná většina migrantů není registrována, sledována ani zdokumentována, což zvyšuje rizika pro veřejnost.

Podle údajů shromážděných **Státní agenturou pro uprchlíky** většina nelegálních migrantů v roce 2016 nejsou Syřané prchající před válkou v Sýrii. Pocházejí převážně z Afghánistánu a Iráku a jejich cílem je dostat se do Německa nebo jiných západoevropských zemí.

Vládní struktury, orgány a mezinárodní i místní nevládní organizace – například národní Parlament, Ministerstvo vnitra, Národní bezpečnostní agentura, Národní kancelář právní pomoci, Akademie Ministerstva vnitra, správní soud v Sofii, UNHCR v Bulharsku, UNICEF, Mezinárodní organizace pro migraci, Bulharský helsinský výbor a další – nedávno prezentovaly společný akční plán, jehož cílem je zaručit správní kontrolu nad nelegálními cizími státními příslušníky v Bulharsku. Tvrdí, že Bulharsko jako členská země EU musí dostát svým závazkům k dodržování mezinárodních právních předpisů o civilní ochraně tím, že využije prostředky poskytnuté prostřednictvím mechanismu civilní ochrany EU k poskytování pomoci lidem, kteří hledají bezpečí před násilím. (ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ, 2016).

Personál pracující v táborech migrantů. Pracovníci, kteří vaří a zajišťují údržbu v uprchlických střediscích, začali koncem roku 2016 protestovat proti pracovním podmínkám a požadovali vyšší než minimální

mzdu, neboť považují pracovní podmínky za stresující a namáhavé. Bezpečnostní a zdravotnický personál konající službu v táborech migrantů měl pocit, že na zvládnutí takového množství lidí není správně vybaven. (Проект: СБЛЪСЪК..., 2016)

Vztahy mezi těmito aktéry jsou napjaté. Postoje státních institucí a orgánů, humanitárních organizací, částí veřejnosti a nacionalistických skupin a stran se velmi liší. Zatímco orgány a instituce pracují na realizaci politik stanovených vnitrostátními a evropskými právními předpisy a využívají k tomu dostupné finanční prostředky a odborné znalosti, opozice tvrdí, že je nesprávné tyto politiky dodržovat, a i když je vláda dodržovat bude, nedokáže řídit daná rizika. Zdá se, že absentuje smysluplný dialog s veřejností (zejména s těmi, jichž se přítomnost uprchlických táborů přímo dotýká) o tom, jak má být tato situace řešena.

Zdroje a příčiny konfliktu

Přestože protesty organizované místními skupinami či nacionalistickými hnutími mají tendenci zobecnovat a rozdělovat lidi do skupin, údaje naznačují, že většina migrantů v současné době pochází z nízkého socioekonomického postavení. Integrace představuje výzvu, jejíž překonání se v nadcházejících letech může ukázat velmi obtížné, obzvláště když většina z nich postrádá jakoukoli motivaci zůstat a integrovat se do bulharské společnosti. Vláda se již stala terčem ostré kritiky za to, že se jí nedaří bojovat proti chudobě a přijímat takové politiky, které by dokázaly zlepšit životní úroveň velké části obyvatel žijící pod hranicí chudoby. Přítomnost skupin nevzdělaných cizinců, kteří byli zadrženi na cestě do západní Evropy a jsou drženi proti jejich vůli, zvyšuje veřejné obavy ohledně bezpečnostních, sociálních, ekonomických a zdravotních rizik. Tyto obavy dále posiluje chování vlády, která pouze reaguje na situaci a postrádá jasnou strategii, jak zmírnit napětí a zajistit dlouhodobě udržitelnou migrační politiku.

Hlavním zdrojem problému je způsob, jímž je nakládáno s nelegálními migranty. Podle údajů shromážděných Státní agenturou pro uprchlíky za období 1993 až říjen 2016 se počet uprchlíků žádajících o azyl v Bulharsku v roce 2013 zvýšil na více než 7 000, což je prudký nárůst oproti počtu 1 500 v roce 2012 a méně než 1 000 v roce 2011. Prudký nárůst byl zaznamenán i v letech následujících: více než 11 000 v roce 2014; více než 20 000 v roce 2015; více než 16 000 do října 2016.

Za vykazované období činí celkový počet Syřanů 19 667, zatímco Afghánci a Iráčané představují 23 256 a 17 807 v uvedeném pořadí. V roce 2016 počet Syřanů hledajících pomoc klesl na 2 122, zatímco počet Afghánců a Iráčanů činil 7 961 a 4 708. Z demografického hlediska v říjnu 2016 představovali 50 % uprchlíků muži, 38 % děti a pouze 12 % ženy. Pokud jde o vzdělání, téměř 79 % migrantů v bulharských uprchlických táborech nedokončilo střední školu a 27 % nenavštěvovalo školu vůbec (Státní agentura pro uprchlíky při Radě ministrů).

Tyto údaje naznačují, že většina migrantů jsou nevzdělaní, svobodní mladí muži. Již tato skutečnost sama o sobě způsobuje, že v sousedních komunitách a u veřejnosti vyvolávají obavy a hněv, avšak ještě negativnější postoje jsou namířeny proti vládě, které se zdánlivě nedaří migranty řádně registrovat a zvládat jejich přítomnost.

V této fázi je negativní vývoj do značné míry definován nečinností či nedostatečnými kroky ze strany odpovědných institucí. Nedostatečná opatření nebo jejich úplná absence může vést k dalšímu zhoršení. Dalšími přispívajícími faktory byla politická nestabilita a odstoupení vlády na podzim roku 2016. Strany a skupiny, které usilují o prosazení vlastních politických programů, nakonec vytvářejí spíše chaos než řád.

Souvislosti konfliktu

Příliv nových a kulturně odlišných lidí, kteří nerespektují zákon a pořádek tím, že do země vstupují nelegálními cestami, přičemž někteří jsou potenciálně vnímáni jako hrozba, nevyhnutelně vyvolal rozsáhlé spory a zvýšil napětí mezi místním obyvatelstvem. Veřejné mínění je rozděleno mezi ty, kteří podporují závazek země vyjít uprchlíkům vstříc a splnit svou humanitární povinnost, a ty, kteří vnímají uprchlíky především jako hrozbu. Národní bezpečnostní rada oznámila, že zvýšený tlak způsobený migrací představuje pro národní bezpečnost Bulharska jednu z nejzávažnějších výzev posledních let, a to zejména proto, že země nemá dostatečné zdroje ani potřebné administrativní a technické kapacity k zvládnutí procesů, které jsou s rostoucím počtem nelegálních migrantů spojeny.

K nejživěji diskutovaným tématům patří zajištění dostatečných opatření ze strany státu, pokud jde o bezpečnost, proces prověřování a dopad migrantů na bulharské komunity, společnost a hospodářství.

Dynamika konfliktu, vyhlídky na zlepšení

Hlavním problémem jsou nedostatečné zdroje k zvládnutí migrace. Za účelem řešení tohoto problému přidělila Evropská komise rostoucí objem finančních prostředků, z 5,6 milionu eur v roce 2013 na 160 milionů eur v roce 2016, a to konkrétně za účelem řešení migrantů, kteří v Bulharsku hledají pomoc. V roce 2014 poskytl Evropský fond pro uprchlíky 5 milionů eur na zvýšení kapacity Národní agentury pro uprchlíky. Ke konci roku 2014 bylo přiděleno dalších 15 milionů eur na podporu kontroly hranic. Většina těchto finančních prostředků však dosud nebyla využita.

Byly zapojeny státní instituce, specializované agentury a nevládní organizace s cílem vypracovat akční plány a účinná opatření na zvládnání migrace, včetně uplatňování diferencovaného přístupu k potřebám a zájmům různých skupin uprchlíků. Ženy, děti bez doprovodu, rodiny s dětmi a postižení byli předmětem zvláštního zájmu a ochrany ze strany nevládních organizací, které se specializují na ochranu jejich práv. Vzdělávací instituce byly připraveny na práci s dětmi a dospělými, kteří chtějí studovat bulharštinu a integrovat se do společnosti.

Vedle migrantů usilujících o status uprchlíka a ekonomických migrantů byly identifikovány také nepřátelské osoby, včetně militantních osob. Pokračují deportace osob, které jsou považovány za riziko pro národní bezpečnost. Vydávání osob, u nichž je podezření, že se jedná o zahraniční bojovníky, zviditelnilo boj země proti terorismu. Vláda – v reakci na vnímaný nárůst hrozeb – pracuje na zlepšování preventivních a vynucovacích nástrojů, včetně kriminalizace zahraničních bojovníků a vypracování nové protiteroristické strategie pro potírání násilné radikalizace a terorismu, která byla v listopadu 2016 zveřejněna k veřejným připomínkám a čeká na schválení Radou ministrů. Jejím cílem je posílit koordinaci orgánů v boji proti terorismu a zlepšit spolupráci s občanskou společností, podnikatelskými organizacemi, komunitami a náboženskými vůdci.

A konečně, vláda vypracovala návrh akčního plánu k strategii pro potírání radikalizace a terorismu, včetně vypracování národního programu do roku 2020 pro členy extremistických skupin, jimž má pomoci se deradikalizovat, rehabilitovat, integrovat a vrátit se k normálu.

Možné budoucí scénáře

Realistický scénář předcházení konfliktu je založen na silnějším vedení při řešení situace s uprchlíky. Na základě nahromaděných finančních prostředků a zdrojů z EU dochází k posunu směrem k silnějšímu řízení a technickým dovednostem nezbytným k provádění opatření, která jsou včasná, dostatečná a účinná: od přísnější kontroly hranic až po včasnou registraci, řádné služby pro uprchlíky a komunity, v nichž jsou ubytováni, a lepší dohled nad těmito službami.

Většina mírových aktérů – nevládních organizací, státních orgánů a občanů – v tomto scénáři poskytuje služby a zaměřuje se na nutnost pracovat s veřejností. Organizace občanské společnosti, které poskytují služby (včetně zprostředkování a podpory), ukázaly obrovský potenciál, a to s přihlédnutím ke všem aktérům a subjektům v tomto konfliktu.

A konečně, pokud se Bulharsko rozhodne dát šanci stávající situaci a těžit z ní, mohlo by zlepšit svou demografickou situaci, snížit odliv mozků a vybudovat lepší budoucnost vytvořením rovných příležitostí pro migranty, zapojením mladých a motivovaných migrantů do vzdělávacích a hospodářských činností a úsilím o zlepšení životní úrovně pro všechny své občany.

3. Ochrana přírody versus hospodářský rozvoj

Stručné shrnutí konfliktu

Bulharsko přes svou poměrně malou rozlohu patří k nejbohatším zemím Evropy, pokud jde o biodiverzitu a divokou přírodu. Chráněné oblasti bohužel pokrývají jen asi 5 % země. Bulharsko je součástí sítě Natura 2000, evropské ekologické soustavy zvláštních chráněných území. Ekologové organizovaní v různých nevládních organizacích již řadu let varují, že následkem chaotického hospodářského vývoje posledních 25 let tato příroda čelí úplnému zničení. Probíhá zástavba vzácných a krásných částí země, kácení lesů, vysoušení mokřadů a dochází k závažnému pytláctví – to vše se děje bez jakékoli míry, řádu či morálních zásad. Každodenně dochází k porušování právních předpisů na ochranu přírody.

Konflikty vznikají, když se stavby či turistická zařízení rozšiřují na nová území, která jsou důležitými přírodními centry. Obvyklými stranami těchto konfliktů jsou zelení aktivisté, vláda a podniky. Tyto stavby se dotýkají ekosystémů a způsobují konflikty mezi touhou lidí po ekonomické prosperitě a jejich potřebou vést zdravý život v čistém životním prostředí. Výzva spočívá v nalezení řešení, která dosahují sociálních i environmentálních cílů. Jedním z problémů stavebních projektů na pobřeží je kvalita vody v přímořských resortech. Aby byla voda atraktivní ke koupání, je zapotřebí určitá minimální úroveň čistoty vody. Přebujelá výstavba pobřežních resortů ve Varnském a Burgaském zálivu vedla ke zhoršení kvality vody, protože kapacita cestovního ruchu se rozšiřovala bez odpovídajícího zvýšení kapacity nakládání s odpady. Počet ani typ těchto špatně udržovaných čistíren odpadních vod se od roku 1975 nezměnil. Většina nově vybudovaných turistických zařízení v těchto resortech postrádá napojení na kanalizaci, což zvyšuje vstup živin a nerozpuštěných pevných látek do pobřežních vod.

Jedním z „epicenter“ tohoto konfliktu byl podnikatelský plán Karadere na vybudování resortu „Černo- mořské zahrady“. Karadere patří k symbolickým bulharským lokalitám a je jednou ze tří pláží sloužících pro ekologickou turistiku. Ekologové jsou přesvědčeni, že urbanizační plán by tuto přírodu zničil. Ekologické hodnocení tohoto urbanizačního plánu nebylo schváleno a ekologičtí aktivisté mají podezření, že soukromé ekonomické zájmy se snaží obejít veřejný zájem na zachování biodiverzity oblasti Karadere. Investigativní žurnalisté novin Bivol zjistili a popsali systém korupce.

Časová osa

- Duben 2013 – Společnost Madara Europe předkládá bulharskému Ministerstvu hospodářství, energetiky a cestovního ruchu dokumenty, aby získala certifikát investora první třídy k vybudování resortu „Černo- mořské zahrady“ v Karadere. Komplex byl projektován Normanem Fosterem. Dokumenty unikají na internet prostřednictvím anonymní platformy pro sdílení Balkanleaks³ a jsou označeny jako „přísně důvěrné“.
- Červenec 2013 – Ministerstvo hospodářství, energetiky a cestovního ruchu vydává negativní stanovisko.
- Březen 2014 – Společnost Madara Europe znovu předkládá dokumenty Ministerstvu hospodářství, energetiky a cestovního ruchu.
- Září 2014 – Společnost Madara Europe veřejně oznamuje projekt výstavby rozsáhlého letoviska v Karadere. V dokumentech společnosti podaných do obchodního rejstříku se uvádí: „projekt s názvem Černo- mořské zahrady“.
- Říjen 2014 – Schválení projektu Ministerstvem hospodářství a Regionální inspekcí životního prostředí a vod – Burgas.
- Říjen 2014 – Protesty organizované zelenými aktivisty požadují změnu rozhodnutí úřadů a posouzení ekologických důsledků. Rozhodnutí bylo provedeno bez jakékoli kontroly na místě a pouze podle dokumentace investorů, která údajně zastupovala zájmy těchto investorů. Nadace pro biologickou rozmanitost Bulgarian Biodiversity Foundation předkládá protestní dopis požadující zrušení tohoto rozhodnutí. Regionální inspekce mění pod veřejným tlakem své rozhodnutí a požaduje provedení posouzení životního prostředí.

3 <https://balkanleaks.eu/madara-europe-2013-karader-investment-project/>

- 2015 – Společnost Madara Europe se odvolává proti změně rozhodnutí Regionální inspekce k bulharskému nejvyššímu správnímu soudu. Nejvyšší správní soud v říjnu 2015 potvrzuje první rozhodnutí Regionální inspekce životního prostředí a vod, které nevyžadovalo ekologické posouzení. To vyvolává nové vlny protestů organizovaných zelenými aktivisty.
- 2016 – Obec Bjala rozhoduje o rozdělení Karadere na dvě části, z nichž jedna dostane nový název a bude schválena pro investiční projekty.
- Květen – prosinec 2016 – Protesty proti rozhodnutím úřadů, které hledají způsoby, jak projekt podpořit, a proti nebezpečí představovanému realizací projektu Černomořské zahrady a nadměrnou výstavbou v Karadere.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

- Domácí i zahraniční podnikatelé a investoři v oblasti cestovního ruchu a infrastruktury na pobřeží Černého moře (Madara Europe, Bulgarian Properties Investment Trust, Norman Foster atd.).
- Zelení aktivisté – Za Zemjata, Koalice pro přírodu, sdružení Bulharské černomořské pobřeží, nadace Biodiversity Foundation a další.
- Regionální inspekce Ministerstva životního prostředí a vod.
- Občané, kteří žijí poblíž dané oblasti nebo navštěvují chráněné pláže na pobřeží Černého moře.

Sekundární aktéři:

- Vláda – Ministerstvo hospodářství, energetiky a cestovního ruchu; Ministerstvo investičního plánování.
- Obce Varna, Bjala a Burgas.
- Média.

Terciární aktéři: Bulharská společnost, EU.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Počátkem konfliktu bylo schválení podnikatelského plánu na výstavbu resortu Černomořské zahrady ze strany Ministerstva hospodářství, energetiky a cestovního ruchu a Regionální inspekce životního prostředí a vod – Burgas. Chybělo posouzení dopadů tohoto plánu na životní prostředí. Ve Varně, Burgasu a Sofii byly před ministerstvem a jeho regionálními kanceláři zahájeny protesty, které požadovaly zachování jedné z posledních divokých pláží u Černého moře. Protesty byly organizovány zelenými aktivisty a požadovaly změnu rozhodnutí úřadů a předložení posouzení ekologických důsledků. Aktivisté poukazovali na to, že úřady rozhodly bez jakékoli kontroly na místě a pouze na základě dokumentace investorů, která údajně zastupovala zájmy těchto investorů. Obec Bjala mezitím vypracovala a schválila nový územní plán, v němž byla oblast Karadere rozdělena, přičemž jedna část byla vyňata z chráněného území Karadere a překlasifikována jako vhodná pro investiční projekty. To vyvolalo novou vlnu protestů, při níž zelení aktivisté obvinili úřady ze zapojení do korupčního systému a zanedbávání veřejného zájmu. Argumentovali, že Bulharsko potřebuje politiky, kteří jednoznačně obhajují jeho národní zájmy, a jak uvádí sdružení Koalice pro přírodu, očekává se, že „v budoucnu se pevně postaví proti smlouvám, které jsou pro Bulharsko ekonomicky nevýhodné a ekologicky nebezpečné“.

Zdroje a příčiny konfliktu

Hlavní příčinou konfliktu je strategická kontrola přírodních zdrojů a finanční bohatství, které tato kontrola přináší. Environmentální konflikt se navíc velmi často projevuje také jako politický, sociální, ekonomický, etnický, náboženský nebo územní konflikt, případně jako konflikt týkající se zdrojů nebo národních zájmů. Jedná se o tradiční konflikty způsobené degradací životního prostředí. Environmentální konflikt je charakterizován prvořadým významem degradace v jedné či více z následujících oblastí: ochuzování životního prostoru, přetížení absorpční kapacity životního prostředí, nadužívání obnovitelných zdrojů a znečištění.

Konflikt v Karadere byl ovlivněn řadou faktorů. V tomto prostředí hraje při výstavbě roli hospodářská stabilita, vládní politika, demografie, vzorce spotřeby, historické povědomí i mocenská dynamika. Tyto faktory ovlivňují zranitelnost obyvatel, institucí a ekosystémů vůči degradaci a změnám životního prostředí.

Je pravděpodobné, že změna klimatu dále zatíží ekosystém i řízení zdrojů, neboť meteorologické záznamy posledních deseti let ukazují, že na bulharském pobřeží Černého moře došlo k podstatnému zvýšení letních teplot, ale také četnosti a intenzity srážek a bouřek. Realizaci řádného řízení brání nedostatečná spolupráce mezi jednotlivými zúčastněnými stranami a osobami s rozhodovací pravomocí, jakož i v rámci ministerské infrastruktury.

Dynamika konfliktu a vyhlídky na zlepšení

Politické prostředí pro řízení přírodních zdrojů se od roku 1989 dramaticky změnilo z centralizovaných ochrannářských přístupů „shora-dolů“ na komunitní (obecní) přístupy, které vycházejí ze způsobů obživy a stále častěji nabízejí alternativní řízení zdrojů zvýhodňující chudé. Nedávné úsilí o decentralizaci v Bulharsku posílilo pluralitu vlastnictví, zúčastněných stran a způsobů použití, jakož i komplexní vztahy mezi širokou škálou sociálních aktérů a uživatelů zdrojů. Intenzivní rozvoj cestovního ruchu a projekty na zlepšení ekonomické situace jsou charakterizovány kombinací způsobů využití, uživatelů, zdrojů a pravidel řídicích využívání zdrojů. Hospodářské krize v posledních letech však vedly k intenzivnějšímu vykořisťování životního prostředí, přičemž lidé a instituce soupeří o přírodní zdroje, které potřebují k zajištění či zlepšení svého živobytí.

V posledních měsících byly aktivní především nevládní organizace Za Zemjata (Za Zemi) a Koalice pro přírodu. Ty sledují vývoj případu Karadere a jsou odhodlány usilovat o udržitelný životní styl a odpovědné osobní a politické rozhodování a současně bojovat proti vykořisťování lidí a přírody. Tyto nevládní organizace jsou hlavními mírovými aktéry a poskytují řadu právních a jiných iniciativ k řešení environmentálních sporů a konfliktů – jde o důležitou součást dlouhodobé udržitelnosti, v níž jsou zohledněny otázky rozmanitosti a blahobytu.

Toto jsou klíčové body dialogu mezi ekologicky orientovanými nevládními organizacemi a vládou:

- Produktivita musí být environmentálně udržitelná.
- Polarizovaná diskuse je nahrazena dialogem a usnadněným sdílením informací.
- V rámci pochopení pro základní obavy druhých je uplatňováno aktivní naslouchání.

Souvislosti konfliktu

Od 90. let se v Bulharsku značně rozrostly turistické resorty, a to zejména ty, které se nacházejí u moře nebo na horách. V posledních letech se výstavba na pobřeží Varnského a Burgaského zálivu a cestovní ruch staly dvěma hlavními zdroji příjmů, bohatství a zaměstnanosti této oblasti, ale současně vyvíjely zvýšený tlak na ekosystém. Totéž platí pro lyžařská střediska v pohořích Pirin a Rila. Obtíže spojené s politickou transformací na počátku 90. let 20. století odsunuly otázky životního prostředí ještě dále mimo politický pořad dne. Privatizace bývalého státního majetku vedla k oživení výstavby resortů a cestovní ruch je dnes jedním z nejrychleji rostoucích sektorů místní ekonomiky a představuje 61 % místního hrubého domácího produktu (HDP), při zahrnutí obchodních služeb. Tato rozhodnutí stavět na nových územích ovlivňují ekosystémy a způsobují konflikty hodnot mezi sociálními hodnotami, touhou po hospodářské prosperitě a výsledky v oblasti životního prostředí.

Možné budoucí scénáře

Tento konflikt nevykazuje žádné náznaky, že by přerostl v násilí, ale přetrvává a bude nadále existovat. V oblasti uplatňování integrovaného ekologického řízení bylo v Bulharsku dosaženo jen malého pokroku, a to z důvodu hospodářských, politických a institucionálních omezení zděděných z předchozího (komunistického) režimu. Přestože řada hospodářských a politických překážek a dědictví z minulosti dosud Bulharsku brání přidělovat zdroje nezbytné k zajištění udržitelného rozvoje, hlavní problém nespočívá v právních předpisech jako takových, ale v jejich provádění. Proto v bulharské společnosti tak úporně přetrvává konflikt mezi ekologickými aktivisty a obchodními investory – zatímco zájem obchodních investorů spočívá v obcházení právních předpisů a dosažení vlastních cílů, ekologové volají po odpovědnější ústřední

vládě i místní samosprávě, které pracují v zájmu lidí. Vzhledem k tomu, že korupce je v Bulharsku jedním z hlavních problémů, vítězí ekonomický zisk a země ztrácí své poslední zachované lokality na pobřeží Černého moře.

Přestože všechny zúčastněné strany uznávají význam cestovního ruchu pro Bulharsko, je zřejmé, že mezi zdravím ekosystémů a rozvojem cestovního ruchu existuje přímá spojitost. Zelení aktivisté argumentují, že přírodní zdroje nelze řídit jako pouhé výrobní vstupy, ale spíše jako ekologické systémy integrovaných procesů pro stabilní hospodářský rozvoj. Z dlouhodobého hlediska platí, že pokračující nečinnost v oblasti ekologických problémů může národnímu hospodářství způsobit větší ztráty.

4. LGBT komunita a tradiční hodnoty

Tento konflikt se ve své podstatě týká protichůdných postojů menšinových LGBT skupin a zastánců „tradičního“ chápání sexuality, za niž se převážně uznává heterosexuality.

Stručné shrnutí konfliktu

Členové LGBT komunity si přejí dosáhnout bodu, kdy budou jejich základní lidská práva všeobecně přijímána a uznávána všemi členy společnosti tak, aby i nadále mohli být sami sebou bez obav z pronásledování či diskriminace. To se na druhé straně setkává s aktivním a hlasitým odporem aktérů, jako je pravoslavná církev či krajně pravicové, nacionalistické strany a skupiny, které se v Bulharsku snaží zabránit plné integraci LGBT lidí do společnosti a tvrdí, že představují vážné riziko pro bulharské děti a tradiční rodinné hodnoty. Výsledný konflikt byl poznamenán střety, trestnými činy z nenávisti, diskriminací a mnoha dalšími fyzickými či jinými projevy netolerance.

Časová osa

18. června 2016. Jedním z nedávných příkladů tohoto probíhajícího konfliktu je devátý ročník pochodu Sofia Pride, při kterém se sešlo více než 2 000 lidí. LGBT komunity i heterosexuální občané se k této události připojují, aby vyjádřili touhu po rovných právech pro všechny a aby protestovali proti pokračující diskriminaci vůči lidem s odlišnou sexuální orientací v Bulharsku. Shromáždění, jehož součástí je pochod ulicemi v centru Sofie a později večer koncert, probíhá bez jakýchkoli násilných střetů, na rozdíl od předchozích let, kdy se krajně pravicoví extrémisté snažili shromáždění napadnout a vyvolali drobné potyčky s policií. Sofia Pride však tentokrát čelí protiprotestu pravicově-nacionalistických stran a hnutí proti právům lidí LGBT na sebevyjádření. Spolu s homofobními slogany a plakáty nese protiprotest výstražný název „chraňte děti před zhýralostí“.

Organizátoři těchto dvou událostí žádají město o povolení jejich konání, přičemž tento rok se krátce před začátkem ukazuje, že se místa a časy obou událostí překrývají. Město Sofie v důsledku toho navrhuje počáteční časy obou událostí rozložit. Organizátoři pochodu Sofia Pride prohlašují, že spoléhají na pomoc policie při zajištění pokojného průchodu pochodu. Organizátoři pochodu Sofia Pride adresují městu otevřený dopis s výzvou, aby zabránilo střetu s „agresivní protidemonstrací zástupců radikálních sportovních fanoušků a neformálních ultranacionalistických skupin“. Velitel sofijského policejního sboru prohlašuje, že policie přijme preventivní opatření, aby střetům předešla.

V roce 2016 se pochod Sofia Pride zaměřuje na Rodiče, přátele a spojence. Rodiny a přátelé mohou poskytovat LGBT lidem láskyplné, inkluzivní a podporující prostředí, pomáhat širší společnosti pochopit výzvy, jimž LGBT komunity čelí, a podporovat toleranci mezi různými generacemi a různými skupinami. Tento pochod Sofia Pride se také koná několik dnů po hromadné střelbě v LGBT klubu v Orlandu na Floridě, což posiluje obavy LGBT komunity o bezpečnost v Sofii.

Jak se během let od počátku pochodu Sofia Pride již stalo zvykem, pochod je slovně napadán **bulharskou pravoslavnou církví** a nacionalistickými politickými uskupeními. Městští radní za nacionalistickou stranu VMRO vyzvali k zákazu pochodu a – stejně jako církev – namítali, že datum připadá na den, kdy pravoslavná církev slaví Dušičky, tedy den vzpomínky na všechny zesnulé.

Organizátoři události protestující proti pochodu Sofia Pride ve facebookovém příspěvku tvrdí, že jejich cílem je uchránit děti a mládež před projevy zhýralosti: „Po roce opět vycházejí sodomité, aby ukázali svou zkaženost, a vybírají si za cíl bulharské děti. Po roce opět vycházíme i my, abychom ukázali mravnost.“

Pochod Sofia Pride v uplynulých letech probíhal zpravidla mírumilovně, za silné přítomnosti policie. V kontrastu s každoročním odsouzením pravoslavnou církví a krajně pravicovými skupinami se událost Pride tradičně setkává s prohlášeními a projevy podpory velvyslanců západních zemí.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

Skupina dobrovolníků Sofia Pride, která událost každoročně organizuje. Prostřednictvím každoroční události Sofia Pride, jakož i svých webových stránek, sociálních médií a účasti ve veřejných diskusích a debatách se tato skupina snaží udržet veřejný dialog o nutnosti spravedlivého a rovného přístupu k LGBT lidem. Konkrétní krátkodobé a dlouhodobé cíle zahrnují:

- Schválení právních předpisů, které kriminalizují trestné činy z nenávisti na základě sexuální orientace a genderové identity.
- Snadný a nenákladný přístup k službám umožňujícím změnu pohlaví v evidenci sociálního zabezpečení.
- Jednoznačné sdělení ze strany státních institucí odsuzující nenávistné projevy, včetně nenávistných projevů na základě sexuální a genderové orientace.
- Doplnění aktuálních a relevantních vědeckých informací o LGBT lidech do školních osnov, a nejprve poskytnutí nezbytného školení pro učitele a školní personál ohledně problematiky diskriminace a školní šikany na základě sexuální orientace a genderové identity.
- Lepší zdravotnické služby odpovídající specifickým potřebám LGBT lidí.
- Legalizace a zrovnoprávnění postavení všech rodin, bez ohledu na pohlaví, genderovou identitu či sexuální orientaci.

Nadace GLAS. Tato organizace vede kampaně proti trestným činům z nenávisti a usiluje o překonání předsudků a stereotypů v médiích ohledně LGBT lidí. Dále se zaměřuje na práci s rodiči dětí s jinou než heterosexuální orientací a snaží se jim pomoci vyrovnat se s pocity zmatení, rozpaků, viny nebo hněvu, které mohou při výchově svých dětí pocítit.

Organizace LGBT mládeže „Dejstvie“. Jejím hlavním cílem je hájit práva LGBT lidí tím, že se otevřeně staví proti homofobii a transfobii prostřednictvím informačních kampaní a odhalování snah o šíření dezinformací o problematice sexuální orientace a genderové identity. Poskytuje bezplatné právní poradenství LGBT lidem.

Bulharská pravoslavná církev. Církev odsuzuje všechny jiné než heterosexuální vztahy jako hříšné a nepřírozené. Několik dnů před událostí Sofia Pride 2016 patriarcha Neofit vyzval veřejnost, aby se postavila proti znázorňování homosexuality a transsexuality jako normy (Църквата ни заклејми ..., 2016).

Ataka a VMRO. Obě nacionalistické strany vyjádřily odmítavý postoj k událostem jako Sofia Pride. Krajně pravicové skupiny jsou – dle jejich politické platformy – přesvědčeny, že takové události by měly být zakázány, neboť nejenže odporují tradičním rodinným hodnotám a mravnosti, ale představují násilný způsob prosazování politického programu. Strana Ataka v rámci svých politických a legislativních návrhů předložených Parlamentu v roce 2016 navrhla také konkrétní změnu trestního zákoníku, která zakazuje „veřejné projevy homosexuality“.

Sekundární aktéři:

- Bulharský helsinský výbor (BHC). BHC je nezávislá nevládní organizace na ochranu lidských práv, jejímž cílem je podporovat LGBT komunitu zvyšováním povědomí o jejich problémech. Radoslav Stojanov, jeden z největších příznivců LGBT hnutí a odborný analytik BHC, pracuje pro rovná práva již od roku 2008.

- Státní instituce. Státní instituce v současné době zaostávají, pokud jde o vypracování smysluplných zpráv o trestných činech souvisejících s homofobií a transfobií. Oproti jiným druhům kriminálního chování mají tyto statistiky zpoždění. Analytici, např. Radoslav Stojanov, navíc poukazují na to, že trestné činy sexuální povahy (včetně trestných činů na základě homofobie a transfobie) jsou často skryty v kategoriích jiných, více neutrálních přečinů, a jsou tedy vykazovány nesprávně.

Terciární aktéři: Mezinárodní organizace, nevládní organizace, EU.

Zdá se, že bulharská společnost je vůči LGBT komunitě vstřícnější, o čemž svědčí mnoho různých iniciativ v podnikatelském a veřejném sektoru, které podporují rovnoprávnost sexuálních menšin. Lidé však mají sklon zůstat obezřetní a skeptičtí vůči všem veřejným projevům sexuality, zejména homosexuality a transsexuality, které někdy mohou přecházet v cosi, co lidé označují za nevkus či vulgaritu, nebo za přehnané, přehrávané či násilné ukázky svobody projevu.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

LGBT lidé musí v Bulharsku nadále žít ve skrytu. Ti, kteří otevřeně promluví o své příslušnosti k této komunitě, riskují ztrátu přátel a zaměstnání. Mnoho Bulharů přemýšlí takto: „Nemám nic proti LGBT lidem, pokud nejsou vidět.“ a „Nemám nic proti homosexuálům, jestliže veřejně neprojevují svou orientaci.“ Většina LGBT lidí navíc tyto podmínky přijímá a snaží se zachovat co největší diskretnost. Hlavním argumentem proti LGBT lidem je to, že ničí tradiční rodinné hodnoty, pošlapávají křesťanskou mravnost a jsou špatným vzorem pro mladší generace.

Bulharská pravoslavná církev odsuzuje homosexualitu a LGBT lidi, jejichž chování označuje za „hřích, z něhož je nutné se zpovídat a který je nutné vymýtit“. Bulharské nacionalistické strany a hnutí jsou vůči LGBT lidem rovněž silně kritické a netolerantní. Občané, kteří jejich postoj podporují, často uvádějí: „Homosexuálové mi nevdají, jen se mi nelíbí, když se předvádějí a líbají na veřejnosti,“ nebo „Jak mám tohle vysvětlit svým dětem?“

Konflikt mezi konzervativními zastánci tradičních rodinných hodnot a aktivisty, kteří usilují o ochranu lidských práv LGBT lidí, přetrvává v bulharské společnosti již více než 10 let. Obecný postoj veřejnosti se drtivou většinou staví proti manželství osob stejného pohlaví, které v Bulharsku stále není legální. Podle průzkumu Evropské komise z roku 2015 pouze polovina Bulharů souhlasí s tím, že homosexuálové, lesby a bisexuálové mají mít stejná práva jako heterosexuální lidé, přičemž tento podíl se od roku 2006 téměř nezměnil.

Extrémní politické strany vždy využívají příležitost zviditelnit se při protestech proti LGBT občanům (například při průvodu Sofia Pride), zatímco strany hlavního proudu obvykle zůstávají v ústraní. Velvyslanectví zemí EU a USA přesto aktivně podporují veřejné akce na ochranu práv LGBT lidí, byť jen málo bulharských politiků se připojuje.

Hlavní překážkou produktivní veřejné diskuse o právech LGBT lidí v Bulharsku jsou média. Podle studie poskytnuté nadací Democracy Foundation a Institutem moderní politiky (IMP) se ve významné části bulharských médií hojně vyskytují nenávistné projevy vůči LGBT komunitám a aktivistům v oblasti lidských práv, a to zejména online. Toto není jediná překážka bránící širšímu přijetí LGBT lidí. Politická apatie v této komunitě často její členy odrazuje od hlášení diskriminace či trestných činů z nenávisti. LGBT lidé v důsledku toho žijí v uzavřeném světě, který vytváří pozitivní, ale soukromé prostředí. Ohledně LGBT problematiky panuje v Bulharsku převážně mlčení. Někteří LGBT aktivisté usilují o právní reformy, například o novelu bulharského trestního zákoníku, která by zahrnovala zločiny z nenávisti na základě sexuality. Tyto jsou v současné době vykazovány jako „chuligánství“. Kromě toho je zapotřebí nový správný postup, který by usnadnil změnu pohlaví osob v právních dokumentech. Bulharské právní předpisy stále zaostávají za ostatními evropskými zeměmi. V Evropě 28 států tak či onak uznává vztahy osob stejného pohlaví.

Zdroje a příčiny konfliktu

Hlavním zdrojem tohoto konfliktu je převládající přesvědčení o povaze lidské sexuality. Tedy že existuje pouze jeden normální, přirozený a morální způsob sexuálního chování, a to sexuální aktivita mezi mužem a ženou, což je někdy dále omezováno pouze na manželské páry. Nedostatek vhodných informací navíc způsobuje, že lidé mají z osob s jinou sexuální orientací či genderovou identitou strach. Požadavky na rovnost

manželství v LGBT komunitě však vyvolaly jedny z nejhorších příkladů náboženské homofobie. Požadavky LGBT usilující o právo na rovné sociální a právní postavení jsou napadány velmi rozsáhlou skupinou náboženských přívrženců, která disponuje značnými zdroji.

Dynamika konfliktu

LGBT lidé čelí v Bulharsku násilí a nerovnosti – někdy i smrti – kvůli tomu, jak vypadají nebo kým jsou. Stávající LGBT organizace usilují o práva pro lesby, homosexuály, bisexuály a transgender lidi, přičemž aktivisté zastupují řadu identit a problémů. Dokumentují a zveřejňují útoky na základě sexuální orientace či genderové identity v Bulharsku, včetně násilí; nerovné zacházení; cenzuru; škodlivou lékařskou péči; diskriminaci v oblasti zdraví, pracovních míst a bydlení; domácí násilí; zneužívání dětí; odpírání rodinných práv a uznání rodiny. Tyto organizace prosazují právní předpisy a politiky, které budou chránit důstojnost každého člověka. LGBT aktivisté chtějí právní reformy, například novelu bulharského trestního zákoníku, která by zahrnovala zločiny z nenávisti na základě sexuality, a nové správní postupy, které by usnadnily změnu pohlaví osob v právních dokumentech.

Představitelé bulharské pravoslavné církve jsou přesvědčeni, že společnost se musí LGBT lidem a jejich chování postavit a musí bránit veškerým snahám podporujícím jejich veřejný projev či rovnoprávnost.

Nacionalistické strany a hnutí prohlásily, že LGBT lidé by neměli mít právo vyjadřovat svou sexualitu prostřednictvím průvodů. Dále navrhly tresty odnětí svobody a vysoké pokuty za „veřejné projevy homosexuality“, přičemž tento návrh byl bulharským Parlamentem odmítnut.

Politická strana Ataka navrhla změnu trestního zákoníku, která by zavedla přísný zákaz „veřejných projevů homosexuality“. Návrh byl odmítnut, na což Ataka reagovala vypracováním návrhu novely zákona o shromážděních, mítincích a manifestacích. Tyto nacionalistické strany využívají LGBT lidi jako politický nástroj pro své osobní záměry. Na druhé straně LGBT aktivisté bojují za právní reformy, například novelu bulharského trestního zákoníku, která by zahrnovala zločiny z nenávisti na základě sexuality, a zavedení nových správních postupů, které by usnadnily změnu pohlaví osob v právních dokumentech. Co však chybělo, byl jednoznačný argument, že jde o čistou formu diskriminace, neboť k určité skupině společnosti je přistupováno hůře než k ostatním lidem v zemi. Je těžké změnit konzervativní postoje bulharské společnosti, pokud neexistuje otevřená diskuse. Z tohoto důvodu se hlavní aktivity LGBT organizací zaměřují na pořádání veřejných diskusí a zvyšování povědomí o tom, kdo jsou LGBT lidé a jaké mají potřeby.

Svoboda projevu LGBT je v současné době skryta v ústraní. „Komunita“ se skládá ze skupin homosexuálů a transsexuálů ve velkých městech jako Plovdiv, Sofie, Varna či Burgas, které mezi sebou udržují silné vazby, ale svou sexuální orientaci jsou nuceny před vnějším světem tajit. LGBT komunity chtějí být přijaty, ne se skrývat. Rovněž chtějí, aby v případě násilí, obtěžování či diskriminace mohli legálně nahlásit porušení svých občanských práv a získat ochranu. Současně s tím nacionalisté, kteří v posledních letech získali oblibu a politickou moc, běžně odmítají přiznání občanských práv LGBT lidem.

Možné budoucí scénáře

Bulharská LGBT společnost jako celek není natolik organizovaná, jak by měla být, čímž sama sebe na určité úrovni poškozuje. Jedním z negativních scénářů je pokračování tohoto trendu, což by mohlo být překážkou pozitivních změn pro LGBT lidi v politické, legislativní nebo sociální oblasti. V minulosti došlo k násilným konfrontacím mezi LGBT lidmi a nacionalisty (zejména během každoročních průvodů Sofia Pride), přičemž potenciál pro tyto konfrontace stále přetrvává a v dohledné budoucnosti bude pravděpodobně pokračovat. V oblasti ochrany LGBT práv navíc působí jen několik organizací, zatímco problémů, které je nutné řešit v oblasti právních předpisů, zdravotnických služeb, vzdělávání či sociálních otázek, je velmi mnoho. Mezi iniciativy patří například vzdělávání LGBT komunit prostřednictvím blogů, poskytování informací o osvědčených postupech na celém světě, zvyšování povědomí o problematice LGBT lidí a podpora jejich pocitu sounáležitosti s širší LGBT komunitou, a to jak na místní, tak i celosvětové úrovni.

Navzdory obtížím se budoucí vývoj LGBT komunity zdá být optimistický, a to díky silnému odporu veřejnosti vůči extrémním formám netolerance. Zviditelňují se příklady jiných evropských zemí a způsobů, jimiž chrání LGBT komunity.

Bulharský zákon na ochranu před diskriminací zakazuje jakoukoli přímou či nepřímou diskriminaci z mnoha důvodů, které výslovně zahrnují sexuální orientaci. Listina základních práv EU, jíž je Bulharsko vázáno, navíc zakazuje jakoukoli diskriminaci z důvodu sexuální orientace. Bulharsko by se dále mělo řídit doporučením Výboru ministrů Rady Evropy, které členské státy (včetně Bulharska) vyzývá k boji proti diskriminaci z důvodu sexuální orientace a genderové identity.

Zdroje

- ALEXandrova, S. et al. 2007. *Application of biotic indices and body size descriptors of phyto- and zooplankton communities in Varna lagoon for ecological status assessment*. Varna, Bulgaria. 2007.
- „Атака“ обвини мюсюлманите за сблъсъците пред Баня Башъ, 2011. In *Darik news* [online] http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=720586
- Бой пред джамията Баня Башъ, 2011. On *YouTube* [online] <https://www.youtube.com/watch?v=FZujFDs7uVo>
- BRAMWELL, B. 2004. *Mass Tourism, diversification and sustainability in southern Europe's coastal regions*. UK Channel View Publications, Clevedon, UK. 2004.
- Поредна точка за ПФ..., 2016. Поредна точка за ПФ: Парламентът гласува на първо четене забраната за бурките. In *Mediapool* [online] <http://www.mediapool.bg/poredna-tochka-za-pf-parlamentat-glasuva-na-parvo-chetene-zabranata-za-burkite-news250443.html>
- Contextual analysis of policies, local theories data, research and projects in schools related to homophobia in Bulgaria*, SAPI&RAINBOW, EU Commission 2012.
- EMINOV, A. 1997. *Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria*. London: Hurst & Company. 1997.
- Европрисъда заради „Атака“ и боя пред джамията Баня Башъ, 2015. In *Newscafé* [online] http://www.webcafe.bg/id_1327055544
- IVANOV, S. – WEBSTER, C. 2007. Measuring the impact of tourism on economic growth. In *Tourism Economics*.
- IVANOVA, A. 2016. Д-р Абуаси: Бежанците не искат тук, това е причина за бунта! In *Dnes* [online] <http://www.dnes.bg/stranata/2016/11/25/d-r-abuasi-bejancite-ne-iskat-tuk-tova-e-prichina-za-bunta.323485>
- KOLEV, A. 2010. *Why Bulgaria Remained Peaceful and How This Helps Us Understand Nationalist Conflict in Post-Communist Eastern Europe*. Sofia. 2010.
- MARINOV, S. 2016. 10 % от бежанците, преминаващи през България, искат да останат. In *Bloomberg* [online] <http://www.bloombergtv.bg/biznes-start/2016-07-26/10-ot-bezhantsite-preminavashti-prez-balgariya-iskat-da-ostanat>
- MITEV, P.E. 2001. *Ethnic relations in Bulgaria: legal norms and social practice*. Sofia. 2001.
- Radicalization in Bulgaria: Threats and Trends. 2015. In *Center for Study of Democracy*. Sofia. 2015.
- National Security..., 2013. National Security Risks for Bulgaria 2020–2025. In *RiskMonitor* [online] http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-09-SecRisks_EN.pdf
- Църквата ниzakлейми..., 2016. Църквата ниzakлейми гей парада – не може грехът да е норма и повод за гордост. In *News* [online] <https://news.bg/society/tsarkvata-ni-zakleymi-gey-parada-ne-mozhe-grehat-da-e-norma-i-povod-za-gordost.html>
- Организация на евреите „Шалом“ осъди остро опитите за нарушаване на етническия мир в страната, 2011. In *Darik news* [online] http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=725814
- ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ..., 2016. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ по въвеждане на допълнителни обезпечителни мерки за административен контрол на чужденците в Република България. [online] http://www.bghelsinki.org/media/uploads/documents/reports/special/2016-10_Alternatives_to_Detention_-_Agenda_and_draft_amendments_BG.pdf
- Проект: Сблъсък..., 2016. Проект: Сблъсък – Страх и омраза край Харманли (1 част). [online] <http://www.btv.bg/video/shows/karbovski-vtori-plan/video/proekt-sblasak-strah-i-omraza-kraj-harmanli-1-chast.html>
- Сблъсъци пред джамията в София, 2011. In *Vesti* [online] <http://www.vesti.bg/bulgaria/politika/sblysyци-pred-dzhamiata-v-sofiia-3829911>
- SHARPLEY, R. 2000. Tourism and sustainable development: exploring the theoretical divide. In *Journal of Sustainable Tourism* 8:1–19.
- ZHELYAZKOVA, A. (ed.) 1994. *Links of Compatibility and Incompatibility in Everyday Life between Christians and Moslems in Bulgaria*. Sofia: IMIR. 1994.

ČESKÁ REPUBLIKA

Úvod

Probíhající přechod v České republice ovlivňuje různorodé konflikty hodnot ve společnosti. Ty se projevují např. nedostatkem kvalitní žurnalistiky, chybějící silnou občanskou společností, sníženou důvěrou v odborné systémy, špatnou politickou etikou, nízkou tolerancí vůči rozdílům apod. Dezinformace a falešné zprávy v hromadných sdělovacích prostředcích představují další příhodný zdroj k stupňování konfliktů. Dalším znakem společným pro všechny konflikty je nebezpečí normalizace a strach vystoupit z davu, který je pozůstatkem komunistické éry. Přetrvává slepá důvěra v odborné systémy a instituce, a to i když se ukážou být diskriminační nebo nefunkční.

Tento aspekt jde ruku v ruce se vzdělávacím systémem, v němž jsou děti jen málo či vůbec vedeny ke kritickému myšlení, navzdory opakovaným snahám o jeho reformu.

Budoucnost konfliktů bude pravděpodobně ovlivněna výsledky parlamentních voleb na podzim roku 2017 a prezidentských voleb v lednu roku 2018.

1. Vztahy mezi muslimskou menšinou a většinovou společností

Souvislosti konfliktu

Podle komplexní analýzy „Muslimové v Česku“ (Topinka, 2016) je v zemi přibližně 22 000 muslimů (převážně sunnitů). Tento údaj byl vypočten z hlediska pobytu, který je statisticky registrován Ministerstvem vnitra. Daný údaj zahrnoval české konvertity (přibližně 400 osob). Tři pětiny všech muslimů jsou ekonomicky aktivní a mají lepší vzdělání než průměrné české obyvatelstvo, čímž se blíží spíše muslimům usazeným v USA než muslimům žijícím v západoevropských zemích. Muslimové v České republice nejsou (politicky ani jinak) organizováni a netvoří komunitu, protože jsou zpravidla nesprávně prezentováni v médiích a pro většinu z nich je náboženství především osobní záležitostí. Způsob, jímž vnímají a praktikují islám, se rovněž velmi různí. Modlitebny či mešity jsou nepočtené, zvenčí nemají vzhled náboženských míst, a navíc plní úlohu společenských, kulturních, vzdělávacích a charitativních center, podobně jako je tomu v jiných částech světa. Přestože muslimové nejsou ve veřejném životě vidět a většina obyvatel se v České republice s žádným nikdy nesesetkala, existuje vůči nim značná animozita, která byla okolo islámu a muslimů vytvořena v uplynulých 2 až 3 letech.

Negativní postoj vůči muslimům je v České republice relativně novým jevem. Tomáš Janků z institutu SocioFactor vysvětluje, že v 90. letech bylo možné hovořit o negativních postojích vůči Arabům, které se tedy zaměřovaly spíše na etnickou příslušnost než na náboženství. To byl i případ arabských studentů, pro veřejnost téměř neviditelné a neznámé skupiny, která na studentských kolejích čelila mnoha útokům a nenávistnému chování. V roce 1998 došlo v Praze k tragickému zločinu z nenávisti (Kostlán, 2012), vraždě soudánského studenta dvěma mladými neonacisty, z nichž jeden byl odsouzen k 13,5 roků vězení. Nicméně i muslimové poutali v 90. letech pozornost veřejnosti a médií, avšak spíše neutrálním či pozitivním způsobem, neboť Česká republika přijala a přivítala mnoho žadatelů o azyl z bývalé Jugoslávie. Celkový diskurs měl převážně charitativní orientaci a nabízel mnoho příběhů o válce, přežití a potřebné pomoci. Toto téma následně až donedávna nepřitahovalo větší zájem. Socioložka Vanda Černožorská (Černožorská, 2015) tvrdí, že negativní postoje vůči muslimům se v České republice objevily dlouho před masakrem v pařížské redakci časopisu Charlie Hebdo, k němuž došlo v lednu 2015 a který je považován za příčinu ústních projevů nenávisti vůči muslimům v Evropě. Poukázala na výsledky volební kalkulačky EÚvox z května 2014, kterou navrhl a analyzoval Sociologický ústav Akademie věd ČR (Sociologický ústav AV ČR, 2014). Tato zpráva dospěla k závěru, že více než polovina respondentů vnímá islám jako potenciál-

ní zdroj ohrožení společnosti. Prostřednictvím tohoto zjištění Česká republika již před teroristickými útoky jako jedna z prvních evropských zemí vyjádřila zdrženlivost k vítání muslimů. Toto prostředí je důsledkem nedostatku osobního kontaktu s muslimy, chudoby a vyloučení Čechů, neschopnosti levicových politiků nabídnout smysluplné alternativy k hospodářské a politické krizi, jakož i dezinformačních mediálních kampaní a online projevů nenávisti. Ke komplikovanosti tohoto problému rovněž přispívá radikalizace mladých Evropanů, teroristické útoky, které se v Evropě odehrály v letech 2015/2016, ruská propaganda a nedostatečná důvěryhodnost médií.

Časová osa

Negativní postoje vůči muslimům a zhoršování vztahů mezi muslimy a většinovou společností byly zaznamenány dlouho před teroristickými událostmi, k nimž došlo v roce 2015.

2013 – Střední zdravotnická škola v Praze zakazuje dvěma studentkám (jedné z Afghánistánu a jedné ze Somálska) nosit během vyučování hidžáb zakrývající hlavu a krk. Studentky tehdy podporuje veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová a chování školy označuje za diskriminační (ČR čeká šátkový..., 2016). V roce 2016 jedna ze studentek podává na školu žalobu.

Jaro 2014 – Objevuje se další skandál ohledně knihy napsané předsedou muslimské obce Vladimírem Sáňkou, který je obviněn z podněcování nenávisti a podpory radikálního islámu a hrozí mu 10letý trest odnětí svobody. V reakci na vydání knihy provádí policejní Útvar pro odhalování organizovaného zločinu v dubnu 2014 během páteční modlitby zásah v Islámské nadaci v Praze a zadržuje 10 osob. Celý zásah trvá 4,5 hodiny. Další zásah probíhá v modlitebně v Blatské ulici, kde se v tuto denní dobu modlí přibližně 70 muslimů, včetně žen a dětí. Dle vyjádření policie je postup legitimní a vůči muslimům ohleduplný, zatímco muslimové policii odsuzují za vyrušení uprostřed nejvýznamnější bohoslužby a rozdmýchávání nenávistné nálady vůči muslimům v České republice. V září 2016 soudce rozhoduje, že salafismus – hlavní přístup používaný v knize – není hnutí, ale ideologie, a Sánka je propuštěn.

Léto 2014 – Magistrát hl. m. Prahy odmítá žádost muslimské obce o neveřejný hřbitov motivovanou nedostatkem kapacity obvyklého pohřebiště na Olšanských hřbitovech. Náměstkyně primátorky Vladimíra Ludkové vyvolává pobouření článkem zveřejněným na informačním serveru pro občany městské části Praha 8. Alarmuje čtenáře tvrzením, že se jedná o pouhý „začátek“ islámské invaze do České republiky. Její článek vyvolává ostré diskuse (Janda, 2014). Město se však od tohoto postoje distancuje prohlášením, že článek představuje pouze její soukromý názor.

Září 2014 – Muslimská obec po deseti letech od úřední registrace žádá o druhý stupeň registrace, který by obci umožnil zřizovat školy či vyučovat islám na státních školách. Žádost je odmítnuta, protože nebyly splněny některé zákonné povinnosti. Iniciativa Islám v České republice nechceme, vedená Martinem Konvičkou, zahajuje petici proti registraci, kterou podepisuje více než 24 500 lidí. Tatáž iniciativa organizuje v letech 2014 a 2015 časté protesty proti „islamizaci“ České republiky a na své facebookové stránce v prvním roce mobilizuje více než 80 000 sympatizantů.

2014/2015 – V několika posledních letech byly Teplice epicentrem řady konfliktů týkajících se soužití mezi arabskými návštěvníky lázní a místními obyvateli, nebo to takto alespoň líčí média. V roce 2015 znovu propukají neshody, protože arabští turisté údajně odhazují odpadky ve veřejných parcích. Dlouhodobí arabští obyvatelé města poté organizují úklidovou „kampaň“, která zahrnuje úklid parku a osvětluje věci používání odpadkových košů.

Prosinec 2014 – V Praze, Brně a dalších městech probíhá řada protestů a demonstrací, které zorganizovaly nevládní organizace pracující s migranty v reakci na odmítnutí ministra vnitra Milana Chovance přijmout 15 vážně zraněných syrských dětí a jejich rodiny s odůvodněním, že Česká republika udělá lépe, když pomůže sousedním zemím Sýrie. Ministr rovněž odmítá přijmout systém kvót. V důsledku mezinárodního tlaku vláda v lednu 2015 syrské děti přijímá.

2015/2016 – Animosita narůstá zejména po jednotlivých teroristických činech, počínaje útokem na Charlie Hebdo v lednu 2015 až po útok na berlínský vánoční trh v prosinci 2016. Tyto útoky posilují přesvědčení, že muslimové jsou spojeni s teroristickými skupinami a představují hrozbu pro evropská města. Nacionalistické,

protimuslimské hnutí Islám v České republice nechceme začíná nabývat na síle a získávat více přívrženců. Souběžně s tím jsou lidé zmateni uprchlickou krizí a samotnými žadateli o azyl, kteří neodpovídají starému předobrazu ubohých uprchlic s dětmi na klíně. Jejich nový vzhled vede k mnoha konspiračním teoriím, jimž je společné podezření, že mladí bojovníci Islámského státu provádějí invazi do Evropy. Na jedné straně dochází k velkému množství online nenávistných projevů vůči muslimům a v lednu 2016 se v Praze odehrává zločin z nenávisti vůči syrskému muži, avšak na druhé straně je mnoho lidí, iniciativ a institucí, kteří pomáhají žadatelům o azyl v České republice, a v balkánském regionu český tým dobrovolníků převzal vedení nad pomalými, institucionalizovanými humanitárními organizacemi. Je také zahájena řada kampaní s cílem čelit dezinformacím, neboť mnoho dalších „kampaní“ začalo šířit falešné zprávy a protimuslimské názory, které jsou v online prostoru viditelnější a jsou častěji slyšet.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři: Média a politici.

Mezi primární aktéry, kteří prezentují muslimy v České republice jako konfliktní téma, je správné zahrnout podstatnou část hlavních médií a většinu tzv. „alternativních médií“. Jedním z největších selhání je mlčení o konfliktu v Sýrii od jeho počátku a popisování uprchlické krize jako čehosi nečekaného. Čeští čtenáři byli o této problematice velmi špatně informováni a vnímali „tok“ uprchlíků jako iracionální a neopodstatněný, což poskytlo prostor k šíření nejrůznějších konspiračních teorií v sociálních médiích. Toto dokládají následující příklady.

Sociolog Michal Tkaczyk z Masarykovy univerzity analyzoval způsob, jímž v druhé polovině roku 2015 tři informační kanály (Novinky, iDnes a ČT24.cz) utvářely mediální obraz uprchlické „krize“ (Tkaczyk, 2017). Jedno z hlavních zjištění poukazuje na sekuritizaci tématu a jeho prezentaci jako hrozby pro místní obyvatelstvo. S žadateli o azyl nebyly vůbec vedeny rozhovory, případně jen zřídka, a oproti skutečnému složení (58 %) byli nadměrně zastoupeni respondenti mužského pohlaví (85 % až 90 %), což posiluje obecně rozšířený obraz žadatelů o azyl jako silných a nebezpečných mladých muslimských radikálů, kteří provádějí invazi do Evropy.

Počátkem roku 2016 byla televize FTV Prima obviněna z toho, že zmanipulováním překladu vyjádření jednoho z iráckých uprchlíků vytvořila zdání, že kritizuje životní podmínky v České republice (Břešťan, 2016). Této záležitosti si povšiml Ústav nezávislé žurnalistiky, který následně shromáždil důkazy o tom, že vedení televizní stanice „nařídilo“ pracovníkům vykreslovat uprchlickou „krizi“ v negativním světle. Celý případ upoutal pozornost Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV) České republiky, která si od této televizní stanice vyžádala podrobnější vysvětlení několika dalších zpravodajských příspěvků.

Dalším problémem, jemuž česká média čelí, je velké množství falešných zpráv. Český rozhlas (Český rozhlas, 2016) v listopadu 2016 shromáždil 20 nejčastěji sdílených zpravodajských příspěvků ze standardních informačních serverů a z dezinformačních webových stránek. Zjištění poukázala na to, že dezinformační zprávy jsou na Facebooku sdíleny o 4 % častěji než zprávy ze standardních serverů, přičemž tento procentní podíl významně přispívá k úspěšnému podněcování nenávisti a šíření zmatku.

Jiná pilotní studie realizovaná sociology z Masarykovy univerzity (Macková, A., Žádník, Š., Macek, J., 2017) dospěla k závěru, že média nejsou pro čtenáře důvěryhodná, a z tohoto důvodu roste obliba sociálních médií či „alternativních“ zdrojů a jejich vnímání jako důvěryhodných.

Další problematikou, kterou média neřešila, byla spolupráce s odborníky v oboru a používání správné terminologie. Prostor v hromadných sdělovacích prostředcích dostali především odborníci, kteří se stávali proti přijímání uprchlíků jako takových, zatímco sociologům, religionistům, samotným uprchlíkům a sociálním pracovníkům v přímém kontaktu s cílovou skupinou se dostalo prostoru jen poskrovnu. Nesprávná terminologie a neznalost mezinárodního práva vyvolaly zbytečnou animozitu a vytvořily falešné interpretace skutečnosti.

Spolu s médii patří mezi hlavní hráče tohoto konfliktu většina politiků na vrcholné úrovni. Ve většině případů veřejně a mediálně vystupovali ministr vnitra Milan Chovanec a předseda vlády Bohuslav Sobotka. Veřejná prohlášení ministra vnitra se od samého počátku soustředila na sekuritizaci, přestože Česká republika zpravidla nebyla a není cílovou zemí žadatelů o azyl. Při práci s žadateli o azyl, kteří zemí projížděli, rovněž

došlo k mnoha procedurálním chybám. Zadržování uprchlíků, včetně dětí, v detenčním táboře Bělá-Jezová v létě 2015 bylo ostře kritizováno veřejnou ochránkyní práv Annou Šabatovou (Šabatová, 2015), která uvedla, že Česká republika porušuje Evropskou úmluvu o lidských právech. Projevy populismu byly rovněž v médiích viditelnější než neutrální, konstruktivní či pozitivní prohlášení. Osobnosti, včetně poslance a vůdce hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) Tomia Okamury a vůdce Dělnické strany sociální spravedlnosti Tomáše Vandase, veřejně vystupovaly na četných protestech proti „islamizaci“ České republiky. Nejvíce šokující vyjádření proti islámu a muslimům pronesl současný prezident České republiky.

Sekundární aktéři: Protiislámský tábor a tábor obhájců muslimů.

Mezi nejvýraznější přívržence „protiislámského“ tábora patří např. iniciativa Islám v České republice nechceme, bývalý muslim a nadšený bloger Lukáš Lhořan, novinář Reflexu Jiří X. Doležal, pravicový sociolog Petr Hampl, polovojskové skupiny, platforma Bílá média, portál Eurabia a mnoho dalších. Předmětem zájmu je především iniciativa Islám v České republice nechceme, kterou v roce 2009 založil entomolog a docent Jihočeské univerzity Martin Konvička. Tato iniciativa původně vznikla ze skupiny Czech Defence League (po vzoru English Defence League), která byla pro své extremistické názory zakázána. V červnu 2015 Konvička spolu s bývalou poslankyní Janou Volfovou a sociologem Petrem Hamplem založili hnutí Blok proti islámu, které mělo být politickou „nadstavbou“ iniciativy Islám v České republice nechceme, avšak po politických střetech s Volfovou a s politickou stranou Úsvit – Národní koalice bylo v květnu 2016 rozpuštěno. Nejzajímavější na této iniciativě je způsob, jímž si v rekordním čase získala oblíbenost na sociálních sítích. V prosinci 2010 měla na Facebooku 55 000 příznivců, v prosinci 2014 to bylo více než 110 000 osob a v říjnu 2015, před zrušením stránky, již více než 160 000 osob. Příznivci iniciativy v letech 2014 a 2015 organizovali téměř každodenní protiislámské protesty ve velkých městech, což dokládalo značný mobilizační potenciál této iniciativy. Jedním z důvodů tohoto úspěchu by mohl být dojem, který vytvořili tím, že nabídli alternativu ke stávající zkorumpované politické scéně a nadměrné orientaci na Brusel („řízení z Bruselu“) a ihned dali najevo nezájem o jakékoli zapojení do politiky. Tuto iniciativu podporovala řada intelektuálů a zdánlivě „vzdělaných“ lidí, což popíralo tezi, že k vymývání mozků – jako je tomu v případě krajně pravicových uskupení – jsou náchylní pouze nevdělaní lidé. Tento nový fenomén maskovaného extremismu dokazuje, že negativní diskurs vůči islámu a muslimům se v celé společnosti stal neutrálním a běžným vyjadřovacím prostředkem, aniž by byl vnímán jako extremistický nebo spojený s krajní pravíci. Ministerstvo vnitra ve zprávě z roku 2015 vyhodnotilo činnost iniciativy jako extremistickou (Ministerstvo vnitra České republiky, 2015) a její facebooková stránka je od té doby zakázána. Iniciativa je však velmi aktivní na svých internetových stránkách a zákaz Facebooku kritizuje jako akt cenzury.

Další sekundární aktér, zpravodajský portál Eurabia (založený v roce 2005), uplatňuje tutéž rétoriku a distancuje se od rasismu, xenofobie a nenávisti, zatímco obsah portálu vykazuje poměrně jednoznačné protiislámské postoje a hrubá zobecnění. Webová stránka shromažďuje informace, které dokládají „nebezpečnost“ islámu a muslimů pro Evropany a evropské hodnoty.

Roli sekundárních aktérů hrají kromě médií také některé protimuslimské a konzervativní skupiny mladých aktivistů. Pravicovou alternativou je například pravicová aktivistická skupina „Generace identity“, která je velmi dobře napojena na ostatní evropské „Generace“. Česká skupina se skládá převážně z bývalých neonacistů z organizace Autonomní nacionalisté. Podle aktivisty a novináře Simona Kovnera (Kovner, 2017) jejich ideologie představuje kompilaci tradičního konzervativismu, skrytého rasismu, a překvapivě též levicových protestních hnutí z roku 1968. Jejich specifickým prvkem je intelektualizace diskursu, a právě z tohoto důvodu nejsou v České republice příliš populární ani mezi ostatními přívrženci pravice.

Primární aktéři na druhé straně konfliktu hodnot.

Existuje několik iniciativ, organizací a institucí, které od počátku „uprchlické krize“ projevují muslimům podporu.

Jedním z nejvýznamnějších aktérů je Konsorcium, organizace zastřešující většinu nevládních organizací působících v oblasti migrace, která má silný program zaměřený na lobbismus a vedení kampaní. Při zvyšování informovanosti a posilování veřejné osvěty v oblasti odlišování falešných zpráv od faktických informací hraje zásadní úlohu kampaň Hate Free Culture vedená iniciativou **Hate Free Initiative**.

Hate Free Culture byla státem financovaná kampaň proti násilí z nenávisti, jejímž cílem bylo upozornit veřejnost na falešné zprávy a na to, jak se jim nenásilnou cestou bránit. Následně se na úrovni vysokých škol /

nevládních organizací objevilo mnoho podobných kampaní proti falešným zprávám. Konflikt se rovněž dotkl náboženských komunit, a zatímco některé z nich projevily selektivně pochopení vůči křesťanským žadatelům o azyl, jiné přijaly vstřícnější přístup k muslimům. V českém kontextu je jednou z důležitých katolických osobností teolog, religionista, filozof, vysokoškolský pedagog a politický aktivista Tomáš Halík, jeden z mála katolických představitelů, kteří vyzývají lidi k budování mezináboženského dialogu. Kromě angažovanosti nevládních organizací a akademické obce vznikla řada neformálních, místních iniciativ. Sociální sítě byly plné samoorganizovaných skupin dobrovolníků, které v roce 2015 pomáhaly uprchlíkům v oblasti Balkánu. Mnohé z těchto skupin se postupně profesionalizovaly a formalizovaly (Pomáháme lidem na útěku), zatímco řada jiných zanikla (Antifobie) a některé pokračovaly v činnosti v omezenějším rozsahu (Ne rasismu).

Terciární aktéři: Samotní zástupci muslimské menšiny žijící v České republice.

Islám jako náboženství začal velmi nedávno vyvolávat zvědavost a donutil muslimy jednat. Mnozí muslimové, do té doby zcela neviditelní a anonymní, přijali výzvu veřejně promluvit, vyprávět svůj příběh ve školách (projekty Živých knihoven) a postavit se velkému množství falešných zpráv a předsudků namířených proti jejich náboženství. Dle výpovědí uvedených v již zmíněné publikaci Muslimové v České republice však byli mnozí z nich verbálně či fyzicky napadáni a byli vyzýváni k mlčení. Bez ohledu na nenávistné projevy vznikla z iniciativy muslimů řada zajímavých projektů vyzývajících k navázání mezikulturního a mezináboženského dialogu – například Česko-arabské centrum kulturního dialogu, které financuje Čechopalestinec Šádí Shanaáh, politolog známý kritickým rozbořením islámu jako jednotného, homogenního náboženství. Úspěšný podnikatel Abdulrahman Adday nedávno v Brně vytvořil Islámské kulturní centrum, a navzdory výhrůzkám pokračoval ve stavbě centra, které chce proměnit v místo, kde by se setkávali všichni lidé bez ohledu na náboženství či původ.

Možné budoucí scénáře

Přestože nadále převažují negativní postoje vůči muslimům, zejména po hlasování o brexitu a zvolení prezidenta Trumpa, toto téma již nepatří k hlavním položkám zpráv. Mohlo by se však znovu dostat do popředí před parlamentními či prezidentskými volbami, a to především v souvislosti se současnou vládní krizí, kdy ministr financí představuje zatím jedinou opozici vůči vládě, a jeho sympatizanti, kteří pocházejí převážně z marginalizovaných sociálních skupin a postrádají vůdčí opoziční osobnost, mohou najít zastání u populistických osobností jako Tomio Okamura, který má sklon svou silnou protimuslimskou rétorikou radikalizovat postoje svých obdivovatelů.

2. Možnost adopce dětí LGBT rodiči

Souvislosti konfliktu

V březnu 2006 byl schválen zákon o registrovaném partnerství, který nabyl účinnosti 1. července 2006. Od té doby v České republice narůstá počet párů stejného pohlaví, které chtějí adoptovat děti svých partnerů. Podle Českého statistického úřadu páry stejného pohlaví vychovávají přibližně dva tisíce dětí a tento počet se každým rokem zvyšuje. Tyto děti mají na rodném listu zapsaného jen jednoho rodiče, a přestože je milují a vychovávají rodiče dva, rodičovská práva má pouze jeden rodič (biologický rodič). Tato situace vytváří stres a komplikace v každodenním životě rodičů, obzvláště „sociálního“ (nebiologického) rodiče, který ve skutečnosti vykonává rodičovskou péči, aniž by k tomu měl zákonné právo. To může představovat riziko pro blaho dětí v případě, že ztratí svého biologického rodiče a z právního hlediska se dostanou do postavení, kdy nemají žádného rodiče a mohou být nuceně umístěny do náhradní péče. Děti, které mají formálně pouze jednoho rodiče, navíc nemohou nárokovat dědictví po nebiologickém rodiči ani sirotčí důchod. Dále nemají nárok na výživné v důsledku odloučení rodičů.

Časová osa

27 poslanců v čele s Radkou Maxovou, předsedkyní Stálé komise pro rodinu, rovné příležitosti a národnostní menšiny, iniciuje v srpnu 2014 legislativní návrh s cílem vyřešit tuto problematiku uznáním rodičovských práv

obou rodičů de jure v případech, kdy jeden z rodičů je biologickým rodičem dítěte. Je důležité zmínit, že návrh se netýká adopce dětí ze zařízení náhradní péče. Návrh získává značnou podporu ostatních poslanců napříč politickým spektrem, ale současně vyvolává vlnu nesouhlasu u určitých částí společnosti a politických představitelů. Obě strany ihned zahajují kampaň a spouštějí souběžně petice na podporu svých protichůdných záměrů.

Poté, co se v srpnu 2014 návrh dostává do Parlamentu, je neustále odkládáno zahájení diskuse a nedochází k žádnému pokroku až do léta 2016, kdy bouřlivá diskuse mezi poslanci téma znovu zablokuje, bez vyhlídek na jeho brzké opětovné otevření. V létě 2016 rovněž Ústavní soud potvrzuje právo registrovaných párů stejného pohlaví na adopci dítěte a stávající zákon označuje za diskriminační vůči těmto párům.

Ve snaze posílit význam tohoto návrhu v rámci programu Parlamentu se vláda – konkrétně ministr spravedlnosti Robert Pelikán a ministr pro lidská práva Jiří Dienstbier – ujímá iniciativy a vytváří vládní návrh, který by měl v Parlamentu prioritu. Návrh je 24. října 2016 schválen a je předán Poslanecké sněmovně k prvnímu čtení. Lidé na obou stranách jsou poté vyzváni, aby Parlamentu zaslali své podněty, obavy či podporu.

Aktéři konfliktu

Celá problematika adopce LGBT lidmi pramení na základní úrovni z dichotomie panující mezi konzervativní a liberální politickou reprezentací v Parlamentu. Primární úroveň aktérů proto zahrnuje politiky na obou stranách konfliktu, kteří rozhodují o regulačním rámci.

Na jedné straně se jedná o konzervativní demokratické strany (ODS, TOP 09, KDU-ČSL), které nezaujaly jasné stanovisko nebo hlasovaly proti návrhu. Na druhé straně stojí strany ČSSD a ANO, které vyjadřují liberálnější hodnoty a sympatizují s adopcí osobami stejného pohlaví, přestože ani v těchto stranách neexistuje konsenzus. K důrazným odpůrcům této věci patří poslankyně (a tehdy členka ČSSD) Pavlína Nytrová, která svým vyjádřením, že „homosexuálové se budou snažit realizovat sex s dětmi“, vyvolala v létě 2016 v Parlamentu obrovský skandál. Je také známá tím, že iniciovala protikampaň a petici proti této věci, kterou podepsalo 24 990 lidí a kterou podpořili další poslanci, zejména poslankyně Jitka Chalánková (TOP 09) a poslanec Marek Benda (ODS). Její hlavní argument se soustřeďuje na ochranu tradičních rodin a zranitelnost adoptovaných dětí vystavených promiskuitnímu chování rodičů stejného pohlaví. Nesouhlas s těmito názory vyjádřili mnozí politici z těžce politické strany jako Nytrová: předseda vlády Bohuslav Sobotka, místopředsedkyně strany Lenka Teska Arnoštová a předseda Poslanecké sněmovny Jan Hamáček.

Skupina sekundárních aktérů zahrnuje velký počet právníků, psychologů, nejrůznějších odborníků a organizací na obou stranách. Adopci osobami stejného pohlaví například podpořila většina právníků, kteří byli respondenty v průzkumu realizovaném deníkem *Lidové noviny*. Současný zákon zakazující adopci osobami stejného pohlaví je podle veřejné ochránkyně práv Anny Šabatové diskriminační a neslučitelný s Ústavou České republiky a Evropskou úmluvou o lidských právech. Profesní komora sociálních pracovníků vydala v roce 2014 prohlášení, že nesouhlasí s legitimitou pouze jednoho správného modelu rodiny. Dalším významným aktérem je platforma pro rovnost, uznání a diverzitu (PROUD), jejíž kampaň za adopci osobami stejného pohlaví probíhá od roku 2013 a postupně se k ní připojila řada odborníků a politiků. Odpůrci adopce osobami LGBT opírají svůj postoj o odborná vyjádření v této věci – jedná se např. o vyjádření psychologů Jeronýma Klimeše a Jaroslava Šturmy, novináře a bývalého homosexuála Tomáše Bílka, francouzského psychoanalytika Tonyho Anatrelly, přednášejícího sociologie na Texaské univerzitě Marka Regneruse a dalších. Společným argumentem těchto aktérů je, že adopce LGBT lidmi vyvolává určitou formu útlaku vůči tradičním heterosexuálním párům a ničí tradiční rodinné hodnoty.

Poslední vrstva konfliktu (terciární aktéři) zahrnuje širší veřejnost. Podle Centra výzkumu veřejného mínění v červnu 2016 uznávaly 3/5 respondentů z řad obyvatelstva právo párů stejného pohlaví adoptovat děti svých partnerů. Díky platformě pro rovnost, uznání a diverzitu (PROUD) začaly být i samotné páry stejného pohlaví viditelnější jako aktéři. Tyto aktivity motivovaly páry k tomu, aby se veřejně podělily o své zkušenosti a vyvrátily mnoho mýtů.

Dynamika konfliktu

21. února 2017 byl Poslaneckou sněmovnou v prvním čtení zamítnut návrh týkající se adopce osobami stejného pohlaví, přičemž chybělo 24 hlasů. Poslanci, kteří hlasovali „pro“, pocházeli až na několik výjimek

ze stran ČSSD a ANO. Proti návrhu hlasovali převážně poslanci konzervativních demokratických stran, kteří argumentovali, že existuje řada důležitějších záležitostí, které je nutné projednat v Parlamentu a které jsou naléhavější než adopce osobami stejného pohlaví.

Vedoucí představitelé kampaně „Různé rodiny, stejná práva“ z platformy PROUD po tomto výsledku vyzývali, aby lidé neztráceli naději, aby páry stejného pohlaví zůstaly viditelné a hovořily s ostatními ve svém okolí, aby lidé uvážlivě hlasovali ve volbách na podzim 2017 a aby podporovali nevládní organizace a jejich sítě.

V červenci 2017 Ústavní soud České republiky uznal rodičovská práva páru stejného pohlaví, který uzavřel sňatek v USA, má dvě děti a usiloval o zapsání obou rodičů na české rodné listy dětí. Ústavní soud předtím odepřel právo obou rodičů na zápis na českých rodných listech s tím, že by to narušilo veřejný pořádek. Nedávné soudní rozhodnutí dává rodičům stejného pohlaví naději, že jejich práva budou v České republice jednoho dne uznána.

Možné budoucí scénáře

Na podzim roku 2017 se konají parlamentní volby a příznivci adopce LGBT lidmi se obávají, že nastane delší patová situace, neboť příští Parlament může být méně „centristický a levicový“. Jestliže návrh neprojde při současné politické konstelaci, pravděpodobnost jeho úspěšnosti bude po volbách ještě nižší. Rovněž bude obtížné najít další rodiny stejného pohlaví, které by byly ochotné prezentovat své intimní příběhy široké veřejnosti. Na druhé straně platí, že legislativní proces umí být nepředvídatelný a stále může dojít k mnoha překvapením.

Přestože adopce LGBT lidmi se dnes dotýká pouze části společnosti, je jen otázkou času, než se znovu dostane na pořad jednání poslanců.

3. Přístup romských dětí ke kvalitnímu základnímu vzdělání

Romové tvoří nejpočetnější menšinu v České republice. Dle odhadů nicméně romské obyvatelstvo představuje 2,3 % z celkového počtu obyvatel České republiky (tj. přibližně 245 800 osob). To znamená, že česká společnost není uvyklá představě, že různé menšiny a většinová společnost žijí rovnocenně vedle sebe. Situaci Romů v České republice charakterizují tyto dva hlavní rysy: a) jedná se o etnickou a jazykovou menšinu, jejíž příslušníci jsou viditelně odlišní od neromského obyvatelstva, b) sociální znevýhodnění, vyloučení a chudoba.

Konflikt mezi romským a neromským obyvatelstvem má v České republice hluboké kořeny, které sahají daleko do minulosti. Tato analýza se zaměří na přístup Romů ke kvalitnímu vzdělání, a to především proto, že toto vzdělání je důležité pro budoucí úspěšnost při hledání zaměstnání. Česká společnost je dle nejrůznějších údajů (ČŠI, 2014; Greger, 2010) typická tím, že vykazuje vysokou korelaci mezi úrovní vzdělání a budoucím zaměstnáním a příjmy, přičemž to, jak kvalitního vzdělání se dítěti dostalo a jakou školu dítě navštěvovalo, je pro jeho budoucí začlenění/vyloučení mnohem důležitější než to, v jaké domácnosti vyrůstalo. Na druhé straně platí, že společně se zahájením inkluze na základních školách v září 2016 se zapojení Romů (jakož i dalších skupin, např. dětí se zdravotním postižením) do běžné školní docházky stalo prvořadým tématem.

Časová osa

Od zavedení povinné školní docházky na konci 18. století vnímali Romové školu jako nepřátelskou a represivní instituci většinové společnosti (Liégeois, 1995). Vláda komunistického Československa si byla vědoma významu vzdělávání pro integraci Romů, a nabízela proto romským rodičům různé výhody, aby pro ně atraktivní předškolní vzdělávání. Tato politika však byla výrazně asimilační a romským dětem se v běžných školách nadále nedařilo (Víšek, 1999). Nedávná historie tohoto konkrétního česko-romského konfliktu však začíná rokem 2000 a vychází ze skutečnosti, že po vzniku České republiky v roce 1993, kdy se Češi stali jednou ze stran většiny hlavních lidskoprávních smluv, bylo podporováno (a požadováno) právo na rovný přístup ke vzdělání.

- 2000 – D. H. a ostatní proti České republice. 18 romských studentů z ostravského regionu podalo stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (ESLP) s tvrzením, že byli nesprávně zařazeni do zvláštních škol pro děti s obtížemi s učením, kde se jim dostalo horšího vzdělání pouze na základě jejich etnické příslušnosti.
- 2004 – Vláda schvaluje nový školský zákon. Tento zákon přináší pro základní školy změny učebních osnov vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, který poskytuje dostatečné možnosti přizpůsobení k tomu, aby při zajišťování kvalitního základního vzdělávání byly splněny potřeby každého dítěte. Tato změna vyvolává u učitelů a ředitelů ohromnou vlnu znepokojení, neboť se obávají, že nejsou dostatečně kompetentní k tomu, aby vytvořili a dodržovali školní vzdělávací programy způsobem, který upřednostňuje každé dítě. Tímto zákonem jsou zvláštní školy přejmenovány na základní školy praktické a jejich žáci absolvují základní vzdělávání, avšak jejich vzdělávání probíhá podle specializované Přílohy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Tento zákon rovněž stanovuje právo každého dítěte navštěvovat školu, která je nejbližší jeho domovu – jako nástroj k zajištění výše uvedeného slouží spádové oblasti škol.
- 2006 – Senát ESLP rozhoduje, že v případě D. H. a ostatní proti České republice došlo k diskriminaci. Tento případ byl výjimečný a vytvořil nový precedens týkající se charakteru diskriminace, k níž může docházet i ve veřejné sféře, a to kvůli skutečnosti, že segregace je rovněž jedním z případů diskriminace, a potvrzení toho, že rovný přístup ke vzdělání je přetrvávajícím problémem v celé Evropě.
- 2007 – Nevládní organizace Liga lidských práv vytváří systémové doporučení ohledně segregovaných škol, které se zabývá čtyřmi typy segregace romských dětí: na zvláštních základních školách; na základních školách s převažujícím romským žactvem; ve speciálních třídách v rámci běžných základních škol; v segregovaných třídách, kam jsou děti umísťovány výhradně z rozhodnutí ředitele a na základě etnického původu.
- 2009 – Je přijat nový antidiskriminační zákon, který stanoví, že v přístupu ke vzdělání je zakázáno jakékoli nerovné zacházení na základě rasy, etnického původu, pohlaví, náboženství či jakéhokoli znevýhodnění.
- 2009 – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Česká školní inspekce a Ústav pro informace ve vzdělávání provádějí nezávislá šetření s cílem stanovit úroveň segregace romských škol mimo běžné školy. Zjišťují, že v těchto praktických a speciálních školách je vzděláváno až 35 % všech romských dětí, a na tato zjištění upozorňují úřad českého veřejného ochránce práv.
- 2012 – Úřad českého veřejného ochránce práv provádí svůj vlastní výzkum, dospívá k obdobným závěrům a konstatuje, že toto nadměrné zastoupení je jednoznačným případem diskriminace, a dále poskytuje doporučení změn, které je nutné přijmout k odstranění segregace.
- 2015 – Roste tlak na integraci vytvářený mezinárodními institucemi a Parlament a vláda přijímají nový školský zákon. Jeho přijetí je však velmi zdráhavé a je do značné míry ovlivněno hrozbou pozastavení podpory z evropských fondů, nebude-li situace napravena. Zákon vyvolává odezvu v podobě široce podporovaných petic, které se týkají jeho jednotlivých kontroverzních aspektů, jako je přijímání dvouletých dětí do mateřských škol, povinný ročník předškolního vzdělávání a začleňování dětí se speciálními potřebami (zejména lehkým mentálním postižením, což se v tomto případě týká převážně romských dětí) do běžných škol.
- Září 2016 – Praktické školy se stávají základními školami a mají se řídit stejným programem jako běžné školy, nicméně do těchto škol mohou být stále zapsány pouze děti s lehkým mentálním postižením (IQ nižším než 70 bodů). Nejsou součástí spádových oblastí škol a jediná skutečná změna spočívá v zákonné možnosti odebrat dítě z této školy a umístit jej (nejlépe s asistentem) do běžné školy. Toho se výrazně obávají nejen rodiče v běžných školách, ale také učitelé na obou typech škol. Díky této možnosti je nakonec přemístěno pouze 200 dětí, což je pochopitelné, protože by na obou školách musely navštěvovat tentýž ročník. Učební osnovy těchto bývalých praktických škol jsou však jeden či dva roky (někdy i více) pozadu oproti stejnému ročníku běžných škol, a přemístěné děti by proto nutně propadaly, zejména ve vyšších ročnících.
- 2017 – Poslední zpráva o situaci romské menšiny v roce 2016 ukazuje, že přibližně 30 % romských školáků je nadále vzděláváno ve speciálních školách určených pro děti s lehkým mentálním postižením.

Výzkum provedený Agenturou pro sociální začleňování navíc ukazuje, že v některých městech, obzvláště v Moravskoslezském kraji, se podíl romských žáků ve speciálních školách v rámci určité školy snadno zvyšuje až na 60 %. Například ve městě Vsetín (Zlínský kraj) až 50 % romské populace školního věku navštěvuje speciální školu, zatímco 98 % studentů bývalé praktické školy je romského původu. Statistická pravděpodobnost takto vysokého podílu romských dětí s IQ nižším než 70 bodů je téměř nulová. Problém však spočívá v testech, nízké předškolní docházce a související předškolní přípravě, jakož i sociálním znevýhodnění.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři	Sekundární aktéři	Terciární aktéři
<p>Agentura pro sociální začleňování (Agentura je jedním z odborů Sekce pro lidská práva při Úřadu vlády ČR a spadá do gesce Ministerstva spravedlnosti ČR.)</p>	<p>Základní školy (83 základních škol, v nichž více než 50 % dětí tvoří Romové. 136 škol, v nichž více než čtvrtina a méně než polovina dětí jsou Romové.)</p>	<p>Samotné romské děti a jejich rodiče.</p>
<p>Radikální protiromské skupiny a hnutí (např. Čeští lvi).</p>		<p>Národní ústav pro vzdělávání Národní ústav pro vzdělávání je hodnoticí instituce, která ve spolupráci s Českou školní inspekcí (ČŠI) posuzuje proces rozhodování o umístění dětí do vzdělávacích institucí. CAHROM Ad hoc výbor Rady Evropy pro záležitosti Romů.</p>

4. Ekonomické versus environmentální hodnoty v přístupu k jaderné energii

Souvislosti konfliktu

Konflikt mezi ekonomickým a environmentálním přístupem k ochraně přírody představuje od 60. let 20. století jeden z nejčastějších sociálních konfliktů. Jádrem problému jsou dva různé soubory hodnot: první očekává, že hospodářský růst dokáže řešit otázku zachování přírodních hodnot, zatímco druhý představuje předpoklad, že jedinou cestou k udržitelnému rozvoji je omezit naše potřeby a zpomalit hospodářský růst.

Československá politická reprezentace před rokem 1989 neumožňovala účast veřejnosti na rozhodování o ochraně přírody a životního prostředí. Úroveň zájmu se dále zvýšila po pádu železné opony. Nejnáléhavější problémy v české společnosti jsou dnes devastace půdy (konflikt mezi malými a velkými zemědělci a konflikt mezi přístupem k ochraně krajiny z hlediska Ministerstva životního prostředí [MŽP] a Ministerstva zemědělství [MZ]), ochrana vodních zdrojů (udržování vody v krajině, vodní koridor Dunaj-Odra-Labe), problematika znečištění ovzduší (ovzduší v ostravském regionu patří mezi nejvíce znečištěné v Evropě) a skutečnost, že Česká republika ani po letech diskusí stále nemá nový zákon o nakládání s odpady. Celosvětově nejvýznamnější konflikt se týká ochrany klimatu. Na české scéně se nejedná o často diskutované téma, a to především kvůli vlivu politické reprezentace a složité povaze této problematiky. Jedním z konfliktů, které českou společností rezonují od počátku 90. let a nadále zůstávají aktuální, je jaderná energetika.

Shrnutí konfliktu

Česká republika má dlouhou tradici v oblasti ochrany přírody a životního prostředí. Český svaz ochránců přírody (ČSOP) byl založen v roce 1979 za komunistického režimu. Země tehdy patřila ke klíčovým oblastem hutnického průmyslu, těžby a zpracování uhlí. Česká republika má také dlouhodobou tradici výroby jaderné energie – jaderná elektrárna Dukovany byla uvedena do provozu v polovině 80. let a plány na výstavbu jaderné elektrárny Temelín mají rovněž počátek v 80. letech 20. století. V 90. letech se stavební práce v Temelíně vyznačovaly velkými protesty a blokádami na hraničních přechodech. Panovaly obavy, že elektrárna poblíž rakouských hranic nebude bezpečná. Další obavy se týkaly jaderného odpadu a významné zátěže životního prostředí spojené s výstavbou a provozem jaderné elektrárny. Aktivisté – především rakouští, ale i čeští – nejdramatičtěji protestovali proti uvedení elektrárny do provozu na začátku 90. let. Počátkem roku 1991, po pádu železné opony a během pátého výročí jaderné katastrofy v Černobyli, se konal rozsáhlý protest uspořádaný organizací Greenpeace Česká republika. Protestů proti elektrárně se účastnili někteří odborníci a široká veřejnost na obou stranách česko-rakouské hranice. „Boj o Temelín“ se odehrával dokonce i na mezinárodní politické scéně a hrozilo, že zkomplikuje přístupová jednání s EU. Situace se zlepšila až po česko-rakouském Melkském protokolu z prosince 2000. Česká strana se mimo jiné zavázala znovu přezkoumat dopad jaderné elektrárny na životní prostředí pod dohledem Evropské komise. Odpor vůči dokončení elektrárny a jejímu uvedení do provozu byl okolo roku 2000 nadále velmi silný. Elektrárna byla uvedena do provozu v roce 2002.

Pro rakouský odpor vůči jaderné elektrárně Temelín existuje několik důvodů: Rakousko nikdy neuvedlo do provozu svou jedinou jadernou elektrárnu poté, co se v 70. letech 20. století většina rakouských občanů v referendu vyslovila proti. Další příčinou je strach z jaderné katastrofy, který byl po havárii v ukrajinském Černobyli v Evropě silný. Dalším významným faktorem je rakouský obecně proenvironmentální způsob myšlení, který je ilustrován skutečností, že Zelení jsou zde od poloviny 80. let v Parlamentu.

Zatímco mnoho evropských zemí v posledních dvou desetiletích podporuje obnovitelné zdroje energie, v České republice převažuje úsilí na podporu centralizovaných zdrojů energie. To vyplývá z postoje politické reprezentace a veřejného mínění. V květnu 2017 proběhl průzkum veřejného mínění, který v rámci ekologického tématu zahrnoval otázky týkající se problematiky jaderné energie. Třetina občanů se domnívá, že by se měl podíl jaderné elektřiny zvýšit, zatímco většina respondentů (dvě pětiny) si přeje, aby jaderná energie zůstala na stávající úrovni. Zachování stávající úrovně však v praxi znamená, že v budoucnu budou postaveny další bloky elektrárny.

Jak ukážeme v následujících kapitolách analýzy, názory široké veřejnosti jsou v příkrém rozporu se situací v některých regionech.

Zdroje, příčiny a dynamika konfliktu

Výstavba elektrárny Temelín a dalších bloků byla od počátku zdrojem regionálního konfliktu. Krátce po konfliktech na rakouských hranicích situaci dále zkomplikovala otázka ukládání jaderného odpadu. Ohromné vlny odporu veřejnosti vyvolal výběr možných lokalit pro úložiště jaderného odpadu, který se uskutečnil v roce 2003 bez vědomí možných dotčených měst. V referendu, uspořádaném v témže roce, byla kategoricky odmítnuta výstavba úložiště ve své oblasti. Od tohoto roku jsou vydávány pravidelné aktuální zprávy o vládních opatřeních týkajících se této problematiky a situace je sledována. **Platforma proti úložišti** je neziskové, dobrovolné sdružení sdružující 24 měst a obcí dotčených projekty výstavby hlubinných úložišť vyhořelého jaderného paliva. Platforma provozuje webové stránky **nehcemeuloziste.cz**, pořádá veřejné akce a diskuse a vyzývá politickou reprezentaci k zahájení dialogu. Jednou z významných událostí se v dubnu 2015 stal „Den proti úložišti“. Protestů se na několika místech zúčastnily stovky lidí a události se věnovala celostátní média. V roce 2016 proběhlo referendum o úložišti v posledním z dotčených měst. V každém hlasování se 80 až 99 procent občanů vyslovilo proti úložištím a účast v jednotlivých obcích přesáhla, až na několik výjimek, 70 procent. V roce 2016 vydala vláda rozhodnutí o odložení geologických průzkumů, avšak nedostatečná a neorganizovaná komunikace ze strany státu stále vyvolává rozhořčené reakce. Obce mají nadále neúplné informace a nadále se brání výstavbě úložišť. Poslední schůzka se zástupci státní organizace Správa úložišť radioaktivních odpadů se konala v červenci 2017 a výsledek nepřinesl žádné nové informace. Vzhledem ke

všeobecným volbám v říjnu 2017 je pravděpodobné, že se tímto problémem nebude chtít nikdo zabývat. Slovy starosty jednoho z dotčených měst: „Před volbami nikdo nechce naštvat voliče.“

S ohledem na konflikt hodnot je jednou z důležitých stran konfliktu sdružení **Energetické Třebíčsko**. Toto sdružení bylo založeno v roce 2013 s posláním udržet v regionu jadernou energetiku a související hospodářský rozvoj. Jeho členové zahrnují město Třebíč, místní Střední průmyslovou školu, školu odborného inženýrství a města Dukovany a Rouchovany, která leží v bezprostřední blízkosti jaderné elektrárny Dukovany. Sdružení hájí zájmy členů ve vztahu k udržení a dalšímu rozvoji energetického odvětví v regionu. Podporuje výstavbu nových jaderných bloků za dodržení zásad udržitelného rozvoje a bezpečnosti.

Sdružení organizuje vzdělávací semináře a konference pro odborníky a širokou veřejnost a diskuse u kulatého stolu s politiky a potenciálními investory případného rozšíření jaderné elektrárny Dukovany. V červenci 2016 vydalo sdružení prohlášení o úložištích vyhořelého jaderného paliva. Rozhodně odmítlo odložení geologického průzkumu, jehož účelem je určení nejvhodnějších měst k uložení vyhořelého paliva. Přestože se ve městech Temelín a Dukovany nacházejí úložiště a je zaveden aktuální energetický plán, který podporuje jadernou energii, sdružení má za to, že nejlepší lokality je nutné vybrat právě nyní. Sdružení zastává stanovisko, že odložení tohoto rozhodnutí představuje ohrožení energetické bezpečnosti a soběstačnosti České republiky.

Odhlédneme-li od regionálních zájmů, konflikt má i další velmi vlivné hráče: klíčovou úlohu v konfliktu hraje společnost ČEZ, a.s., největší výrobce elektřiny v České republice. Společnost vznikla v roce 1992 poté, co byl státní podnik České energetické závody převeden do soukromého vlastnictví. V roce 2014 byl ČEZ nejziskovějším podnikem v České republice, je druhým největším zaměstnavatelem a dodává energie dalším evropským zemím. Vyrábí a distribuuje elektřinu, převážně z uhlí, a provozuje obě jaderné elektrárny.

Další klíčovou stranou konfliktu je politická reprezentace. Právě politická rozhodnutí totiž vymezují další vývoj národního energetického odvětví. Nejdůležitějším mezníkem posledních let bylo schválení energetické koncepce České republiky. Jedná se o strategický dokument závazný pro příštích 25 let. Navzdory protestům řady environmentálních iniciativ byl schválen plán, který definuje jadernou energii jako klíčový zdroj energie pro nadcházející desetiletí. Dalším hráčem je **Česká rozvojová banka**, která na základě rozhodnutí státu dotuje jadernou energii.

Časová osa

Duben 1986 – Jaderná katastrofa v Černobyli, která ovlivňuje globální politiky v oblasti jaderné energie.

Červen 1989 – Český svaz ochránců přírody (ČSOP) pořádá v Českých Budějovicích akci týkající se tématu životního prostředí, kde sbírá podpisy proti výstavbě jaderné elektrárny Temelín.

Duben 1991 – Největší protest proti Temelínu, jehož se účastní 10 000 osob.

Červen 2000 – Do oběhu je dána petice na uspořádání referenda k elektrárně, kterou organizuje hnutí DUHA a podepisuje 70 000 lidí.

Prosinec 2000 – Česko-rakouský Melkský protokol vymezuje bezpečnostní pravidla pro provoz elektrárny Temelín.

Prosinec 2000 – Je povolen provoz jaderné elektrárny Temelín.

Červen 2002 – Je zahájen zkušební provoz elektrárny.

2003 – Vláda zveřejňuje seznam obcí, které považuje za vhodné pro umístění hlubinných úložišť vyhořelého jaderného paliva.

2003 – Je založena Platforma proti úložišti, která sdružuje města dotčená úložišti jaderného odpadu.

Listopad 2006 – Je spuštěn komerční provoz Temelína.

2013 – Založení sdružení Energetické Třebíčsko, které podporuje jadernou energetiku v regionu.

Duben 2015 – Akce „Den proti úložišti“ se stovkami účastníků z dotčených měst.

Květen 2015 – Schválení energetické koncepce České republiky, strategického dokumentu závazného pro příštích 25 let.

Červenec 2016 – Vláda rozhoduje odložit geologický průzkum, jehož účelem je určení nejvhodnějších měst k uložení vyhořelého paliva.

Prosinec 2016 – Schválení novely EIA (posuzování vlivů na životní prostředí), která vyjímá jaderné elektrárny z povinnosti projít hodnocením – podléhají „atomovému zákonu“ a environmentální posuzování se jich netýká.

Červenec 2017 – Soud rozhoduje, že ČEZ je oprávněn neposkytnout informace o jaderném palivu.

Možné budoucí scénáře

Na základě schválené energetické koncepce České republiky pro příštích 25 let lze předpokládat, že se národní politika zaměří na podporu a rozšíření výroby jaderné energie. Klíčové rozhodnutí se však týká investování státních prostředků a podle odborníků je nanejvýš pravděpodobné, že se o této věci dozvíme až po skončení mandátu budoucí vlády, tedy téměř za pět let. Cestu k výstavbě nových jaderných bloků výrazně usnadnila novela stavebního zákona, která brání spolkům zasahovat do správních řízení při schvalování stavebních projektů. V budoucnu budou mít vliv na vývoj konfliktů souvisejících s jadernou energií především zahraniční investice a mezinárodní jednání.

Jedinou možností je podpora jaderné energie jako primárního zdroje energie pro Českou republiku. To by znamenalo obrovské státní investice a zvýšení pokladního schodku státního rozpočtu, a proto by toto rozhodnutí mohlo podnítit konflikty ve společnosti. Druhou možností je postupný odchod společností, které by investovaly do jaderné energie, a pomalý přechod na obnovitelné zdroje energie.

Situace v regionech, kde jsou plánována úložiště jaderného odpadu, je nepředvídatelná. Jednou z možností, jak ukončit regionální konflikt i v případě, že budou úložiště vybudována, je vyplacení kompenzace dotčeným městům ze strany státu. To by však mohlo vyvolat rozhořčení ve městech Temelín a Dukovany, v nichž jsou již úložiště umístěna. Existuje mnoho různých scénářů a regionální konflikty by mohly eskalovat.

Z hlediska řešení konfliktů bude hrát významnou roli osvěta a podpora vzdělávání ve věci udržitelného rozvoje. Většina neoborné i odborné veřejnosti považuje jadernou energetiku za „čistý“ zdroj energie. Široká veřejnost si podle průzkumů přeje jadernou energii zachovat a rozvíjet. Pravděpodobnost, že by se výše uvedené regionální konflikty staly celonárodním problémem, je nízká.

Zdroje

BŘEŠŤAN, R. 2016. Nahrávka z klíčové porady TV Prima k uprchlíkům: „Vedení televize má názor a vy ho budete respektovat.“

In *Hlídací pes* [online] <http://hlidacipes.org/nahravka-z-porady-zpravodajstvi-tv-prima/>

Cenzura na facebooku? Máme důkazy? 2017. In *Islám v ČR nechceme* [online]

<http://www.ivcrn.cz/nase-fb-stranky-stale-neobnoveny-235-tisic-smazanых-lidi-na-fb/>

ČERNOHORSKÁ, V. 2015. Statistika vrací úder. In *A2larm* [online] <http://a2larm.cz/2015/03/statistika-vraci-uder/>

ČERVENKA, J. – ĎURDOVIČ, M. 2017. Veřejnost o jaderné energetice – květen 2017. In *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online]

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4400/f9/oe170818b.pdf

ČR čeká šátkový proces, studentka podala žalobu na zákaz hidžábu, 2016. In *Česká justice* [online]

<http://www.ceska-justice.cz/2016/03/cr-ceka-satkovy-proces-studentka-podala-zalobu-na-zakaz-hidzabu/>

ČŠI. 2014. *Sekundární analýzy výsledků šetření PISA 2012 [Secondary analyses of PISA 2012 results.]* Praha: Česká školní inspekce.

Čtvrtletní zprávy o extremismu Odboru bezpečnostní politiky MV. 2017. In *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]

<http://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-o-extremismu-odboru-bezpecnostni-politiky-mv.aspx>

Den proti úložišti: Lidé napříč Českem protestovali proti jadernému odpadu, 2015. In *Česká televize* [online]

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1521276-den-proti-ulozisti-lide-napric-ceskem-protestovali-proti-jadernemu-odpadu>

Dětem bude u homosexuálů lépe než v dětském domově, říká právníci, 2016. In *Lidovky* [online] http://www.lidovky.cz/detem-bude-u-homosexu-alepe-nez-v-detskem-domove-rikaji-pravnici-10n-zpravy-domov.aspx?c=A160718_104012_ln_domov_lekr

- DVOŘÁK, M. 2015. Arabové dráždí Teplice rachejtlemi. Dívka z Jemenu je umravňuje letáky. In *iDnes* [online] http://usti.idnes.cz/arabove-strili-rachejtle-v-parku-v-teplcich-letaky-v-arabstine-psl-usti-zpravy.aspx?c=A150904_124807_usti-zpravy_alh
- FEREBAUER, V. 2016. Česko ztrácí čtyři hektary půdy týdně. Bude huř, varují ekologové. In *iDnes* [online] https://ekonomika.idnes.cz/zemedelska-puda-snemovna-zabor-dml-/ekonomika.aspx?c=A160524_162725_domaci_fer
- GREGER, D. 2010. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení. [Inequalities in education – from measurement to solution.]* pp. 22-37 in Matějů, P. et al. Praha: Sociologické nakladatelství. 2010.
- JANDA, V. 2014. Politická varuje před rozpínáním muslimů. Přestřelila, říká jejich šéf. In *iDnes* [online] http://praha.idnes.cz/mistostarostka-se-vyjadruje-k-muslimskemu-pohrebisti-pgk-/praha-zpravy.aspx?c=A140716_2082561_praha-zpravy_bur
- KAHLENBERG, R. D. 2001. *All together now: The case for economic integration of the public schools.* Washington: Brookings Institution Press. 2001.
- KOHUTOVÁ, K. 2016. Škodlivin v ovzduší ubývá, ale ne dost. Česko stále patří k nejhorším. In *iDnes* [online] https://ostrava.idnes.cz/ovzdusi-v-moravskoslezskem-kraji-stale-skodi-zdravi-p0r-/ostrava-zpravy.aspx?c=A161205_2290661_ostrava-zpravy_woj
- KOSTLÁN, F. 2012. † 8. listopadu 1997 – Praha: H. E. Abdelradi. In *Romea* [online] <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/8-listopadu-1997-praha-h-e-abdelradi>
- KOVNER, S. 2017. Přeshraniční islamofobní spolupráce aneb jaké jsou vztahy současného českého a německého nacionalismu. In *Migrate online* [online] <http://migrateonline.cz/cz/e-knihovna/preshranicni-islamofobni-spoluprace-aneb-jake-jsou-vztahy-soucasneho-ceskeho-a-nemeckeho-nacionalismu>
- LIÉGEOIS, J.-P. 1995. *Rómovia, Cigáni, kočovníci.* Bratislava: Academia Istropolitana. 1995.
- Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, 2017. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016 [Report on the situation of Roma minority in 2016.]* Praha: Úřad vlády. 2017.
- MACKOVÁ, A. – ŽÁDNÍK, Š. – MACEK, J. 2017. Média jako zdroje informací: důvěra a polarizace. In *Aktuální problémy mediálního výzkumu* [online] https://www.researchgate.net/publication/312145729_Media_jako_zdroje_informaci_duvera_a_polarizace
- NAVRÁTIL, B. 2017. Projekt kanálu Dunaj-Odra-Labe nesměli zkoumat ekologové. In *Moravskoslezský deník* [online] http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/projekt-kanalu-dunaj-odra-labe-nesmeli-zkoumat-ekologove-20170209.html
- Petice proti zákonu adopce dětí pro homosexuály.* [online] <http://www.petice-adopce.cz/racionalni-argumenty-k-novele-zakona-o-registrovanem-partnerstvi>
- Postoje veřejnosti k právům homosexuálů, 2016. In *Centrum pro výzkum veřejného mínění 2016* [online] <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/2070-postoje-verejnosti-k-pravam-homosexualu-cerven-2016>
- Proč české politické strany koketují s rozdmýcháváním strachu z islámu? Protože na to česká společnost slyší..., 2014. In *Sociologický ústav Akademie věd ČR* [online] <https://www.soc.cas.cz/aktualita/proc-ceske-politicke-strany-koketuji-s-rozdmychavanim-strachu-z-islam-protoze-na-ceska>
- Prohlášení Energetického Třebíčska, 2016. In *Energetické Třebíčsko* [online] <http://www.energeticketrebicsko.cz/radioaktivni-odpady/prohlaseni-energetickeho-trebicska/>
- Stanovisko Profesní komory sociálních pracovníků k možnosti adopce a pěstounské péče stejnopohlavních párů, 2014. In *Profesní komory sociálních pracovníků* [online] http://www.stejnarodina.cz/dokumenty/profesni_komora_socialnich_pracovniku-stanovisko.pdf
- ŠABATOVÁ, A. 2015. Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová – Zpráva z návštěvy zařízení. In *Ochrance* [online] http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Zarizeni_pro_cizince/2015-srpen-Bela-Jezova-ZZ.pdf
- SŮRA, J. 2016. O smyslu Zemanova kanálu rozhodne studie tří firem. Vyjde na 22 milionů. In *iDnes* [online] https://ekonomika.idnes.cz/studie-na-prinos-kanalu-dunaj-odra-labe-dyq-/eko-doprava.aspx?c=A160609_113726_eko-doprava_suj
- Státní energetická koncepce České republiky, 2014. In *Energetické Třebíčsko* [online] http://www.energeticketrebicsko.cz/data_6/soubory/4.pdf
- TKACZYK, M. 2017. Mediální pokrytí tzv. migrační krize v online zpravodajství (Novinky, iDnes, ČT24.cz) – základní výsledky obsahové analýzy. In *Researchgate* [online] https://www.researchgate.net/profile/Michal_Tkaczyk2/publication/313360441_Medialni_pokryti_tzv_migracni_krize_v_online_zpravodajstvi_Novinky_iDnes_CT24cz_-_zakladni_vysledky_obsahove_analyzy/links/58976257aca2721f0dae1284/Medialni-pokryti-tzv-migracni-krize-v-online-zpravodajstvi-Novinky-iDnes-CT24cz-zakladni-vysledky-obsahove-analyzy.pdf?origin=publication_detail
- TOPINKA, D. 2016. *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti.* Brno: Barriseter & Principal. 2016.
- TŘEČEK, Č. 2016. Soud zprostil Sáňku obžaloby v kauze šíření radikální islámské knihy. In *iDnes* [online] http://zpravy.idnes.cz/rozsudek-vladimir-sanka-0ww-/krimi.aspx?c=A160921_134827_krimi_cen
- VAŠKŮ, P. 2014. Ombudsmanka Šabatová: Registrované páry by měly mít možnost adopce. In *iDnes* [online] http://zpravy.idnes.cz/podle-ombudsmanky-sabatove-by-meli-mit-homosexualove-moznost-adopce-1j6-/domaci.aspx?c=A140731_134252_domaci_pvc
- VÍŠEK, P. 1999. „Program integrace – řešení problémů romských obyvatel v období 1970-1989.” [Programme of integration – solution of the problems of Roma inhabitants in the era 1970-1989.] Pp 184-218 in Lisá, H. *Romové v České republice (1945-1999).* [The Roma in the Czech Republic (1945-1999)] Praha: Socioklub. 1999.

- Vláda dnes schválila novelu EIA, 2016. In *Jihočeské matky* [online]
<http://www.jihoceskematky.cz/cz/vlada-dnes-schvalila-novelu-eia-aneb-jak-se-umeta-cesta-novym-jadernym-blokum>
- VYROUBALOVÁ, M. 2017. ČEZ smí tajit informace o palivu pro Temelín, spolek u soudu neuspěl. In *iDnes* [online]
http://zpravy.idnes.cz/cez-informacni-zakon-verejna-institute-d99-/domaci.aspx?c=A170718_151032_domaci_mav
- ZIMMELOVÁ, L. 2006. *Série rozhovorů na téma „Jaderná elektrárna Temelín“*: master thesis. [online]
https://is.muni.cz/th/68787/fss_b/JETE_ZIMMELOVA.txt
- ZNOJ, M. 2008. Temelín v česko-rakouských vztazích. In *Listy* [online] <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=085&clanek=050816>
- Žebříček českých neověřených článků: dezinformační texty mají nad pravdivými navrch. 2016. In *iRozhlas* [online]
<https://interaktivni.rozhlas.cz/dezinformace/>

NĚMECKO

Úvod

Německo zažívá viditelnou celonárodní eskalaci konfliktů hodnot, která nemá od sjednocení obdoby. Tento trend polarizace (Zusammenfassung zentraler Ergebnisse, 2016) a rostoucího rasismu a skupinové nenávisti je silně provázán se vzestupem pravicových populistických skupin, stran a dokonce i mediálních zdrojů, přičemž nejvýraznější jsou politická strana Alternative für Deutschland (AfD, Alternativa pro Německo) a „hnutí“ PEGIDA (Vlastenečtí Evropané proti islamizaci Západu). Přestože finanční a hospodářská krize nezasáhla Německo tak silně jako mnoho jiných evropských zemí, byla nejvýznamnějším tématem politické agendy v závěru uplynulého desetiletí a v prvních letech tohoto desetiletí. V tomto období se AfD prezentovala jako jediná otevřeně euroskeptická strana v Německu. Silný euroskepticismus strany byl spojen s jednoznačně neoliberalním ekonomickým programem, rétorikou namířenou proti vládnoucím elitám a ultrakonzervativními postoji, včetně nacionalismu, šovinismu, rasismu, (hetero-) sexismu a homofobie a transfobie. Tato kombinace si získala podporu významné části obyvatelstva.

Rostoucí počet žadatelů o azyl, kteří přišli do Německa od roku 2014, donutil německou politiku a společnost zabývat se základními potřebami lidí přicházejících do země, a tím se problematika přistěhovalectví a integrace/začleňování dostala na politický pořad dne. AfD poskytla jednoduchá řešení a podařilo se jí zahájit a udržet diskurs o otevřenosti německé společnosti, který strana spojila s dalšími tématy, jako jsou sociální služby a důchody, právo a pořádek či genderové otázky. AfD s tímto programem byla stranou, která nejotevřeněji kritizovala počáteční prouprchlický program kancléřky Angely Merkelové, a díky tomu se jí po období silných vnitřních rozbrojů podařilo znovu posílit.

Během této doby konflikty hodnot získávaly v německé politice a společnosti rostoucí význam. Tento vývoj navíc vytvořil téměř nepřekonatelnou propast mezi zastánci pluralistické či liberální (ne nutně v hospodářském smyslu) společnosti a zastánci uzavřené či neliberální společnosti. Většina konfliktů hodnot je utvářena právě tímto protikladem a vyznačuje se obdobným souborem aktérů. Nejvýraznější projevy konfliktů hodnot se v současné době v Německu týkají následujících témat: přistěhovalectví a integrace/začleňování, včetně azylové problematiky, inkluzivní a exkluzivní pojetí společnosti a sekuritizace přistěhovalectví; genderová práva a rozmanitost; důvěra v média; gentrifikace; problematika životního prostředí. Soubor aktérů v posledních dvou konfliktech se poněkud liší od výše zmíněného protikladu.

Zatímco pluralitní/liberální tábor zůstal i v nedávné době charakteristický umírněnými a pragmatickými názory prvních dvou desetiletí po sjednocení Německa, zastánci exkluzivní společnosti se stali populističtějšími a více se radikalizovali. Ve stejném duchu lze říci, že diskurs o těchto konfliktech hodnot se nejen zviditelnil, ale rovněž prochází rostoucí polarizací a posunem postojů aktérů směrem doprava – v kombinaci se ztrátou slušnosti a umírněnosti.

Německá poválečná politika a společnost byla samozřejmě vždy charakteristická konflikty hodnot. Ty však jen zřídka způsobovaly současnou úroveň polarizace. I tak není překvapivé, že AfD je první pravicovou populistickou radikální stranou, které se v poválečném Německu podařilo uchytit navzdory silné averzi drtivé většiny obyvatel vůči jakékoli organizaci, jež se byť jen blíží pravicovému extremismu a neonacismu, což bezesporu platí pro vedoucí představitele AfD (Gemütszustand eines, 2016). Tato polarizace se rovněž projevuje v mobilizaci prodemokratické občanské společnosti podporující lidská práva, stejně jako „neobčanské“ společnosti, která prosazuje vyloučení, rasismus a xenofobii, a to vytváří společenské prostředí, v němž dramaticky narůstá počet útoků proti uprchlíkům nebo jejich (budoucímu) bydlení.

Je však třeba dodat, že jevy skupinové nenávisti – jako je rasismus, sexismus, homofobie či transfobie – které jsou podporovány AfD a podobnými aktéry, se zřídka vyskytují jednotlivě, ale spíše se překrývají a často se vzájemně posilují. Totéž platí pro jednotlivé konflikty hodnot, které jsou popsány níže. Je proto stěží překvapivé, že u řady z nich existuje obdobné uspořádání aktérů. Z hlediska přístupů k předcházení konfliktům

a jejich řešení je však důležité tyto překryvy zohlednit a vypracovat takové přístupy, které se rovněž zabývají lidmi postiženými několika formami diskriminace.

1. Přistěhovalectví a integrace

Stručné shrnutí konfliktu

Tento konflikt se týká otázky, jak je definována německá společnost, zejména toho, kdo je zahrnut a kdo je vyloučen. Problém má v současné době tři nejvýraznější dimenze, které jsou podrobněji popsány níže: 1) právo na azyl a humanitární odpovědnost Německa vůči žadatelům o azyl, 2) konflikt mezi těmi, kteří definují německou společnost jako etnický a kulturní konstrukt a legitimizují vyloučení vyplývající z tohoto pohledu, a těmi, kteří vnímají přistěhovalectví a rozmanitost ve společnosti spíše pozitivně, 3) sekuritizace přistěhovalectví.

1. Právo na azyl

Konflikt týkající se práva na azyl a obecnější diskuse mezi zastánci liberálního a restriktivního azylového a přistěhovaleckého režimu získaly na intenzitě po obrovském přílivu uprchlíků do Německa, k němuž dochází od roku 2014. Jedná se však o problém, který byl v německé společnosti přítomen i dříve a jehož konfliktní potenciál se ukázal již před několika desetiletími. Poslední vlnu žadatelů o azyl zažilo Německo počátkem 90. let minulého století a doprovázely ji urputné protesty, atmosféra nenávisti a žhářské útoky na „uprchlické/přistěhovalecké“ ubytovny ze strany neonacistů a „aktivních náhodných diváků“ ze „středu společnosti“ – k nejvýznamnějším útokům došlo ve městech Rostock-Lichtenhagen, Hoyerswerda, Solingen a Mölln. Ve snaze zabránit šíření vlivu radikálních pravicových sil ve společnosti přijali křesťanští a sociální demokraté široký politický kompromis o azylové politice, který omezil přístup k azylu a práva uprchlíků. Konflikt následně poněkud ztratil na síle, a to až do poloviny roku 2014, kdy se výrazně vystupňoval a mobilizoval velkou část společnosti. Na jedné straně poskytují lidé uprchlíkům a žadatelům o azyl „první pomoc“ a pomáhají často zcela ochromené státní správě. Někteří se také začali politicky zasazovat o zlepšení podmínek žadatelů o azyl a uprchlíků. Občanská společnost ve skutečnosti vytvořila *Willkommenskultur* („kulturu vítání“), již kancléřka Merkelová později převzala do své politiky a současně urovnala počáteční neschopnost administrativy. Na druhé straně se v mnoha oblastech německé společnosti od roku 2014 staly normou kampaně, shromáždění a demonstrace proti ubytování uprchlíků ve čtvrtích lidí, společně organizované místními obyvateli a (částečně místními) neonacisty, výzvy k omezení (maximálního) počtu žadatelů o azyl a narůstající nenávist vůči občanům, kteří podporují uprchlíky. Tento vývoj také poskytl prvotní impuls k vzestupu strany AfD a hnutí PEGIDA. Přestože po uzavření tzv. balkánské cesty došlo ke zmírnění konfliktu, právo na azyl a práva žadatelů o azyl v Německu výrazně ovlivňují diskusi o tom, kdo patří do německé společnosti. Touto otázkou se zabývá následující část.

2. Inkluzivní a exkluzivní pojetí společnosti

Jak již bylo zmíněno, konflikt týkající se otázky, kdo patří a kdo nepatří do německého „národa“ (nebo co musí člověk udělat, aby do něho patřil), je nyní silně spjat s problematikou přistěhovalectví a azylu, která – jako katalyzátor – pravidelně upozorňuje na tento konflikt a dále jej stupňuje. Ačkoli se od konce druhé světové války miliony uprchlíků a přistěhovačů nepochybně staly nedílnou součástí německé společnosti (zejména její západní části), vlády nadále odmítají, že země je „migrační společností“, a tím odpírají přistěhovačům (a počínaje 80. a 90. lety 20. století jejich synům a dcerám) právo být součástí společnosti, ať už mají, nebo nemají německý pas.

Silné etnické a kulturní základy pojetí německé společnosti jsou také patrné v předpisech upravujících občanství a naturalizaci. Německo teprve v roce 2000 (široce) opustilo zásadu nabývání občanství „*ius sanguinis*“ ve prospěch obecného uplatňování zásady „*ius soli*“ a správa je nadále velmi restriktivní, pokud jde o dvojí občanství. Předpisy týkající se dvojího občanství navíc zůstávají spornou politickou i společenskou otázkou, což se ukázalo po incidentech v Kolíně nad Rýnem a ve vztazích s Tureckem, které jsou v poslední době problematické. Tyto problémy výrazně posílily požadavky na omezení možnosti dvojího občanství.

Skutečnost, že se v několika uplynulých letech v Německu usídlil více než milion uprchlíků – mnozí z nich pravděpodobně se záměrem zůstat bez ohledu na to, zda se ozbrojený konflikt či hospodářská situace v zemi

jejich původu zlepši – znovu vyvolala diskusi o inkluzi a integraci a také otázku, kdo by měl být součástí německého „národa“. V tomto ohledu existují velmi odlišné pohledy na to, jak (a částečně dokonce i zda) tyto lidi začlenit do společnosti. Jedná se o obecnější hodnoty a pojetí inkluzivního/exkluzivního a homogenního/rozmanitého charakteru společnosti/národa, ale také o velmi praktické otázky, jako je ubytování; přístup k pracovním, občanským, politickým a sociálním právům; sociální klima, v němž „noví“ lidé v Německu žijí.

Jedním ze dvou protipólů v rámci tohoto konfliktu jsou ti, kteří považují (německou) společnost za inkluzivní a pluralitní společenství, a často odkazují na skutečnost, že jeho členové se zavázali k vzájemné úctě, jakož i k úctě k lidským a ústavním právům. Opačný protipól argumentuje obrazem (nebo hlásá požadavek) homogenní, exkluzivní společnosti založené na společných (často nedefinovaných „židovsko-křesťanských“) tradicích a německé etnické příslušnosti. Dnešní stěžejní role protimuslimských postojů je v tomto diskursu poměrně nová. Převážně muslimské turecké komunity byly z tohoto pohledu vždy jedním z hlavních nepřátelských předobrazů, ale náboženství nikdy ve veřejném diskursu nezaujímal takto zásadní postavení. Nejradikálnější a nejexkluzivnější postoj zde zaujímá krajní (a částečně i populistická radikální) pravice. Představuje „německý národ“ jako *völkisch* společenství, tj. jako organické společenství, které je provázané „pokrevními pouty“ a usiluje o homogenitu na základě rasy, genderového uspořádání a dalších zásad exkluzivní logiky. Tito aktéři často tvrdí, že je rovněž nutné bránit se přistěhovalectví proto, že zatěžuje sociální systém a systém sociálního zabezpečení, přičemž tyto systémy by měly sloužit v první řadě „Němcům“. Tuto problematiku tak spojují spíše s ekonomickými hodnotami, jako je (ne)rovnost a bohatství. Také z tohoto důvodu nachází tento rámec odezvu i mimo krajní a radikální pravici, ačkoli umírněnější síly nemusejí mít takto jednoznačnou *völkisch* představu o tom, kdo patří či nepatří k „národu“. Již tento příklad ukazuje, že mezi oběma protipóly existuje mnoho vzájemně soupeřících pojetí a prezentací přistěhovalectví a toho, do jaké míry by měla být společnost inkluzivní, které se přiklání spíše na jednu či druhou stranu. Nejdůležitějším argumentem ve prospěch přistěhovalectví je pravděpodobně názor, že přistěhovalectví je pro společnost přínosné, pokud je dobré pro hospodářství. K přistěhovalectví je zde přístupováno pozitivně za určitých podmínek, jako je úroveň kvalifikace a vzdělání přistěhovalců, omezení jejich počtu a často výzva, aby „se přistěhovalci integrovali“, tj. chápání přistěhovalectví/inkluze jako asimilace do „většinové kultury“.

3. Sekuritizace přistěhovalectví

Teroristické útoky v Belgii, Francii a Berlíně ukazují, že islámský terorismus je v Německu reálnou hrozbou. Tento problém je spojen nejen s nebezpečím přímého zasažení teroristickým útokem, ale také s potenciálními zdroji konfliktů hodnot. Za prvé, sekuritizace se dotýká otázky bezpečnosti, a tedy rovnováhy mezi svobodou a otevřeností na jedné straně a omezení a exkluzivitou společnosti na straně druhé. V Německu stěží zazní nesouhlas s tím, že předcházení teroristickým útokům vyžaduje určitá bezpečnostní opatření. Zatímco někteří zastávají názor, že úplné bezpečí před teroristickými útoky nelze zajistit, a prosazují co nejmenší omezení svobod, jiní dávají přednost přísným opatřením k zajištění práva a pořádku a podporují sekuritizaci jako jedinou věrohodnou reakci na terorismus.

Za druhé, většina názorů zpravidla spojuje terorismus pouze s islamismem, zatímco teroristické útoky krajní pravice se často nepovažují za teroristické činy – případ NSU je jedním z mála opačných příkladů. Je však pozoruhodné, že ti, kteří obhajovali sekuritizaci po islamistickém teroristickém útoku, byli mnohem méně slyšet po vraždách spáchaných NSU, a ještě méně v reakci na četné útoky proti uprchlíkům a jejich (budoucím) domovům. Toto etnické a náboženské vymezení terorismu je pak využíváno k podpoře rasismu a exkluzi přistěhovalců a žadatelů o azyl / uprchlíků – obzvláště muslimských a těch, kteří jsou za muslimy považováni – protože jsou kolektivně podezříváni z (potenciálního) terorismu.

Časová osa

(Západní) Německo během 50., 60. a 70. let 20. století aktivně přijímalo tzv. „hostující pracovníky“ z jiných (převážně) evropských zemí, aniž by vytvořilo nezbytné integrační politiky. Počátkem 90. let další vlna přistěhovalectví do Německa vyvolala široce rozšířený rasismus, xenofobii a násilí. CDU/CSU a SPD pod tlakem krajní pravice změnily ústavu a uvalily přísná omezení práva na azyl v Německu. V roce 2000 Schröderova vláda zavedla zásadu „*ius soli*“ do německé právní úpravy občanství, v níž do té doby dominovala zásada „*ius sanguinis*“. Kancléř Schröder zároveň v reakci na případy násilí páchaného pravicovými extrémisty vyzval občanskou společnost, aby se postavila pravicovému extremismu,

a zavedl rozsáhlé programy státního financování. V roce 2011 náhodné odhalení pravicové teroristické buňky Nationalsozialistischer Untergrund (NSU) upozornilo na neschopnost německé policie a tajných služeb rozpoznat rasistické násilí, a dokonce i pravicový terorismus.

20. října 2014 – První demonstrace rasistického a xenofobního hnutí PEGIDA v Drážďanech.

2015–2016 – Drastický nárůst počtu žádostí o azyl.

2015–2016 – Dramatický nárůst rasového násilí a útoků proti (budoucím) ubytovným a ubytovacím zařízením pro uprchlíky (2014: 199; 2015: 1 031), (Polizeiliche Kriminalstatistik..., 2015).

2015–2016 – Občanská společnost vytváří četné skupiny, iniciativy a sdružení na podporu uprchlíků (od sběru a distribuce oděvů a potravinových darů až po kurzy německého jazyka a právní poradenství), protože veřejné orgány nejsou schopny se uspokojivě vypořádat s obrovským počtem žadatelů o azyl v zemi.

Leden 2015 – Dosud největší demonstrace hnutí PEGIDA v Drážďanech, počet účastníků dosahuje dle různých zdrojů 17 000–25 000 (Statistik zu Pegida..., 2017).

Červenec 2015 – Pravicový posun AfD: Populistické radikální pravé křídlo strany AfD přebírá moc a rychle nahrazuje zástupce neoliberální euroskeptické frakce okolo spoluzakladatele strany Berndta Luckeho. Tato druhá skupina v důsledku toho stranu z velké části opouští.

25. srpna 2015 – Rasové nepokoje, přibližně 1 000 osob proti ubytovným pro uprchlíky v Heidenau. Obdobné nepokoje probíhají v Míšni, Freitalu, Drážďanech a dalších německých městech.

31. srpna 2015 – Tisková konference kancléřky Angely Merkelové, v níž reaguje na příliv uprchlíků (nechvalně) proslulým prohlášením „Zvládneme to.“ („Wir schaffen das.“)

13. září 2015 – Německo v reakci na příliv přistěhovalců znovu zavádí hraniční kontroly.

17. října 2015 – Starostku Kolína nad Rýnem Henriette Rekerovou během volební kampaně pobodá nožem rasista.

23. října 2015 – (Převážně restriktivní) změny právních předpisů v oblasti azylu: Vstupuje v platnost azylový balíček I. Kosovo, Černá Hora a Albánie se stávají bezpečnými zeměmi původu. V počáteční fázi procesu žádosti o azyl (nejvýše 6 měsíců, avšak v praxi často déle) je omezena svoboda pohybu a jsou standardně znovu zavedeny potravinové poukázky.

31. prosince 2015 – Sexuální zneužívání a znásilňování žen velkými skupinami mužů jiné než bílé barvy pleti v Kolíně nad Rýnem. Policie je převážně nepřipravená a nedokáže účinně reagovat. Namísto diskuse o problematice tohoto násilí na ženách se však diskurs o těchto incidentech zaměřuje na původ pachatelů a šíří převážně rasistická zobecnění vůči jiným než bílým přistěhovalcům. Středoví a radikální pravicoví politici, převážně muži bílé pleti, přebírají „záchranu svých žen“ za své hlavní téma, přestože se nikdy předtím nezasadili za posilování práv žen, ať už jde o prevenci a trestání znásilnění a domácího násilí, nebo v širším slova smyslu.

Leden 2016 – Vedoucí představitelka strany AfD Frauke Petryová říká, že policie by v případě potřeby měla proti „nelegálním“ přistěhovalcům na hranicích země použít zbraně. Další vedoucí představitelka strany Beatrix von Storchová zachází ještě dále a v příspěvku na Facebooku podporuje použití zbraní dokonce i proti dětským uprchlíkům (Storch, 2016).

17. března 2016 – Restriktivní změny právních předpisů v oblasti azylu: Vstupuje v platnost azylový balíček II (Asylpaket II). Tento balíček mimo jiné zvýší počet deportací a zavádí dvouleté pozastavení sjednocení rodiny u přistěhovalců, jimž byla přiznána pouze podpůrná ochrana.

18. března 2016 – EU uzavírá dohodu s Tureckem s cílem snížit počet uprchlíků přicházejících do Evropy. Počet uprchlíků přicházejících do Německa se od té doby výrazně snižuje.

18. července 2016 – Islamistický teroristický útok na regionální vlak ve Würzburgu, 5 zraněných.

24. července 2016 – Islamistický teroristický útok v Ansbachu, 15 zraněných, terorista zemřel.

27. září 2016 – Pravicové teroristické útoky na kongresové centrum a mešitu v Drážďanech.

2. října 2016 – Německo a Afghánistán podepisují dohodu, která Německu umožňuje deportovat Afghánce, jimž byla zamítnuta žádost o azyl; části Afghánistánu se považují za „bezpečné“.

Září 2016 – Angela Merkelová se distancuje od svého prohlášení „Wir schaffen das.“ po silném tlaku ze strany pravicověji orientovaných členů CDU, CSU a AfD. To podtrhuje pravicový posun postoje vlády vůči azylové politice v posledních měsících.

7. prosince 2016 – Sjezd strany CDU hlasuje proti dvojímu občanství (na rozdíl od většiny vedení strany, včetně Angely Merkelové): Strana chce znovu zavést povinnost dětí neněmeckých rodičů zvolit mezi německým občanstvím a občanstvím svých rodičů.

19. prosince 2016 – Islámský teroristický útok na vánoční trh v Berlíně, 12 mrtvých, více než 100 zraněných.

31. prosince 2016 – V reakci na incidenty, k nimž došlo na Silvestra 2015, kolínská policie izoluje a prohledává muže, u nichž se domnívá, že pocházejí ze severní Afriky nebo Blízkého východu, aby zabránila hromadným sexuálními útokům na ženy, které se odehrály před rokem. Tato policejní taktika vyvolává diskusi o rasovém profilování, ačkoli většina předních politiků a aktérů policii hájí a proti nařčení z rasového profilování protestuje.

1. ledna 2017 – Omezený přístup občanů EU k sociálním službám nabývá účinnosti.

Únor 2017 – Několik spolkových zemí vedených SPD přestává deportovat žadatele o azyl do Afghánistánu, navzdory opačnému nařízení Spolkového ministerstva vnitra.

Únor 2017 – Zpráva OSN kritizuje Německo za to, že nepotírá institucionální rasismus, a vyzývá k lepšímu provádění antidiskriminačního zákona.

Aktéři konfliktu

Aktéři	Primární	Sekundární	Terciární
<p>Spolková vláda:</p> <ul style="list-style-type: none"> · V roce 2015 otevřela uprchlíkům hranice; od té doby zavedla přísná omezení azylové a přistěhovalecké politiky. 	×		
<p>CDU:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Chce významně omezit přistěhovalectví, zejména počet žádostí o azyl, avšak bez stanovení horní hranice pro přijímání žadatelů o azyl; podporuje pozastavení slučování rodin. · Další rozšíření seznamu bezpečných zemí a nesouhlas s vytvářením zákonných cest, jak požádat o azyl v Německu (v současné době prakticky nemožné kvůli Dublinškému nařízení); silná podpora „dohody o uprchlících“ s Tureckem. · Požaduje přísná omezení pro osoby podezřelé z terorismu; požaduje přísnější režim deportací a hraničních kontrol, včetně deportací do Afghánistánu, který byl navzdory zprávám několika lidskoprávních organizací prohlášen za částečně bezpečnou zemi. · Integrace se považuje za jednostranný asimilační proces; nesouhlas s dvojím občanstvím. 	×		
<p>CSU:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Základními požadavky strany je omezit přistěhovalectví, zejména žádosti o azyl; co nejdříve zastavit přijímání uprchlíků a zavést (roční) horní hranici počtu uprchlíků přijatých do země; silná podpora pozastavení slučování rodin. · Další rozšíření seznamu bezpečných zemí; nesouhlas se zákonnými způsoby, jak požádat o azyl v Německu; silná podpora „dohody o uprchlících“ s Tureckem. · Požaduje přísná omezení pro osoby podezřelé z terorismu a přísnější režim deportací a hraničních kontrol, včetně deportací do Afghánistánu. · Integrace se považuje za jednostranný asimilační proces; celkově kriticky nesouhlasí s dvojím občanstvím. 	×		
<p>SPD:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Chce lépe kontrolovat přistěhovalectví a omezit počet žádostí o azyl, avšak bez stanovení horní hranice pro přijímání žadatelů o azyl; částečná podpora pozastavení slučování rodin (levé křídlo je proti, vládní strana tuto politiku podpořila). · Částečná podpora rozšíření seznamu bezpečných zemí, avšak nikoli při současné diskusi o zemích Maghrebu; mírná podpora „dohody o uprchlících“ s Tureckem, zejména od vedoucích představitelů strany ve vládě. · Požaduje určitá omezení pro osoby podezřelé z terorismu, převážně prostřednictvím intenzivnějšího sledování; požaduje přísnější režim deportací, včetně deportací do Afghánistánu; strana je rozdělena v otázce hraničních kontrol na německých hranicích. · Integrace a přistěhovalectví jsou často vymezovány ve smyslu kritérií trhu práce a mnohými jsou nadále chápány jako jednostranný asimilační proces. 	×		

<p>Bündnis 90/Die Grünen:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Žádná omezení práva na azyl, neboť se jedná o jedno z lidských práv (až na několik výrazných výjimek ve straně); odmítá pozastavení slučování rodin. · Většina strany nesouhlasí s rozšířením seznamu (a dokonce ani s myšlenkou) bezpečných zemí, ačkoli některé přední osobnosti rozšíření podpořily; nesouhlas s „dohodou o uprchlících“ s Tureckem. · Omezení pro osoby podezřelé z terorismu pouze v oblasti sledování; žádné deportace do konfliktních oblastí; žádné hraniční kontroly na německých hranicích. · Pozitivní přístup k inkluzi/integraci, která je převážně chápána jako proces zahrnující všechny členy společnosti; je pro dvojí občanství. 	×		
<p>Die Linke:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Žádná omezení práva na azyl, neboť se jedná o lidské právo (až na ojedinělé výrazné výjimky ve straně); odmítá pozastavení slučování rodin. · Většina strany nesouhlasí s rozšířením seznamu (a dokonce ani s myšlenkou) bezpečných zemí; nesouhlas s „dohodou o uprchlících“ s Tureckem. · Spíše odmítá zvláštní omezení pro osoby podezřelé z terorismu; žádné deportace do konfliktních oblastí; žádné hraniční kontroly na německých hranicích. · Převážně pozitivní přístup k inkluzi/integraci, které jsou převážně chápány jako proces zahrnující každého ve společnosti; je pro dvojí občanství. 	×		
<p>AfD:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Dramatické omezení a přísná kontrola přistěhovalců, obzvláště žádostí o azyl, zavedením (roční) horní hranice počtu uprchlíků přijatých do země, někteří členové strany pravděpodobně nesouhlasí s přistěhovalcům v obecnější rovině; silná podpora pozastavení slučování rodin. · Další rozšíření seznamu bezpečných zemí; nesouhlas se zákonnými způsoby, jak požádat o azyl v Německu. · Požaduje přísná a četná omezení pro osoby podezřelé z terorismu a výrazně přísnější režim deportací a hraničních kontrol, včetně deportací do Afghánistánu. · Integrace/inkluze je převážně odmítána; pokud je akceptována, jednoznačně se považuje za jednostranný asimilační proces; nesouhlas s dvojím občanstvím. 		×	
<p>PEGIDA a místní radikální pravicové a protiimigrační iniciativy; vlivná pravicová populistická/radikální média (online i offline), např. Compact či Junge Freiheit:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Dramatické omezení a přísná kontrola přistěhovalců, obzvláště žádostí o azyl, zavedením (roční) horní hranice počtu uprchlíků přijatých do země, některé sekce odmítají přistěhovalcům v obecnější rovině; silná podpora pozastavení slučování rodin. · Rozsáhlé rozšíření seznamu bezpečných zemí. · Požaduje obrovský nárůst počtu deportací a přísnější a rozsáhlejší hraniční kontroly; rozsáhlé deportace jsou považovány za nejlepší preventivní opatření proti osobám podezřelým z terorismu. · Integraci důrazně odmítá /považuje za nemožnou. 	×	×	

<p>Pro Asyl:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Žádná omezení práva na azyl, naopak spíše jeho rozšíření, neboť se jedná o jedno z lidských práv. · Důrazně odmítá myšlenku bezpečných zemí a Dublinské nařízení; požaduje bezpečné způsoby, jak v Německu/Evropě požádat o azyl. · Žádná zvláštní omezení pro osoby podezřelé z terorismu; žádné deportace do konfliktních oblastí. · Pozitivní přístup k inkluzi/integraci, která je převážně chápána jako proces zahrnující všechny členy společnosti; zlepšení práv uprchlíků a přistěhovalců. 	×		
<p>Zentralrat der Muslime in Deutschland:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Právo na azyl je jedním z všeobecných lidských práv, ale schopnost země přijímat uprchlíky je omezená z důvodu kapacity společnosti začlenit přistěhovalce. · Podpořila bezpečnostní opatření proti osobám podezřelým z terorismu. · Čelí rostoucímu rasismu namířenému proti muslimům. 		×	
<p>Lidskoprávní organizace, think tanky a nevládní organizace / organizace občanské společnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Nesouhlasí s omezením práva na azyl, neboť se jedná o jedno z lidských práv. · Pevně odmítají myšlenku bezpečných zemí a Dublinské nařízení; požadují bezpečné způsoby, jak v Německu/Evropě požádat o azyl. · Žádná zvláštní omezení pro osoby podezřelé z terorismu; žádné deportace do konfliktních oblastí. · Pozitivní přístup k inkluzi/integraci, která je převážně chápána jako proces zahrnující všechny členy společnosti; zlepšení práv uprchlíků a přistěhovalců. 		×	
<p>Katolické a protestantské církve:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Nesouhlasí s omezením práva na azyl, neboť se jedná o jedno z lidských práv. · Odmítají myšlenku bezpečných zemí; požadují bezpečné způsoby, jak v Německu požádat o azyl. · Žádná zvláštní omezení pro osoby podezřelé z terorismu; žádné deportace do konfliktních oblastí, např. Afghánistánu. · Spíše pozitivní postoj k inkluzi/integraci. 		×	
<p>Hlavy států jiných zemí, zejména V4, Erdogan, Putin, Obama, Trump:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Visegrádské země nesouhlasí s německou azylovou politikou a (spolu s dalšími členy EU) brání celoevropskému řešení; odmítají přijímat žadatele o azyl ve svých zemích (i v celé Evropě); podporují a částečně realizují rozsáhlá (a částečně nehumánní) bezpečnostní opatření proti žadatelům o azyl (stejně jako USA za vlády prezidenta Trumpa). 			×

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Konflikt se odehrává spíše mezi tábory proimigračních a protiimigračních aktérů. Zelené linie symbolizují proimigrační názory, červené linie protiimigrační názory a žluté linie rozdělenou platformu. Když se dále křivky setkají, neznamená to, že tyto aktéři nutně spojili své síly; spíše šlo o přehledné uspořádání schématu.

Zdroje a příčiny konfliktu

Nejnovější projevy konfliktu byly způsobeny vysokým počtem žadatelů o azyl přicházejících do Německa. Hlubší příčiny však pravděpodobně spočívají spíše v etnickém a kulturním pojetí společnosti a občanství, které u významné části společnosti stále převažuje, a z toho vyplývajících jevů, zejména xenofobie a rasismu. Kromě toho je rovněž spojen se socioekonomickou situací v zemi a velkou, neustále se prohlubující propastí mezi bohatými a chudými. Přestože ve srovnání s ostatními členskými státy EU byla německá ekonomika pravděpodobně nejméně postižena hospodářskými krizemi minulého desetiletí, střední třída se obává, že ztratí některá svá privilegia nebo se o ně bude muset dělit s ostatními, zatímco vyšší třídy pokračují

v hromadění aktiv ekonomiky. V tomto duchu může působit problém také obecný nedostatek solidarity nad rámec „první pomoci“. Přestože je procentní podíl osob pocházejících z „přistěhovaleckého prostředí“ ve východním Německu nízký (1 až 2 %), právě zde výrazně zesílily konflikty a potenciál pro násilí. Lze argumentovat, že mezi další příčiny rasismu, xenofobie a násilí patří některé další faktory, jako je pocit opomíjení západním Německem po sjednocení, obecně slabší hospodářský vývoj a horší pracovní podmínky – vedle specifických osobních faktorů, jako je chronický stres a násilí/obtěžování v rodině, ideologický sklon ke skupinové nenávisti a násilnému extremismu a transgenerační neměnné aspekty rodiny v historickém kontextu fašismu a autoritářství. Nízké procento přistěhovalců a rozšířenější pravicový radikalismus a extremismus mohou být také důvodem, proč se přistěhovalci zřídka přesouvají na východ, především do malých měst a venkovských oblastí, což v poslední době opět přispívá k rostoucímu pocitu většinového obyvatelstva, že přicházející uprchlíky nezvládá.

Dynamika konfliktu

Tento konflikt je neustále do značné míry vystupňovaný, ačkoli posledního vrcholu dosáhl nejspíše koncem roku 2015 / začátkem roku 2016. Stále však přetrvává vysoký počet útoků a vysoká úroveň nenávistných projevů a diskriminace vůči uprchlíkům a obecně osobám jiné než bílé barvy pleti, přičemž teroristický útok v Berlíně vyvolal nové, ostré diskuse o uprchlické a přistěhovalecké problematice. Hlavní otázky integrace/inkluze však nebyly řešeny žádným udržitelným způsobem, a existuje proto nebezpečí, že dnešní přistěhovalci mohou čelit stejným výzvám – pokud jde o přístup ke vzdělání, občanským, sociálním a politickým právům, stejně jako pocit příslušnosti k německé společnosti – jakým čelili ti, kteří přišli před několika desetiletími. Navíc je pravděpodobné, že tento konflikt během volební kampaně v roce 2017 dosáhne dalšího vrcholu.

Souvislosti konfliktu

Pozadí konfliktu spočívá v tom, že Německo je již několik desetiletí přistěhovaleckou zemí, aniž by tuto skutečnost vzalo na vědomí. Země si z velké části zachovala etnokulturní chápání národní příslušnosti, které vedlo k rozsáhlému vyloučení a diskriminaci přistěhovalců a menšin. V prvním desetiletí nového tisíciletí byl status Německa jako přistěhovalecké země oficiálně právně vyjádřen v přistěhovaleckých zákonech, ale transformace do povědomí a chování lidí teprve probíhá a ve východní části země může trvat ještě déle, neboť původní většinová populace zde byla až donedávna daleko méně v kontaktu s přistěhovalci v porovnání s územím „staré“ Spolkové republiky Německo či hlavních měst.

Možné budoucí scénáře

Odhlédneme-li od změn ve vládě, které by mohly situaci ovlivnit jedním či druhým směrem, skutečnost, že se uprchlíci usadili ve většině obcí v celé zemi, vytvořila situaci, kdy jsou součástí každodenního života téměř všech, např. jako sousedé, spolupracovníci, zákazníci, zaměstnanci, vlastníci obchodů, pacienti, žáci, aktivisté, rodiče atd. Trh práce a bydlení, sociální a zdravotní služby, školy a vzdělávání a mnoho dalších institucí se musí přizpůsobit různorodějšímu obyvatelstvu a měly by nalézt způsoby, jak být vůči uprchlíkům inkluzivní. Zatímco v západní části země se jedná o víceméně známou situaci (což neznamená, že lidé a instituce tento úkol dokončili), ve východním Německu je tato situace poměrně nová. To v dlouhodobém horizontu pravděpodobně povede k normalizaci rozmanitosti a možná též k upevnění inkluzivnější společnosti v regionu. Má-li toho však být dosaženo řádně a rychle, je nutné neopakovat chyby z minulosti odmítáním zpřístupnění společnosti přistěhovalcům, ať už formálně – vytvářením velkých překážek při získávání německého občanství nebo omezeným přístupem k sociálním a zdravotním službám a vzdělávání, nebo spíše neformálně – lpěním na etnickém a kulturním, a tedy spíše exkluzivním pojetí společnosti v každodenním životě.

2. Genderová práva versus genderová ideologie

Stručné shrnutí konfliktu

Tento konflikt je o pojetí a dopadu „genderu“ v německé veřejné diskusi a politice, přičemž „gender“ zde zahrnuje mužské, ženské a nebinární genderové role ve společnosti a dále uznání rozmanitosti genderových identit a sexuálních orientací.

Gender je v Německu předmětem veřejné polemiky již více než deset let. Po zákonném uznání partnerství osob stejného pohlaví v roce 2001 se východiskem veřejné diskuse stala implementace směrnice EU, která zavádí genderovou rovnost do německého národního práva: antidiskriminační zákon (AGG – Allgemeines Gleichstellungsgesetz). Antidiskriminační zákon z roku 2006 byl pevně spojen s pojmem genderového mainstreamingu, který je právem EU i německým právem chápán jako průřezový úkol usilující o rovnost mužů a žen v binárním chápání těchto pojmů a který formuluje požadavek, aby politika, instituce a organizace přezkoumaly a přizpůsobily své struktury a aktivity za účelem dosažení genderové rovnosti. Přestože byla v roce 2001 uznána partnerství osob stejného pohlaví, stále neexistuje úplná rovnost mezi partnerstvím stejného pohlaví a heterosexuálním manželstvím, např. pokud jde o právo na adopci dětí nebo podávání společných daňových příznání. Současně vstoupilo v platnost zlepšení a zavedení rodičovské dovolené a rodičovských příspěvků, které zahrnují heterosexuální manželství i partnerství stejného pohlaví a jejichž cílem je posílit slučitelnost rodiny a práce. Matkám by se měl usnadnit návrat do práce po porodu a otcové by měli být více pobízeni k tomu, aby po určitou dobu působili jako opatrovníci dítěte/děti. Za této situace se tohoto tématu propagandisticky chopili konzervativní křesťanské, pravicově populistické a radikální kruhy a novináři, kteří v zavedených novinách a časopisech neústupně odmítli samotnou myšlenku genderové rovnosti, a tím vyvolali ostrou reakci ze strany již dosažené shody ohledně otázek jako zaměstnanost či podpora stejné odměny za stejnou práci. Hlavní směry jejich argumentace interpretují genderový mainstreaming jako ideologii a jako projekt „nepřirozené“ převýchovy obyvatelstva liberálními silami bez jakékoli demokratické legitimacy. Další argument, který se kloní ke konspiračním teoriím, poukazuje na to, že tvrzení genderového mainstreamingu postrádají jakýkoli vědecký základ a ve skutečnosti představují politický program usilující o zničení tradiční „mužskosti“ a „ženskosti“ a tradiční rodiny jako takové. Obecné odmítání koncepce genderového mainstreamingu je zpravidla doprovázeno silným odmítáním homosexuality a obecněji genderové rozmanitosti. Postoje a argumenty formulované konzervativními křesťanskými, ale také nekonfesionálními konzervativními a dokonce některými liberálnějšími novináři byly vyjádřeny v dobře zpracovaných článcích a publikacích v předních médiích (např. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Der Spiegel*), ale nacházejí odezvu také v populistických a krajně pravicových kruzích. Zde jsou výhrady otevřenější a genderový mainstreaming je interpretován jako hrozba pro idealizované etnické společenství (Volksgemeinschaft). Pravicová populistická a extremistická propaganda často hovoří o „genderovém teroru“.

V první fázi se diskurs o genderové problematice odehrával převážně v hlavních online a offline médiích. „Stará“ radikální pravice, například Národnědemokratická strana (NPD), začlenila tuto problematiku do svého programu, ale ve veřejném diskursu nehrála větší roli. Pro AfD se však genderová problematika stala jedním z hlavních témat, které se často objevuje v různých výstupech strany a jejích členů. Strana AfD tak tuto problematiku nejen popularizovala v rámci populistické a radikální pravice, ale současně ovlivnila a radikalizovala diskurs o genderové problematice, zejména v sociálních médiích.

Kultura diskuse na straně kritiků genderové problematiky se začala vyznačovat zjednodušenými, polemikami a nenávisnými projevy. Označením genderového mainstreamingu za „ideologii“ se kritici genderové problematiky snaží na jedné straně obecněji dokázat, že EU, strana Zelení, feministé, homosexuálové a trans lidé usilují o zničení tradiční rodiny a ohrožují tradiční společnost (Volksgemeinschaft). Na druhé straně je genderová problematika každodenně řešena na veřejných shromážděních, demonstracích a dalších politických událostech. Obě strany prostřednictvím internetu a sociálních médií stále častěji mobilizují formou petic a demonstrací pro a proti tématům souvisejícím s genderovou problematikou. Jednu z největších demonstrací s názvem „1 000 křížů pro život“ organizuje Bundesverband Lebensrecht (Spolkové sdružení za právo na život). Ta se koná v Berlíně od roku 2002 (od roku 2008 se nazývá „Pochod pro život“). Jedná se o protest proti právu na interrupci, lékařsky asistované sebevraždě a preimplantační diagnostice, jakož i výzkumu

kmenových buněk. Pochod doprovázejí protidemonstrace dvou významných sdružení – sdružení politických stran podporujících sexuální sebeurčení, např. SPD, LINKE a B90/Grüne, a dalších humanitárních skupin; a sdružení WTF tvořeného feministickými a antifašistickými skupinami.

Časová osa

2014/2015 – Zemská vláda Bádenska-Württemberska rozhoduje o reformě sexuální výchovy ve školách, která zahrnuje rozmanitost genderových a sexuálních orientací. Iniciativa křesťanských organizací a konzervativních rodinných sdružení podává proti reformě petici a organizuje několik informačních stánků, sympozium a několik demonstrací pod heslem „Demo für alle“ (demonstrace za všechny). Tyto demonstrace, které jsou blízkou obdobou francouzských pochodů „Manif pour Tous“, probíhají od dubna 2014 do října 2016 v Bádensku-Württembersku přibližně desetkrát a od léta 2016 také ve spolkové zemi Hesensko. Od úspěšné mobilizace v Bádensku-Württembersku se stejné iniciativy zformovaly ve spolkových zemích Hesensko, Bavorsko a Sasko-Anhaltsko. Zatím byly všechny aktivity „Demo für alle“ doprovázeny protiprotesty a demonstracemi.

Červen 2015 – Ve Stuttgartu demonstruje 4 000 lidí se sloganem „Manželství a rodina na prvním místě! Zastavte genderovou ideologii a sexualizaci našich dětí.“ Jádrem demonstrantů chápou svou věc jako odmítnutí genderového mainstreamingu, sexuální rozmanitosti a homosexuálních manželství a tvrdí, že zastupuje „střed společnosti“. Tímto způsobem je schopné přitáhnout aktéry napříč stranami a organizacemi, od konzervativních a křesťanských až po pravicově radikální. Původní iniciativa v Bádensku-Württembersku zůstává nejaktivnější a dokonce přizvala řečníky ze sousední Francie.

31. prosince 2015 – Sexuální zneužívání a znásilňování žen velkými skupinami mužů jiné než bílé barvy pleti v Kolíně nad Rýnem. Policie je převážně nepřipravená a nedokáže účinně reagovat. Namísto diskuse o problematice tohoto násilí na ženách se však diskurs o těchto incidentech zaměřuje na původ pachatelů a šíří převážně rasistická zobecnění vůči jiným než bílým přistěhovalcům, bývalým uprchlíkům, kteří se stali německými občany. Středoví a radikální pravicoví politici, převážně muži bílé pleti, přebírají „záchranu svých žen“ za své hlavní téma, přestože se nikdy předtím nezasadili za posilování práv žen, ať už jde o prevenci a trestání znásilnění a domácího násilí, nebo v širším slova smyslu.

Leden 2016 – #ausnahmslos (#bez výjimky): 22 feministek zahajuje kampaň proti sexuálnímu násilí, která se staví proti využívání silvestrovských incidentů v Kolíně nad Rýnem jako nástroje k podpoře rasismu. Feministická online kampaň #aufschrei také vystupuje proti sexismu a rasismu.

Květen 2016 – Německý spolkový antidiskriminační úřad požaduje rehabilitaci homosexuálních mužů odsouzených podle § 175 StGB, který před rokem 1994 trestal homosexuální činy mezi muži.

Červenec 2016 – Německý spolkový sněm schvaluje „zákon na ochranu prostitutek“ – aktivisté z oblasti sexuálních služeb a charitativní organizace si stěžují na sníženou ochranu a další stigmatizaci sexuálních pracovníků.

Říjen 2016 – Polská nacionálně populistická strana PiS a katolická církev se pokoušejí zpřísnit již tak restriktivní zákon o interrupcích. Jako projev solidarity s polskými ženami protestují tisíce lidí v Německu a po celém světě za sexuální sebeurčení.

Aktéři konfliktu

Aktéři	Primární	Sekundární	Terciární
<p>Spolková vláda:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Implementace směrnic EU na národní/regionální úrovni. · Apeluje současně na homosexuální a konzervativní voliče. 	×		
<ul style="list-style-type: none"> · CDU a liberálnější části CSU odmítají zákony zpřístupňující manželství homosexuálům. · Do jisté míry podpora genderových práv a genderové rovnosti (např. souhlas s registrovanými homosexuálními partnerstvími). · Přehlížení pravicové myšlenky tzv. „genderové ideologie“. 	×		
<p>Konzervativní křesťanské kruhy, konzervativní rodičovské organizace, ultrakonzervativní křesťanské organizace:</p> <ul style="list-style-type: none"> · V těchto kruzích se od poloviny 90. let šíří postoje namířené proti genderové problematice, které byly převzaty převážně z USA, ale na veřejnou diskusi neměly žádný vliv; proti interrupcím, pro heteronormativní rodiny. · Proti sexuální výchově ve školách. 		×	
<p>Liberálně-konzervativní novináři:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Své postoje namířené proti genderové problematice vyjadřují v dobře zpracovaných článcích v hlavních médiích. · Genderový mainstreaming je interpretován jako ničení identit a obávaný prostředek genderové převýchovy. · Skepticismus vůči genderovým studiím a genderovým teoretikům. 		×	
<p>Populističtí a radikální pravicoví aktéři:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Diskurs namířené proti genderové problematice přenáší z hlavního proudu do své ideologie, aby ji zatraktivnili; genderová problematika ohrožuje jejich idealizované etnické společenství a ideál heteronormativních bílých rodin. · AfD – Odmítnutí genderové problematiky jako ideologie je pro jejich program klíčové; odmítají genderovou rozmanitost a genderová práva; často spojují genderové otázky s rasismem. 		×	
<p>Militantní maskulinisté, hnutí za práva mužů/otců:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Online působí různé politické proudy antifeminismu, a to prostřednictvím platform pro vytváření sítí, vytvoření vlastního webu Wiki zaměřeného proti genderové problematice a používání nenávistných projevů vůči feministickým aktivistům. · Proti feministickým postojům. · Cítí se utlačováni a diskriminováni ženami. · Posílení cis mužů, heteronormativních rodin a aktivistů za práva otců, kteří se cítí diskriminováni a považují se za oběť genderové rovnosti, např. „Dětem je po rozvodu odpíráno právo setkávat se s otcem“, azylová centra pro týrané ženy jsou ideologická místa – má se za to, že násilí se dopouštějí ženy. · Proti genderovým studiím a (zákonům o) genderové rovnosti. 		×	

<p>Genderoví aktivisté (různé organizace v LGBT komunitě) + liberální levicové strany + liberální rodiče:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Pro reformu sexuální výchovy ve školách. · Pro manželství pro všechny, práva na adopci pro všechny. · Pro sexuální sebeurčení (interrupce, antikoncepce). · Pro práva žen a osob s transgenderovou a intergenderovou identitou. 		x	
--	--	---	--

Zdroje a příčiny konfliktu

Konflikt týkající se genderové rozmanitosti jako takové je konfliktem, který existuje na celém světě a lze jej na strukturální úrovni popsat pojmem „patriarchát“. Ženy a LGBT lidé jsou po dlouhou dobu lidské existence vystaveni diskriminaci a útlaku na strukturální úrovni. Současné podmínky a předpisy na trhu práce rovněž udržují genderovou nerovnost. Dokonce i zlepšení ženských práv, jako je právo volit, lepší přístup na trh práce atd., lze považovat za úspěch pouze u některých žen. Když selepší postavení bělošek, břemeno tohoto zlepšení přebírají ženy barevné pleti. Tento konflikt, zejména pod pojmem „gender“ a „genderový mainstreaming“, zesílil po roce 2000. Jednotlivé strany od té doby stále otevřeněji prezentují své požadavky, které se více polarizují.

Dynamika konfliktu

Offline projevy a online nenávistné projevy vůči aktivistům za práva žen a LGBT lidí v několika posledních letech dramaticky zesílily. V kombinaci s rostoucím pocitem nejistoty souvisejícím s islámským terorismem a nárůstem rasistických projevů a činů je tato situace využívána k prosazování bílé, heteronormativní představy o genderových rolích, rodině a genderových identitách. Nejrůznější organizace občanské společnosti prosazují otevřenou a rozmanitou společnost – nejenže protestují proti regresivním silám, ale hrají také roli při formování společnosti.

Souvislosti konfliktu

V konfliktu týkajícím se genderové problematiky lze nalézt ekonomický faktor, zejména pokud jde o poskytování péče. Poskytování péče, např. péče o děti a seniory, stále zajišťují především ženy, zejména ženy z nižších tříd a ženy barevné pleti. Tento často nezákonný, neplacený nebo špatně placený sektor je v zájmu patriarchálních a kapitalistických struktur. V Německu lze nalézt sociální faktor, jestliže se blíže podíváme na stále existující rozdíly mezi východem a západem. Politika bývalé NDR podporovala ženy v práci, což má dosud za následek vyšší míru zaměstnanosti žen ve východní části Německa. Tyto ženy nicméně nesly/nesou trojí břímě zaměstnání, domácnosti a péče o děti. Oproti tomu ženy ze západního Německa častěji pracují na částečný úvazek nebo zůstávají v domácnosti s rodinou. Od roku 2000 byly směrnice EU o genderové rovnosti přeneseny na vnitrostátní úroveň. Tyto reformy zahájily veřejnou diskusi o genderové rovnosti, rodinných strukturách, právech LGBT lidí atd. Křesťanští konzervativci, některé jinak liberálně smýšlející hlasy a (krajně) pravicoví aktéři se obávali narušení svého genderového světonázoru a ztráty privilegií ve společnosti, jíž dominují (bílé) muži. Na politické úrovni musely vládní strany zavést progresivnější zákony a současně se zavděčit konzervativním voličům.

Možné budoucí scénáře

Jestliže posílí pravicové síly, situace žen a LGBT lidí se zhorší a může dokonce dojít k erozi genderových práv a prosazování nových problematických věcí, jako je odepření rovnosti homosexuálních manželství a práva homosexuálních párů adoptovat děti; zvýšená tolerance či dokonce glorifikace kultury znásilňování a domácího násilí; nebo registrace lidí s transgenderovou a intergenderovou identitou nebo sexuálních pracovníků. Na vývoj společenských postojů k těmto tématům budou mít vliv místní a národní volby. Genderová problematika bude ve společnosti i nadále hojně diskutována. Jelikož v sousedních zemích je genderová rovnost již regresivní, například svoboda sexuálního sebeurčení v oblasti antikoncepce, interrupcí, role žen apod., může být náročné v Německu být jen zachovat stávající stav genderové rovnosti.

3. Důvěryhodnost médií (hlavního proudu) a „postpravdivá“ společnost

Stručné shrnutí konfliktu

Spolu s výše zmíněným průlomovým nástupem pravicového populismu podporovaného zejména silami s výraznou platformou namířenou proti vládnoucím elitám, např. AfD, je celé společenské prostředí stále skeptičtější vůči zavedeným politickým stranám a vůči médiím hlavního proudu, jako jsou celostátní deníky a veřejné televizní stanice. V roce 2014 se pojem *Lügenpresse* (lživý tisk), převzatý přímo z nacistického žargonu, stal častým bojovým pokřikem krajní pravice a sloužil jako standardní obvinění proti novinářům. Stejně jako mnoho jiných prvků nenávistných projevů krajní pravice si tento termín a jeho základní vymezení našly cestu do části hlavního proudu společnosti, čímž došlo ke zmírnění tohoto pojmu. Vedoucí představitelé a dokonce i „obyčejní“ účastníci demonstrací, například pochodů hnutí PEGIDA, z tohoto důvodu odmítají rozhovory nebo i pokrytí protestních aktivit v médiích.

AfD, PEGIDA a další (pravicové) skupiny tuto nedůvěru strategicky šíří a využívají ji k mobilizaci podpory a vytváření strachu. Navíc je zpochybňování nejdůležitějších a nejrozšířenějších mediálních zdrojů v zemi (zde odhlížíme od online sociálních médií) jedním ze základních nástrojů, které tyto síly využívají k tomu, aby se prezentovaly jako jediná alternativa k „elitám“ a jako představitelé vůle obyčejných „čistých lidí“, kteří dle jejich tvrzení nejsou v médiích zastoupeni. Problém zde spočívá v tom, že tito aktéři racionálně nekritizují konkrétní zprávy a dokonce ani neposkytují argumenty pro svá tvrzení, ale spíše stylizují a zobecňují média jako levicovou instituci, která je kontrolována vládou a která řídí veřejné mínění.

Tito pravicoví populističtí aktéři jsou obklopeni řadou online a offline médií, která tvrdí, že tuto údajně existující všeobecnou vůli reprezentují a šíří poskytováním tištěných publikací a blogů, které se pohybují od vysoce kvalitních a analytických, byť spíše jednostranných zpravodajských informací, až po obsah, který se ani nesnaží naplnit jakékoli žurnalistické standardy, a ty, které zveřejňují zjevnou propagandu či dokonce konspirační teorie.

Zde velmi dobře rezonují s dalšími (pravicovými) skupinami zastánců konspiračních teorií, jako je ideologie tzv. *Reichsbürger* (Říšští občané). Tito Říšští občané tvrdí, že Spolková republika Německo není od druhé světové války suverénním státem, nýbrž že německá vláda řídí pouze takzvanou společnost BRD GmbH (Korporace SRN), která je podle nich ve skutečnosti ovládána vnějšími silami, jako jsou USA, ilumináti nebo také Židé, pro něž jsou veřejně často používána obvyklá antisemitská kódová označení jako „Východní pobřeží USA“ či „Rothschildovo impérium“. Říšští občané tudíž odkazují na Německou říši, převážně v rámci hranic z let 1937 nebo 1939, jako stále existující německý stát. Tato myšlenka je spojena s tím, že neuznávají autoritu NDR, včetně veřejné správy, policie a státního monopolu na násilí. Někteří přívrženci této konspirační teorie v tomto duchu nejen ustavili vlastní „říšské vlády“ nebo korunovali nové krále a natiskli si vlastní pasy a dokumenty, ale snaží se ochromit a podkopat veřejnou správu a ozbrojovat se. Jejich odpor vůči státním zásahům a antisemitské a často rasistické smýšlení zajišťují vazbu na pravicové aktéry, jako jsou AfD či PEGIDA. Přičteme-li vyzbrojování, společenská myšlenka Říšského občana rovněž rezonuje s militantnějšími pravicovými silami a představuje skutečnou hrozbu pro politické odpůrce a stát, což se ukázalo v roce 2016, kdy Říšský občan zastřelil jednoho z policistů patřících do jednotky, která se mu pokusila zabavit zbraně.

V posledních letech posílily online nenávistné projevy. Právě zde je nejvíce vidět rozdělení a polarizace společnosti. V Německu byly také zavedeny skupiny jako evropské hnutí No Hate Speech Movement, jejichž cílem je bránit nenávistným projevům a diskriminaci, vytvářet protistrategie a podporovat dotčené a zainteresované osoby.

Během roku 2016 se otázka důvěryhodnosti médií rozšířila a dostala se ještě více do popředí prostřednictvím sílících diskusí o „postpravdivých společnostech“, informačních bublinách a komnatách ozvěn, a samozřejmě o rostoucím rozsahu a vlivu falešných zpráv. „Postpravda“ popisuje myšlenku, že „vnímání/pocity představují realitu“. Tuto myšlenku využívají populističtí aktéři, například předseda Berlínské sekce AfD Georg Pazderski, který při nedávné berlínské volební kampani prohlásil, že „vnímání je realita“. Apelovat na pocity bylo vždy součástí politiky, ale začíná být nebezpečné, když se pocity využívají k rozdělování

společnosti. Pravicovní aktéři stále více využívají idealizované pojetí skupiny „my“ proti „ostatním“. Po zvolení Trumpa prezidentem USA se v Německu rovněž zvedla diskuse o tom, zda služby Google či Facebook mají pomoci přizpůsobených vyhledávacích funkcí a algoritmů omezovat přístup k rozmanitým zprávám. Celou debatu doprovází a stále více jí dominuje diskuse o falešných zprávách (a jak se s nimi vypořádat), které jsou hojně šířeny například o údajné trestné činnosti uprchlíků⁴. Politici diskutovali o způsobech, jak regulovat falešné zprávy v médiích, zejména při přípravách na volby v září 2017.

Problém, který je jádrem tohoto konfliktu, může na první pohled naznačovat, že tento konflikt je spíše o informačních zdrojích než o hodnotách. Způsob, jakým je tento problém vymezen, však umožňuje i odlišný/další výklad. Ti, kteří média hlavního proudu dokonce ani nepřijímají či racionálně nekritizují, je souhrnně znevažují označeními jako „vládou kontrolovaná“ nebo „zelená levicová špína“, a co je nejdůležitější, obvykle se nezapojují do žádného vážného diskursu na toto téma. Tento druh kritiky jednoznačně ukazuje, že jejich odpor má jiný, hlouběji zakořeněný původ. Skutečnost, že obvykle patří do stejného tábora nebo jsou to titíž lidé, kteří obhajují uzavřenou a exkluzivní společnost, naznačuje, že jejich skepse je spíše jedním z projevů jejich autoritářských a antipluralistických hodnot, nikoli projevem absence zastoupení jejich problémů a postojů v médiích.

Časová osa

Závěr roku 2014 – Hnutí PEGIDA se nevyjadřuje k žádostem médií a vyzývá své členy, aby již s médii nehovořili. Proti médiím hlavního proudu používají a šíří pojem Lügenpresse (lživý tisk). Někteří novináři jsou dokonce demonstranty napadáni, když se pokoušejí dělat rozhovory nebo přímo na místě podávat zprávy o demonstracích.

Prosinec 2014 – Mediální časopis Zapp vydávaný veřejnou televizní stanicí NDR reaguje na zprávy o Ukrajině a zveřejňuje průzkum provedený institutem Infratest dimap, který ukazuje pokles důvěry v média v Německu. Dále týdeník Die Zeit (26/2015) diskutuje o důvěře v média. Nedaří se dospět k žádnému jednoznačnému závěru ohledně důvodů ztráty důvěry.

Leden 2016 – Případ „Julia“: rusko-německá dívka z Berlína zmizí a je znovu nalezena. Ruská média a němečtí pravicovní populisté mezitím o zmizení dívky šíří rasistické fámy pro účely vlastní propagandy. Tento případ se stává jedním z nejznámějších případů, který je později označen za falešnou zprávu.

Červen 2016 – Spolkové ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež financuje účast na evropské kampani/hnutí No Hate Speech. Koordinační organizací se stává iniciativa mladých novinářů s rozmanitými kulturními kompetencemi a jazykovými dovednostmi Neue deutsche Medienmacher.

Září/říjen 2016 – Během volební kampaně v USA a referenda o brexitu se stále častěji používá koncepce postpravdivé politiky. V Německu Angela Merkelová poprvé ve veřejném projevu používá slovo „postfaktisch“ (postpravdivý). Během berlínských senátních voleb v roce 2016 se zrychluje debata o postpravdivé politice.

Listopad 2016 – Po zvolení Donalda Trumpa prezidentem USA se termín „falešné zprávy“ stále častěji objevuje v německých diskusích jako popis politicky motivovaných falešných nebo výrazně zaujatých „zpráv“. V těchto souvislostech se debata o informačních bublinách a komnatách ozvěn dostává do německých médií, která diskutují o tom, zda ovlivnily nedávné volby.

Prosinec 2016 – Gesellschaft für deutsche Sprache (Společnost pro německý jazyk) volí pojem „postfaktisch“ (postpravdivý) za slovo roku.

Leden 2017 – Německá vláda plánuje posílit právo jednat proti online nenávisným projevům a falešným zprávám, např. na Facebooku, Twitteru apod.

Leden 2017 – Ředitelé významných médií se neshodují s politiky na tom, že falešné zprávy jsou na vzestupu. Tvrdí, že falešné zprávy nejsou specifickým problémem naší doby.

Březen 2017 – Facebook angažuje iniciativu corrective.org, aby ověřovala potenciální falešné zprávy. V případě „ověřených“ falešných zpráv budou označeny výstražným upozorněním.

⁴ Hoaxmap (<http://hoaxmap.org/>) a Mimikama (<http://www.mimikama.at/>) jsou webové stránky, které ověřují falešné zprávy. Hoaxmap konkrétně přezkoumává falešné zprávy o údajně „zločinných“ uprchlících.

Aktéři konfliktu

Aktéři	Primární	Sekundární	Terciární
<p>Tisková média hlavního proudu a veřejné televize (např. ARD, ZDF, FAZ, Süddeutsche Zeitung, Der Spiegel, Die Zeit):</p> <ul style="list-style-type: none"> · Musí znovu získat a stabilizovat důvěru a důvěryhodnost. · Musí se zabývat nenávisnými projevy. · Chtějí poskytovat kritické zpravodajské pokrytí. 	×		
<p>Nová pravicová média a zastánci konspiračních teorií (<i>Junge Freiheit, Compact, Sezession, KenFM, PI-News, Russia Today Germany, Tichyseinblick, Achgut.com, Deutsche Wirtschaftsnachrichten</i>, bývalý novinář FAZ a konspirační žurnalista Udo Ulfkotte, vydavatelství jako Kopp):</p> <ul style="list-style-type: none"> · Kritizují média hlavního proudu jako cenzurované nebo řízené politiky a elitou. · Šíří pravicové populistické názory a konspirační teorie. 		×	
<p>Sociální média (Facebook, Twitter):</p> <ul style="list-style-type: none"> · Chtějí zůstat nestranná. · Orientují se na zisk. · Jsou zákonem nucena označovat falešné zprávy a kontrolovat nenávisné projevy. 			×
<p>PEGIDA, AfD:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Oslabují spolehlivost médií hlavního proudu a důvěru v ně. · Šíří své pravicové názory a prohlubují rozdíly mezi členskou a nečlenskou skupinou. · Získávají vlastnictví důležitých témat, zejména přistěhovalectví a inkluze. · Šíří falešné zprávy. · Věří v postpravdivou společnost. 	×		
<p>Vládní politici / politici hlavního proudu (CDU, SPD, Grüne, Linke, FDP):</p> <ul style="list-style-type: none"> · Jsou obviňováni z toho, že vedou média hlavního proudu k zveřejňování propagandy. · Jsou vystaveni tlaku, aby našli řešení falešných zpráv a nedůvěry v politiku a média hlavního proudu. · Prosazují zákony proti falešným zprávám, mimo jiné v souvislosti s nadcházejícími volbami. 		×	

Zdroje a příčiny konfliktu

Rostoucí dosah a oblíbenost online a sociálních médií zpochybňuje silné postavení „tradičních“ médií hlavního proudu v tisku a televizi. Široký přístup k sociálním médiím a zpravodajskými agenturami poskytovaná pole pro komentáře zviditelňují nejen názory veřejnosti, ale také osamocené názory, diskriminační a nenávisné projevy. Spolu s rostoucím počtem uprchlíků přicházejících do Německa v roce 2014 se objevila nejen „vítací“ mentalita, ale na demonstracích hnutí PEGIDA a online jsou také vyjadřovány pocity rasismu a zkreslování skutečného stavu – často maskované jako „pocity, které jsou realitou“ nebo názory „obyčejných lidí“. Dříve nevyslovitelná slova a myšlenky se rozšiřují do hlavního proudu společnosti a diskursů. Pravicoví (populističtí) aktéři, jako je AfD a PEGIDA, využili nedůvěru vůči médiím hlavního proudu k oslabení jejich důvěryhodnosti a posílení svých vlastních ideologií. K jednoznačnému vystupňování došlo zvolením Donalda Trumpa v USA, které v Německu podnítilo diskurs o postpravdivé éře a falešných zprávách.

Dynamika konfliktu

V současné předvolební fázi se politici hlavního proudu snaží zabránit falešným zprávám vynucováním zákonů na kontrolu zpráv v sociálních médiích. Facebook je vyzván k podniknutí kroků proti falešným zprávám a nenávisným projevům. Média hlavního proudu se snaží stabilizovat (nebo znovu získat) důvěryhodnost. Regulace médií prostřednictvím zákonů představuje přístup, který je (vládními) politiky navrhován nejčastěji. Jak jsme však již uvedli, tento konflikt (všeobecně) není o kritickém pohledu na média, ale představuje prostředek k diskreditaci médií hlavního proudu a rozdmýchávání strachu za účelem posílení pravicových populistických názorů. Pravicoví aktéři šíří falešné zprávy, aby přesunuli politickou pozornost k tématům, která jsou pro ně přínosná. Protireakcí na pravicové populistické názory a propagandu jsou mediální kampaně jako #aufschrei a #ausnahmslos. Ochrana médií před falešnými zprávami a online nenávisnými projevy je pouze jedním z možných způsobů řešení tohoto konfliktu. Zahájení dialogu je obtížný politický úkol vyžadující skutečnou politickou řešení a úsilí, která se neomezují na online kampaně a kampaně v sociálních médiích, a jejichž cílem je vytvářet mosty a dialog mezi těmito protichůdnými postoji ve společnosti.

Souvislosti konfliktu

Konflikt je založen na kombinaci politických, ekonomických a sociálních rámců. Za prvé, pravicoví političtí aktéři se snaží destabilizovat média hlavního proudu, vytvářet vlastní nová pravicová média a šířit falešné zprávy a konspirační teorie, které musí zavedené strany uvádět na pravou míru. Ještě důležitější je, že „hlavní proud“ musí poskytovat svá vlastní témata, souvislosti a myšlenky, aby pravici zabránil převzít veřejné diskuse. Za druhé, tradiční média mají ekonomickou sílu, která je ohrožena jejich klesající důvěryhodností, a sociální média se často nechťejí politicky angažovat, aby si zajistila zisk.

Možné budoucí scénáře

Nejhorsí scénář: Pokud jde o volby v září 2017, pravicoví populisté budou využívat falešné zprávy a „postpravdivou politiku“ k destabilizaci svých soupeřů i médií hlavního proudu. Budou využívat sociální média a nová pravicová média ke sdílení svého rasistického, nehumánního programu a pokusí se získat vlastnictví důležitých témat, zejména výše zmíněné problematiky přistěhovalectví a inkluze, což bude zahrnovat falešná obvinění proti uprchlíkům. Novináři a politici budou uráženi, nebudou reagovat a jejich důvěryhodnost se propadne. Společnost bude zcela rozdělena. V odlišném scénáři začnou lidé různých názorů navzájem komunikovat a vyměňovat si informace o svých nadějích, potřebách a obavách na základě racionálních skutečností a argumentů, ale také empatie a vzájemné úcty. Tento proces by mohla (a měla) iniciovat a zprostředkovat silná občanská společnost.

Zdroje

- ADLER, S. 2017. Angst vor Fake News, Lügen und Verleumdungen. Deutschlandfunk. In *Deutschlandfunk* [online] http://www.deutschlandfunk.de/bundestagswahl-2017-angst-vor-fake-news-luegen-und-724.de.html?dram:article_id=380314
- DAPHI, P. et al. 2015. *Protestforschung am Limit. Eine soziologische Annäherung an Pegida*. [online] https://www.wzb.eu/sites/default/files/u6/pegida-report_berlin_2015.pdf
- ELZER, Ch. 2016. „Lumpenproletariat“, „Quotenneger“, Schießbefehl. So fremdenfeindlich ist die AfD. In *Abendzeitung* [online] <http://www.abendzeitung-muenchen.de/inhalt.lumpenproletariat-quotenneger-schiessbefehl-so-fremdenfeindlich-ist-die-afd-eine-zitatesammlung.7608283f-6291-44bf-b4f0-16033928e83c.html>
- “Gemütszustand eines total besiegt Volkes”, 2016. In *Tagesspiegel* [online] <http://www.tagesspiegel.de/politik/hoেকে-rede-im-wortlaut-gemuetszustand-eines-total-besiegten-volkes/19273518.html>
- Filterbubble, Social Bots, Trolle und Microtargeting, 2017. In *Heinrich-Böll-Stiftung* [online] https://www.boell.de/de/digitaler-wahlkampf-filter-bubble-social-bots-trolle-und-microtargeting?dimension1=ds_digitaler_wahlkampf
- FREY, R. – GÄRTNER, M. – KÖHNEN, M. – SCHEELE, S. 2014. *Gender, Wissenschaftlichkeit und Ideologie. Argumente im Streit um Geschlechterverhältnisse*. Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung. [online] https://www.boell.de/sites/default/files/gender_wissenschaftlichkeit_ideologie_2.aufgabe.pdf
- HANSELMANN, M. 2017. Fake News. Wie sollen wir auf gezielte Desinformation reagieren? In *Deutschlandradio Kultur* [online] http://www.deutschlandradiokultur.de/fake-news-wie-sollen-wir-auf-gezielte-desinformation.970.de.html?dram:article_id=380445

- HÄUSLER, A. 2016. *Die Alternative für Deutschland. Programmatik, Entwicklung und politische Verortung*. Wiesbaden: Springer VS. 2016.
- Leben in Federal Programme Demokratie leben! Aktiv gegen Rechtsextremismus, Gewalt und Menschenfeindlichkeit, 2017. In *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend* [online] <http://www.demokratie-leben.de/en.html>
- LEMBKE, U. 2016. Das Versprechen der Gleichheit für gleichgeschlechtliche Paare. In: Lembke, Ulrike (ed.): *Regulierungen des Intimen. Sexualität und Recht im modernen Staat*. Wiesbaden: Springer VS, pp. 177-196. 2016.
- Polizeiliche Kriminalstatistik und Fallzahlen Politisch Motivierte Kriminalität 2015 vorgestellt, 2015. In *Bundesministerium des Innern* [online] <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2016/05/pks-und-pmk-2015.html>
- Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Githu Muigai, 2010. In *UN Human Rights Council* [online] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/116/24/PDF/G1011624.pdf?OpenElement>
- ROSENBROCK, H. 2012. *Die antifeministische Männerrechtsbewegung. Denkweisen, Netzwerke und Online-Mobilisierung*. Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung. [online] https://www.gwi-boell.de/sites/default/files/antifeministische_maennerrechtsbewegung.pdf
- Statistik zu Pegida in Dresden, 2017. In *Durchgezählt* [online] <https://durchgezaehlt.org/pegida-dresden-statistik/>
- STORCH, B. 2016. AfD-Vizechefin will Polizei sogar auf Kinder schießen lassen. In *Frankfurter Allgemeine* [online] <http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/beatrice-von-storch-afd-vizechefin-will-polizei-sogar-auf-kinder-schiessen-lassen-14044186.html>
- Unsicherheit. Wie Deutschland die Opferrassistischer Gewalt im Stich lässt, 2016. In *Amnesty International* [online] <https://www.amnesty.de/files/Amnesty-Bericht-Rassistische-Gewalt-in-Deutschland-Juni2016.pdf>
- ZICK, A. – KÜPPER, B. – KRAUSE, D. 2016. *Gespaltene Mitte – Feindselige Zustände. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2016*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. 2016.
- Zusammenfassung zentraler Ergebnisse, 2016. In *Friedrich Ebert Stiftung* [online] <https://www.fes.de/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=10999&token=d27af43a8d36326af8cf0964a25a57f3b95f8ba4>
- Hoaxmap: www.hoaxmap.org
- Mimikama: www.mimikama.at
- Correctiv: www.correctiv.org

MAĎARSKO

Úvod

Jak ukazuje výzkum a běžná zkušenost, maďarská společnost patří k nejvíce autoritářským v Evropě. To znamená, že v různých oblastech života se očekává intenzivní zapojení vlády. Podstatná část obyvatelstva nejen přijímá, ale i respektuje „silnou ruku“ vlády při řízení země, přičemž bezpečnost je jejich nejvyšší hodnotovou prioritou. Není proto překvapivé, že společným bodem analyzovaných konfliktů je úloha vlády, která v každém z nich patří k hlavním aktérům. Vláda nese při řešení těchto otázek velmi vysokou odpovědnost. Často však dochází k tomu, že po zásahu vlády do těchto konfliktů se situace výrazněji nezlepší, nebo se dokonce zhorší. V některých případech může být jednání vlády jedním z faktorů eskalace konfliktu. Konflikty, které jsou zde analyzovány, jsou konflikty mezi menšinou a většinou. Postoj vlády k těmto konfliktům spočívá v zachování statu quo: ochrana velmi tradičních zájmů většiny společnosti a vyloučení menšinových skupin a jejich zájmů. Většina společnosti následkem toho cítí podporu pro svůj diskriminační přístup. Jsou tolerovány zaujaté, diskriminační a často radikální názory a činy, které se začínají stávat normou.

Pokud jde o ekonomicko-sociální souvislosti konfliktů, Maďarsko se z pozice ekonomicky nejkonkurenceschopnější bývalé socialistické země propadlo až na poslední příčku. Přestože je Maďarsko členem EU, kvalita života je v Maďarsku mnohem nižší než v západních zemích. Lidé jsou proto již pod značným tlakem, neboť jen obtížně vydělávají dost peněz na pokrytí každodenních výdajů. Strach z nezaměstnanosti je rovněž velmi silný. V uzavřené společnosti, která se zaměřuje sama na sebe a v níž mnoho lidí bojuje o přežití, mohou být konflikty hodnot hluboce zakořeněné a snadno zneužitelné.

Metodika

V souladu se společnou metodikou projektu ENND jsme v průběhu procesu mapování analyzovali články, které byly v uplynulém roce až roce a půl (do prosince 2016) zveřejněny ve čtyřech online časopisech. Byly zvoleny časopisy hlavního proudu 444.hu a dva „alternativní“ extremistické časopisy kuruc.info a alfahir.hu. V rámci analýzy sekundárních dat (tzv. výzkumu od stolu) jsme navíc posuzovali další relevantní články, webové stránky a studie, které podle našeho názoru obsahovaly důležité informace týkající se jednotlivých konfliktů (viz poznámky pod čarou a část „citované práce“). V terénním výzkumu jsme vedli polostrukturované rozhovory s aktéry a odborníky (viz seznam rozhovorů na konci studie) a uspořádali jsme mapovací setkání. A konečně, studii jsme rovněž dali přečíst různým odborníkům v oblastech konfliktů, kteří svými připomínkami a podněty přispěli ke zkvalitnění textu.

Zde je důležité upozornit, že tato studie nemůže poskytnout hloubkovou analýzu řešené problematiky, ale spíše přehled aktérů, hlavních trendů a dynamiky, jehož účelem je položit základ pro proces budování sítě projektu ENND, který bude proveden v další fázi.

1. Přijetí LGBT lidí ze strany společnosti a jejich rovnoprávnost v Maďarsku

Stručné shrnutí a časová osa konfliktu

Tento konflikt se týká společenského přijetí a rovnoprávnosti leseb, homosexuálů, bisexuálů, transgender a queer lidí v Maďarsku. V současné době je tvořen několika „menšími“ problémy a událostmi, které lze rozdě-

lit do čtyř kategorií: 1) problematika průvodu Pride Parade; 2) problematika rovnoprávnosti; 3) problematika diskriminace; 4) problematika pomluv a nenávistných projevů.

1. Průvod Pride Parade, kdy LGBT lidé pochodují ulicemi Budapešti, je ústředním bodem konfliktu a stal se dějištěm jeho vyostření. Tato akce byla poprvé zorganizována v roce 1997. K (fyzicky) nejnásilnějším útokům na průvod došlo v roce 2007, a proto jej od roku 2008 chrání silná přítomnost policistů a od veřejnosti jej oddělují kordony. V roce 2016 proti průvodu neprotestovali žádní demonstranti, ale pochodující dav byl od lidí v ulicích přesto oddělen policejním kordonem. Události předcházely nenávistné projevy politické strany KDNP (Křesťanská konzervativní strana), (Herczeg, 2016) a krajně pravicové strany Jobbik, která účastníky události označuje za „devianty“ (Herczeg, 2016).

2. Pokud jde o rovnoprávnost, LGBT lidé se v porovnání s ostatními zeměmi EU nacházejí kdesi uprostřed pomyslného pole. Mohou například uzavírat občanské svazky⁵. Manželství však pro ně není možné a adopce může být komplikovaná.⁶ V jednom z případů, který se odehrál v roce 2016, sociální služby ve městě Pécs (v jižním Maďarsku) zabránily lesbickému páru v adopci malé holčičky a tento případ řešil ombudsman (Csarnó, 2016).

3. Ačkoli je diskriminace stále všeobecným problémem, nejotevřeněji se do ní zapojují křesťanští konzervativní a krajně pravicoví politici. K nejkřiklavějšímu pokusu došlo v listopadu 2016, kdy starosta malého jihomaďarského města Ásotthalom, který je známým členem krajní pravice, zakázal ve svém městě „homosexuální propagandu“ a dal jednoznačně najevo, že homosexuální občané (a muslimové) nejsou vítáni (Kovács, 2016).

4. Postupně roste tendence využívat homosexualitu jako zbraň v politických kampaních, což lze považovat za nenávistný projev. V roce 2016 byl Gábor Vona, vedoucí představitel strany Jobbik, několikrát obviněn z účasti na homosexuálních večírcích, což popřel. Když na jeho podporu vystoupila jeho manželka, premiér Viktor Orbán také zpochybnil jeho mužskost.

Aktéři konfliktu

PRO		PROTI	
<i>Primární aktéři</i>			
členové LGBTQ+ komunity		většina maďarských občanů, kteří nejsou LGBTQ+	ultrakonzervativní, pravicoví maďarští občané
<i>Sekundární aktéři</i>			
nevládní organizace	strana DK	ostatní levicové, liberální strany	vláda strany Fidesz
			strany KDNP, JOBBIK
<i>Terciární aktéři</i>			
spojenci z většinové společnosti např.: skupina Křesťané za homosexuály, velvyslanectví, firmy		círky státní instituce	policie

Primárními aktéry jsou členové LGBT komunity, z nichž nejviditelnější jsou známí lidé (např. celebrity či politici) nebo oběti diskriminace, které se objevily v médiích. Na druhé straně stojí členové a sympatizanti krajně pravicové strany Jobbik a křesťanských či jiných konzervativních skupin, včetně členů a sympatizantů strany KDNP (Křesťanská demokratická lidová strana) a někteří členové vládnoucí strany Fidesz. Krajně

⁵ Známe také jako registrované partnerství.

⁶ Z právního hlediska není možné, aby adopci provedl pár stejného pohlaví, pouze jako svobodní rodiče.

pravicoví aktéři jsou v této otázce velmi radikální. Jedny z jejich online novin s názvem *Kurucinfo* obvykle při útocích na LGBT lidi využívají ostré, obscénní a ponižující výrazy. Neuznávají ani žádné jiné menšiny, včetně Romů, migrantů, Židů atd. Mají také polovojenské skupiny, jako je Magyar Garda, jejíž členové se objevili při průvodech Gay Pride jako „protidemonstranti“.

Ve srovnání s evropským průměrem je maďarské obyvatelstvo spíše konzervativní a má malý kontakt s LGBT lidmi. Podle výsledků výzkumu Eurobarometr z roku 2015 pouze 49 % maďarských respondentů zcela souhlasilo s tvrzením, že LGBT lidé by měli mít stejná práva jako heterosexuální lidé (průměr EU-28 byl 71 %). Navíc pouze 57 % respondentů uvedlo, že by se cítili pohodlně nebo spíše pohodlně, kdyby pracovali s LGBT spolupracovníkem (průměr EU-28 byl 72 %), (Ilga Europe, 2016).

Mezi sekundární aktéry patří nevládní organizace, např. sdružení HÁTTÉR, které prosazuje zájmy homosexuálů, poskytuje jim ochranu a služby; organizace lesbických žen LABRISZ; sdružení trans lidí Transvanilla. Zastřešující organizací těchto nevládních organizací je LGBT Alliance. Občas se k nim přidávají lidskoprávní organizace, jako je Amnesty International či Helsinský výbor.

Pokud jde o politické strany, LGBT právům je nejvíce nakloněna malá levicová Demokratická koalice, která podporuje dokonce i homosexuální manželství. Ostatní levicové a liberální strany podporují LGBT práva umírněně. Vláda strany Fidesz zastává postoj „není nutné zasahovat, jde o soukromou záležitost občanů“. To znamená že LGBT lidi nepodporují, ale ani na ně otevřeně neútočí. Z politických aktérů se proti homosexuálům nejvíce staví krajně pravicová strana Jobbik a křesťanská konzervativní strana KDNP (která je menším členem vládní koalice). Strana Jobbik se však v poslední době obrací k populismu, což znamená, že se ve svých sděleních snaží budit dojem umírněného postoje k těmto otázkám.

Mezi terciární aktéry patří spojenci z většiny společnosti, např. skupina Křesťané za homosexuály (Christians for Gays). Někteří patří k jiným menšinám, které pocítují solidaritu. Zahraniční zastupitelské úřady zemí, které považují LGBT práva za důležitá (např. Spojené státy a Norsko), obvykle vysílají zástupce do průvodu Pride Parade. Dále se jich účastní soukromé firmy, které podporují LGBT práva. V Maďarsku k nim patří společnost Prezi, jejíž majitel se otevřeně hlásí k homosexualitě. Roli zde také hrají policisté, obzvláště při ochraně průvodu. Policisté, stejně jako údajně neutrální státní instituce (např. národní daňová a celní správa či sociální služby), však mohou často jednat nepřátelsky, ať již na základě předsudků nebo z přímého příkazu předpojatých nadřízených.

Existují také státní instituce, které jsou ex officio povinny jednat v těchto otázkách za LGBT lidi – jednou z nich je Úřad komisaře pro základní práva (About the Office, 2017) a druhou je Úřad pro rovné zacházení, který odpovídá za dohled nad vynucováním zákona o rovném zacházení (Important information on..., 2017). Stávající antidiskriminační zákon je velmi dobrý, ale jeho vynucování je často neúčinné.

Postoje církví se různí. Katolíci jsou obecně nejkonzervativnější, ale i mezi nimi lze najít progresivní zástupce. Největší podporu obvykle vyjadřuje luteránská církev, jejíž členové se také v této oblasti často angažují. Je rovněž důležité poznamenat, že církve mohou svůj vliv nejúčinněji uplatňovat prostřednictvím politiky.

Možné budoucí scénáře

Pozitivní: LGBT lidé získají více práv, např. právo uzavírat sňatek a adoptovat děti jako páry. Toto není v současné době pravděpodobné, neboť to neodpovídá ideologickému pohledu vlády. Nejzřetelněji to dokládá skutečnost, že vláda při přepracování ústavy zahrнула pasáž, která definuje manželství jako svazek dvou lidí opačného pohlaví.

V občanské společnosti nicméně někteří aktivisté poukazují na pozitivní tendenci menšinových skupin, které si uvědomují, že jejich problémy nejsou jedinečné, a je proto nutné, aby menšiny při své ochraně spolupracovaly. Bude-li tento trend pokračovat, může LGBT lidem poskytnout větší sílu a účinnost při hájení jejich zájmů.

Negativní: Další zhoršení problému následkem nárůstu moci radikálů, včetně možné ztráty práv, např. práva LGBT párů uzavírat občanské svazky. To může rovněž nastat, jestliže se současná vláda rozhodne přijmout některé narativy a iniciativy krajní pravice. Ať tak či onak, vývoj velmi závisí na politickém klimatu.

Jednání třetích stran může zasáhnout formou pozitivních kampaní týkajících se členů LGBT skupin a formou vzdělávání lidí, především mládeže, v oblasti lidských práv.

2. Problematika uprchlíků, migrantů v Maďarsku

Stručné shrnutí konfliktu

V roce 2015 došlo v Maďarsku k bezprecedentnímu přílivu uprchlíků/migrantů, z nichž většina přišla do Maďarska z válkou zmítané Sýrie a Afghánistánu. Počet žadatelů o azyl, kteří v roce 2015 dorazili do Maďarska, se oproti roku 2014 šestinásobně zvýšil. Došlo také k obrovské změně, pokud jde o jejich zemi původu. V roce 2015 byl počet lidí pocházejících z mimoevropských zemí téměř devětkrát vyšší než v předchozím roce.⁷ Většina žadatelů o azyl však v Maďarsku o azyl požádala pouze z oficiálních důvodů a následně pokračovala v cestě do západoevropských zemí, zejména Německa (Juhász et al., 2015). Navíc těch několik set žadatelů, kteří v Maďarsku získali chráněný status a poté v zemi zůstali, nedostalo od státu žádnou podporu, protože všechny výhody a služby v oblasti integrace byly v červnu 2016 zrušeny. Vzhledem k této skutečnosti a účinným opatřením maďarské vlády, jimiž odklonila masy uprchlíků od svých hranic, nepředstavuje v Maďarsku v roce 2016 integrace uprchlíků/migrantů skutečný problém. Přesto se stále jedná o aktuální konflikt. Navzdory absenci hlavních aktérů vyvolává tento konflikt napětí a pokračuje radikalizace. Jeho dopad se projevuje v konfliktech a napětí v obcích poblíž uprchlických táborů, kde jsou ubytováni migranti (jejichž počet činí cca 500) a kde přicházejí do styku s místními obyvateli. Další dopad se dotýká života cizinců v Maďarsku, zejména pokud jsou neevropského vzhledu (tmavá pleť, tmavé vlasy atd.) nebo nosí hidžáb či jiné oblečení předepsané muslimským náboženstvím.

Časová osa

- Jaro 2015 – Do Maďarska přichází obrovský počet uprchlíků, kteří se objevují také na nádražích v Budapešti. Civilisté jsou velmi aktivní a poskytují migrantům nejrůznější pomoc.
- Červen 2015 – Předseda maďarské vlády Viktor Orbán zahajuje stavbu plotu na jižní hranici, aby zabránil vstupu uprchlíků.
- Srpen 2015 – Angela Merkelová oznamuje, že uprchlíci jsou v Německu vítáni. S odkazem na právní předpisy EU však úřady uprchlíkům neumožňují pokračovat bez platných cestovních dokladů, a ti protestují na nádraží Keleti.
- 15. září 2015 – Úřady uzavírají hranici se Srbskem s odůvodněním, že je zde příliš mnoho uprchlíků, kteří narušují provoz. To má za následek vzpouru uprchlíků (300–400) na hraničním přechodu Röszke. Uprchlíci se pokoušejí prolomit hranici, ale jsou zastaveni policisty. Vláda v důsledku toho hranice na 30 dnů uzavírá. Policie zatýká 10 uprchlíků a vůdce vzpoury Ahmeda H. (Röszkei zavargás, 2017).
- Říjen 2015 – Vláda uzavírá také hranice s Chorvatskem. Tímto způsobem je problém z Budapešti odkloněn.
- Rada ministrů vnitra zemí EU rozhodla o zavedení dočasné kvóty na přerozdělení 120 000 uprchlíků z Itálie a Řecka do jiných zemí EU, Maďarsko má přijmout přibližně 1 200 lidí.
- Prosinec 2015 – Maďarská vláda odmítá rozhodnutí o kvótách a napadá jej u Evropského soudního dvora.
- Únor 2016 – Viktor Orbán oznamuje, že ohledně rozhodnutí Evropské komise uspořádá referendum.
- Březen 2016 – Orbán vyhláší národní výjimečný stav a vysílá 1 500 vojáků na ostrahu hranic.
- Červen/červenec 2016 – Maďarská vláda zahájila plakátovou kampaň proti uprchlíkům ve snaze přesvědčit lidi, aby v referendu hlasovali „ne“ (Rovó – Dull, 2016). V reakci na to Maďarská strana dvouocasého psa (recesistická strana) vybírá peníze a zahajuje legrační kampaň proti plakátům.

⁷ Údaje Úřadu pro přistěhovalectví a státní příslušnost, v Juhász et al.

- 27. září 2016 – Amnesty International v Londýně předkládá negativní zprávu o hrubém a nespravedlivém zacházení s uprchlíky v Maďarsku. Zpráva uvádí, že tisíce uprchlíků jsou vystaveny nehumánnímu a ponižujícímu zacházení a/nebo nezákonnému vyhošťování a že v táborech jsou stovky žadatelů o azyl zadržovány v hrozných podmínkách (Dezső, 2016).
- 2. října 2016 – Koná se maďarské referendum o otázce uprchlíků.
- Říjen/listopad 2016 – Vláda se pokouší změnit ústavu tak, aby zahrnovala pasáž proti kvótám, změnu neschvaluje Parlament (Dull, 2016).
- 30. listopadu 2016 – Soud v Szegedu odsuzuje Ahmeda H. k 10 letům vězení za jeho roli při vzpouře v Röszke, což považuje za teroristický čin. Proti tomuto rozhodnutí protestuje Amnesty International a Ministerstvo zahraničí USA. Viktor Orbán uznává rozhodnutí soudu jako přiměřené, jelikož vláda uprchlíky upozornila, že musejí dodržovat maďarské zákony (Janecskó, 2016).

Aktéři konfliktu

PRO	PROTI
<i>Primární aktéři</i>	
uprchlíci, migranti	maďarští občané odmítající uprchlíky/migranty
<i>Sekundární aktéři</i>	
lidskoprávní nevládní organizace	liberální, levicové politické strany Strana dvouocasého psa
	vláda, pravicové strany
<i>Terciární aktéři</i>	
muslimská církev cizinci žijící v Maďarsku nevládní organizace, charitativní organizace poskytující podporu civilisté, kteří obdarovávají	policie, pohraniční stráž

Hlavními aktéry jsou uprchlíci/migranti, ale jak již bylo řečeno, v Maďarsku jich nežije mnoho. Většina maďarských občanů je proti migrantům. Občané obcí, v nichž se nacházejí uprchlické tábory, je často odmítají ještě intenzivněji.

Sekundárními aktéry v boji za práva uprchlíků jsou lidskoprávní nevládní organizace, a to jak vnitrostátní (např. TASZ), tak mezinárodní (např. Amnesty International). Dalšími sekundárními aktéry jsou zástupci maďarských politických stran, kteří mohou vystupovat pro nebo proti uprchlíkům/migrantům. Levicové/liberální strany jsou obvykle prouprchlické, zatímco vláda a krajně pravicová strana Jobbik jsou ostře proti.

Terciárními aktéry jsou nevládní organizace, např. Menedék a Artemisszió, jejichž program zahrnuje snahu pomáhat uprchlíkům. Dále se jim snaží pomáhat maďarské muslimské náboženské organizace. Vláda tyto organizace často napadá, přestože jsou jejich iniciativy mírumilovné a humanitární. Je zajímavé, že existuje skupina náboženských charitativních organizací, jako je Maltézský červený kříž a organizace Hungarian Interchurch Aid, které také pomáhají uprchlíkům materiální podporou a službami a které jsou členy tzv. Charitativní rady, již svolává a vede Ministerstvo lidských zdrojů. Jedná se o jediné vládou podporované organizace, které vykonávají tento druh práce.

V Maďarsku také žijí cizinci, jichž se situace dotýká. Jednu z hlavních rolí též hrají orgány, zejména vojáci a policisté, kteří stráží hranice, i když ti převážně pouze plní rozkazy shora.

Postoje a zájmy aktérů konfliktu

Postoj průměrných občanů, kteří jsou proti uprchlíkům/migrantům, je takový, že si je v Maďarsku nepřejí. Za tímto názorem stojí velký strach z neznámého. Jedním z obvykle uváděných argumentů je chudoba, tj. nemůžeme si dovolit pomáhat uprchlíkům, protože jsme chudá země, a oni by nám mohli vzít to málo, co máme. Často také zaznívá další podobná myšlenka, a sice že už existuje dost problémů s Romy. Dále je zde argument bezpečnosti. Podle jejich názoru jedno z rizik vyplývá ze skutečnosti, že uprchlíci pocházejí z odlišné kultury, kterou by nám zde chtěli vnucovat. To se převážně týká náboženských odlišností (muslimské vs. křesťanské náboženství) a odlišností v oblasti lidských práv, např. práv žen. Další a ještě větší riziko vyplývá z terorismu, protože – jak tvrdí – je možné, že do Maďarska přijdou teroristé vydávající se za uprchlíky. Uprchlíci však většinou chtějí Maďarskem jen projít, aby se dostali do západní Evropy.

Nejzajímavějším aspektem je postoj a zájem vlády ohledně tohoto problému. Její diskurs a kroky tento konflikt nepochybně prohloubily, ne-li vytvořily. Největší událostí vládní kampaně proti uprchlíkům/migrantům bylo říjnové referendum. Předtím se vláda snažila lidi přesvědčit, aby na otázku položenou v referendu odpověděli „ne“: „Chcete, aby Evropská unie nařizovala povinné přemístění osob bez maďarského občanství do Maďarska bez souhlasu maďarského Parlamentu?“ 98 % voličů odpovědělo „ne“, ale nehlasovalo dost lidí (méně než 42 %) k tomu, aby tyto výsledky byly platné. Přestože referendum nepřineslo platný výsledek, vláda jej považovala za vítězství (Miklósi, 2016).

Jedním z nejdůležitějších nástrojů kampaně byly obrovské plakáty na billboardech, které využívaly strach z chudoby a ohrožení bezpečnosti Maďarů formulacemi tohoto typu: „Pokud přijdete do Maďarska, nemůžete nám brát práci“, „Pařížské teroristické útoky spáchali migranti“, „Od počátku uprchlické krize zemřelo při teroristických útocích více než 300 lidí“ a „Pokud přijdete do Maďarska, musíte respektovat naši kulturu“. Vláda tvrdí, že její zájmy se shodují se zájmy většiny obyvatelstva, protože udržení uprchlíků/migrantů mimo zemi zajistí bezpečí. Pravděpodobnější však je, že zájmem vlády je vytvořit nepřítel, před nímž nás pak může „bránit“. V důsledku chování vlády se xenofobie a nenávistné projevy vůči uprchlíkům staly mnohem přijatelnější.

Důležité je také zmínit, že proti nenávistné vládní kampani se nic moc nedělalo. Nejúčinnější a nejrozsáhlejší úsilí vynaložila Strana dvouocasého psa, která shromáždila peníze na částečně recesistické a částečně osvětové billboardové plakáty se slogany jako: „Průměrný Maďar zpozoruje více UFO než uprchlíků.“ Jedná se rovněž o konflikt mezi menšinou a většinou, ovšem s tím, že ona menšina sotva existuje. Vzhledem k absenci skutečného kontaktu s objektem předsudků mají lidé silnější obavy z neznámého a odlišného a tyto obavy lze snáze manipulovat a podněcovat.

Dynamika konfliktu

Když se uprchlíci objevili na maďarských nádražích, napětí související s tímto konfliktem bylo velmi vysoké, protože problém byl tehdy velmi viditelný. Od té doby udržovala vláda vysoké napětí až do říjnového referenda. Lze nicméně předpokládat, že úroveň tohoto napětí nelze udržet, ledaže v této věci dojde k něčemu důležitému. Podle průzkumu společnosti Median maďarští občané v září považovali otázku uprchlíků za druhý nejdůležitější problém, který je třeba řešit, avšak v listopadu 2016 klesla zpět na čtvrté nejdůležitější místo. Tento konflikt může přesto způsobit násilí (verbální i fyzické) na individuální úrovni, když se maďarští občané na ulici setkají s uprchlíky, nebo spíše osobami vyhlížejícími jako uprchlíci, což se již několikrát stalo.

Možné budoucí scénáře

Pozitivní scénáře

Situace by se zlepšila, kdyby maďarská společnost pochopila, že migranty lze rovněž vnímat jako zdroj (jak dokládají historické příklady) a kdyby se naučila věřit v kulturní rozmanitost a v to, že spolupráce mezi různými kulturami nás může obohatit. Migranti a cizinci mohou kulturu obohatit, ostatně pro to již máme dobré příklady (v maďarské společnosti jsou viditelné a dobře integrované turecké, čínské a albánské skupiny cizinců). Vzdělání může udělat mnoho – budou-li učitelé rozumět různorodosti, mohou představovat hodnotu tolerance v učebně. (Sdružení Menedék také poskytuje senzibilizační školení pro učitele.) Bezpečnostní obavy

týkající se terorismu je rovněž nutné řešit účinnými a dobře zaměřenými opatřeními, kdy klíčovou úlohu hraje spolupráce na úrovni EU. To vše závisí především na politické vůli části vlády.

Negativní scénář

Kdyby do země v této nepřátelské politické atmosféře vstoupil větší počet uprchlíků, mohlo by dojít k závažnému vyostření konfliktu.

3. Sexismus a násilí na ženách

Stručné shrnutí konfliktu

Maďarská společnost je velmi patriarchální, a proto sexismus a násilí na ženách stále představují velmi vážný a rozšířený problém. Mužský šovinismus je v maďarské společnosti velmi hluboce zakořeněný a často je natolik automatický, že dojde-li k útlaku, ženy si toho nejsou vědomy, a pokud ano, raději jej strpí. Útlak se může projevovat mnoha způsoby, od nerovnosti mezd přes omezené vyhlídky (tzv. skleněný strop) či nedostatečné zastoupení v politice až po domácí násilí a znásilnění. Co se týče posledního problému, podle nedávného průzkumu Eurobarometru si necelá polovina Maďarů – 47 % (včetně žen) – myslí, že za určitých podmínek je sexuální styk bez vzájemného souhlasu přijatelný. Toto číslo je dvakrát vyšší než evropský průměr (Kovács, 2016). Přístup k případům násilí je rovněž velmi špatný. Mnohé případy znásilnění nejsou vůbec hlášeny, a pokud ano, jsou odloženy. Mezi roky 2013 a 2015 bylo soudně stíháno pouze 30 % případů nahlášených úřadům. Ještě horší je situace v případě sexuálního nátlaku, kdy se k soudu dostává pouze 16,4 % případů (Janecskó, 2015). A i když jsou případy soudně stíhány, pachatelé často vyvážnou s nízkým či žádným trestem. V problematice znásilnění a domácího násilí také panuje mnoho mýtů a nedorozumění, a lidé se proto často snaží vinit oběť. Maďarská vláda na řešení těchto problémů nepracuje, například odmítá ratifikovat Istanbulskou úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. Často naopak zdůrazňuje tradiční roli žen, kterou se snaží upevňovat, přičemž jakékoli snahy o zlepšení situace žen označuje za „genderové šílenství nebo ideologii“.

Časová osa

- 13. prosince 2015 – Předseda Národního shromáždění László Kövér na sjezdu strany Fidesz prohlašuje: „nechceme genderové šílenství“ a „nechceme ženy, které nenávidí muže, ani zženštilé muže, kteří se bojí žen“. „Chceme, aby naše dcery cítily, že jejich nejvyšší seberealizací je родit nám děti.“ Publikum tleská (Kövéř:..., 2015). Oblíbený, vládou protežovaný popový zpěvák Ákos podporuje jeho přístup a v televizním rozhovoru říká, že „není úkolem žen vydělávat více peněz než muži. Jejich úkolem je naplnit podstatu ženství a родit děti.“ (Munk, 2015). Skupina žen v reakci na to zakládá facebookovou skupinu, kam mnoho žen nahrává své negativní těhotenské testy, a některé z nich tyto testy také posílají Lászlóovi Kövéřovi do Parlamentu (Munk, 2015). On reaguje vyjádřením, že je mu jich líto (Thüringer, 2015).
- Leden 2016 – Po vzoru László Kövéřa a Ákose také známá psychologka Emőke Bagdy napadá „ideologii genderové identity“, která podle jejího názoru není možná a je v rozporu se zákonitostmi vývoje osobnosti. Skupina psychologů a dalších pracovníků poskytujících profesionální pomoc píše otevřený dopis, v němž její vyjádření odmítají a tvrdí, že svou normativitou potvrzuje stereotypy a vyvolává předsudky vůči ženám. Nakonec jej podepisuje 634 lidí, včetně 521 profesionálních pomocníků (Kiakadtak Bagdy, 2016).
- Únor 2016 – József Balogh, starosta malé maďarské obce a poslanec Parlamentu za vládní stranu Fidesz zmlátí svou manželku Terike. Když záležitost vyjde najevo, tvrdí, že on ji nezranil, ale že jeho manželka zakopla o psa a spadla. Později se k tomuto trestnému činu přizná. Manželka se k němu nastěhuje zpět. Soud jej odsuzuje pouze k pokutě a Balogh si ponechává funkci starosty.
- Květen 2016 – Lékař polévá bývalé přítelkyni genitálie kyselinou, protože odmítá přijmout skutečnost, že se s ním rozešla. Soud se zprvu odmítá případem zabývat s uvedením, že chybí důkazy. V prvním stupni je odsouzen ke 4 rokům vězení. Případ pokračuje u odvolacího soudu, protože s verdiktem nebyl nikdo spokojen (Janecskó – Munk, 2016).

Aktéři konfliktu

PRO			PROTI
<i>Primární aktéři</i>			
ženy oběti násilí na ženách			šovinističtí muži pachatelé násilí
<i>Sekundární aktéři</i>			
nevládní organizace bojující za práva žen feminističtí aktivisté	vláda		soudy pravicoví/konzervativní názoroví vůdci
<i>Terciární aktéři</i>			
další progresivní profesionálové			

Postoje a zájmy aktérů konfliktu

Pokud jde o násilí, ženy mají samozřejmě zájem zůstat v bezpečí, zatímco zájmem pachatelů je, aby jim prošlo co možná nejvíce. Trestné činy bohužel pachatelům často procházejí velmi snadno. To je způsobeno nedostatky soudního systému, ale také studem, který pociťují oběti a postižené rodiny, a předsudky a stereotypy vůči ženám. Co se týče dalších problémů sexismu a útlaku, názory se liší jak u mužů, tak u žen. Mnozí jsou stále přesvědčeni, že pokud jde o role a práva žen, je důležité zachovat status quo, nebo dokonce vrátit čas. Domnívají se, že jinak se zhroutí „řád věcí“ a vše ovládne chaos, kde muži ani ženy nevědí, kým mají být nebo jak se chovat. Jiní, obzvláště liberálové a levičáci, jsou přesvědčeni, že je nutné posílit postavení žen tak, aby mohly se svými životy nakládat dle svého přání, a že ženy mají právo na rovnost s muži ve všech oblastech života. Vláda se snaží problém násilí na ženách zamést pod kobereček. Ohledně role žen je navíc velmi tradicionalistická a často otevřeně uvádí, že ženy by měly zůstat v kuchyni a rodit co nejvíce dětí, protože to je v zájmu naší společnosti. Toto není jen v rozporu s realitou moderního života, ale vzhledem k tomu, že je shovívavá vůči sexismu a dokonce i nenávisti k ženám, činí tyto postoje společensky přijatelné, což konflikt prohlubuje. Jelikož k sexismu často dochází pod povrchem nebo se normalizoval, velké množství lidí si ani neuvědomuje, že existuje. To ztěžuje práci aktivistů a nevládních organizací, neboť pro své úsilí obtížně získávají pochopení. Toto lze velmi dobře pochopit například ve srovnání se Srbskem, kde jsou mužský šovinismus a jeho důsledky mnohem patrnější, a tato skutečnost poskytuje východisko pro silné ženské hnutí. Aktivistům a nevládním organizacím navíc ztěžuje život nedostatek finančních prostředků. Většina práce probíhá na dobrovolnické bázi, což vede k rychlému vyčerpání, a ženské hnutí se rozkládá. Mezi aktivisty navíc došlo k několika konfliktům hodnot (v poslední době zejména mezi levicovými a liberálními zastánci feminismu), což hnutí dále oslabuje.

Velmi záleží na terciárních aktérech, kteří nejsou profesionály v genderové oblasti a kteří se někdy ani nepovažují za zastánce feminismu, ale představují progresivní postoj k rolím a problémům žen. Sem patří například psychologové a další odborníci, kteří podepsali otevřený dopis proti psycholožce Emőke Bagdy (viz výše).

Zdroje a příčiny konfliktu

Zdroje a hlubší příčiny konfliktu spočívají ve střetu mezi starými patriarchálními ideály a tradicemi ohledně ženských rolí a potřebami a požadavky života v této evropské společnosti 21. století. Důvodem existence konfliktu jsou stereotypy a předsudky vůči ženám, ale také skutečnost, že staré návody již nefungují a nové strategie, které by fungovaly dobře pro všechny, je teprve nutné vypracovat a institucionalizovat. Co se týče těchto strategií, v současné době se nachází ve fázi přechodu a dosáhnout změny není snadné.

Dynamika konfliktu

V danou chvíli lze v souvislosti s tímto konfliktem u lidí pozorovat jistou otupělost. Ačkoli nadále vystávají problémy, většina na ně nereaguje. Lidé se naučili soustředit na vlastní problémy, a pokud se jich přímo netýkají, panuje nezáměr a nedostatek solidarity.

Možné budoucí scénáře

Ženská hnutí již v oblasti ženských práv v Maďarsku dosáhla hodně. Přestože v porovnání s počátkem tisíciletí dochází k opačné reakci, je možné, že tato fáze bude překonána a bude se pokračovat vytyčeným směrem. Pokud se však vedoucí představitelé země budou ubírat směrem, který je vůči ženám ještě více restriktivní a sexistický, situace se jen zhorší. Pak bude ještě více zapotřebí ženská solidarita a iniciativy základní místní úrovně. Bude také velmi záviset na vzdělávání: jak otevřeně jsou vychovávány mladé generace a zda jsou progresivní mladí lidé připraveni zapojit se do formování diskursu o těchto otázkách. Kromě toho má také nesmírný význam postoj mužů. Muži, kteří otevřeně podporují feminismus a problémy žen, mohou v tomto ohledu významně přispět ke změně způsobu myšlení lidí.

4. Přístup ke vzdělání a integrace romských dětí

Stručné shrnutí konfliktu

Romové dle odhadů tvoří 5–10 % maďarského obyvatelstva. Ve všech oblastech života, včetně vzdělávání, zdravotní péče, zaměstnání či bydlení, existuje mnoho problémů souvisejících s předsudky a diskriminací. Konflikty se často vystupňují k násilí. Nejzávažnějšími konflikty byla řada rasově motivovaných vražd, které byly na Romech spáchány v letech 2008 a 2009. Problematika vzdělávání je z pohledu situace Romů v Maďarsku zásadní a v roce 2016 patří k velmi aktuálním tématům. Podle nedávné studie zveřejněné Maďarskou akademií věd platí, že nedokončí-li lidé středoškolské vzdělání, budou buď nezaměstnaní, nebo získají pouze dočasné zaměstnání. V této situaci se v Maďarsku nachází každý druhý mladý dospělý Rom, což jednoznačně ukazuje, jak důležitá tato otázka je (Kertesi – Kézdi, 2016).

Časová osa

Maďarská lidskoprávní organizace Nadace šance pro děti (CFCF), (Rolunk, 2015) se ujala úkolu posunout tuto problematiku kupředu v právní oblasti tím, že zastupuje případ romských dětí, které v důsledku segregace škol nemají přístup ke kvalitnímu vzdělávání. Při argumentaci ve prospěch svých případů se odvolávají na právní předpisy EU a maďarský zákon o rovném zacházení.

Zde je uvedeno několik případů, které se v roce 2016 objevily v médiích:

- Případ Kaposvár. Místní základní škola umístila romské děti do segregovaných tříd a poskytovala jim méně kvalitní vzdělání. Škola již byla pro toto chování úspěšně žalována před šesti lety, avšak od té doby se nic nezměnilo. V dalším soudním řízení v roce 2016 soud rozhodl, že škola musí být uzavřena a studenti přerozděleni do jiných škol v okrese (Először zárnak, 2016).
- Případ Gyongyospata. Romské děti byly na místní základní škole zařazeny do segregovaných tříd a dostalo se jim vzdělání podstatně nižší kvality. Ačkoli soud v roce 2015 rozhodl v jejich prospěch, nic se nezměnilo. Stalo se pouze to, že neromští rodiče začali své děti přeřazovat do jiných škol. Romové se nyní snaží uspět s žalobou o odškodnění (Cigány gyerek..., 2016).

Zapojení EU

V dřívějším případě ve čtvrti Huszártelap ve městě Nyíregyháza maďarský soud nejprve rozhodl proti snaze řeckokatolické církve o zřízení výhradně romské školy. Nejvyšší soud však později uznal odvolání a umožnil opětovné otevření školy s odůvodněním, že je to nezbytné k tomu, aby studenti mohli svobodně vykonávat své náboženství. Nadace CFCF se rozhodla předložit případ Evropské komisi. Evropská komise

v roce 2016 proti Maďarsku zahájila řízení pro porušení práva. Nesouhlasí s maďarskými právními předpisy, které umožňují existenci segregovaných škol, jako je škola ve čtvrti Huszártelep, a s nadměrným zastoupením Romů ve speciálním vzdělávání (Magyarország szüntesse..., 2016).

Aktéři konfliktu

PRO		PROTI	
<i>Primární aktéři</i>			
romští rodiče (ne v extrémní chudobě)	romští rodiče v extrémní chudobě	školy učitelé	neromští rodiče (často střední třídy)
<i>Sekundární aktéři</i>			
aktivisté za práva Romů, nevládní organizace odborníci proti segregaci, kulatý stůl	média	ministr lidských zdrojů soudy místní vedoucí představitelé Romů (pro segregaci)	(vláda) (církve)
<i>Terciární aktéři</i>			
školy, učitelé, ředitelé uplatňující osvědčené postupy místní samospráva poskytující podporu	proromští rodiče		

Existují romští rodiče, kteří chtějí desegregované vzdělávání, kvalitní služby, rovnoprávnost, rovné příležitosti a přijetí ze strany učitelů a neromských rodičů. Existují však také romští rodiče, kteří jsou proti desegregaci. Segregovanou školu považují za bezpečnější a více jí důvěřují. V této instituci je méně konfliktů, a proto se domnívají, že je pro jejich děti lepší. Na segregované škole mají dobré vztahy s učiteli a mají pocit, že zdejší učitelé jsou vůči nim a jejich dětem tolerantnější a mají větší pochopení. Mnozí z romských rodičů, kteří jsou proti desegregaci, žijí v naprosté chudobě, a protože nejsou uspokojeni jejich základní potřeby, jejich jediným zájmem je přežít. Je proto obtížné probudit jejich zájem o tuto problematiku.

Velmi mnoho neromských rodičů střední třídy je proti desegregaci, neboť jejich prvořadým zájmem je zajistit svým dětem dobré vzdělání, a právě to by podle jejich názoru bylo ohroženo, pokud by třídu či školu jejich dítěte navštěvovalo příliš mnoho romských dětí. Také oni chtějí školu, kde se jejich děti mohou cítit bezpečně. Vůči Romům mají předsudky, protože jsou přesvědčeni, že romské děti jsou méně zdravé, mají horší studijní předpoklady nebo motivaci a často způsobují problémy.

Učitelé mají často podobné předsudky jako neromští rodiče. Mohou upřednostňovat segregaci, neboť homogenní skupiny studentů lze snáze učit a vyžadují méně úsilí. Dokonce i když chtějí romským dětem pomoci, často nemají potřebné nástroje a/nebo postrádají dostatečnou samostatnost, a nemohou proto ve třídě dělat to, co by chtěli. Ředitelé škol jsou rovněž často v pokušení postavit se proti desegregaci. Přestože školy nedostávají finanční podporu na žáka, určitý počet dětí navštěvujících školu je nezbytný k tomu, aby mohli odůvodnit existenci školy a zaměstnat více učitelů. Školy tedy vzájemně soupeří ve snaze zapsat více dětí.

Do této problematiky mohou na obou stranách rovněž zasahovat místní (romští a neromští) vedoucí představitelé. Například v případě Kaposvár se proti uzavření segregované školy postavil i místní vedoucí představitel Romů.

Pokud jde o roli ústřední vlády, před rokem 2010 bylo předcházející vládou zavedeno několik veřejných politik, jejichž účelem bylo dosažení desegregace. Po nástupu vlády strany Fidesz k moci se však tyto politiky považovaly za neúčinné. Ministr lidských zdrojů navíc opakovaně prohlásil, že věří v „láskyplnou segregaci“. Vláda se nyní problém pokouší přesunout na církve, které zpravidla zřizují či vedou segregované školy. Stát také vynakládá určité úsilí na podporu (převážně segregovaných) škol s nejhorsími výsledky z prostředků EU s cílem zlepšit kvalitu vzdělávání.

Role médií může být negativní nebo pozitivní. Negativní tehdy, když zprávy o případech zvyšují napětí mezi oběma stranami konfliktu. Zprostředkováním pozitivního obrazu Romů však mohou přispívat k vymýcení stereotypů a předsudků (A három lánytestvér..., 2016).

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Zásadní význam má vztah mezi rodiči. Školní segregace má úzkou vazbu na segregované bydlení. Tam, kde neexistuje segregované romské osídlení, může být situace lepší.⁸ Mezi lidmi dochází alespoň k nějaké interakci – mají spolu navzájem zkušenost, a jsou proto vůči sobě (o něco) tolerantnější. Ve větších i menších městech se segregovaným romským osídlením existuje tichá shoda na tom, že segregace je zárukou míru.

Jedno či dvě romské děti jsou ve školách bílé střední třídy přijímány, pokud tyto děti udržují s Neromy dobré vztahy a jejich finanční situace je přijatelná.

Zdroje a příčiny konfliktu

Jedná se o typický konflikt mezi menšinou a většinou, jehož základem je rasově motivovaná nenávisť a diskriminace. Tento konflikt v Maďarsku přetrvává již řadu desetiletí.

Dynamika konfliktu

Přestože existuje více možných scénářů, níže je popsána jedna z typických možností. Začíná těmito znaky: stížnosti romských rodičů na to, že jejich dítě nebylo přijato na jednu ze škol. Ve většině případů si rodiče stěžují navzájem. Neromští rodiče si současně stěžují na to, jak špatná situace ve škole panuje, takže je nutné něco udělat. (Jejich řešením je, že romské děti by neměly být ve třídě, nebo ještě lépe, neměly by navštěvovat danou školu.)

V reakci na potřeby většiny rodičů rychle dochází k segregaci. V rámci školy jsou zřízeny segregované romské a neromské třídy, nebo v některých případech jsou děti v rámci komunity rozděleny do dvou segregovaných škol. Situace je vysvětlována argumenty, které se zdají být racionální (třída či škola je otevřená všem, avšak ne všechny děti dokážou splnit vstupní kritéria; romští rodiče nechtějí své děti do této školy zapsat, je to jejich volba...). Situace se často vyvine do fáze, kdy spolu již aktéři navzájem nehovoří, ale narůstá nespokojenost a napětí. Další fáze eskalace konfliktu nastává, když se do situace zapojují lidskoprávní organizace. (To se v Maďarsku stalo jen v několika případech.) Obvykle se jedná o organizaci přicházející zvenčí. Informace získává od malé skupiny rodičů, případně od vedoucího představitele romské komunity. Organizace poté vyvíjí činnost, která vede k soudnímu řízení. V tuto chvíli o situaci také informují místní a národní média. Napětí je viditelné, všichni aktéři se musí postavit na jednu ze stran konfliktu, a dokonce i členové romské komunity jsou rozdělení. To vede k ještě většímu napětí a vždy existuje nebezpečí násilného jednání.

Možné budoucí scénáře

Pokud nebudeme schopni účinně desegregovat školy a zajistit kvalitní vzdělávání pro všechny, povede to v nejbližší budoucnosti k sociální tragédii. Budeme mít stárnoucí společnost s mnoha nevzdělanými mladými lidmi, kteří nebudou schopni uspět na otevřeném trhu práce. To jen posílí radikalizaci a vyloučení Romů.

Úspěšná **desegregace je dlouhý proces**. Vyžaduje desítky let práce s pečlivým plánováním a dlouhodobou strategií, jakož i skutečnou politickou vůli. Úspěšná integrace vyžaduje obrovskou investici ze

⁸ Zde je důležité upozornit, že ke školní segregaci může samozřejmě docházet i bez ghett, například klasifikací romských dětí jako žáků se speciálními potřebami.

strany vlády a všech aktérů. Romské i neromské aktéry je zapotřebí připravit na změnu, přijetí, toleranci, odpovědné chování, účast, řešení konfliktů atd.

Je nutné, aby si školy a učitelé osvojili pedagogické metody pro integraci. Školy a rodiny by měly být obklopeny dobře fungující a podporující sociální a odbornou sítí, která celý proces usnadní a podpoří. Ačkoli již v Maďarsku některé prvky tohoto holistického systému existují, vyžadují další rozvoj k dosažení efektivních služeb a výkonu. Dokonce i když všechny zúčastněné strany dobře připravíme, desegregační aktivity mohou v komunitách v krátkodobém horizontu vyvolat **významné konflikty**. Mezi faktory, které mohou tento rozpor rozptýlit, patří například jednoznačná místní politická vůle, z níž bude úsilí o desegregaci vycházet, a silný vedoucí představitel, jako tomu bylo v případě Hódmezővásárhely (viz část týkající se osvědčených postupů).

Dalším možným přístupem, jak zlepšit dostupnost vzdělání pro Romy, je rozvoj tzv. **přitažlivých škol**, který vychází z příkladů v USA. Jde o to, že segregovaná škola je postupně rozvíjena a vybavena, dokud se z ní nestane vysoce kvalitní instituce. Někteří odborníci se však domnívají, že předsudky vůči Romům jsou v Maďarsku natolik silné, že neromským rodičům zabrání umístit do této školy své děti. Druhým problémem je potenciální obrovský odpor společnosti vůči vynakládání většího množství peněz na „romskou školu“ v porovnání s neromskými institucemi. Tento přístup v neposlední řadě silně kritizují odborníci, podle nichž upevňuje segregaci, rozšiřuje společenskou propast a neřeší problém ve větším měřítku.

Zdroje

- A három lánytestvér, akik a cigánysorrol jutottak el a jogi egyetemre, 2016. In 444 [online]
<https://444.hu/2016/04/29/a-harom-lanytestver-akik-a-ciganysorrol-jutottak-el-a-jogi-egyetemre>
- About the office, 2017. In *Office of the Commissioner for Fundamental Rights* [online]
<http://www.ajbh.hu/en/web/ajbh-en/about-the-office>
- Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe, 2016. In *ILGA-Europe*.
- Cigány gyerek nem használhatja a magyar gyerek mosdóját, 2016. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/02/11/cigany-gyerek-nem-hasznalhatja-a-magyar-gyerek-mosdojat>
- CSARNÓ, E. 2016. Ombudsman vizsgálja a meleg párok örökbefogadási lehetőségeit. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/11/04/ombudsman-leszbikus-par-orokbefogadas/#>
- DEZSŐ, A. 2016. Durva képet fest az Amnesty arról, ahogy a menekültekkel bánnak a magyar hatóságok. In *Index* [online] <https://index.hu/belfold/2016/09/27/durva-kepet-fest-az-amnesty-arrol-ahogy-a-menekultekkel-bannak-a-magyar-hatosagok/>
- DULL, S. 2016. Leszavazták Orbán Viktor alkotmánymódosítását. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/11/08/szavazas-az-alkotmanymodositasrol/>
- Először zárnak be iskolát roma gyerekek szegregációja miatt, 2016. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/10/18/eloszor-zarnak-be-iskolat-a-roma-gyerekek-szegregacioja-miatt/>
- HERCZEG, M. 2016. A KDNP szerint a Pride provokál, és a párt aggódik, „mi lesz az özvegy kecske joga”. In 444 [online]
<https://444.hu/2016/06/30/a-kdnp-szerint-a-pride-provokal-es-a-part-aggodik-mi-lesz-az-ozvegy-kecske-joga>
- HERCZEG, M. 2016. A Jobbik szerint aki elmegy a Pride-ra, az „beteg, deviáns”. In 444 [online]
<https://444.hu/2016/07/02/a-jobbik-szerint-aki-elmegy-a-pride-ra-az-beteg-devians>
- Important information on the procedure of the equal treatment authority, 2017. In *Equal Treatment Authority* [online]
<http://www.egyenlobanasmod.hu/article/view/the-authority>
- JANECSKÓ, K. 2015. Alig jut igazság a megerőszakoltaknak. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2015/08/11/szexualis-eroszak-feljelentes-rendorseg-vademeles-eljaras/>
- JANECSKÓ, K. 2016. Szeretjük Magyarországot, mondta a tíz év fegyházra ítélt röszkei megafonos szír férfi. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/11/30/roszkei-terrorista-per-itelet/>
- JANECSKÓ, K. – MUNK, V. 2016. Tényleg csak négy év börtönt ér a maró lúggal leöntött nemi szerv? In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/11/16/lugos-tamadas-masodfok/>
- JUHÁSZ et al. 2015. *Focus on Hungary: Refugees, Asylum and Migration*. Political Capital Ltd and Heinrich – Böll – Stiftung. 2015.
- KERTESI, G. – KÉZDI, G. 2016. *A roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége*. Hungarian Academy of Sciences. Budapest. 2016.
- Kiakadtak Bagdy Emőkére a pszichológusok, 2016. In *Index* [online]
<https://index.hu/tudomany/2016/01/11/kiakadtak-bagdy-emokere-a-pszichologusok/#>
- KOVÁCS, B. 2016. A magyarok fele szerint nem gond a beleegyezés nélküli szex. In *Index* [online]
<https://index.hu/belfold/2016/11/24/a-magyarok-fele-szerint-nem-gond-a-beleegyezés-nelkuli-szex/#>

- KOVÁCS, B. 2016. Betiltották a muszlim vallást és a melegséget egy magyar községben. In *Index* [online] https://index.hu/belfold/2016/11/24/betiltottak_a_muszlim_vallast_es_a_melegseget_egy_magyar_kozsegeben/#
- Kövér: Nem akarunk genderörületet, 2015. In *444* [online] <https://444.hu/2015/12/13/kover-nem-akarunk-genderoruletet>
- Magyarország szüntesse meg a roma gyermekek megkülönböztetését az oktatásban, 2016. In *Index* [online] https://index.hu/kulfold/eurologus/2016/05/26/roma_szegregacio/
- MIKLÓSI, G. 2016. Miért lett érvénytelen a népszavazás? In *Index* [online] [https://index.hu/belfold/2016/10/02/miert_lett_ervenytelen_a_nepszavazas/](https://index.hu/belfold/2016/10/02/miert lett_ervenytelen_a_nepszavazas/)
- MUNK, V. 2015. A dolgom a szülés. In *Index* [online] https://index.hu/velemeny/2015/12/15/a_dolgom_a_szules/#
- MUNK, V. 2015. Egy csomó negatív terhességi tesztre számíthat Kövér László. In *Index* [online] https://index.hu/mindekozben/poszt/2015/12/14/egy_csomo_negativ_terhesesztre_szamithat_kover_laszlo/
- NEUMANN, E. et al. 2010. *The Politics of Seating Plans. Knowledge and Policy in the Integrated Education Public Action Hungary 2002–2010*. O2 PA2. National Report. Budapest. 2010.
- NEUMANN, E. – VIDA, J. 2012. *PISA-hatások Európában*. Educatio 2012/3 pp. 361–371. Budapest.
- PRÓKAI, E. 2016. Észre se vették, hogy csak cigányok járnak az osztályba. In *Index* [online] https://index.hu/belfold/2016/11/25/eszre_se_vettek_hogy_csak_ciganyok_jarnak_az_osztalyba
- Rólunk, 2015. In *Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány* [online] <http://www.cfcf.hu/r%C3%B3lunk>
- Röszkei zavargás, 2017. In *Wikipedia* [online] https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6szkei_zavarg%C3%A1s
- ROVÓ, A. – DULL, S. 2016. Lehet hinni a kormány új menekültplakátjainak? In *Index* [online] https://index.hu/belfold/2016/07/20/lehet_hinni_a_kormany_uj_menekultplakatjainak/
- THURINGER, B. 2015. Kövér sajnálja a negatív terhességi teszttel tiltakozó nőket. In *Index* [online] https://index.hu/belfold/2015/12/15/kover_unoka_szules_terhessegi_teszt_reakcio/#

POLSKO

Úvod

Od počátku většinového vládnutí politické strany Prawo i Sprawiedliwość (PiS – Právo a spravedlnost) v listopadu 2015 prochází Polsko mnoha konflikty s různým pozadím. Některé konflikty se znovu oživily, například konflikt týkající se zákona o interrupcích, zatímco jiné vyvstaly poprvé, například konflikt o přijímání muslimských migrantů, který byl jedním z klíčových témat volebních kampaní v roce 2015. Do této druhé kategorie spadají některé problémy, jejichž polarizující charakter by bylo velmi obtížné předvídat, např. konflikt týkající se zavedení reformy vzdělávání. Velmi vysokou úroveň napětí způsobila do značné míry změna vládnoucí strany a skutečnost, že vláda strany PiS má poprvé v historii III Rzeczpospolita (třetí Polská republika – „III RP“) většinu v obou komorách Parlamentu a je stranou prezidenta (Andrzeje Dudy), což však straně nestačí k tomu, aby mohla změnit ústavu. Každá nová politika či reforma může potenciálně vyvolat konflikt, a to nejen proto, že opozice nemá ve skutečnosti žádné jiné prostředky než mobilizovat mimoparlamentní skupiny nebo podporovat či organizovat protesty a manifestace. Zaváděné politiky také mohou ohrozit postavení velkých skupin nebo stabilitu zaměstnanosti, k čemuž došlo v případě reformy vzdělávání. V neposlední řadě mohou některé politiky – například změny provedené v zákonu upravujícím činnost Ústavního tribunálu – mnoho lidí jednoduše znejistit, zejména pokud dané změny řada vnějších aktérů vnímá negativně, např. USA (kritické poznámky Baracka Obamy na varšavském summitu NATO v roce 2016) nebo Evropská unie (Benátská komise), tedy země a mezinárodní organizace (iniciativy či veřejné osobnosti), v jejichž očích bylo předtím Polsko pozitivním příkladem země, která prochází obdobím transformace, hospodářského oživení a realizace demokratických reforem.

Kromě výše uvedených konfliktů hodnot týkajících se reformy vzdělávání, přijímání muslimských migrantů a implicitně zmíněného konfliktu ohledně podoby polského demokratického systému se tato zpráva zaměřuje na tři další polarizující problémy, které vyvolaly veřejné diskuse a mobilizovaly Poláky k tomu, aby své názory projevil v ulicích. Jedná se o tyto tři další sporné otázky: konflikt týkající se žádoucího modelu rodiny, zákon o interrupcích a postavení Ukrajinců v Polsku.

1. Konflikt týkající se žádoucího modelu rodiny

Stručné shrnutí konfliktu

Tento konflikt souvisí s žádoucím charakterem rodiny v Polsku. Na jedné straně jsou – použijeme-li obecné označení – určité skupiny, jež zdůrazňují důležitost zachování a podpory „tradičního“ modelu rodiny, který by měl být založen na manželství mezi mužem a ženou schváleným zástupcem katolické církve, přičemž děti by se měly rodit ze sexuálního aktu, nikoli prostřednictvím jakéhokoli lékařského zásahu. Pokud se nicméně podíváme na polské právní předpisy např. v oblasti dědického práva, neexistuje žádný rozdíl mezi páry, které uzavřely církevní sňatek, a těmi, které uzavřely občanský sňatek. Existuje ovšem rozdíl mezi konkubinátem⁹ a oběma výše uvedenými typy manželských svazků. Není například pevně stanoven způsob potvrzení nabytí dědictví ani povinnost podporovat bývalého partnera. Hlavní konflikt ohledně modelu rodiny se však nezaměřuje na právní postavení neformálních vztahů. Existují skupiny, které zdůrazňují nutnost postavit konkubinát na roveň manželství. Katolická církev má k tomuto návrhu rovněž negativní postoj, ale tato otázka nemá velký mobilizační potenciál.

Zcela odlišná situace panuje v případě právního uznání párů stejného pohlaví. Svazky osob stejného pohlaví nejsou právně povoleny – ústava výslovně definuje manželství jako svazek muže a ženy. V politické historii III RP se nicméně vyskytly snahy o vytvoření právního rámce pro uznání svazků osob stejného po-

9 Neformální mezilidský vztah osob, které udržují sexuální vztah, aniž by byly oddány.

hlaví. V roce 2004 byl za levicové vlády Senátem přijat zákon, který by homosexuálům a lesbám přiznal právo uzavírat občanské svazky, ale nakonec nebyl schválen. Podobné návrhy byly v letech 2007 a 2013 zamítnuty Sejmem (polským Parlamentem). Práce na těchto návrzích se vždy setkaly s protesty politiků v Parlamentu a různých organizací, přičemž v ulicích docházelo k vzácným, většinou ústním střetům. V roce 2017 je Polsko jednou ze 7 zemí EU, které neuznávají občanské svazky.

Hodnoty, o něž se zde jedná, lze popsat několika způsoby. V obecné rovině existuje konflikt mezi tradičními katolickými hodnotami uplatňovanými na specifické sociální instituce (rozmnožování jako základní účel manželství) a postojem, podle něhož by společnost měla do svého institucionálního uspořádání začlenit požadavky menšin. V rámci narativu, který se týká skupiny podporující druhý uvedený úhel pohledu, je homosexualita popisována jako úchylka, již je nevhodné šířit zavedením zákonů, které by schválily její platnost prostřednictvím oficiálního právního uznání. To by mohlo ohrozit tradiční model rodiny a pojetí manželství jako svazek muže a ženy. Tato myšlenka nebyla dostatečně rozpracována k tomu, aby bylo možné vysvětlit, proč by uznání svazků osob stejného pohlaví mohlo ohrozit heterosexuální rodiny. Lze se dohadovat, že východiskem je předpoklad, že homosexualita je záležitostí volby a že lidé mohou být v závislosti na současné módě a očekávaných výhodách v pokušení zvolit si homosexuální orientaci.

Časová osa a dynamika konfliktu

Vzhledem k tomu, že poslední široká veřejná diskuse o zavedení svazků osob stejného pohlaví proběhla v roce 2013, toto téma nebylo na pořadu dne, nebo přinejmenším diskuse o něm byly podstatně omezenější než v případě problémů spojených s jinými konflikty popsány v této zprávě. Hlavním důvodem je otevřený a pevný postoj současné vlády: možnost zavedení jakékoli právní úpravy uznávající svazky osob stejného pohlaví je prakticky nulová.

Obě strany byly v letech 2016 a 2017 aktivní, přestože konflikt byl v klidné fázi: transparenty s hesly týkajícími se požadavků předkládaných LGBT skupinami byly například vystavovány během každoročního Pochodu rovnosti, který byl 11. června 2016 uspořádán ve Varšavě (Equality Parade 2016). Pochod se jako vždy setkal s protesty. V roce 2016 byly protesty velmi vzácné – několik desítek jednotlivců drželo transparenty krajně pravicové politické strany Narodowe Odrodzenie Polski (NOP – „národní obrození Polska“), (Equality Parade 2016. 2) – a byly mnohem menší než například v roce 2010. Obecně lze říci, že protimanifestace byly v posledních deseti letech organizovány krajní pravici, mimo jiné výše zmíněnou stranou NOP a organizací Młodzież Wszechpolska (MW – Všepolská mládež). Ty byly namířeny nejen proti možnosti zavedení občanských svazků pro páry stejného pohlaví, ale všeobecně proti veřejným projevům LGBT agendy.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři: Láska nevyklučuje (MnW), Koalice pro občanské svazky a rovnost manželství (KnRZPiRM), Kampaň proti homofobii (KPH), Všepolská mládež (MW), Národní obrození Polska (NOP).

Sekundární aktéři: Razem, SLD, PZ, PiS, katolická církev.

Terciární aktéři: Evropská komise.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Aktéři zapojení do tohoto konfliktu zahrnují organizace podporující právní uznání svazků osob stejného pohlaví, případně přidružené jednotlivce, kteří o tento cíl usilují u polských soudů (MnW, Miłość nie Wyklucza – „Láska nevyklučuje“; Koalicja na Rzecz Związków Partnerskich i Równości Mażeńskie, KnRZPiRM – „Koalice za občanské svazky a rovnost manželství“), organizace zaměřené na práva LGBT lidí obecně (Kampania Przeciw Homofobii, KPH – Kampaň proti homofobii), politické strany podporující právní uznání a vystupující jako partneři Pochodu (Razem – „Spolu“; Sojusz Lewicy Demokratycznej, SLD – „Svaz demokratické levice“; Partia Zieloni, PZ – „Strana zelených“), a na druhé straně krajně pravicové strany (MW, NOP), pravicové strany (PiS) a katolická církev.

Možné budoucí scénáře

Jak již bylo zdůrazněno, na obou stranách konfliktu existují organizace, které se na spor neustále zaměřují. K možnému vyhocení může dojít například v důsledku právní bitvy konkrétního páru stejného pohlaví

nebo zavedení zákona, který by byl v LGBT prostředí považován za diskriminační. Důležitou roli by rovněž mohla hrát Evropská komise, nebo obecně instituce EU, které se již ohledně problematiky právního uznání stejnopohlavních svazků snažily členské státy, včetně Polska, ovlivňovat. Lze však předpokládat, že kvůli nezájmu strany PiS o liberalizaci zákona nedojde – přinejmenším do konce tohoto volebního období (tj. do roku 2019, ale v praxi do roku 2020) – k žádnému otevřenému a přímému konfliktu mezi LGBT skupinami a jejich odpůrci: LGBT komunita neuvidí žádnou možnost, jak prosazovat své zájmy. Je možné, že se LGBT organizace zúčastní protestů týkajících se jiných otázek, například reprodukčních práv žen.

2. Konflikt týkající se reformy vzdělávání

Stručné shrnutí konfliktu

Konflikt týkající se reformy vzdělávání, kterou plánuje vláda strany PiS, se zaměřuje především na jednu otázku: vyhodnocení role školy *gimnazjum*. *Gimnazjum* je typ školy zajišťující středoškolské vzdělávání, který byl do polského vzdělávacího systému zaveden v roce 1999 v důsledku reformy uskutečněných vládou středopravé koalice stran Akcja Wyborcza Solidarność a Unia Wolności (AWS – „Volební akce Solidarita“, UW – „Unie svobody“). Tehdy byl vytvořen systém školství s následující strukturou: 6 let základní škola, 3 roky *gimnazjum* a 3 roky lyceum, nebo 3–4 roky *technikum* (odborná technická škola), nebo 2–3 roky odborná škola. Každá fáze měla být zakončena příslušnou zkouškou. Reforma plánovaná stranou PiS by znamenala návrat k systému, který fungoval před rokem 1999, a znovu by tedy zavedla tuto strukturu: 8 let základní škola a 4 roky lyceum, nebo 5 let *technikum* (odborná technická škola), nebo 3–5 let odborná škola (3 roky první stupeň a 2 roky druhý stupeň). Hlavním výsledkem reformy by tedy byla změna struktury z třístupňové na dvoustupňovou. Tuto změnu strana PiS zahrnuje do svého volebního programu (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014: 130).

Je důležité poznamenat, že současná debata o reformě vzdělávání v Polsku není prostá konfliktů hodnot. V pozadí stojí konflikt týkající se školních osnov, který však pravidelně zdůrazňuje Ministerstvo školství (zaměření vlády PiS na „vlastenecké“ vzdělávání a nově vznikající spory ohledně obsahu několika nových učebnic, které jsou kritizovány z důvodu podpory uzavřené interpretace kolektivní identity, která se zaměřuje sama na sebe).

Časová osa

Řada protestů začala krátce před oficiálním představením návrhu ministryní školství Annou Zalewskou 16. září 2016. První manifestace přibližně 300 účastníků se uskutečnila 1. září před Ministerstvem školství ve Varšavě a organizovalo ji mimo jiné sdružení Związek Nauczycielstwa Polskiego (ZNP – „Sdružení polských učitelů“), (Protest 1.09.2016), které 18. října zahájilo celostátní protestní akci s názvem „NE chaosu ve školách“. Argumenty sdružení ZNP se týkaly potenciálně nestabilního pracovněprávního postavení mnoha učitelů po zavedení reformy. Následné protesty byly uspořádány 19. listopadu ve Varšavě (přibližně 35 000 účastníků) a 29. listopadu (menší manifestace před Sejmem). Proběhlo také mnoho menších protestů v různých částech Polska. Většiny těchto protestů se zúčastnily následující organizace: ZNP, Obywatele dla Edukacji (OdE – „Občané pro vzdělávání“), Rodzice przeciwko Reformie Edukacji (RpRE – „Rodiče proti reformě vzdělávání“) a Koalicja „NIE dla chaosu w szkole“ (KNdcws – Koalice „Ne chaosu ve školách“). Protesty byly rovněž podpořeny opozičními stranami: PO, Modern a Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL – „Polská lidová strana“).

Aktéři konfliktu

Primární aktéři: Ministerstvo školství (MEN), Sdružení polských učitelů (ZNP).

Sekundární aktéři: Občané pro vzdělávání (OdE), Rodiče proti vzdělávací reformě (RpRE) a Koalice NE chaosu ve školách (KNdcws).

Terciární aktéři: Fundacja Edukacja dla Demokracji („Nadace vzdělávání pro demokracii“), Federacja Inicjatyw Oświatowych („Federace vzdělávacích iniciativ“).

Zdroje a příčiny konfliktu

Neexistuje žádný jasný konflikt hodnot, na němž by byl tento problém založen. Lze však poukázat na několik protichůdných postojů spojených s konkrétními hodnotami, jejichž definice může strukturu konfliktu přehlednit. Samotný konflikt je způsoben politickým rozhodnutím vlády strany PiS provést reformu základního, primárního a středoškolského vzdělávacího systému. Návrhy tohoto druhu reformy, zejména požadavek na zrušení škol *gimnazjum*, byly již dříve předloženy některými aktéry (např. politickou stranou SLD v roce 2013), takže kritika současné reformy není novým jevem. Podle některých nedávných průzkumů veřejného mínění, které rovněž vyzdvihuje strana PiS, není většina Poláků s reformou vzdělávání z roku 1999 spokojena. Tento konflikt je však současně zčásti stranickým střetnutím vlády a většiny opozice, a v důsledku toho jejich voličů.

Jak je uvedeno v návrhu zákona a zdůrazněno v prezentaci reformy v úředních materiálech zpřístupněných ministerstvem, návrh reformy vychází ze společenských hodnot. Za prvé je současná reforma, tj. existence školy *gimnazjum*, často založena na nutnosti větší mobility dítěte, které má v některých případech základní školu a *gimnazjum* v různých budovách. Nová reforma by v tomto ohledu teoreticky omezila nutnost mobility dítěte pouze na jeden případ: po ukončení 8. ročníku základní školy a výběru střední školy nebo jejího systémového ekvivalentu. Toto se týká dvou protichůdných hodnot: existence škol *gimnazjum* často nutí dítě změnit své společenské prostředí, zatímco nová reforma by tento proces omezila. Druhý případ je proto více žádoucí, neboť by zvýšil stabilitu procesu socializace mladých lidí, což by mohlo posílit jejich vazby na bezprostřední okolí. Explicitní cíl reformy je rovněž tento: „škola by měla znovu získat svou vzdělávací funkci“. Odtud pramení záměr zřízovat „malé školy“ – centra kulturní výchovy, kde v malém prostředí probíhá „vzdělávání na celý život“. K označení požadované formy vzdělávacích institucí se také používá termín „centrum místní kultury“ (prezentace MEN). Tento konflikt se překrývá s přístupem ke změně institucionální stability a účtě k ní, přehlížení společenských a odborných konzultací a dobrých výsledků polských žáků v mezinárodních srovnávacích průzkumech (Polscy uczniowie..., 2016).

Neformální skupiny protestující proti reformě rovněž předkládají řadu argumentů, které poukazují na její bezprostřední důsledky. Jedná se o organizační problémy, které zahrnují nezbytné zveřejnění nových návodů a počáteční překryv dětí studujících podle starého programu a těch, jejichž vzdělávací dráha by se musela řídit požadavky nové reformy. Druhý z uvedených důsledků může vést k velkým věkovým rozdílům mezi dětmi, které tráví čas v téže budově, a nedorozuměním ohledně osnov (NIE dla chaosu w szkole).

Možné budoucí scénáře

Vzhledem k tomu, že reforma byla zavedena v září 2017, konflikt stále probíhá. Sdružení ZNP tlačí vládu ve snaze dosáhnout určitých pracovních záruk. V souvislosti se systémem vzdělávání stále existují potenciální konflikty: skladba základního učebního plánu (konflikt v této oblasti má obvykle ideologický základ, neboť rozhodnutí se týká charakteru knih, které budou děti číst) a reforma vysokoškolského vzdělávání. Dále existuje vysoký potenciál pro mnoho místních sporů způsobených praktickými důvody souvisejícími s likvidací některých škol a propouštěním učitelů.

3. Konflikt týkající se zákona o interrupcích

Stručné shrnutí konfliktu

Téma interrupcí bylo za dobu existence III RP mnohokrát znovu oživeno. Konflikt týkající se tohoto problému má obvykle tyto tři strany: skupina, která chce zákon o interrupcích zpřísnit, skupina, která jej nechce měnit, a skupina, která podporuje jeho liberalizaci. Konflikt není abstraktní, nýbrž je spojen s diskusí o platném zákoně a návrzích na jeho případnou změnu.

Právo na interrupci je v Polsku upraveno dvěma právními předpisy: Zákon o plánování rodiny, ochraně lidského plodu a podmínkách, za nichž lze těhotenství uměle ukončit, který byl přijat 7. ledna 1993; a ustanovení obsažená v trestním zákoníku z roku 1997, kapitola 19 „Trestné činy proti životu a zdraví“, která jsou uvedena v člancích 152–154; 157. Podle bývalého právního předpisu je interrupce povolena ve třech

situacích: když „těhotenství představuje riziko pro život nebo zdraví těhotné ženy“, „prenatální testování nebo jiné lékařské předpoklady naznačují vysokou pravděpodobnost závažného či nevratného poškození plodu nebo nevyhlášeného onemocnění ohrožujícího život“ a „existuje důvodné podezření, že těhotenství bylo způsobeno nezákonným jednáním“ (do 12. týdne po početí), (Jaszkiewicz et al., 2013: 285–286).

Časová osa

V roce 2006 navrhlo 155 poslanců tehdejší vládní koalice (PiS, Liga Polskich Rodzin, LPR – „Liga polských rodin“ a Samoobrona – „Sebeobrana“) a strana PSL novelizovat ústavu doplněním prohlášení, podle něhož by byl život chráněn již od okamžiku početí. Tento projekt byl zamítnut. V posledních deseti letech došlo několikrát k oživení konfliktu ohledně reprodukčních práv.

K vystupňování však došlo po 23. září 2016, kdy Sejm hlasoval proti zamítnutí návrhu zákona zpřísnujícího úpravu interrupcí a zamítl návrh na jeho liberalizaci. V důsledku toho měl být první z uvedených návrhů projednán ve Výboru pro spravedlnost, přičemž tento výbor jej zcela zamítl, bez možnosti dalšího řízení. Tato událost vyvolala reakci různých organizací a jednotlivců. 3. října proběhly v mnoha polských městech manifestace proti návrhu zákona. Takzvaný Černý protest (také Černé pondělí nebo Deštníkový protest), volná síť různých organizací a jednotlivců, byl zorganizován také při jiných příležitostech, například poté, co Sejm 6. října odmítl projekt proti interrupcím.

Aktéři konfliktu

Hlavními aktéry zapojenými do tohoto konfliktu jsou organizace pro život, především nadace Pro – Prawo do Życia (Pro – Právo na život) a Ordo Iuris Institute jako zastánci nových předpisů proti interrupcím, dále feministické a ženské organizace (Ratujmy Kobiety – Zachraňte ženy) a četné veřejné osobnosti (např. herečka Krystyna Janda, profesorka práva Monika Płatek), které se účastnily Černého protestu. Sekundárními aktéry jsou katolická církev, která je referenčním bodem protestujících na obou stranách a aktivním činitelem na straně „pro život“, a politické strany: PiS (vládnoucí), levicová Razem a liberální/středová PO a Nowoczesna.

Cílem organizací „pro život“ je postavit interrupce mimo zákon zavedením změn zákona, které by zrušily tři výše uvedené situace, kdy lze interrupci provést. Opačná strana, tj. jednotlivci a organizace sdružené v rámci Černého protestu, podporují buď stávající status quo nebo liberalizaci předpisů (např. návrh zákona, který byl zamítnut bez dalšího řízení, navrhoval zavedení interrupcí na žádost až do 12. týdne těhotenství; Zachraňte ženy). Organizace „pro život“ označují interrupci za „vraždu“ a tvrdí, že brání lidská práva „lidí v prenatálním období života“ (hodnota úcty k jakékoli formě života), (Stop aborcji: 2.). Jejich odpůrci se zaměřují na práva žen rozhodovat o svém životě (hodnota svobody) a jejich tzv. reprodukční práva.

Za terciárního aktéra lze označit Tygodnik Powszechny (Katolický týdeník).

Zdroje a příčiny konfliktu

Tento konflikt vychází ze dvou obecných myšlenek: definice okamžiku, kdy začíná život, a práva žen rozhodovat o vlastním těle, i když to zahrnuje interrupci. Zde je velmi důležitým referenčním bodem doktrína katolické církve, která zdůrazňuje, že nedotknutelnost života je základem západní civilizace a z morálního hlediska nediskutovatelnou hodnotou. Pokud jde o definici nenarozeného, na opačné straně konfliktu lze nalézt argumenty, že plod v raných stádiích vývoje by neměl být označován za lidskou bytost a/nebo že žena by měla mít možnost rozhodnout o tom, zda chce mít dítě.

Dynamika konfliktu

Černý protest pokračuje v činnosti a začleňuje do svého programu další témata, např. problematiku násilí páchaného na ženách. Totéž platí pro organizace „pro život“, jejichž aktivisté a členové byli velmi zklamáni konečným rozhodnutím Sejmu (polského Parlamentu). Úroveň vyhrocení konfliktu se snížila, byť možná dočasně. V médiích však probíhá velmi živá diskuse, do níž se zapojují novináři podporující obě strany konfliktu. Scéna je ve věci tohoto problému vysoce polarizovaná. Jen zřídka, pokud vůbec, lze nalézt mediální

zdroje a novináře, kteří vystupují neutrálně a kteří popisují a vysvětlují význam událostí. Místo toho téměř každý cítí povinnost přiklonit se k jedné ze stran.

Možné budoucí scénáře

Vzhledem k tomu, že konflikt se obvykle odehrává jako střet vyvolaný charakterem konkrétních právních předpisů, lze předpokládat, že bude velmi záležet na aktuální vládě. Je prakticky jisté, že současná národně konzervativní vláda nebude právní předpisy liberalizovat. Vzhledem k možným protestům a rozdílnosti názorů mezi poslanci i voliči je rovněž nepravděpodobné, že by se strana PiS pokusila předpisy zpřísnit. Organizace „pro život“ (např. výše zmíněný institut Ordo Iuris) se i tak nejspíše budou snažit zviditelnit své požadavky a tlačit na vládu, což nakonec vyvolá konflikt s feministickými a levicovými organizacemi. Postoj katolické církve se zcela jistě nezmění, což také znamená, že pokud ve volbách zvítězí levicová strana (jakkoli je tento scénář nyní nepravděpodobný), její snahy o liberalizaci by se naprosto jistě setkaly s velmi silnými protesty, neboť církev může mít velký potenciál k mobilizaci s ní spojených organizací. Stručně řečeno, vyřešení tohoto konfliktu je velmi nepravděpodobné. Vzhledem k tomu, že tento konflikt může mít vazby na další problémy, jako je sexuální výchova ve školách, násilí páchané na ženách či rovnoprávnost párů stejného pohlaví, mohou protesty pokračovat i bez podnětů ze strany vlády. Je možný určitý druh smíření, který je chápán spíše jako přijetí statu quo, nikoli liberalizace. Jak již bylo zdůrazněno, bude velmi záležet na politických aktérech.

4. Konflikt týkající se přijímání muslimských migrantů

Stručné shrnutí konfliktu

Konflikt týkající se přijímání uprchlíků z Asie a Afriky do Polska je specifický. Nedochozí k němu v reakci na přítomnost lidí, kteří představují odlišné kultury a etnické skupiny – v Polsku je uprchlíků velmi málo. Lze tedy říci, že diskuse o uprchlících probíhá v Polsku bez uprchlíků jako takových. Samotná diskuse se týká případného přijímání (například Syřanů) do země. Tato možnost je jednotlivými organizacemi, jednotlivci a politickými stranami popisována různým způsobem.

Existují dvě hlavní stanoviska, z nichž každé může být více či méně umírněné. Především jsou zde skupiny, které naprosto odmítají přijímání jakýchkoli uprchlíků z globálního jihu (zejména ze Sýrie, Libye a některých afrických zemí) do Polska. Tato skupina vnímá uprchlíky převážně jako hrozbu: v příchozích skupinách mohou být teroristé, kteří byli vysláni například Islámským státem. Dále existuje nebezpečí, že nebudou respektovat zákony a zvyklosti, které jsou v Polsku obecně přijímány, a vytvoří chaos. Uprchlíci jsou vnímáni jako ohrožení veřejných mravů a pořádku, protože někteří z nich (tento počet je většinou zveličen na „všichni“ nebo „většina“) nevědí, jak se v západní zemi chovat, zejména v souvislosti se sexuálním chováním (události v Kolíně nad Rýnem a Uppsale jsou často považovány za dokonalý příklad této blížící se hrozby). Dalším častým argumentem odpůrců je, že jen někteří z lidí přicházejících do Evropy jsou uprchlíci na útěku z válečné zóny. Jiní jsou ekonomičtí migranti, jejichž cílem je nelegálně vstoupit do Evropské unie a pobírat sociální dávky, aniž by přispěli k blahobytu společnosti. Důležitou úlohu v odmítavé argumentaci hraje teorie tajného spiknutí, podle níž je současný příliv uprchlíků do Evropy předem naplánovanou akcí, jejímž cílem je podrobit si kontinent a přeměnit jej na islámskou zemi. Tento argument je obvykle spojen s kritikou západní Evropy, která je vyobrazována jako „dekadentní“ (velmi nízká míra reprodukce, přijímání homosexuálů, sekularizace a odmítnutí tradičních identit) a neschopná se bránit. Volba faktorů, které umožňují označit Evropu za dekadentní, odhaluje soubor hodnot, které jsou pro tento segment společnosti důležité: víra v Boha (ale pouze křesťanského Boha), silná preference heterosexuality jako známky zdraví, odpor vůči individualismu, idealizace minulosti, silná vazba na krevní pouta a soupeření kultur.

Opačná strana konfliktu zdůrazňuje argument, že Poláci jako lidé žijící v poměrně dobrých podmínkách mají morální povinnost pomáhat všem, kteří prchají z válečné zóny. Existuje také mnoho skupin, které se nacházejí uprostřed, a například akceptují, že Polsko musí uprchlíkům pomoci, avšak pomoc je podle nich nutné poskytovat tam, kde potřební lidé žijí (viz též Bachman, 2016; Kurgiel, Sasnal, 2015).

Aktéři konfliktu

Do tohoto konfliktu je zapojena celá řada aktérů. Hlavními aktéry jsou zcela jistě politické strany, jejichž roli ještě více posílila skutečnost, že rok 2015, tj. počátek krize, byl v Polsku volebním rokem. Hlavním tématem, od kterého se celá diskuse odvíjela, bylo vyjednávání mezi členy EU o povaze evropské solidarity tváří v tvář masivnímu přílivu migrantů na kontinent, tj. téma migračních kvót. Bývalá vláda stran PO-PSL zprvu systém kvót přijala, což vyvolalo velmi silnou reakci stávající vládnoucí strany PiS. Toto téma rozdělilo mnoho oblastí polského veřejného života. Existuje například zřetelná polarizace mezi novináři a celými mediálními skupinami – například středolevý deník Gazeta Wyborcza podporuje přijímání uprchlíků a zdůrazňuje důležitost evropské solidarity, zatímco pravicová TV Republika a Gazeta Polska Codziennie (deník) zastávají opačný postoj.

Primární aktéři: PiS, PO, další politické strany.

Sekundární aktéři: TV Republika, Gazeta Wyborcza, Gazeta Polska Codziennie, nevládní organizace podporující uprchlíky (např. Chlebem i Sola, Centrum Edukacji Obywatelskiej).

Terciární aktéři: Tygodnik Powszechny (Katolický týdeník).

Zdroje a příčiny konfliktu

Konflikt hodnot spočívá v odlišném vnímání žádoucího charakteru národa a v postoji, který z tohoto pohledu vyplývá, což vytváří rozdíly ve vnímání jiných kultur. Strana konfliktu, která nepovažuje uprchlíky za potenciální hrozbu pro Polsko, obvykle kromě morálních závazků zdůrazňuje jednoznačné výhody, které mohou jiné kultury přinášet, a skutečnost, že Polsko potřebuje přistěhovalce kvůli klesajícímu počtu obyvatel (pragmatické zdůvodnění). Druhá strana konfliktu vyzvedává důležitost suverénního rozhodování (migrační kvóty by proto byly vynucovány vnějšími silami proti vůli Poláků) a udržení tradiční polské identity, již by působení jiných kultur mohlo podkopávat. Velmi oblíbeným argumentem opačné strany je myšlenka, že některé skupiny přistěhovalců jsou pro Polsko menší hrozbou než jiné. Podle tohoto způsobu uvažování by Polsko mělo nejprve přijímat Poláky žijící v zahraničí, konkrétně v bývalých sovětských republikách (např. v Kazachstánu, kam jejich předky poslali Sověti). Velmi pozitivní charakteristiky se připisují Ukrajincům a Bělorusům, u nichž se má za to, že jsou podobní Polákům a jejich integrace by tedy byla bezproblémová. Také náboženství je vnímáno jako důležitý faktor: katolíci ze Sýrie by proto měli mít přednost před muslimy.

Dynamika konfliktu

Aktéři jsou rozděleni do více či méně stabilních táborů. Neexistují téměř žádné iniciativy, které by usilovaly o překlenutí rozporů a vzájemné porozumění nebo o zmírnění této ostré diskuse. Velmi důležitým faktorem byla skutečnost, že na stole již není žádný konkrétní projekt migračních kvót. Počáteční konflikt se vystupňoval, protože bývalá koaliční vláda přijala návrh na přerozdělení uprchlíků. Toho využila současná vláda k tomu, aby ukázala, že koalice PO-PSL nebrání polskou suverenitu (právo odmítnout nepříznivá opatření).

Možné budoucí scénáře

Konflikt je momentálně v klidné fázi, ale může se oživit, jestliže dojde k dalšímu velkému přílivu migrantů do Evropy nebo vznikne plán na jejich přerozdělení z jiných zemí EU. Velmi důležité bude chování ostatních členů EU, přičemž tváří v tvář brexitu a omezenému množství informací o mezinárodní politice USA pod novou administrativou je velmi obtížné tento aspekt předvídat. Konflikt týkající se přijímání muslimských přistěhovalců a časté protiislámské postoje vyjadřované některými aktéry mohou být potenciálně škodlivé pro muslimské menšiny a lidi z arabských zemí, kteří již v Polsku žijí. To bylo zvláště patrné v reakcích na událost v Ełku (město v severním Polsku), kde Tunisian pracující v restauraci s kebaby na Silvestra 2017 ubodal jednadvacetiletého Poláka. Po této tragédii došlo v Polsku k útokům na několik restaurací s kebaby.

5. Konflikt týkající se postavení Ukrajinců v Polsku

Stručné shrnutí konfliktu

Polsko-ukrajinské vztahy mají dlouhou historii, jejíž často bolestná povaha (Szeptycki, 2016) může současným občanům obou států způsobit mnoho obtíží. Dobrým příkladem takové události je diskuse o nedávno uvedeném polském filmu *Wołyń* (2016), který vypráví historii volyňského masakru, etnické čistky, kterou v letech 1943–1944 provedlo severní velitelství Ukrajinské povstalecké armády (UPA). Následkem této akce zemřelo 76 000 až 106 000 Poláků. Informace o samotném filmu vyvolaly na Ukrajině negativní reakci a spory o tom, zda má být film promítán v kinech (Wilczak, 2016). Krátce před premiérou polský Sejm oficiálně označil volyňský masakr za genocidu. Přihlédneme-li k tomu, že v Polsku aktuálně žije nejméně jeden milion Ukrajinců (Ambasador Ukrainy: *Milion Ukraińców w Polsce to migranci ekonomiczni*), může to současným občanům obou států přinést mnoho obtíží. Jak zdůraznil pracovník sdružení na pomoc Ukrajincům žijícím v Polsku, ve Varšavě dochází pouze k ojedinělým případům diskriminace této menšiny. Na hranicích vypadá situace odlišně a místní spory zde mají na obou stranách vazby např. na politické připomínání polsko-ukrajinské války z let 1918–1919 (Zhurzhenko, 2014).

Příklady projevů konfliktu

Neexistuje tedy žádný konflikt, který by zahrnoval celé Polsko, ale dochází k případům ostrých sporů ve městech jako Přemyšl, kde byla 26. června 2016 skupina převážně Ukrajinců oslavujících Den ukrajinské národní památky napadena Poláky, kteří agresivně vykřikovali hesla proti UPA a strkali do lidí v davu. K podobné události došlo během pochodu, který ve městě Přemyšl uspořádaly pod záštitou starosty Roberta Chomy vlastenecké a krajně pravicové organizace, mimo jiné Obóz Narodowo Radykalny – Przemysł („Národní radikální tábor – Přemyšl“) a MW-Przemysł Division (MW-P). Během pochodu na oslavu 98. výročí bitvy u Nižankowice vykřikovali účastníci protiukrajinská hesla. Ukrajinské velvyslanectví následně požadovalo reakci Ministerstva vnitra, k níž však nedošlo (Reszka, 2016). Oficiální prohlášení o této události také vydal Związek Ukraińców w Polsce (ZUwP – Sdružení Ukrajinců v Polsku), (Gorczyca, 2016).

Aktéři konfliktu

Primární aktéři: MW-P (Přemyšl), ONR-P (Přemyšl), ZUwP.

Sekundární aktéři: Robert Choma, ukrajinské velvyslanectví v Polsku, nevládní organizace poskytující pomoc Ukrajincům v Polsku, Ministerstvo vnitra.

Zdroje a příčiny konfliktu

Konflikt mezi polskými pravicovými organizacemi a skupinami, které stojí proti nim (včetně ZUwP, ale také organizací odmítajících myšlenky prosazované krajní pravici), spočívá v rozdílném chápání hodnot, na nichž by měl být stát budován. Mezi Poláky a Ukrajinci existují rozdíly v chápání historie, které se velmi pravděpodobně nepodaří zmírnit – ty jsou jednou stranou konfliktu vnímány jako překážka, která by neměla bránit pozitivním vztahům, zatímco pro opačnou stranu představují neproniknutelnou bariéru, která pozitivní vztahy znemožňuje.

Dynamika konfliktu a možné budoucí scénáře

Jak již bylo zdůrazněno, tento konflikt je omezen převážně na některé lokality poblíž hranic s Ukrajinou. Existují však náznaky toho, že se události tohoto druhu šíří (Tymots, 2016). Je příliš brzy na to říci, zda se místní/regionální konflikt rozšiřuje do dalších částí země, přestože v letech 2016 a 2017 došlo k případům převážně fyzických šovinistických útoků na Ukrajince v jiných polských městech: Kutno, Lehnice, Řešov, Zakopane a Rudník. Určitý základ pro hlubší konflikt rozhodně existuje: relativně velký počet Ukrajinců v Polsku a rostoucí viditelnost krajně pravicových organizací, které však nemají vlastní stranické zastoupení v Parlamentu (5 poslanců však bylo zvoleno za hnutí Kukiz'15 s podporou krajně pravicového Národního hnutí). Existuje mnoho příležitostí pro pozitivní občanské iniciativy a jsou zde jednotlivci (např. Paweł Kowal – viz část o dobré praxi této zprávy) a organizace, které se snaží zmírnit negativní emoce v polsko-ukrajinských vztazích a udržet je pod kontrolou.

Závěrečné poznámky

Jak je jednoznačně patrné na základě analyzovaných osvědčených postupů, jednou z charakteristik Polska je to, že existuje jen velmi málo organizací, které se zaměřují výhradně na řešení konfliktů nebo které tuto oblast alespoň považují za jednu ze svých hlavních aktivit. Hodně také naznačuje skutečnost, že pro mnoho respondentů bylo překvapující popisovat své aktivity jako byť jen částečně zaměřené na zmírnění či snižování vyostřenosti konfliktu. Z toho vyplývá výběr organizací, pro něž je řešení konfliktů podružnou činností.

Pro absenci uvedeného typu organizací je obtížné najít konkrétní důvody. Chtěli bychom nicméně nabídnout vysvětlení. Za prvé, historie III RP nebyla – na rozdíl od určitých krátkých výjimek v době státního socialismu – poznamenána násilnými konflikty, které spočívaly například v pouličních střetech. Umírněná a zdrženlivá revoluce hnutí Solidarita v letech 1980–1989 záměrně nevyšla do ulic. K „oživení“ pouličních protestů bez hospodářských podnětů došlo v roce 2011, kdy pravicové organizace 11. listopadu na den polské nezávislosti uskutečnily ostré demonstrace.

Během 90. let 20. století byl počet protestů (obvykle souvisejících s hospodářskými otázkami) v porovnání s mnoha zeměmi západní Evropy velmi nízký, mimo jiné kvůli klesajícímu vlivu odborových svazů. Přesto stojí za zmínku, že odborové organizace byly hlavními organizátory pouličních protestů. Navíc je Polsko prakticky od konce druhé světové války jednou z etnicky nejhomogennějších zemí na světě (97,1 % lidí žijících v Polsku v roce 2011 uvádělo, že jejich národnostně-etnická identifikace je „pouze polská“ nebo „polská a jiná“; GUS), přičemž naprostá většina obyvatelstva se hlásí k jednomu náboženskému vyznání (více než 90 % jsou katolíci, GUS2), a proto existují jen velmi malé zkušenosti a povědomí, pokud jde o konflikty související s diskriminací náboženských a etnických menšin. Pokud k nim dojde, opět se odehrávají na místní úrovni (Elk, Vratislav, Lublin).

Během období společenských tlaků byly iniciativy na jejich zmírnění v Polsku tradičně vykonávány buď duchovními, nebo akademiky, obecně lidmi s vysokým společenským postavením a autoritou. Tento *modus operandi* odrážel hierarchickou dimenzi polské kultury. Nyní, když se většina dříve nezpochybnitelných autorit dobrovolně či násilně přiklonila k některé ze stran, nebo byla proti své vůli označena stranickou příslušností, tento způsob zmírňování napětí již není k dispozici. Druhý způsob, kdy působí jako katalyzátor shody, hybná síla k vzájemnému porozumění bez tlaku nutně souhlasit s oponentem, se dosud neprosadil. Vzhledem k tomu, že Poláci se v průměru spíše snaží vyhýbat nejistotě spojené s vyjednáváním a raději bojují tak řečeně „do poslední kapky krve“ nebo ustupují tomu, kdo má moc a autoritu, je obtížné najít respektované a vzájemně uznávané zprostředkovatele smíru, a to i mezi nestrannými nevládními organizacemi. Během období polarizace se sotva daří konflikt zmírnit, natož jej vyřešit. Po mnoho let se řada analytiků snažila porozumět dvojí podobě polské kultury. Na jedné straně stojí odvážný, neústupný, militantní postoj, který historicky pomohl přežít nejnáročnější události, zejména akty vnější agrese. Na druhé straně můžeme vidět smířlivější a rozvážnější tvář polské společnosti. Nyní podle všeho přišel čas, kdy převládá první z uvedených postojů.

Podobné procesy polarizace se však v poslední době odehrávají v jiných společnostech západní polokoule, a musí tedy existovat i jiné faktory, které procesy společenské polarizace ovlivňují.

Usilovně jsme se snažili nalézt příklady individuálních nebo skupinových aktivit, které by přispěly ke snížení napětí. K našemu překvapení to bylo velmi obtížné. Co jsme však pozorovali, byl postupný proces nesouhlasu s militantní rétorikou a agresivním chováním. Ty lze vidět a slyšet ve vzácných a ojedinělých názorech vyjádřených například v sociálních médiích (např. Jacek Dehnel, Katarzyna Batko-Tołuć a Grzegorz Kramer) nebo ve veřejných diskusích (srov. např. diskusi mezi Katarzynou Wigurou a Piotrem Zarembou v „Kultura Liberalna“ nebo diskusi na polské webové stránce nevládních organizací ngo.pl pod obecným názvem „Stmelí nevládní organizace společnost?“). V létě 2017 se konaly masové pouliční protesty proti třem novým zákonům měnícím vztahy mezi soudní a výkonnou mocí. Tyto protesty proběhly pokojně, bez ostrých útoků či agrese vůči vládnoucí straně a prezidentovi. To mělo stát ve výrazném protikladu k vývoji, který je vnímán jako pokus o změnu politického systému země bez změny ústavy. Takové hlasy před počátkem roku 2017 téměř neexistovaly. Lze je vnímat jako předzvěst vyčerpání a nové vlny reakcí na hrozby, které představuje nedávný znepokojivý vývoj.

Zdroje

- Ambasador Ukrainy: Milion Ukraińców w Polsce to migranci ekonomiczni (Ukrainian Ambassador: One Million Ukrainians in Poland – There Are Economic Migrants), 2016. In *Wschodnik* [online] <http://wschodnik.pl/polska/item/4200-ambasador-ukrainy-milion-ukraincow-w-polsce-to-migranci-ekonomiczni.html>
- BACHMAN, B. 2016. Diminishing Solidarity: Polish Attitudes toward the European Migration and Refugee Crisis. In *Migration Policy Institute* [online] <http://www.migrationpolicy.org/article/diminishing-solidarity-polish-attitudes-toward-european-migration-and-refugee-crisis>
- DUDKIEWICZ, I. 2017. “NGO skleją społeczeństwo?” (“Will NGOs glue society?”) In *Opinie NGO* [online] <http://opinie.ngo.pl/wiadomosc/2037601.html>
- Equality Parade, 2016. In *Onet Warszawa* [online] <http://warszawa.onet.pl/parada-rownosci-w-warszawie/3crnej>
- GMITEREK-ZABŁOCKA, A. 2016. Apel do Kościoła o mediację w sprawie reformy edukacji. Dwa miesiące i brak oficjalnej odpowiedzi. In *Tokfm* [online] <http://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103454,21187876,apel-do-kosciola-o-mediacje-w-sprawie-reformy-edukacji-dwa.html>
- GORCZYCA, A. 2016. Ambasador Ukrainy protestuje. Po Marszu Orłąt w Przemyślu (Ambassador of Ukraine Protests. After the March of Eaglets in Przemyśl). In *Rzeszów Wyborcza* [online] <http://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/1,34975,21109341,ambasador-ukrainy-protestuje-po-marszu-orlat-w-przemyslu.html#ixzz4TA5T0dkP>
- Grzegorz Kramer's Facebook profile: <https://www.facebook.com/grzegorzkramer>
- Jacek Dehnel's Facebook profile: <https://www.facebook.com/jacek.dehnel>
- JASZKIEWICZ, A. – ZALEWSKI, J. – SURDYKA, J. – HEIMRATH, J. 2013. Women's attitude in Poland and Belarus toward the issue of induced abortion. In *Polish Journal of Public Health* 123(4): p. 85-29.
- Katarzyna Batko-Tołuc's Facebook profile: <https://www.facebook.com/katarzyna.batkotoluc>
- KUGIEL, P. – SASNAL, P. 2015. Czy Polska powinna przyjmować uchodźców? (Should Poland Admit Refugees?) In *Polski instytut spraw międzynarodowych* [online] <http://www.pism.pl/wydarzenia/wydarzenia-inne/czy-polska-powinna-przyjmowac-uchodzcow>
- Ludność. Stan i struktura społeczno-demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, 2013. In *Główny urząd statystyczny* [online] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf
- MATEUSIAK, T. 2017. Brutalny atak na Ukraińców. Wybite zęby na Krupówkach. In *Gazeta Krakowska* [online] <http://www.gazetakrakowska.pl/wiadomosci/podhale/a/brutalny-atak-na-ukraincow-wybite-zyby-na-krupowkach,11761340/>
- NIE dla chaosu w szkole, 2017. In *Facebook* [online] https://www.facebook.com/NIEdlachaosuwszkole/about/?ref=page_internal
- Ogólnopolska akcja protestacyjna ZNP, 2016. In *Związek nauczycielstwa polskiego* [online] http://www.znp.edu.pl/element/2852/Ogolnopolska_akcja_protestacyjna_ZNP
- OKO, D. 2005. Dziesięć argumentów przeciw [Ten arguments against]. „*Gazeta Wyborcza*” 28-29 May 2005, pp. 27-28. [online] https://archiwum.milujciesie.org.pl/upload/articles/r_u_c_k_i/art08_28_05_2005_dziesiec_argumentow_przeciw.pdf
- Parada Równości przeszła ulicami Warszawy, 2016. In *Rzeczpospolita* [online] <http://www.rp.pl/Kraj/160619854-Parada-Rownosci-przeszla-ulicami-Warszawy.html#ap-1>
- Pikieta przed Sejmem 29.11.2016, 2016. In *Związek nauczycielstwa polskiego* [online] http://www.znp.edu.pl/element/2912/Pikieta_przed_Sejmem_29.11.2016
- Polscy uczniowie powyżej średniej OECD. Znamy wyniki testów PISA 2015, 2016. In *Forsal* [online] <http://forsal.pl/galerie/999364,duze-zdjecie,1,pisa-2015-polscy-uczniowie-powyzej-sredniej-oecd-znamy-wyniki-testow-pisa-2015.html>
- Prawo oświatowe, 2016. In *Ministerstwo edukacji narodowej* [online] https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/09/16.09.2016_prezentacja_konferencja_men_prawo-oswiatowe-2.pdf
- Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014. [online] http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&sqi=2&ved=0ahUKEwii0oS_-pfSAhUG2ywKHSMcALgQFggmMAI&url=http%3A%2F%2Fpis.org.pl%2Fdocument%2Farchive%2Fdownload%2F128&usq=AFQjCNG7V1_if-aX8lM5_r5rW0SgE_E6Dg&bvm=bv.147448319,d.bGg
- Protest nauczycieli przeciwko reformie edukacji, 2015. In *Rzeczpospolita* [online] <http://www.rp.pl/Edukacja/311199975-Protest-nauczycieli-przeciwko-reformie-edukacji.html>
- Protest 1.09.2016. [online] http://www.znp.edu.pl/element/2794/ZNP_w_mediach
- Protest 19.11.2016. [online] <http://wyborcza.pl/1,75398,21000773,reforma-edukacji-strajk-35-tys-nauczycieli-na-ulicach-warszawy.html?disableRedirects=true4>
- Prymas przeciw związkom partnerskim, 2015. In *Frona* [online] <http://www.frona.pl/a/prymas-przeciw-zwiazkom-partnerskim,52423.html>
- Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011, 2013. In *Główny urząd statystyczny* [online] http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Przynaloznosc_narodowo-etniczna_w_2011_NSP.pdf
- Rasistowski napad na Ukraińców w Kutnie, 2016. In *Poranny* [online] http://www.poranny.pl/polska-i-swiat/art/9344692_rasistowski-napad-na-ukraincow-w-kutnie-wideo,id,t.html
- Reforma edukacji – prezentacja projektów ustaw, 2016. In *Ministerstwo edukacji narodowej* [online] <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/reforma-edukacji-prezentacja-projektow-ustaw.html>
- Reforma systemu oświaty z 2017, 2017. In *Wikipedia* [online] https://pl.wikipedia.org/wiki/Reforma_systemu_o_%C5%9Bwiaty_z_2017_roku

- RESZKA, P. 2016. *Przemysły, Panie Ministrze – List do Mariusza Błaszczaka*. [online]
<https://www.tygodnikpowszechny.pl/przemysl-panie-ministrze-list-do-mariusza-blaszczaka-34489>
- Rodzice przeciwko reformie edukacji, 2017. In *Facebook* [online]
https://www.facebook.com/Rodzice-przeciwko-reformie-edukacji-883885225080636/?ref=page_internal
- RÓŻAŃSKI, M. 2016. W Legnicy pobito czterech Ukraińców. In *Gazeta* [online]
<http://www.gazetawroclawska.pl/dolny-slask/a/w-legnicy-pobito-czterech-ukraincow,10033546/>
- SLD chce likwidacji gimnazjów, 2013. In *Tvn24* [online]
<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/sld-chce-likwidacji-gimnazjow,351386.html>
- Sondaż: Prawie 70 proc. Polaków chce likwidacji gimnazjów, 2015. In *Wprost* [online]
<https://www.wprost.pl/524098/Sondaz-Prawie-70-proc-Polakow-chce-likwidacji-gimnazjow>
- SZEPTYCKI, A. 2016. Poland – Ukraine Relations. In *Revista UNISCI / UNISCI Journal* 40: p. 57–76.
- TYMOTS, I. 2016. Piotr Tyma: antyukraiński ruch w Polsce rozszerza się geograficznie [Piotr Tyma: Anti-Ukrainian Movement Grows Geographically], interview with Piotr Tyma, a director of the Association of Ukrainians in Poland. In *PolUkr* [online]
<http://www.polukr.net/blog/2016/09/piotr-tyma-antyukrainiski-ruch-w-polsce-szerzy-sie-geograficznie/>
- Ukraińcy pobici przez Polaków na Podkarpaciu. Policja sprawdza, jaki był powód napaści, 2016. In *RMF24* [online]
<http://www.rmf24.pl/goraca-linia/wasze-fakty/news-ukraincy-pobici-przez-polakow-na-podkarpaciu-policja-sprawdz,1Id,2309214>
- WALENDZIK, M. 2016. Polska coraz bliżej związków partnerskich? Pięć par walczy o równość. In *Newsweek* [online]
<http://www.newsweek.pl/polska/zwiazki-partnerskie-w-polsce-piec-par-walczy-o-rownosc,artykuly,395080,1.html>
- WILCZAK, J. 2016. „Wołyń” zakazany na Ukrainie. To bardzo zła wiadomość (Wołyń Forbidden in Ukraine. It Is a Very Bad Information). In *Polityka* [online]
<http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1679678,1,wolyn-zakazany-na-ukrainie-to-bardzo-zla-wiadomosc.read>
- Zapytali o Lwów, a potem skatowali ukraińskich studentów, 2017. In *Fakt24* [online]
<http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/rzeszow/pobicie-ukrainskich-studentow-w-rzeszowie/60bb6fs>
- ZHURZHENKO, T. 2014. The border as pain and remedy: commemorating the Polish–Ukrainian conflict of 1918–1919. In *Lviv and Przemysl. Nationalities Papers*, 42(2): p. 242–268.
- ZAREMBA, P. [Polska] Silne wartości albo wojna. Polemika z Karoliną Wigurą. In *Kultura liberalna* [online]
<http://kulturaliberalna.pl/2017/08/22/zaremba-wigura-liberalizm-konserwatyzm-wartosci-polemika/>

RUMUNSKO

Úvod

Podle předchozích studií zaměřených na hodnoty a hodnotové orientace, které uskutečnili Hofstede (Hofstede, 2013), Schwartz (Schwartz, 2006), Inglehart (Inglehart, 2004), David (David, 2015), Voicu (Voicu, 2010) a další, je Rumunsko popisováno jako společnost tíhnoucí k tradičním hodnotám, které zdůrazňují občas protichůdné názory a orientace ohledně hodnot hierarchie, konsenzu, rovnosti a solidarity. Tento průzkum hodnotí, jakým způsobem jednotlivci v Rumunsku (doloženo v části „časová osa“) dospěli ke kolektivní orientaci ohledně těchto hodnot a jak je přenášejí do kolektivních národních a regionálních postojů a způsobů chování, které mohou způsobit či stupňovat konflikt. Zdůraznění zakořeněných a vzájemně závislých hodnot lze využít k pozitivní sociální a politické změně. Konflikty často vznikají ze společenské polarizace v záležitostech jako vnímání diskriminace či dostupnost služeb (bydlení, vzdělávání, zdraví), jakož i životní prostředí.

Mezi instituce, které svou rozdělovací rétorikou a jednáním tuto polarizaci dále prohlubují, patří: státní orgány, církevní instituce (tj. pravoslavné, katolické, protestantské) a média. Státní orgány v určitých otázkách často nezajišťují účinné vynucování právních předpisů. Dále se církevní instituce často zdráhají akceptovat LGBT komunitu, reprodukční práva a romské obyvatelstvo. Média mohou utvářet veřejný názor na aktuální události (např. protikorupční protesty v únoru 2017) a zdá se, že poukazují na rozpor mezi generacemi v zemi. Pro každý ze zjištěných konfliktů byl sestaven podrobný výčet aktérů.

Vzhledem k jejich dynamické povaze se u většiny konfliktů obsažených ve studii střídají tyto etapy (Pondy, 1967): **latentní** (účastníci si konfliktu nemusejí být vědomi), **vnímaný** (účastníci si konflikt vědomě uvědomují), **pocitovaný** (hromadění stresu a úzkosti), **projevený** (otevřený konflikt, který lze přímo pozorovat a měřit). Závěrečná fáze, **následky**, označuje výsledky, vyřešení a zánik určitých konfliktů. Ty však nejsou vždy přímo patrné, a proto nejsou vždy měřitelné. Konkrétní konflikty analyzované v této zprávě a osvědčené postupy, které se na ně zaměřují, byly vybrány z důvodu jejich častého výskytu v kvalitativních rozhovorech vedených s odborníky z akademické obce, výzkumných ústavů, nevládních organizací, mezivládních organizací, orgánů ústřední vlády a místní samosprávy a z řad sociálních pracovníků. Intenzita konfliktů analyzovaných v této studii vychází ze čtyřúrovňové stupnice.¹⁰

Popsané konflikty lze rozdělit do dvou kategorií:

a) Konflikt mezietnických a mezikulturních vztahů

Jednu z hlavních kategorií konfliktů v Rumunsku představuje diskuse o začlenění tzv. „cizinců“ do rumunské společnosti. Tradičně se jedná o integraci migrantů do domácího prostředí. Při rozhovorech však bylo zjištěno, že rumunská etnická většina často považuje etnické menšiny za cizince. Z tohoto důvodu je tato kategorie rozdělena na dvě části – mezietnický konflikt (ti, kteří jsou vnímáni jako cizinci, ale jsou již dlouho rumunskými občany) a mezikulturní konflikt týkající se uprchlíků, žadatelů o azyl a migrantů za prací (ti, kteří nejsou rumunskými občany a přišli nedávno ze zahraničí). Zde lze konflikt hodnot shrnout jako strach vyplývající z vnímaného ohrožení identity člověka.

V Rumunsku je kulturní polarizace na vzestupu a je spojena se zesíleným populistickým politickým diskursem a rétorikou xenofobie a nenávislných projevů. Souběžně s tím se zvyšuje složitost a nestabilita regionálního a globálního bezpečnostního prostředí.¹¹ Absence strukturovaného veřejného dialogu v rumunské společnosti jako nástroje pro sblížení sdílených hodnot představuje hrozbu, neboť současné etnické a kulturní napětí může vést k sebeizolaci na osobní úrovni. Tyto postoje jsou dále podporovány médii hlavního

10 Úroveň 1 – reálná možnost eskalace, např. kdyby proběhlo referendum, znamenalo by to vysokou úroveň eskalace; úroveň 2 – potenciál přerůst do podoby fyzických střetů/násilí; úroveň 3 – polarizované názory, strany nekomunikují, přezbrojují pro boj; úroveň 4 – konflikt rozděluje rodiny, komunity, dotýká se více než jen jednoho regionu/lokality země.

11 Příkladem je vlekloucí se ozbrojený konflikt a nestabilita v sousední zemi Rumunsku, na Ukrajině, a občanská válka v Sýrii.

proudu (např. Romania TV, Antena3, Realitatea TV, Digi 24, ProTV atd.), jejichž diskurs o této problematice se zaměřuje na neúspěchy západní Evropy při přijímání a integraci přistěhovalců, což ve východní Evropě způsobilo vlnu odporu proti multikulturalismu (Raport annual cu..., 2015).

Podpora rovnosti a spravedlnosti u zranitelných skupin ve společnosti s historickým odkazem systematické diskriminace a sociální polarizace vzbuzuje u většinové skupiny odpor a rozhořčení. Studie týkající se potenciálu k násilí v různých společnostech ukazují, že pravděpodobnost násilí klesá v podmínkách s vysokou úrovní rozmanitosti a roste v etnicky polarizovaných společnostech (Alesina, 2003). Přestože lze očekávat, že rumunské nacionalistické cítění v dohledné době nevymizí, Rumunsko pravděpodobně zůstane multietnickou společností. Změny hodnot probíhají postupně a zřídka zahrnují úplné vytvoření nových hodnot. Tyto změny jsou určovány a stimulovány interakcí mezi skupinami s různou hodnotovou orientací, měnicími se ekonomickými podmínkami a technologickým pokrokem, jakož i generačními změnami.

b) Genderové role a sexuální orientace

Tato druhá kategorie konfliktů se týká dvou skupin Rumunů – LGBT komunity a žen. Během rozhovorů byly také tyto dvě skupiny identifikovány jako zranitelné strany.

Nové tzv. „západní“ myšlenky feminismu a proměnlivých rolí mužů a žen ve společnosti se zdají být v přímém rozporu s „tradičními“ rodinnými rolemi, které v rumunské společnosti nejvíce hlásají pravicové křesťanské nevládní organizace. Tyto skupiny tvrdí, že východní Evropa je tou „skutečnou“ Evropou, protože zde lidé neopustili „tradiční“ role, které jsou „přirozené“ (Traditional values..., 2014). Tyto takzvané „tradiční“ hodnoty jsou: proti homosexualitě, proti interrupcím a pro abstinenci. Dále rozhodně odmítají sexuální výchovu ve školách.

Jedno obzvláště úspěšné hnutí, které založily pobočky pravoslavné a katolické církve a organizace jako Coalitia pentru Familie (Koalice pro rodiny), dokázalo shromáždit tři miliony podpisů za účelem změny definice¹² rodiny v rumunské ústavě na svazek mezi mužem a ženou (Coalitia pentru Familie, 2016). Nevládní organizace podporující LGBT komunitu v Rumunsku, včetně liberálnějších křesťanských skupin, toto považují za formu stigmatizace a odsuzování LGBT lidí, jako by se jednalo o „kacíře“, což vylučuje možnost otevřeného dialogu o problematice LGBT, protože se „považuje za zradu skutečného křesťanství“.¹³

Tato problematika není zanedbatelná. Jestliže se většinové obyvatelstvo rozhodne, že není ochotné přijmout či tolerovat spektrum sexuálních orientací nebo nově definovaných genderových rolí, konflikt by mohl snadno přerůst v násilí. Liberální křesťanské nevládní organizace měly velký vliv při nalézání vzájemného porozumění mezi těmito dvěma skupinami a mohly by v budoucnu posloužit jako prostředníci.

1. Vztahy mezi romskou komunitou a většinovým obyvatelstvem

Stručné shrnutí konfliktu

Konflikt mezi Romy a většinou rumunských občanů postupuje rumunskou společností již od středověku. Historický útlak a stereotypní znázorňování Romů prostřednictvím mediálních kanálů často přispívá k negativnímu veřejnému vnímání této etnické menšiny. Vyhledka na integraci Rumunska do Evropské unie znamenala nutnost vytvořit strategii začleňování rumunských Romů.

Tyto strategie jsou monitorovány státem, jakož i vnitrostátními a mezinárodními nevládními organizacemi v oblasti lidských práv a konkrétně romské problematiky. Jak tvrdí Romové a neromští aktivisté za romská práva, rumunská vláda na národní i místní úrovni nebyla při zajišťování těchto práv dostatečně aktivní. Přestože se míra násilí postupem času snižuje, zvláštní zpravodaj pro lidská práva tvrdí, že fenomén tzv. „proticikánství“ (Agarin, 2014) stále existuje.

¹² Rumunská ústava ve stávající podobě definuje rodinu jako svazek mezi manželi, a je tedy genderově neutrální. Občanský zákoník stanovuje, že je mezi mužem a ženou, a proto není homosexuální manželství legální. Záměrem koalice je změnit ústavu tak, aby byla rovněž genderově specifická. Takto bude téměř nemožné kdykoli v budoucnu legalizovat homosexuální manželství (Iulia Merca, e-mailová konverzace s Andou Totoreanu, 13. dubna 2017).

¹³ Ibid., 20.

Sociální a ekonomické vyloučení Romů v Rumunsku je založeno na stereotypch a vnímaných rozdílech v hodnotách. To umožňuje omlouvat systémové násilí domněnkou, že tato etnická skupina je tvořena jaksi „jinými“, méně hodnotnými a ne zcela kultivovanými lidmi. Strategie začleňování Romů jsou neúčinné, pokud média upevňují stereotypy, veřejnost jim věří a politici nečiní nic, čím by tyto mýty zlikvidovali.

Časová osa

2000–2007 – Předvstupní proces před vstupem Rumunska do Evropské unie vyžaduje, aby rumunská vláda respektovala základní práva svých menšin ve větší míře, než tomu bylo před přistoupením.

2010 – Evropská komise vytváří dokument „10 společných základních zásad pro začleňování Romů“ (Evropská unie, 2009).

2011 – Komise EU vydává rámec EU pro vnitrostátní strategie integrace Romů do roku 2020 (Evropská komise, 2011).

2012 – Rumunská vláda vytváří Rámec pro integraci Romů: v souladu se strategií je oznámeno, že „sociální začleňování Romů je otázkou, kterou je nutné zohlednit ve veškerých oblastech činnosti každé ústřední i místní instituce“ (rumunská vláda, 2012).

2015 – Přepracovaná strategie vlády Rumunska pro začlenění rumunských občanů náležících k romské menšině (rumunská vláda, 2016).

2016 – Vystěhování, rasová diskriminace v nemocnicích a školách a na jiných veřejných místech (viz zpráva ERRC, 2016); „Případy nenávistných projevů a trestných činů z nenávisti a násilné činy páchané státními a nestátními aktéry [vůči Romům] jsou nadále příliš časté.“ (Evropské centrum pro práva Romů, 2016)
Vyhošťování Romů ve Francii, Itálii a Německu rovněž přispívá k diskusi a opatřením proti romské komunitě v Rumunsku.

Aktéři konfliktu

Typ aktéra	Typ sektoru	Instituce/organizace
Primární	Podporují prosazování práv Romů	Romské centrum pro sociální intervenci a studia (Roma CRISS); Centrum pro politiku Romů a menšin; Centrum zdrojů Apollo; Romský vzdělávací fond Rumunsko (REFR); Národní agentura pro Romy (NAR); Institut pro studium otázek národnostních menšin (ISPMN); projekt Pata-Cluj.
	Brání prosazování práv Romů	Strana nové pravice (PND).
Sekundární	Podporují prosazování práv Romů	Nadace DESIRE; Amare Rromentza; Nevo Parudimos; Občanská unie romské mládeže v Rumunsku (UCTRR); Phiren Amenca; Romano BoutiQ; E-Romanja.
	Brání prosazování práv Romů	Starostové měst Baia Mare a Eforie; Ředitelství pro kulturu a dědictví župy Timiș (ICTT); Casa Muhle.
Terciární	Podporují prosazování práv Romů	Síť European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO); Nicolae Păun – zástupce Romů v rumunském Parlamentu; Damian Drăghici – romský hudebník a senátor v rumunském Parlamentu; Catrinel Motoc – vedoucí kampaní pro Rumunsko, Amnesty International; Nadace pro rozvoj občanské společnosti (FDSC); agentura „Together“ („Společně“); ActiveWatch; Národní rada pro boj s diskriminací (CNCD).
	Brání prosazování práv Romů	Média, např. B1TV.

Zdroje a příčiny konfliktu

Hlubší příčiny či zdroje tohoto konfliktu mají původ v nepochopení Romů ze strany Neromů a naopak. Romové jsou již dlouho stereotypně vnímáni jako zaostalí, necivilizovaní, primitivní, antisociální, neorganizovaní a apolitičtí lidé (Agarin, 2014). Toto – spolu s předpokladem, že Romové chtějí žít kočovným životem a „budou určitě vyvolávat problémy“ – pro některé lidi znamená, že je v pořádku zacházet s Romy odlišně a „provádět odplatu pod záminkou, že Romové často vykazují nežádoucí chování“. Tuto odplatu podporují média, politici a policisté, kteří „neodsuzují zneužívání stereotypních znázornění“.

Vláda také často považuje Romy za bezpečnostní problém, což se může odrážet v postojích místních policejních orgánů. K tomuto vnímání také často přispívají ghetta, v nichž část romských obyvatel žije, protože tamější obyvatelé mají nižší úroveň vzdělání a žijí v chudobě. Podle rumunské vlády (2016) je „romský problém“ způsoben spíše socioekonomickými faktory než rasismem a diskriminací.

Dynamika konfliktu

Tento konflikt lze kategorizovat jako jednoznačnou polarizaci (úroveň 3) a rozdělení společnosti (úroveň 4), s možným potenciálem k násilí (úroveň 2). V současné době je možnost vystupňování k násilí způsobena nepřátelskými politikami některých rumunských místních samospráv ve městech Baia Mare, Kluž a Alba Iulia, které využívají vystěhování z bytu jako prostředek k regulaci romských komunit, jež se zdají být neschopné integrace.

Souvislosti konfliktu

Socioekonomické faktory: Nízká úroveň vzdělání Romů v Rumunsku spolu s diskriminací v oblasti bydlení a zaměstnanosti vedou k začarovanému kruhu chudoby, z něhož mnozí Romové nemají úniku. Tyto faktory pak vedou k tomu, že Neromové vnímají Romy jako chudé, a přitahují pozornost k těm, kteří se dopouštějí drobných krádeží, a označují je za zločince. Podle zprávy CEDIME-SE je toto „účinně využíváno k politickým účelům“ (Menshiny na jihovýchodě, 2001).

Regionální a mezinárodní vlivy: Zdá se, že mezinárodní a regionální (EU) standardy v oblasti lidských práv a práv menšin jsou v rozporu se stereotypním historickým vnímáním Romů, které je udržováno médii a místními úřady. Tyto standardy jsou dodržovány na úrovni státu, ale zdá se, že kvůli nedostatečnému sledování a zájmu nedosahují na místní úroveň, a to navzdory usilovné práci nevládních organizací v této oblasti.

Strukturální a institucionální faktory:

- Jedním z klíčových faktorů konfliktu bylo vyloučení z bydlení (včetně vystěhování) prováděné místními orgány bez ohledu na národní strategii pro začleňování Romů. Tyto případy vystěhování brání Romům v udržení pracovních míst ve městě, využívání zdravotních služeb kvůli neexistenci řádné adresy, a z důvodu vzdálenosti také zhoršují dostupnost škol.
- Romské děti jsou také často oddělovány, navštěvují-li školy s neromskými dětmi, případně jsou pod záminkou zajištění jejich bezpečnosti umístovány do „speciálních škol“, avšak často je skutečným důvodem to, že rodiče odebírají neromské děti ze škol, kde by mohly přijít do styku s romskými dětmi.
- Pokud jde o politické zastoupení, ve vládních institucích je zaměstnáváno velmi málo Romů a Romové jsou velmi zřídka zapojováni do debat či výborů, které se týkají jejich živobytí.

Možné budoucí scénáře

Na základě rozhovorů uskutečněných s řadou zúčastněných stran v oblasti (podpory) práv Romů lze nejspíše konstatovat, že perspektiva budoucích vztahů mezi Romy a Neromy v Rumunsku je pozitivní. V právní a politické sféře došlo k řadě změn, které přinesly Romům zlepšení v oblasti angažovanosti, vzdělání, práva na bydlení, pracovních práv a dalších oblastech. Mnozí respondenti se však domnívají, že dojde-li v sousedních zemích k radikalizaci, mohlo by k ní dojít také v Rumunsku, přičemž právě Romům jako skupině by pak s největší pravděpodobností byla přičítána vina za sociální a hospodářské problémy.

2. Uprchlíci, žadatelé o azyl a jiní migranti

Stručné shrnutí konfliktu a aktérů

Rumunsko má tři různé typy migrantů – osoby, jimž byla přiznána ochrana a mají postavení uprchlíka nebo požívají doplňkové ochrany (BP), pracovní migranty (RTT) a osoby, které usilují o získání postavení uprchlíka (žadatelé o azyl). Dále je zde více než 500 uprchlíků, kteří byli do Rumunska přemístěni (Mixed Migration..., 2016). Podle organizace IOM přišlo v roce 2015 do Rumunska celkem 226 943 migrantů (Global Migration..., 2015). Konflikt související s problematikou migrantů není v tuto chvíli otevřeně zjevný ani obzvláště násilný, ale má potenciál k eskalaci, a je proto nutné jej neustále sledovat.

V souvislosti s touto problematikou také dochází k informačnímu konfliktu. Vyskytují se například nepravdivé informace, že všichni migranti jsou muslimové nebo nelegální přistěhovalci. Přestože také spolupráce mezi muslimy a Rumuny má dlouhou historii, média přizívají strach. Média velmi zřídka zmiňují četné případy smíšených sňatků mezi Rumuny a občany blízkovýchodních zemí nebo dobře integrované komunity muslimů, zejména v jihovýchodní oblasti Rumunska (Dobrudža) a hlavním městě Bukurešti.

Primárními aktéry konfliktu jsou vláda, média, evakuační tranzitní centra (ETC) a nevládní organizace, které pracují přímo s migranty nebo v oblasti problematiky migrantů a které byly identifikovány při mapování aktérů. Média často ukazují pouze jednostranné či falešné zprávy o terorismu, které u dezinformovaných skupin podněcují strach. Identifikovanými **sekundárními aktéry** jsou navrátilci, tedy Rumuni, kteří pracovali v západní Evropě, obzvláště v 90. letech 20. století. Někteří se od té doby vrátili jako silní odpůrci změn a přijímání některých typů migrantů, například muslimských uprchlíků.

Nejsou organizovaní, ale mohou hrát vlivnou roli.¹⁴

Zaměříme-li se na souvislosti, jedním z důvodů mohou být jejich negativní zkušenosti z rumunské diaspor: nutnost přizpůsobit se cizímu prostředí vedla k tomu, že považují Rumunsko za bezpečné místo, které chtějí zachovat a kde se nechťejí přizpůsobovat, a často proto mohou být konzervativnější. Během práce v zahraničí měli pocit špatného zacházení a neprošli ozdravným procesem – nyní hledají stabilitu. Mnozí z nich také žili v muslimských čtvrtích a proces jejich integrace vnímají negativně.

Podle rozhovorů na toto téma jsou **nejzranitelnějšími skupinami** uprchlíci pocházející z Iráku, Sýrie, Afghánistánu a Pákistánu. Vzhledem k jejich válečné minulosti má široká veřejnost za to, že budou mít k Západu negativní postoj. K viditelným projevům tohoto konfliktu patří incident týkající se mešity v Bukurešti nebo odpor proti vybudování dvou uprchlických středisek v župě Satu Mare.

Časová osa

30. června 2015 – Rozhodnutí Poslanecké sněmovny č. 59 uvádí, že Rumunsko bude sdílet „břemeno“ uprchlíků se zeměmi EU pouze dočasně¹⁵ (rumunská vláda, Poslanecká..., 2015).

2015 – Předseda vlády Victor Ponta podepsal dohodu, která umožňuje turecké vládě postavit v Bukurešti velkou mešitu. Bouřlivý protest pravoslavné církve a bývalého prezidenta Traiana Băsescu (Lupu, 2015).

16. září 2015 – Národní imigrační strategie na období 2015–2018 vypracovaná rumunskou vládou nepodporuje konzultace a zapojení občanské společnosti do procesu integrace cizinců, na rozdíl od předchozí strategie (Národní imigrační..., 2015).

Říjen 2015 – První schůzka vládních úředníků, nevládních organizací a místních úřadů ohledně problematiky uprchlíků (Sebe, 2016).

14 Mezi další sekundární aktéry patří organizace občanské společnosti, které podporují obecně lidská práva a otevřenost a které mohou pomoci rozložit předsudky vůči uprchlíkům (např. LADO). Církev je sekundárním aktérem, který by mohl hrát důležitější roli v oblasti pomoci uprchlíkům – zdá se, že do koordinace těchto akcí se zapojují spíše menšinové církve. Spolu s církví a organizacemi občanské společnosti sem patří akademické instituce, jako je Rumunské centrum pro výzkum migrace, které vytvářejí platformy pro přesné měření integrace BP a RTT, které pomáhají uprchlíkům.

15 Rumunská vláda, Poslanecká sněmovna, rozhodnutí č. 59, 2015, Bukurešť: rumunská vláda, 30. června 2015.

Říjen 2015 – Je vytvořena národní koalice pro integraci uprchlíků.

2016 – Rumunsko má v rámci EU nejvyšší procentní podíl přistěhovalců na celkovém počtu obyvatel (Migrace a..., 2016).

Aktéři konfliktu

Typ aktéra	Typ sektoru	Instituce/organizace
Primární	Podporují prosazování práv „cizinců“	Rumunský ústav pro výzkum národnostních menšin (ISPMN); střediska pro výzkum uprchlíků; Mezinárodní úřad pro migraci (IOM); Rumunské fórum pro uprchlíky a migranty (ARCA); Jezuitská služba uprchlíkům, Rumunsko (JRS).
	Brání prosazování práv „cizinců“	Média, např. B1TV.
Sekundární	Podporují prosazování práv „cizinců“	Akční centrum pro rovnost a lidská práva (ACTEDO); MigraNet; mládež (zejména městská, vzdělaná mládež); kulturní centra; azylová střediska (např. Somcuta); kulturní prostředníci projektu „Migrant v mezikulturním Rumunsku“.
	Brání prosazování práv „cizinců“	Strana nové pravice (PND).
Terciární	Podporují prosazování práv „cizinců“	Liga na obranu lidských práv (LADO); rumunské menšinové církve; evakuační tranzitní centra (ETC); Evropský fond pro uprchlíky (ERF); Vysoký komisař OSN pro uprchlíky (UNHCR); Národní rada pro boj s diskriminací (CNCD); Generální inspektorát pro přistěhovalce; Národní rada pro uprchlíky (CNPR); Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).
	Brání prosazování práv „cizinců“	–

Zdroje a příčiny konfliktu

Na základě údajů získaných ze známých, rozsáhlých srovnávacích studií Evropská studie hodnot (EVS) a Světový průzkum hodnot (WVS) se solidarita v Rumunsku zaměřuje specificky na potřebné lidi. Rozdíly způsobené geografickou blízkostí se překrývají: existuje jistá solidarita zaměřená na ty, kteří žijí v Rumunsku a kteří se v Rumunsku narodili, přičemž tato solidarita je silnější než péče o kteroukoli jinou ze zvažovaných skupin. Přistěhovalci z Rumunska a ti, kteří zde žijí, bez ohledu na jejich sociální postavení, jsou umístěni relativně níže než „lidé z Rumunska“. Místní a regionální solidarita je stejně nízká jako celosvětová solidarita.

Uprchlická krize byla v médiích líčena jako „invaze“, což ve společnosti vyvolalo odmítavý postoj, který byl následně posílen teroristickými útoky jinde v Evropě. Například projekt výstavby velké mešity v Bukurešti spustil vlnu odporu vůči všem muslimům (nikoli specificky uprchlíkům) a v létě 2015 byly zorganizovány veřejné protesty. Toto by se mohlo rovněž potenciálně dotknout uprchlíků jako skupiny, protože se jedná převážně o muslimy a uprchlíci jsou běžně označováni jako homogenní muslimská skupina. Záměr otevřít dvě uprchlická střediska ve venkovské oblasti v župě Satu-Mare rovněž vyvolal silné protesty místních komunit, zejména navrátilců z diaspory, jimž se podařilo projekt zastavit.

Dynamika konfliktu

Tento konflikt dosahuje úrovně 4. Možnost eskalace je vysoká, zatímco vyhlídky na zlepšení jsou spíše nízké. Ke zmírnění konfliktu přispívá vymezení takového chápání komunity, které není protekcionistické, ale zahrnuje hodnoty otevřenosti a začlenění. Některé občanské vzdělávací iniciativy toto provádějí prostřednictvím online platformy pro vyprávění příběhů; pozitivního vlivu médií; otevřených, participativních

setkání; diskusí mezi uprchlíky a místními obyvateli – v kostelech, školách a mateřských školách. V tomto kontextu má *zásadní význam kontakt* – když lidé vidí skutečnou situaci, cítí se méně ohroženi.

Souvislosti konfliktu

Socioekonomické faktory: Nízká úroveň občanské výchovy a vzdělání obecně – lidé s nižším vzděláním mohou mít sklon ve větší míře odmítat odlišný vzhled a jazyk.

Regionální a mezinárodní vlivy: Skepticismus vůči EU; neochota; pocit, že nucené přijetí požadavků EU připraví cestu pro uložení dalších povinností a pro nerespektování národních zájmů; zkušenosti s mobilitou.

Strukturální a institucionální faktory: Zavedena legislativa v odmítavé reakci na přidělené kvóty; média hlavního proudu jsou velmi politická; vláda nepotlačuje ani netrestá nenávistné projevy; nedostatečná transparentnost a efektivita potřebná pro proces přesídlení; nejsou vypracovány minimální standardy pro uprchlická střediska; nové politiky sociálního začleňování (přístup ke vzdělání, politika sociálního bydlení, státní podpora) vzbuzují u majoritního obyvatelstva pocit nespravedlnosti.

Možné budoucí scénáře

Pozitivní vliv může přijít z moderovaných online platforem, které se zaměřují na využívání vyprávění příběhů k tomu, aby ukázaly lidskou stránku jednotlivců. Online média, která se nikomu nezodpovídají, ale také média hlavního proudu mohou vést k eskalaci konfliktu. Ačkoli existuje předpoklad, že malé, venkovské komunity jsou méně rozmanité a otevřené a měly by sklon migranty (zejména uprchlíky) odmítat, existuje významný případ venkovské komunity v obci Somcuta Mare, kde je místní lidé velmi otevřeně a srdečně přivítali – pochopení podmínek a faktorů, které k tomuto druhu vstřícných reakcí přispívají, nabízí silný potenciál pro pozitivní vývoj.

Konflikt by se mohl vystupňovat, kdyby političtí představitelé tuto problematiku využili způsobem rozdělováním společnosti, zejména zveličováním tohoto jevu a posilováním vnímání uprchlíků jako významné hrozby pro rumunské hodnoty a celou společnost. Problematika uprchlické krize však nebyla během parlamentních voleb využívána – snad proto, že pro rumunské občany nepředstavuje prvořadý politický problém. Organizace CNRR a LADO navíc usilují o zlepšení právní úpravy integrace uprchlíků, podporu politické účasti a angažovanosti migrantů a snižování xenofobie (Summary Overview..., 2016).

3. Vztahy mezi LGBT komunitou a většinovým obyvatelstvem

Stručné shrnutí konfliktu

LGBT komunita je v rumunském kontextu již dlouho sporným tématem, a totéž platí pro role mužů a žen ve společnosti a diskuse o genderové problematice. Rumunská vláda je považována za sociálně konzervativní, přičemž homosexuální jednání se až do roku 2001 považovalo za nezákonné.¹⁶ Vyhlídka na vstup do EU je jedním z hlavních důvodů, proč se Rumunsko stalo sociálně liberálnější zemí, neboť vláda potřebovala dokázat, že politiky a právní předpisy země neporušují práva sexuálních menšin.

V Rumunsku došlo ke změnám ve prospěch LGBT lidí, které zahrnovaly například dekriminizaci homosexuality, zákony proti homofobním trestným činům z nenávisti, průvody LGBT Pride a právní předpisy zakazující diskriminaci na základě sexuální orientace. Nadále však existuje zákaz manželství osob stejného pohlaví, který je obsažen v občanském zákoníku země. Návrhy zákona, které měly tuto situaci změnit, byly s velkou převahou zamítnuty v letech 2013, 2014 a opět v roce 2016. Pokud jde o transgender lidi, právní předpisy týkající se změny jejich identity jsou rovněž velmi neurčité.

Jak již bylo uvedeno, genderová a LGBT problematika vyvolala ve společnosti názorové rozdíly, které polarizovaly rumunské obyvatelstvo, ale tyto rozdíly nezůstaly na verbální úrovni – skutečně zde existuje poten-

16 Mimořádné nařízení č. 89/2001 zrušilo článek 200 trestního zákoníku, a tím zabránilo diskriminaci LGBT osob při stíhání sexuálních trestných činů.

ciál pro násilí (úroveň 2) a dokonce i potenciál pro vysokou úroveň eskalace (úroveň 1). Například 6. června 2016 čtyři muži v metru poblíž náměstí Unirii v Bukurešti zbili 25letého studenta žurnalistiky, protože měl oblečené šle v duhových barvách a měl namířeno do průvodu Pride Parade (Tita, 2017). Podle tohoto článku mnoho obětí tyto incidenty nehlásí, protože jsou přesvědčeni, že rumunské policejní a obdobné orgány budou v agresi pokračovat a vystaví je stigmatizaci.

Časová osa

2000 – Rumunský Parlament schvaluje zákon, který výslovně zakazuje diskriminaci na základě sexuální orientace v různých oblastech. Tento zákon je využíván při ukládání pokut firmám a jednotlivcům (Overview of Lesbian..., 2008).

2001 – Dekriminalizace homosexuality; Adrian Nastase podepisuje mimořádné nařízení č. 89/2001, jímž se upravují články týkající se sexuálních trestných činů tak, aby nedocházelo k diskriminačnímu přístupu (Hassenstab, 2015).

2007 – Přistoupení Rumunska k EU, tlak na dodržování *acquis communautaire* v oblasti lidských práv a práv menšin (Smlouva mezi..., 2005).

2013 – 20. února je projekce filmu *Děčka jsou v pohodě* násilně přerušena 50 lidmi, kteří napadají diváky (VIDEO. Scandal la Muzeul..., 2013).

2013–2016 – Poslanec za Stranu zelených Remus Cernea oznamuje návrh zákona, který přiznává občanským svazkům osob stejného pohlaví stejná práva jako v případě heterosexuálních svazků. Návrh zákona je zamítnut poměrem 2 hlasy pro a 110 proti. Návrh zákona je znovu předložen v říjnu 2014 a v roce 2016, ale v obou případech je zamítnut (Chiriac, 2013).

2016 – Jeden online LGBT mediální kanál – Angelicuss TV; LGBT lidé získávají povolení k vstupu do armády (Dilema Armatei..., 2006).

Aktéři konfliktu

Typ aktéra	Typ sektoru	Instituce/organizace
Primární	Podporují práva LGBT lidí	ACCEPT!; MozaiQ.
	Odmítají práva LGBT lidí	Rada pro výzkum rodiny (Family Research Council, FRC); Alliance Defending Freedom (ADF).
Sekundární	Podporují práva LGBT lidí +	Be an Angel Romania (BAAR); Les Sisterhood – Cluj, TransForm; Rainbow Romania; Rise Out; Campus Pride; Q Sports.
	Odmítají práva LGBT lidí	Neoprotestantská církev; Strana nové pravice (PND); Koalice pro rodiny (CPF).
Terciární	Podporují práva LGBT lidí +	Bývalý poslanec za Stranu zelených Remus Cernea; Akční centrum pro rovnost a lidská práva (ACTEDO); Národní rada pro boj proti diskriminaci (CNCD); Sdružení Rumunů na obranu lidských práv (GRADO); Liga na obranu lidských práv (LADO); Petre Florin Manole, Cristina Pruna.
	Odmítají práva LGBT lidí	Evropské centrum pro právo a spravedlnost (ECLJ); Světový kongres rodin (WCF).

Zdroje a příčiny konfliktu

Tento konkrétní konflikt vznikl následkem hluboké neslučitelnosti takzvaných „tradičních“ hodnot a rolí mužů a žen ve společnosti a v jejich soukromých vztazích s takzvanými západními liberálními hodnotami. Obě strany mají pocit, že je ohrožena jejich integrita a základní povaha jejich existence. Tyto obavy jsou zhoršovány politiky, médii a dokonce i samotnými jednotlivci, kteří konflikt posouvají na úroveň násilí.

Probíhá navíc diskuse o tom, zda stát (nebo církev) má či nemá lidem předepisovat identitu, vztahy, genderové role nebo rozhodnutí mít dítě. Na toto téma probíhají vášnivé debaty, které se dostaly do popředí politické diskuse, a to kvůli masivnímu financování a lidským zdrojům pravicových křesťanských nevládních organizací usilujících o návrat rumunské veřejnosti k jejím „tradičním“ kořenům (Traditional values..., 2014).

Dynamika konfliktu

Pokud jde o výsledky v oblasti ochrany sexuálních a genderových menšin, Rumunsko v současné době zůstává za mnoha evropskými zeměmi – podle sdružení ILGA Europe je na 34. místě (ILGA-Europe Rainbow..., 2016). Jednoznačně existuje potenciál k násilí (úroveň 2) a možnost, že dojde k vysoké úrovni eskalace (úroveň 1).

Zdá se, že „tradiční“ hodnoty hlášené pravicovými skupinami, jako je Koalice pro rodiny, jsou směřovány na LGBT skupiny ve společnosti. Organizace MozaiQ, ACCEPT, ACTEDO, ActiveWatch a další LGBT a lidskoprávní skupiny v Rumunsku tvrdí, že tyto hodnoty a navrhované změny právních předpisů mají za cíl postupně izolovat LGBT lidi od společnosti. Domnívají se, že rumunští politici mají povinnost podporovat lidská práva, a tím dát rumunským občanům jednoznačně najevo, že „lidská práva jsou nezpochybnitelná a že odluka církve a státu je jedním ze základních principů ústavy“.

Souvislosti konfliktu

a. Socioekonomické faktory: Tyto faktory jsou popsány výše v části týkající se příčin konfliktu. Mezi sociální faktory zapojené do tohoto konfliktu patří konflikty týkající se definice rodiny a genderových rolí ve společnosti. Tyto definice jsou často ovlivněny příjmy, přístupem ke vzdělání, zkušenostmi s migrací a rozdíly mezi městským a venkovským prostředím. Jedním z největších problémů LGBT komunity je užívání drog a věznění, které je z velké části způsobeno diskriminací ze strany zdravotnických odborníků a nedostatečným přijetím širší komunitou. Další socioekonomický argument, který v diskusi zaznívá od zastánců LGBT komunity, poukazuje na to, že uzákonění občanských partnerství nebo homosexuálních manželství by bylo přínosné pro všeobecnou ekonomickou situaci vzniklých rodin a státu. A uzákonění adopcí páry stejného pohlaví by zlepšilo životy dotyčných dětí a párů. Děti a mládež ztrácejí rodičovskou podporu/bydlení, protože jsou LGBT; lidé přicházejí o zaměstnání, někdy o přístup k službám, jako jsou lékařské služby či nájem; diskriminace při adopcích jedním rodičem. Ačkoli jsou všechny tyto případy nezákonné, běžně k nim dochází a jen zřídka je dosaženo spravedlnosti.

b. Regionální a mezinárodní vlivy: Mezi regionální a mezinárodní vlivy, které podporují hnutí namířené proti LGBT komunitě, patří financování poskytované pravicovými křesťanskými skupinami z USA pravicovým křesťanským skupinám v Evropě. Na opačné straně stojí Rada Evropy, která se zasazuje o zapojení orgánů místní a regionální úrovně do boje proti diskriminaci a dále o spolupráci a výměnu osvědčených postupů mezi orgány této úrovně a skupinami hájícími zájmy LGBT komunity, a to za účelem posílení přístupu LGBT komunity k sociálním právům (Guaranteeing lesbian, gay..., 2015). Dále je Parlamentní shromáždění Rady Evropy (PACE) znepokojeno porušováním základních práv transgender lidí (Discrimination against..., 2015) a Evropský soud pro lidská práva tato práva hájí (Sexual Orientation Issues, 2016).

c. Strukturální a institucionální faktory: Strukturální a institucionální faktory tohoto konfliktu zahrnují zákaz manželství osob stejného pohlaví v rumunském občanském zákoníku, přestože článek 26 rumunské ústavy chrání rodiny všech Rumunů. Rumunský Parlament rovněž dostatečně nepodporuje otevřený dialog zohledňující sexuální a genderové menšiny.

Možné budoucí scénáře

Ačkoli se v Rumunsku o LGBT problematice rozsáhle nediskutuje, nedávné pokusy o změnu ústavy vyvolaly diskuse o rumunských hodnotách týkajících se rodiny a genderových rolí. Někteří kněží a jiní náboženští představitelé argumentují, že Rumunsko musí být mravním vzorem pro zbytek Evropy a musí se navrátit k tradičním hodnotám, které diskriminují LGBT lidi (Traditional values, 2014). Ukazuje se však, že platformy občanské společnosti v Rumunsku jsou houževnaté a představují sílu, s níž je nutné počítat.

Je velmi pravděpodobné, že Rumuni budou stále otevřenější k těmto skupinám, a zejména k zajištění jejich rovných práv na zdraví, bydlení a pracovní místa. Otázku manželství a občanského partnerství, která vyvstala v rumunském Parlamentu, však nebude snadné vyřešit. Stejně tak nelze očekávat, že rumunské adopční agentury v blízké době opustí své diskriminační praktiky vůči párům stejného pohlaví.

Vyhlídky na zlepšení tohoto konfliktu zvyšují lidskoprávní skupiny, liberální křesťanské nevládní organizace a výše uvedení míroví aktéři, kteří mezi svými cíli zahrnují následující mírové iniciativy: a) podpora vzdělávání k lidským právům, demokracii a občanskému duchu, jakož i sexuální výchova; b) rozvoj občanské společnosti a právní ochrana osob, jejichž práva byla porušena; c) předcházení diskriminačnímu jednání a zprostředkování smíru mezi skupinami či jednotlivci za účelem omezení této diskriminace.

4. Vztahy mezi muži a ženami

Stručné shrnutí konfliktu

V Rumunsku, stejně jako v mnoha jiných zemích, je konflikt týkající se postavení mužů a žen spojen s náboženstvím, konkrétně se jedná o diskuse o interrupcích, antikoncepci a transgenderové problematice. Vedle těchto aspektů existují problémy s vazbou na pracovní oblast, například rovný přístup k zaměstnání, otcovská a mateřská dovolená a další otázky. Velká část konfliktu se také týká domácího a sexuálního násilí, což se nepřímo projevuje nedostatkem služeb pro oběti domácího násilí. Dalšími otázkami, které s tímto konfliktem souvisejí, jsou rovnováha mezi pracovním a soukromým životem a pozitivní akce, například kvóty pro ženy v Parlamentu (které mnoho Rumunů odmítá). Konflikt týkající se postavení mužů a žen v Rumunsku patří střídatě k důležitým tématům v rumunské společnosti, zatímco jindy je nevýznamný, a to v důsledku politických výkyvů.

Podle Stefana Lucy z Evropského centra pro práva Romů (ERRC) však tato nestálost politiky vyplývá ze změny stran, nikoli z toho, že by se jednalo o intenzivně diskutované téma rumunského veřejného diskursu. K významným aktérům předmětného konfliktu, kteří tuto problematiku dostávají do veřejné rozpravy, je organizace Coalitia pentru Familie, která se zasazuje o „odstranění veřejných dotací na interrupce a metody antikoncepce a směřování těchto prostředků na zdravotní péči pro matky“ a dále za obnovení „trestu za usmrcování novorozenců bezprostředně po narození“ (50 Proposed Measures... 2015).

Časová osa

1990 – Obrat komunistické politiky omezující interrupce. Legalizace interrupcí během prvních 14 týdnů těhotenství.

2000 – Rumunská vláda schvaluje zákon č. 137/2000, který brání všem formám diskriminace a trestá je (OG 137/2000 privind..., 2014).

2002 – Rumunská vláda schvaluje zákon č. 202/2002, který se týká rovných příležitostí žen a mužů (LEGE Nr. 202..., 2002).

2014 – Článek 201 odst. 1 trestního zákoníku trestá provádění interrupcí, pokud jsou vykonány za některé z následujících okolností: a) mimo lékařská zařízení nebo lékařské ordinace k tomu účelu oprávněné; b) osobou, která není lékařem v oboru porodnictví a gynekologie oprávněným k výkonu tohoto povolání; nebo c) pokud délka těhotenství překročí 14 týdnů.

18. června 2015 – Zákon č. 154, jímž se mění mimořádné nařízení vlády č. 96/2003 o ochraně mateřství na pracovišti (Country Report: Gender..., 2016).

Říjen 2015 – Znovu zřízena Národní agentura pro rovné příležitosti žen a mužů.

2016 – Významná mateřská a rodičovská dovolená; rovný přístup k zaměstnání již není zpochybňován, ale role ženy na pracovišti je.

Akteři konfliktu

Typ aktéra	Typ sektoru	Instituce/organizace
Primární	Podporují nové vymezení genderových rolí.	Centrul Filia; Asociatia pentru Libertate si Egalitate de Gen (ALEG); Asociatia ANAIS; Asociatia FRONT.
	Odmítají nové vymezení genderových rolí.	Koalice pro rodiny (CPF).
Sekundární	Podporují nové vymezení genderových rolí.	E-Romnja; Sdružení pro emancipaci romských žen (AFER); Asociatia Necuvinte.
	Odmítají nové vymezení genderových rolí.	Neoprotestantská církev; pravoslavná církev.
Terciární	Podporují nové vymezení genderových rolí.	ActiveWatch; Rumunské sdružení na ochranu lidských práv (GRADO); Liga na obranu lidských práv (LADO); Národní rada pro boj proti diskriminaci (CNCD); Akční centrum pro rovnost a lidská práva (ACTEDO); Evropský soud pro lidská práva (ECHR); Národní komise pro oblast rovných příležitostí žen a mužů (CONES); Globální síť pro reprodukční práva žen (WGNRR); ANES (Národní agentura pro rovnost žen a mužů).
	Odmítají nové vymezení genderových rolí.	Světový kongres rodin (WCF); Evropské centrum pro právo a spravedlnost (ECLJ); Sulfina Barbu, bývalá poslankyně Demokratické liberální strany.

Zdroje a příčiny konfliktu

Konflikt týkající se postavení mužů a žen se v Rumunsku dostal do popředí díky aktivismu občanské společnosti a zavedení standardů EU v oblasti lidských práv. Hlubší příčiny tohoto konfliktu mají kořeny v potlačování interrupcí za komunistického režimu a extrémním tradičním náboženským pojetím rodiny, které bylo komunistickým státem rovněž podporováno s cílem zvýšit počet obyvatel. Toto pojetí se po skončení studené války dostává do rozporu s myšlenkou vyvážené domácnosti a rovnoprávné společnosti, v níž mohou ženy rozhodovat o svém životě, pokud jde o reprodukci.

Dynamika konfliktu

Přestože existují významné problémy související s nedostatečnou ochranou práv žen na socioekonomické a strukturální úrovni, nedošlo k žádné reálné změně směřující k propuknutí násilí v celospolečenském měřítku. Právo žen volit, pracovat v jakémkoli odvětví či pobírat stejnou odměnu téměř nikdo nezpochybňuje. Ve více než jednom regionu země však existují určité polarizované názory (úroveň 3), které se obvykle týkají práv transgender lidí nebo interrupcí, a rozdělení společnosti (úroveň 4).

Souvislosti konfliktu

- a. Socioekonomické faktory:** Mezietské napětí a chudoba se mohou dále prohloubit, dochází-li také k diskriminaci na základě pohlaví. Ženy následkem staletí diskriminace zaostávají na socioekonomickém žebříčku, a nebudou-li úřady významně motivovat k nápravě, bude obtížné dosáhnout změny.
- b. Regionální a mezinárodní vlivy:** Venkovské prostředí snižuje dostupnost úřadů a nemocnic, které mohou ženy chránit a pomáhat jim v případech domácího násilí. V posledním desetiletí se zintenzivnilo působení mezinárodních organizací v oblasti genderových práv v Rumunsku, což zvýšilo transparentnost a komunikaci mezi rumunskými organizacemi.
- c. Strukturální a institucionální faktory:** Struktura právních předpisů týkajících se genderových práv v Rumunsku často nevyžaduje sledování. To pak umožňuje manipulovat se zákonem – jednoduše proto, že neexistují žádné důsledky.

Možné budoucí scénáře

Ústava Rumunska zakazuje diskriminaci na základě pohlaví, sexuální obtěžování, obsahuje zásadu stejné odměny za stejnou nebo rovnocennou práci a má konkrétní předpisy týkající se rovného zacházení. Stále však neexistují žádná ustanovení týkající se diskriminace z důvodu genderové identity¹⁷, žádné vnitrostátní právní předpisy, které by definovaly parametry pro stanovení stejné rovnocennosti vykonané práce, nepoužívá se doporučení EK o rovném odměňování prostřednictvím transparentnosti a právní předpisy neřeší problematiku ospravedlnění rozdílné odměny.

Pokud jde o interrupce, rumunské ženy mají zákonné právo na interrupci až do 15. týdne těhotenství, nicméně organizace *Coaliția pentru Familie* se s podporou významných politických stran, jako je Demokratická liberální strana (PNL), opakovaně pokusila interrupce omezit.

Budoucnost práv žen v Rumunsku je velmi slibná, mimo jiné s ohledem na počet nevládních a mezivládních organizací, které na této problematice spolupracují.

Zdroje

- 50 Proposed Measures Concerning Family Policies in Romania, 2015. In *Coaliția pentru Familie* [online] <http://www.coalițiapenturfamilie.ro/docs/50proposals.pdf>
- OG 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturilor formelor de discriminare, republicata. Ordonanța nr. 137/2000 republicata, 2014. In *Romanian Government* [online] http://www.dreptonline.ro/legislatie/og_137_2000_prevenire_sanctionare_forme_discriminare_republicata.php
- AGARIN, T. ed. 2014. *When Stereotypes Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies*. Stuttgart: Columbia University Press, 27. 2014.
- ALESINA, A. et al. 2003. Fractionalization. In *Journal of Economic Growth*, 8, 155-194. 2003.
- Bucharest: *Romanian Government*. [online] <http://gov.ro/en/news/national-immigration-strategy-for-the-period-2015-2018-and-the-action-plan-for-2015-approved-by-the-government>
- Coaliția pentru Familie: Aproape 3 milioane de români au semnat proiectul de lege pentru ocrotirea căsătoriei și a familiei în Constituție, 2016. In *Coaliția pentru Familie* [online] <http://coalițiapenturfamilie.ro/2016/03/31/coaliția-pentru-familie-3-milioane-de-romani-semnat-proiectul-de-lege-pentru-ocrotirea-casatoriei-familiei-constituție/>
- Country Report: Gender Equality: Romania 2016, 2016. In *European Commission* [online] http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/ge_country_reports_d1/2016-ro-country-report_ge_final_en.pdf
- DAVID, D. 2015. *Psihologia poporului român. Psihologia românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*. Iași: Editura Polirom. 2015.
- Dilema Armatei române: cu sau fără homosexuali, 2006. In *Evenimentul Zilei* [online] <http://www.evz.ro/dilema-armatei-romane-cu-sau-fara-homosexuali-420642.html>
- Discrimination against transgender people in Europe – Resolution 2048, 2015. In *Parliamentary Assembly of the Council of Europe* [online] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>
- European Commission, 2011. *Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions: An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*. Brussels: European Commission. 2011.
- European Roma Rights Centre, 2016. *ERRC submission to the European Commission on the EU Roma Framework*. Budapest: ERRC. 2016.
- European Union, 2009. *10 Common Basic Principles for Roma Inclusion*. Meeting of the European Platform for Roma inclusion in Prague on 24 April 2009, Prague: European Union. 2009.
- Global Migration Flows, 2015. In *International Organization for Migration* [online] <https://www.iom.int/world-migration>
- Guaranteeing lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people's rights: a responsibility for Europe's towns and regions – Resolution 380, 2015. In *Council of Europe* [online] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2304481&Site=COE&direct=true>
- HASSENSTAB, Ch. ed. 2015. *Gender (In)equality and Gender Politics in Southeastern Europe: A Question of Justice*. Springer. 2015.
- HOFSTEDE, G. et al. 2013. *Values Survey Module 2013 Manual* [online] http://www.laits.utexas.edu/orkelm/kelmpub/VSM2013_Manual.pdf
- CHIRIAC, M. 2013. Romania's New Constitution Bans Gay Marriage. In *Balkan Insight* [online] <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-takes-a-negative-stand-to-same-sex-marriage>
- ILGA-Europe Rainbow Map reflecting the national legal and policy human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex (LGBTI) people in Europe, 2016. In *International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*.
- ILGA-Europe Rainbow Map, 2016. In *ILGA-Europe* [online] https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/side_b-rainbow_europe_index_may_2016_small.pdf

17 Rumunsko však uznává změnu pohlaví a právní změnu jména poté, co byla provedena operace změny pohlaví (ILGA-Europe Rainbow..., 2016).

- INGLEHART, R. et al. 2004. *Human beliefs and values: A cross-cultural sourcebook based on the 1999-2002 value surveys*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores. 2004.
- LEGE Nr. 202 din 19 aprilie 2002 *** Republicată privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, 2002. In *Romanian Government* [online] [http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/1532/LEGE %20 %20 %20Nr. %20202-2002 %20equal %20 opportunities %20betw. %20men %20and %20women.pdf](http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/1532/LEGE%20%20%20Nr.%20202-2002%20equal%20opportunities%20betw.%20men%20and%20women.pdf)
- LUPU, V. 2015. Basescu about the mosque in Bucharest: In exchange, land for an Orthodox church in Istanbul was expected. PM Ponta: I implement an agreement between Romania and Turkey. In *The Romania Journal*, 2015 [online] <http://www.romaniajournal.ro/basescu-about-the-mosque-in-bucharest-in-exchange-land-for-an-orthodox-church-in-istanbul-was-expected-pm-ponta-i-implement-an-agreement-between-romania-and-turkey/>
- Migration and migrant population statistics, 2016. In *Eurostat Statistics Explained* [online] http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics
- Minorities in southeast Europe: Roma of Romania, 2001. In *Centre for Documentation and Information on Minorities in Europe – Southeast Europe*. CEDIME-SE, 54 p. 2001.
- Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond, 2016. In *International Organization for Migration* [online] http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf
- MONTALVO, J. G. – REYNAL-QUEROL, M. 2005. Ethnic Diversity and Economic Development. In *Journal of Development Economics*, 76, 293-323. 2005.
- Overview of Lesbian and Gay rights in Eastern Europe 2008, 2008. In *Amnesty International*.
- PONDY, L. R. 1967. Organizational Conflict: Concepts and Models. In *Administrative Science Quarterly*, Vol. 12, No. 2, Sep., p. 300. 1967.
- Raport anual cu privire la discursul instigator la ură din România 2014 – 2015, 2015. In *ActiveWatch* [online] [http://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport %20anual %20cu %20privire %20la %20discursul %20instigator %20la %20 ura %202014 %20- %202015\(1\).pdf](http://activewatch.ro/Assets/Upload/files/Raport%20anual%20cu%20privire%20la%20discursul%20instigator%20la%20ura%202014%20-%202015(1).pdf)
- The Romanian Citizens Belonging to the Roma Minority*, 2012. Bucharest: Romanian Government. 2012.
- The Romanian Citizens Belonging to the Roma Minority*, 2015. Bucharest: Romanian Government. 2016.
- Romanian Government, 2012. *Strategy of The Government of Romania for the Inclusion of a National Immigration Strategy for the period 2015–2018, and the Action Plan for 2015*. 2015.
- Romanian Government, Chamber of Deputies, 2015. *Decision No. 59*. Bucharest: Romanian Government. 2015.
- SCHWARTZ, S. H. 2006. A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. In *Comparative Sociology*. Volume 5, Issue 2–3. 2006.
- Sexual Orientation Issues, 2016. In *European Court of Human Rights* [online] http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf
- SEBE, M. 2016. *Romania's Stance in the Issue of the Refugees Crisis. Preliminary Observations*.
- Summary Overview Document: Leader's Summit on Refugees, 2016. In *Refugees, migrants* [online] https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/public_summary_document_refugee_summit_final_11-11-2016.pdf
- TITA, O. 2017. Am vorbit cu tipul care a fost bătut la metrou, la Unirii, pentru că e gay și se ducea la Pride. In *VICE* [online] <https://www.vice.com/ro/article/j5xmj3/tipul-care-a-fost-batut-la-metrou-la-unirii-pentru-ca-e-gay>
- Traditional values, Religion LGBT rights & in Eastern Europe, 2014. In *Asociatia ACCEPT*, 26, 27, 34. 2014.
- Treaty between the Kingdom of Belgium... concerning the accession of the Republic of Bulgaria and Romania to the European Union, 2005. In *EUR-Lex* [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:L:2005:157:TOC>
- VIDEO. Scandal la Muzeul Țăranului Român. Proiecția unui film premiat cu două Globuri de aur, întreruptă de un grup de homofobi care a intonat cântece religioase, 2013. In *Gandul* [online] <http://www.gandul.info/stiri/video-scandal-la-muzeul-taranului-roman-proiectia-unui-film-premiat-cu-doua-globuri-de-aur-intreupta-de-un-grup-de-homofobi-care-a-intonat-cantece-religioase-10583345>
- VOICU, M. – HALMAN, L. 2010. *Mapping Value Orientations in Central and Eastern Europe*. Leiden: Brill. 2010.

SLOVENSKO

Úvod

V této studii bylo analyzováno pět konfliktů. Všechny způsobily hlubokou polarizaci slovenské společnosti, která pronikla hluboko až na úroveň soukromých vztahů a rodin. Některé z nich jsou v současné době v „pohotovostním režimu“ poté, co v letech 2015–2016 byly aktuální a vyostřené (tj. migrační krize, LGBT práva), některé pomalu nabývají na významu (krajně pravicový extremismus a geopolitika) a jeden je dlouhodobý a může kdykoli vzplanout (Romové).

Kromě vysoké emotivnosti a zřídka prezentace faktů ve veřejných diskusích se všechny tyto konflikty vyznačují těmito společnými rysy:

- Menšiny jsou spíše předmětem než účastníkem konfliktu. Uprchlíci, Romové a LGBT lidé jsou jen velmi málo zastoupeni v diskusích o svých právech či postavení ve společnosti. Ve všech případech to bylo více „o nich“ než „s nimi“. Dokonce i v případě LGBT lidí bylo obtížné nalézt relevantní aktéry zastupující jejich stanoviska, zatímco lidskoprávní organizace byly viditelnější. Uprchlíci/přistěhovalci/cizinci jsou téměř zcela opomíjeni, Romové jsou zastoupeni velmi málo.
- Ve všech pěti konfliktech byla viditelným aktérem krajně pravicová extremistická strana Kotleba – LSNS. V některých byla primárním aktérem, v jiných sekundárním aktérem. Další skupinou aktérů zastoupenou ve všech konfliktech jsou tzv. „alternativní média“, tj. proruské a konspirační portály šířící nenávisť, podezřívavost a směs polopravd a evidentních lží. Vše nasvědčuje tomu, že oba aktéři v blízké budoucnosti posílí.
- Politické elity, parlamentní strany a většina viditelných politiků z různých politických skupin vykazují velmi vysokou úroveň populismu a často tyto konflikty úmyslně podporují a využívají je pro vlastní politické účely. Vezmeme-li však v úvahu klesající důvěru v tradiční politické strany jako takové, toto chování často (ne)úmyslně přispívá k růstu krajně pravicových politických sil. Existuje jen velmi málo výjimek, kdy se politici nebojí postavit za menšiny a nepopulární řešení.
- Ve všech konfliktech existuje viditelný rozdíl mezi Bratislavou a ostatními oblastmi země. Na jedné straně je Bratislava liberálnější a otevřenější než zbytek země. Na druhé straně bratislavští aktéři vědí velmi málo o problémech, očekáváních a postojích regionů. Všechny analyzované konflikty se mohou v určité fázi vyvinout v polarizaci mezi centrem a periferiemi.
- Pozitivní činnosti a opatření lze často nalézt mimo sféry „obvyklých podezřelých“, tj. tradičních stran a nevládních organizací. Existují malé, někdy individuální iniciativy, které podporují toleranci a začlenění a bojují proti propagandě či nenávisťným projevům. Otázka, jak je nejlépe podpořit a vytvářet sítě, zůstává nezodpovězena.

Metodická poznámka

Při tomto mapování se zaměřujeme na čtyři hlavní mediální zdroje, které se v letech 2015–2016 zabývaly událostmi týkajícími se pěti diskutovaných témat. Patří mezi ně dva portály hlavního proudu, liberální Denník N a levicová Pravda, a dále dvě protisystémová „alternativní“ média, Zem a vek a Hlavné správy. Účelem je ukázat obě strany mince a argumenty používané v konkrétních konfliktech. Citace z těchto médií slouží k ilustraci určitých postojů stran v rámci konfliktů. Dále byla provedena sekundární analýza výzkumných studií a rozhovory a skupinové diskuse (focus groups) s odborníky.

1. Migrační krize

Stručné shrnutí konfliktu

Společenský diskurs o tzv. „migrační krizi“ odhalil konflikt hodnot ve slovenské společnosti, který se projevoval z několika úhlů pohledu. Nejviditelnější byl rozpor mezi humanitárním a solidárním přístupem k uprchlíkům na straně jedné a striktním odmítáním jakéhokoli druhu migrantů a jakékoli pomoci migrantům na straně druhé. Druhým úhlem pohledu byla otázka evropské solidarity jako protipólu svrchovanosti Slovenska při rozhodování o přijetí uprchlíků či migrantů. Třetí konflikt, který zde vymezujeme, se týká budoucího charakteru slovenské společnosti, zda bude otevřená a multikulturní, nebo zda půjde o etnicky a nábožensky homogenní společnost (která přehlíží nebo popírá stávající rozmanitost, kterou zde již máme).

Při popisování slovenské situace má zásadní význam skutečnost, že Slovensko je země odmítající migraci, která má relativně nízký počet migrantů, a pokud jde o počet udělených azylů, je v rámci EU na jednom z posledních míst. To se během „migrační krize“ nezměnilo. V létě 2015 se objevily zprávy médií informující o četných skupinách migrantů směřujících do Evropy přes Středozevní moře a tzv. „balkánskou cestou“. Na podzim 2015 probíhaly v celé Evropě ostré diskuse. V březnu 2016 byly také plánovány slovenské parlamentní volby. Téměř všechny politické strany učinily z migrační krize hlavní téma své volební kampaně (Mesežnikov, 2016). Politici využili strach lidí z neznámého, tradiční rezervovanost vůči cizincům a emotivní mediální obrazy k vytvoření atmosféry ohrožení, kdy sami sebe stavěli do pozice „zachránců Slovenska“. Ne všem stranám to přineslo hlasy, avšak veřejný diskurs se posunul k radikálnější protievropské a protidemokratické rétorice, která přetrvala i po skončení hlavní „krize“.

Podle průzkumu Eurobarometr bylo přistěhovalectví v roce 2015 na Slovensku považováno za větší problém než v Itálii, Řecku či Chorvatsku (Mikušovič, 2015), ačkoli počet žadatelů o azyl na Slovensku patřil k nejnižším v EU a v roce 2016 získalo azyl pouze 167 osob (Mezinárodní organizace pro migraci, 2017). Dalším zajímavým aspektem byla skutečnost, že v letech 2015–2016 veškeré ostré diskuse probíhaly bez účasti migrantů jako takových (ať už se jednalo o „současné“, nedávno přichodící migranty, nebo o „staré“ migranty již integrované do slovenské společnosti). Až na několik velmi vzácných případů neměli migranti žádnou příležitost (byť často pravděpodobně také žádnou motivaci) vyjádřit své názory. „Ukázalo se, že migranti a uprchlíci jsou jedním z nástrojů k zajištění politické hegemonie. Byli pouhým tématem politické debaty, nikoli jejími aktéry.“ (Chudžíková, 2016, s. 104)

Časová osa

Zde jsou uvedeny klíčové události a faktory, které ovlivnily diskurs o tomto tématu a utvářely charakter konfliktu.

- Léto 2015 – Vrchol „evropské uprchlické krize“ v médiích: příběhy o úmrtích ve Středozevním moři, tisíce uprchlíků putují balkánskou cestou.
- Červen 2015 – Během cyklistického závodu probíhá v Bratislavě násilný protest. Několik tisíc protestujících útočí na návštěvníky, policii a policejní automobily. Přibližně 60 lidí je policií zadrženo pro výtržnosti a násilné útoky na osoby. Protest je zorganizován prostřednictvím sociálních sítí a účastní se jej několik klubů radikálních fotbalových fanoušků ze Slovenska a České republiky. Mezi organizátory je nejviditelnější radikální strana Kotleba – ĽSNS.
- Srpen 2015 – Obec Gabčíkovo na jižním Slovensku pořádá referendum proti ubytovně pro žadatele o azyl, kterou zde plánovalo zřídit Ministerstvo vnitra. Ministerstvo toto referendum ignoruje, protože nebylo právně závazné. Radikální politické skupiny to prezentují jako přehlížení vůle občanů. Ubytovna později začíná sloužit bez větších problémů ve vztahu k místním obyvatelům.
- Září 2015 – Média přinášejí zprávu o tragickém úmrtí 71 uprchlíků na slovensko-rakouské hranici. Tito lidé byli uzamčeni v opuštěné dodávce a všichni zemřeli na udušení. Tato událost vyvolává iniciativu/petici s názvem Výzva k lidskosti. Připojuje se mnoho veřejných osobností, nevládních organizací a běžných občanů.

- Podzim 2015 – Slovensko vysílá do Slovinska několik desítek příslušníků pohraniční policie. Slovenská armáda se účastní cvičení v Maďarsku.
- Podzim 2015 – Křesťanská občanská iniciativa ktopomoze.sk (Kdo pomůže) oznamuje, že shromáždila více než 2 000 dobrovolníků připravených pomoci uprchlíkům při jejich integraci.
- Říjen 2015 – Nadace otevřené společnosti (OSF) v Bratislavě zahajuje výzvu k předkládání projektů na pomoc uprchlíkům (humanitární pomoc a integrační projekty). Prostředky ve výši 500 000 eur ze státní loterie TIPOS přerozděluje slovenským nevládním organizacím.
- Říjen 2015 – Ministerstvo vnitra oficiálně žádá UNHCR o změnu implementační agentury pro dohody o uprchlících na Slovensku. Odmítá nevládní organizaci Liga lidských práv z důvodu „nekonstruktivní kritiky vlády“. Důvodem je její kritika oficiálního policejního zásahu v uprchlickém táboře Medved'ov, kde byli zbiti uprchlíci (Tódová, 2015).
- Listopad 2015 – Pařížské teroristické útoky znamenají další krok směrem k sekuritizaci problematiky uprchlíků. Předseda vlády Fico oznamuje „sledování všech muslimů“, zvýšení počtu policejních hlídek a posílení počtu policistů.
- Zima 2015 – Několik měsíců před volbami je na Slovensku, v zemi prakticky nedotčené uprchlickou krizí, vytvořena atmosféra úzkosti ohledně uprchlíků. Lidé cítí silný pocit ohrožení a doufají, že uprchlíci nepřijdou, a rozhodně odmítají přijímat uprchlíky a poskytovat jim pomoc. Veřejné mínění je zcela jistě formováno politickými projevy, ale na druhé straně by veřejné mínění mohlo fungovat jako pokyn k tomu, aby politici upevnili své postoje (Mesežnikov, 2016).
- Prosinec 2015 – Slovensko podává odvolání k Soudnímu dvoru v Lucemburku (proti rozhodnutí Rady EU ve věci „kvót pro uprchlíky“).
- Prosinec 2015 – Oficiální přijetí 149 iráckých uprchlíků (křesťanů). Skupina je na Slovensko přivezena v rámci soukromého projektu křesťanské nevládní organizace, která uzavřela dohodu s vládou a uhradila náklady na jejich přepravu a stravu. Uprchlické rodiny musejí několik měsíců zůstat v detenčních zařízeních a teprve v březnu 2016 mají být přestěhováni do Nitranského kraje. Přestože původním záměrem nevládních a křesťanských organizací bylo integrovat tyto rodiny v obcích, vláda se rozhodne držet je co nejdéle ve státních institucích (Kern, 2015). Jedním z důvodů je to, že obce striktně odmítají uprchlíky přijmout. Není realizována žádná osvětová kampaň ani setkání s obyvateli obcí, kdy by jim byla situace blíže vysvětlena. Přibližně polovina těchto uprchlických rodin se jedna po druhé rozhodují k návratu domů. Oficiální verze jejich důvodu zní, že si nemohli zvyknout na život na Slovensku (Janečková, 2016).
- Prosinec 2015 – Parlament schvaluje tzv. „protiteroristický balíček“ změn ústavy a prvních předpisů, jehož účelem je posílit boj proti terorismu.
- Březen 2016 – Parlamentní volby na Slovensku ukazují, že protimigrační rétorika nepřinesla stranám hlavního proudu o mnoho více hlasů. Na druhé straně pomohla společenská atmosféra strachu z uprchlíků krajní pravici dostat se do Parlamentu (Kotleba – ĽSNS).
- Červen 2016 – Krátce před začátkem slovenského předsednictví v Radě EU vláda slibuje přijmout dalších 100 uprchlíků.
- Podzim 2016 – Fico a Sulík pokračují v protiislámské rétorice jak ve veřejných projevech a debatách, tak i v příspěvcích na sociálních sítích. Členové strany Kotleba – ĽSNS používají ve veřejných projevech silnou protiimigrační rétoriku.
- Podzim/zima 2016 – Nenávistné projevy politiků se závažně posunuly směrem proti muslimům a islámu. Slovenská národní strana (člen vládní koalice) předkládá návrh zákona, který omezuje registraci menších náboženských komunit. Jak vysvětluje stranický program, tato akce je namířena proti muslimům na Slovensku (Mesežnikov, 2016).

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

Róbert Fico – předseda vlády a vůdce vládní strany SMER. Jedná se o primárního aktéra, neboť právě on tuto problematiku v médiích záměrně posílil a postavil na ní svůj předvolební program. Ostatní politické strany tento trend pouze následovaly. Nastolil diskurs „sekuritizace“ a protiislámský charakter tohoto tématu. Jeho postoj byl přílehavě vyjádřen předvolebním sloganem „Chráníme Slovensko“. Strana je již řadu let u moci a je stále obtížnější najít program, který není zatížen rozsáhlými korupčními skandály a společenskou nespokojeností. Pro něho a jeho vládnoucí elitu, která není schopna oslovit voliče relevantním politickým programem v oblastech praktické politiky, byli uprchlíci dobrým populistickým řešením. Ficovi se úspěšně podařilo vyvolat u slovenského obyvatelstva strach do takové míry, že lidé upřednostnili přistěhovalectví (na Slovensku neexistující problém) před skutečnými sociálními problémy, které mohou vidět. Průzkumy veřejného mínění ukázaly, že její lidé schvalují jako úspěšného vůdce, který se dokázal vypořádat s migrací a „nespravedlivými“ rozhodnutími EU. Nastolil tedy diskurs, k němuž přispívají všechny ostatní politické síly. Je zřejmé, že Ficovým zájmem je toto téma dále přizívat, a tím sebe a svou stranu legitimizovat. V současné době se program přesouvá od uprchlíků (kteří se na Slovensku téměř nevyskytují) k muslimům (jichž je málo, ale vyskytují se zde). Prezentuje je jako bezpečnostní hrozbu a prohlašuje, že „nepřipustí ucelenou muslimskou komunitu na našem území“. Muslimové jeho slovy představují „cizí prvek, který se nemůže do slovenské společnosti integrovat“. Přehlíží skutečnost, že muslimská komunita na Slovensku žije v míru s většinou společnosti (Mesežnikov, 2016).

Andrej Kiska – prezident Slovenské republiky. Od počátku „uprchlické krize“ až do současnosti je Kiska jediným vrcholným politickým aktérem, který působí jako protiváha Fica a většiny ostatní slovenské politické scény. V září 2015 vydal Kiska výzvu k tématu uprchlíků. Popsal debatu o uprchlících jako „zápas o srdce a charakter země“. Apeloval na politiky, aby „přestali lidi strašit uprchlíky“ a aby k uprchlíkům přistupovali na základě zásad lidskosti a solidarity. Odmítl představu, že přijetí několika set uprchlíků ohrozí hodnoty a životní styl na Slovensku. Stavěl se proti zvěstem o uprchlících, že by se jednalo o „ekonomické spekulanty“ či potenciální teroristy (Kiska, 2015). Kiska mnohokrát deklaroval solidaritu v rámci EU, mezinárodní odpovědnost Slovenska, humanitární přístup k uprchlíkům a pragmatický přístup k migraci. Byl také jediným politikem, který se snažil do debaty zapojit migranty a uprchlíky.

Marián Kotleba a jeho strana Kotleba – ĽSNS. V roce 2015 se jednalo o extremistickou mimoparlamentní krajně pravicovou stranu, která byla známá svou xenofobní, protiromskou a neonacistickou rétorikou (viz kapitola 2). Pokud jde o migraci, vyznačovala se absolutním odporem vůči vstupu uprchlíků na Slovensko. Uprchlíky přímo spojovala s terorismem a kriminalitou. Jejich etnická, rasová a náboženská xenofobie byla zaměřena proti integraci jakýchkoli cizinců na Slovensku. Jednotliví členové strany se často prezentovali agresivními protiimigračními nenávislivými projevy. Jejich odpor vůči přistěhovalectví byl prezentován jako úsilí o ochranu „křesťanské Evropy“ (Mesežnikov, 2016, s. 135). Členové a sympatizanti strany organizovali protiimigrační mítinky, kde mobilizovali občany proti migrantům, zejména muslimům. Kotlebu lze považovat za primárního aktéra, neboť v porovnání se všemi politickými aktéry získal z „uprchlické krize“ nejvíce. Po volbách svou stranu přesunul do Parlamentu. Jeho neonacistická a fašistická rétorika se více legitimizovala a přesunula se do politiky hlavního proudu.

Sekundární aktéři:

Sekundární aktéry lze rozdělit na politické aktéry a občanské aktéry. Jedná se o aktéry, kteří v konfliktu zaujali jednoznačné postoje a kteří mohou být významní pro budoucnost.

Richard Sulík – vůdce nejsilnější opoziční strany Sloboda a solidarita (SaS), poslanec Evropského parlamentu. Tato politická strana se definuje jako liberální, avšak podle jejích priorit a prezentovaných názorů se jedná spíše o ekonomicky orientovanou libertariánskou stranu, která silně zdůrazňuje zejména ekonomické svobody. Menší prostor je věnován liberálním hodnotám (např. lidská práva a svobody) a téměř žádný solidaritě (druhá myšlenka v názvu strany). Sulík vybudoval svůj obraz prostřednictvím protievropských, často populistických názorů, které prezentuje jako „pragmatické“ (Kern, 2015). Během uprchlické krize a boje o hlasy v předvolební kampani představoval silný odpor vůči přijímání uprchlíků a migrantů, jakož i vůči solidaritě při řešení problému mezi státy EU. „... je nutné uzavřít hranice, postavit uprchlické tábory mimo

území EU a tam rozhodovat o azylu.“ (Rusnák, 2015) Jeho zájmem je zvýšit svou popularitu u lidí, kteří mají nepřátelský názor vůči cizincům a EU, a získat sympatie protivládních voličů, kteří se cítí ohroženi globálními změnami. Využívá euroskeptických nálad k upevnění své vlastní popularity.

Další politici strany SMER – členové vlády: Ministr vnitra Róbert Kaliňák, jehož oblastí působnosti v rámci tohoto konfliktu je vnitřní politika, ochrana hranic a boj proti terorismu. Hlavním postojem bylo vytvořit dojem, že vláda přijímá opatření na ochranu občanů před teroristy/uprchlíky/muslimy. Z ostatních politiků strany SMER lze zmínit Jána Podmanického, který otevřeně podporuje protiislámské názory, přičemž například skutečnost, že Londýn má muslimského starostu, prezentuje jako velké selhání Evropy (Mesežnikov, 2016, s. 125).

Další politici různých politických stran, kteří využívají „uprchlickou krizi“ k získání podpory veřejnosti: Boris Kollár je podnikatel, který založil politickou stranu Sme rodina výlučně na základě protiuprchlické a protimuslimské kampaně. Své názory vyjadřuje xenofobní formou, často agresivně a vulgárně, většinou na sociálních sítích.

Mezi občanskými aktéry působícími v konfliktu nalezneme tradiční nevládní organizace, jednorázové iniciativy a silné jednotlivce i skupiny dobrovolníků.

- Liga za lidské práva – právní pomoc uprchlíkům, oficiální implementační agentura UNHCR. Ředitelka Zuzana Števelová otevřeně kritizuje migrační politiku a související instituce.
- CVEK (Centrum pre výskum etnicity a kultúry) – výzkumná organizace hájící zájmy v oblasti integrace migrantů. Představují mnoho pozitivních příkladů ze zahraničí.
- Člověk v ohrožení – rozsáhlá humanitární pomoc poskytovaná na různých místech balkánské cesty, veřejná finanční a materiální sbírka, mobilizace slovenských dobrovolníků.
- Výzva k lidskosti – iniciativa osobností veřejného života (vedená Martinem Dubécim), která začala jako petice (podepsaná přibližně 12 000 občany) a pokračovala formou aktivit prosazujících určité hodnoty vůči vládě.¹⁸
- MAGNA Deti v núdzi – jediná slovenská nevládní organizace, která působí v Sýrii a poskytuje humanitární pomoc v bombardovaných městech, veřejná finanční sbírka.
- Občanská iniciativa Kto pomôže organizovaná Spoločenstvom Ladislava Hanusa. Sdružuje dobrovolníky ochotné pomáhat při integraci.
- Slovenští dobrovolníci, zdravotničtí pracovníci, kteří pomáhají uprchlíkům v zahraničí v uprchlických táborech – Vladimír Krčméry (známý humanitární pracovník) a jeho tým atd.
- Jednotliví aktivisté organizující veřejné sbírky pro humanitární účely – Kaja Bernátová, Marek Kapusta.

Na opačné straně konfliktu stojí lidé a organizace protestující proti uprchlíkům, zejména ti, v jejichž vesnicích měli být uprchlíci přímo umístěni. Lidé z Gabčíkova společně se zástupci místní samosprávy protestovali proti ubytování pro uprchlíky. Lidé z vesnic okolo Nitry, kde měli být umístěni křesťanští Syřané, popisovali médiím obavy o svou bezpečnost a způsob života (Kern, 2015).

Média lze považovat za aktivní aktéry tohoto konfliktu, jehož většina se projevovala prostřednictvím veřejného diskursu, který byl přímo ovlivňován obrazem vytvořeným médii. *Denník N* aktivně podporuje obraz tématu přistěhovalectví, který se liší od hlavního proudu. Přináší zprávy od slovenských dobrovolníků, kteří poskytují pomoc uprchlíkům (Becková, 2015), ale také mnoho zpráv očitých svědků z balkánské cesty (Vasilko, 2016) nebo svědectví lidí, kteří mají s přistěhovalcí pozitivní zkušenosti (Sudor, 2015). Na opačné straně názorového spektra lze zmínit internetový portál Hlavné správy. Jejich směs vybraných agenturních zpráv a autorských textů podporuje postoj strachu z muslimů a migrantů (Gdovin, 2016). Tento portál je jednou z konspiračních webových stránek, které se prezentují jako „alternativní“.

Terciární aktéři:

Lze vidět jen velmi málo aktérů, kteří mohou v tomto konfliktu plnit mírotvornou roli. S největší pravděpodobností se jedná o Evropskou komisi a některé další instituce EU. Dále lze zmínit vlády vlivných evrop-

18 Další informace naleznete na webových stránkách <http://osf.sk/financny-prispevok-vyzvy-k-ludskosti/>.

ských států (ačkoli ze zemí V4 by jediným možným mírovým aktérem mohla být Česká republika), Německo (zejména kancléřka Angela Merkelová), Rakousko jako sousední země úspěšně integrující uprchlíky, Irsko jako země podobná Slovensku s pozitivní politikou vůči uprchlíkům (a zároveň přijímá vysoký počet ekonomických migrantů ze Slovenska). Mírovou roli by mohl rovněž hrát papež František, a to nejen vůči těm, kteří jsou členy katolické církve.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Mezi Róbertem Ficem a Andrejem Kiskou panuje otevřená politická rivalita o to, který z těchto politických lídrů má na Slovensku větší podporu. Každý z nich představuje odlišnou vizi Slovenska a občanství. Jejich vztahy jsou korektní, ale extrémně soupeřivé. Vztahy v rámci strany SMER jsou spíše vertikální. Ficovy názory by nikdo nezpochybnil, dokonce ani Lajčák, který si byl vědom problémů souvisejících s jeho ambicemi stát se generálním tajemníkem OSN. Sulík je v opozici vůči všem, dokonce i vůči některých členům své vlastní strany. Nevládní organizace působící v oblasti pomoci uprchlíkům jsou převážně navzájem nezávislé, přičemž některé z nich komunikují a některé si částečně vzájemně konkurují, byť ne příliš otevřeně. Společná petice Výzva k lidskosti byla platformou, kde většina občanských lídrů hovořila společným hlasem.

Zdroje a příčiny konfliktu

Hledáme-li zdroje tohoto konfliktu, opět je nutné vidět tři hodnotová dilemata, jimiž se projevuje. První je dilema mezi humanitárním přístupem k uprchlíkům a odmítáním pomoci a migrace jako takové. Nezanedbatelná část slovenské společnosti je připravena zaujmout první zmíněný postoj (humanitární přístup), avšak hlavní proud zaujímá druhý postoj (odmítání přistěhovalců). Ochota nabídnout dobročinnost, odpovědnost za druhé, ochota sdílet blahobyt – tyto postoje nejsou běžné. Často jsou zesměšňovány jako naivní a nevyzrálé, nebo jako inspirované jinou než humanitární motivací (tj. zahraničními granty). Politici společně s většinou médií staví do protikladu (údajně) bohaté uprchlíky a chudé slovenské občany a komunity, které si zaslouží pomoc. „Je pochopitelné, že se většina občanů cítí ohrožena tím, že by stát měl uprchlíkům zaručit životní úroveň, která překračuje možnosti chudších vrstev jeho vlastního obyvatelstva.“ (Ondruš, 2015) „Lidskost a nabídka pomoci potřebným je čin, který si zaslouží ocenění. Dokonce i méně bohaté slovenské rodiny by s radostí ocenily podobnou pomoc, například ve formě nového bydlení zdarma.“ (Đuriš, 2015)

Uprchlíká krize odhalila silný protievropský potenciál slovenského obyvatelstva. Emocionální reakce vyvolalo zejména rozhodnutí Rady EU přerозdělit uprchlíky. Prezident a část elit apelovali na solidaritu v rámci EU a na mezinárodní odpovědnost Slovenska. Tyto argumenty se ukázaly být velmi málo významné (Chudžíková, 2016, s. 102). Nejčastější byl tradiční obraz Slovenska jako malého státu, který není za války v Africe odpovědný (což není pravda vzhledem ke slovenskému obchodu se zbraněmi), a není proto povinen převzít odpovědnost za „krizi“ (Hlavné správy, 2016). Solidarita se navíc stala komoditou. Diskuse se zaměřila na poměrování ekonomických nákladů, odmítání uprchlíků a riziko snížení prostředků strukturálních fondů z EU pro slovenská města (Chudžíková, 2016, s. 98).

Třetí arénou veřejného diskursu byla otázka možné integrace uprchlíků/přistěhovalců. Ti, kteří odmítali integraci, obhajovali křesťanský charakter Slovenska v protikladu k muslimské kultuře, ačkoli „křesťanský charakter“ ani „muslimská kultura“ nebyly přesně definovány. Případ iráckých křesťanů ukázal, že i když vláda prohlásila, že lze integrovat pouze křesťany, místní občané je rozhodně odmítli a polovina z nich Slovensko opustila a vrátila se do Iráku. Islamofobie se postupem času stává stále více legitimním postojem. Konspirační média šíří strach z „invaze muslimů“ a „měnícího se genetického kódu Evropy“ (Pokorný, 2016). Multikulturalismus je politiky hlavního proudu i extrémními politiky prezentován jako „neúspěšný projekt“. Někteří autoři odmítají názory, že Slovensko má problém s xenofobií, a poukazují na oblíbenost jedné bulvární celebrity (pocházející z Mali), kebabu, romských umělců a zahraničních sportovců (Ondruš, 2015).

Dynamika konfliktu

Eskalace konfliktu začala koncem srpna tragickým úmrtím 71 uprchlíků na slovenských hranicích. Kontroverzní veřejná diskuse mobilizovala slovenskou společnost. V současné době (jaro 2017) již konflikt dosáhl svého vrcholu, k čemuž došlo počátkem roku 2016, před volbami. Primární aktéři se snaží „přezbrojit“ novými argumenty a své útoky zaměřují více na islám a muslimy obecně. Muslimská komunita žijící na Slovensku je

velmi malá a její soužití s většinou je poklidné. Novou eskalaci konfliktu by mohl způsobit jakýkoli teroristický útok (nebo trestný čin spáchaný muslimem) na Slovensku nebo v Evropě.

Souvislosti konfliktu

Konflikt je ovlivňován dynamikou politické debaty v rámci EU. Zapadá do širšího konfliktu ohledně evropských hodnot, včetně solidarity, kterou v poslední době zpochybňuje mnoho politických aktérů. Dynamika politické diskuse o uprchlické krizi bude mít samozřejmě dopad na tento konflikt na Slovensku.

Fenomén „sekuritizace“ problému s uprchlíky byl na Slovensku rovněž velmi viditelný, když politici vyhlašovali své odhodlání „chránit naše občany“. Byla tendence přesunout řešení problému s uprchlíky mimo Slovensko, nebo ještě lépe, mimo Evropu. Tato rétorika odpovídala tradičnímu postoji Slováků (podobně jako některých dalších středoevropských národů) považovat se spíše za objekt než za subjekt dějin. Nebyly vzácné argumenty toho typu, že migranti by měli být přijímáni pouze těmi, kteří jsou odpovědní za konflikt v Sýrii, přičemž se má za to, že nás se to netýká. Vláda současně činila symbolická opatření, aby ukázala svou připravenost přispět k bezpečnosti EU, např. vysláním několika desítek policistů či vojáků na hranice (Slovensko, Maďarsko). Počet slovenských dobrovolníků, kteří aktivně pomáhali poskytovat humanitární pomoc na hranicích EU nebo byli ochotni pomoci při integraci ve svých vlastních komunitách, se mezitím odhaduje na několik tisíc (podle zdrojů nevládních organizací)¹⁹.

Možné budoucí scénáře

Vzhledem k tomu, že v tomto konfliktu neexistuje žádný skutečný politický předmět, je na praktické úrovni obtížné hledat smír. Atmosféru úzkosti panující ve společnosti nelze snadno odstranit. Neexistuje žádná viditelná politická síla (s výjimkou prezidenta, který je v tomto postoji zcela osamělý), která by představovala racionální a mírumilovný přístup. Nejpravděpodobnějším scénářem je, že v jiných zemích EU dojde k určitým incidentům (teroristickým útokům), a ty budou využity jako argument pro posílení bezpečnostních opatření omezujících svobody občanů. Zintenzivnění xenofobní rétoriky politické třídy přivede do politické arény stále více extremistických politických sil, které získají větší legitimitu než tradiční demokratické strany. Alternativním (ačkoli méně pravděpodobným) scénářem je, že se na politické scéně objeví alternativní síla vycházející z občanské společnosti. Svou legitimitu vybuduje na jiných hodnotách než strach a xenofobie.

2. Vzestup popularity krajně pravicového extremismu a ultranacionalismu

Tento konflikt hodnot se týká základních principů řízení státu: zda má slovenská společnost dodržovat demokratické a liberální politické standardy, nebo zda má existovat autoritativní vláda s různými právy a povinnostmi pro různé skupiny občanů.

Stručné shrnutí konfliktu

Analýza krajně pravicového extremismu a ultranacionalismu z pohledu společenských konfliktů hodnot odhaluje několik hodnotových střetů v rámci slovenské společnosti (např. demokracie versus autoritářství, multikulturalismus versus etnický nacionalismus, kulturní a politická orientace Západ versus Východ, paradigma interpretace národních dějin atd.). Z určitého hlediska představuje krajně pravicový extremismus průřezový problém, který lze nalézt ve všech konfliktech hodnot na Slovensku. Přesto je vhodné vzestup krajně pravicového extremismu jako relevantní politické síly analyzovat jako samostatný konflikt hodnot, neboť na rozdíl od jiných evropských zemí (např. Francie nebo Německo) **krajně pravicové extremistické politické síly otevřeně usilují o odstranění současné formy liberálně demokratického ústavního**

¹⁹ Samotná iniciativa Kto pomôže na stránkách www.ktopomoze.sk mobilizovala více než 2 000 jednotlivců/rodin/komunit, které chtěly pomoci při integraci uprchlíků. Problémem byl ve skutečnosti nedostatek uprchlíků, takže nebylo možné zajistit dobrovolnickou práci všem ochotným dobrovolníkům. Kromě toho stovky dobrovolníků pomáhaly slovenským a zahraničním nevládním organizacím na balkánské cestě zmírňovat tamní humanitární krizi.

pořádku v zemi. Jejich cílem je nahradit parlamentní demokracii nějakou formou autoritářské vlády s fašistickými prvky, která rozdělí občany, s ohledem na jejich práva a povinnosti, podle kritérií etnického původu a „společenské užitečnosti“. Proto se tento konflikt hodnotí týká způsobu, jímž by společnost měla být řízena a uspořádána.

Přestože krajně pravicový extremismus a ultranacionalismus nejsou ve slovenské společnosti ničím novým, skutečnost, že jeden z klíčových aktérů Marián Kotleba se v roce 2013 stal předsedou Banskobystrického kraje a jeho krajně pravicová extremistická Ludová strana naše Slovensko (Kotleba – ĽSNS) vstoupila po volbách v roce 2016 do Parlamentu, ilustruje nejen nárůst těchto sil, ale také poskytnutí politické a veřejné legitimity těmto otevřeně fašistickým tendencím.

V této studii budeme vycházet z definice Mesežnikova a Gyárfášové (2016, s. 11), kteří považují **extremisty** za taková uskupení, která organizují svou činnost mimo právní rámec demokratického politického systému nebo která svým programem přímo zpochybňují demokratický politický systém a usilují o odstranění liberálně demokratického režimu existujícího od roku 1989. Způsob jejich působení navíc zahrnuje násilí všeho druhu (včetně brutálních pouličních střetů a násilných trestných činů). Zástupci **ultranacionalistického** proudu (např. Slovenské hnutie obrody) rovněž používají radikální rétoriku a verbálně napadají ideologie, které považují za nepřijatelné. Na rozdíl od extremistů nevyzývají k násilným činům ani sami neprovádějí násilné útoky. Jejich akcí se však často účastní extremisté a často s nimi spolupracují.

Za zmínku stojí, že oba tyto proudy neváhají k dosažení svých cílů používat (a zneužívat) demokratické nástroje. Registrují zákonná občanská sdružení a politické strany a odvolávají se na svobodu projevu a shromažďování (byť je vykládají velmi volně) a na právo občanů volit.

Nedílnou součástí slovenských extremistických a ultranacionalistických ideologií je historický revizionismus, který oslavuje období válečné Slovenské republiky (1939–1945), která byla totalitním státem a satelitem hitlerovského Německa. Jejich státotvorné myšlenky odkazují na její politický a legislativní rámec.

Podle některých odborníků (např. Juraje Smatany) nelze tento problém plně postihnout, pokud se soustředíme pouze na krajně pravicový extremismus a ultranacionalismus. Existují skupiny, organizace a iniciativy, které jsou radikálně levicové a inklinují ke komunismu (Charta 2015) a proruské polovojenské skupiny, které se prohlašují za antifašistické (Slovenskí branci). Spojují je protisystémové názory a často spolupracují na činnostech, jejichž cílem je zničení demokratických institucí. U některých z nich je prokázáno, že jsou financované ruskou vládou.

Časová osa

Kořeny tohoto konfliktu sahají hluboko do slovenských dějin 20. století. Komunistický režim v letech 1948–1989 neumožňoval otevřenou diskusi o dějinách druhé světové války. Byla naopak využívána nepravdivá interpretace dějin k legitimizaci komunistického režimu. Po roce 1989 přišla svoboda projevu a otevřená veřejná diskuse, a spolu s tím také vzestup ultranacionalistických sil, přičemž slovenská politická scéna byla formována etnickou nenávistí a nacionalismem. To vedlo k rozdělení Československa a dominanci populistických protidemokratických stran na slovenské politické scéně (1992–1998), což způsobilo mezinárodní izolaci a ekonomickou stagnaci země. Počátkem nového tisíciletí byli lidé spokojeni s členstvím v EU a většina obyvatel pocítovala zlepšení hospodářství, a proto se zdálo, že ultranacionalismus je na ústupu. Z důvodů uvedených níže v této analýze se však začala organizovat nová generace krajně pravicových extremistů. V roce 2004 vznikl přední ultranacionalistický politický aktér v podobě občanského sdružení Slovenské hnutie obrody (SHO). V roce 2005 bylo krajně pravicové občanské sdružení Slovenská pospolitost (SP) zaregistrováno jako politická strana vedená Mariánem Kotlebou. Tato strana byla v roce 2006 zrušena Nejvyšším soudem pro její protiústavní charakter. Občanské sdružení SP nadále existuje. V roce 2009 Marián Kotleba opustil SP a založil svou vlastní politickou stranu (Kotleba – ĽSNS), přičemž proces registrace obešel právním trikem – změnou názvu stávající politické strany (Mesežnikov – Gyárfášová, 2016). Strana od té doby zorganizovala řadu protiromských protestů a pochodů, obvykle symbolicky spojených s výročím prvního (nacistického) slovenského státu a jeho prezidenta Jozefa Tisa. V nedávné době byla použita další témata, například odpor namířený proti islámu, uprchlíkům, EU, NATO nebo LGBT. Tyto pochody se obvykle neobešly bez fyzického násilí a přímého kontaktu s policií. V roce 2013 byl Marián Kotleba zvolen předsedou Banskobystrického

kraje. Tato časová osa popisuje období od podzimu 2015 do konce roku 2016 a odráží události, které byly pro vývoj tohoto konfliktu důležité:

- Říjen 2015 – Objevuje se případ, kdy polovojenská extremistická organizace Slovenský branci vstupuje do základních škol a poskytuje „kurzy přežití a vojenského výcviku“. Tyto kurzy jsou spojeny s přednáškami o „vlastenectví“. Ministerstvo školství provádí v těchto školách monitoring a dává ředitelům škol pokyn, aby „od různých neoficiálních uskupení nepřijímali nabídky ukázek užívání zbraní ani takzvané historické přednášky s obsahem, který není založen na skutečnostech, ale jehož cílem je podporovat specifickou nacionalisticky nebo rasisticky orientovanou ideologii.“ (Balážová, 2015)
- Únor 2016 – V Bratislavě se koná shromáždění asi 200 lidí proti islamizaci Evropy. Protest je organizován hnutím Odvaha – Velká národní a pruská koalícia, které chtělo kandidovat v březnových volbách.
- Zima 2016 – Předvolební průzkumy nenaznačují, že strana Kotleba – ĽSNS bude mít šanci získat křesla ve slovenském Parlamentu.
- Březen 2016 – Kotleba – ĽSNS vstupuje do Parlamentu se ziskem 8 % hlasů. Vzhledem k její poměrně izolované pozici v současném Parlamentu nemá tato strana takřka žádný koaliční potenciál. Volební výsledky jsou šokem pro politickou elitu a většinu veřejnosti.
- Březen 2016 – Protifašistické shromáždění v Bratislavě (1 000 lidí) v reakci na zvolení strany Kotleba – ĽSNS do Parlamentu. Organizátoři vyzývají generálního prokurátora, aby podal Nejvyššímu soudu návrh na zrušení strany.
- Březen 2016 – Prezident Andrej Kiska nepozve Mariána Kotlebu na povolební setkání vůdců parlamentních stran. Důvod zní, že „prezident se odmítá setkávat s extremisty“ (Dugovič, 2016).
- Březen 2016 – Předseda Marián Kotleba osobně zastavuje divadelní hru uprostřed představení. Důvodem je, že se mu nelíbil expresivní jazyk. V srpnu 2015 zrušil divadelní taneční festival, protože se mu nelíbil styl tance, který je zde provozován.
- Březen 2016 – Společné prohlášení slovenské katolické církve a židovské obce k výročí založení Slovenské republiky v letech 1939–1945. Obsahuje jednoznačné odsouzení zločinů válečného státu, rasismu a antisemitismu, ale také nových extremistických sil, které se „chtějí zaštiťovat Bohem a vírou“ (Mikušovič, 2016).
- Duben 2016 – Strana Kotleba – ĽSNS iniciuje dobrovolnické partyzánské hlídky ve veřejných vlacích, které „zaručují bezpečnost řádných občanů“. Tato aktivita je vyvolána případem násilného útoku mladíka ve vlaku. Po emocionální veřejné diskusi, která se soustřeďovala na argument, že jde o první krok k vytvoření nezákonných milicí, vydávají Slovenské železnice v srpnu 2016 dopravní nařízení zakazující „jakoukoli činnost ve vlacích, která se netýká cestování“, zejména politickou propagandu.
- Duben 2016 – Aktivista ze strany Kotleba – ĽSNS podává policii stížnost proti (podle názoru této osoby) protiprávní propagaci sionismu v souvislosti s výstavou připomínající oběti Osvětlemi. Tato stížnost je zamítnuta jako bezdůvodná.
- Duben 2016 – Marián Kotleba oficiálně požaduje minutu ticha v Parlamentu na připomínku prezidenta válečné Slovenské republiky Jozefa Tisa, který byl v roce 1947 odsouzen k smrti za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Tiso je všemi významnými historickými zdroji označován jako osoba odpovědná za holocaust na Slovensku, stejně jako za jiné zločiny spáchané nacistickým režimem v tomto státě.
- Květen 2016 – Parlament přijímá zákon zakazující zakládání milicí s využitím veřejných prostředků. Stejný zákon umožňuje zrušení politické strany, která by porušovala práva občanů nebo vyvolávala rasovou, etnickou či náboženskou nenávisť. Jedná se o první návrh zákona předložený opozicí, který je podpořen většinou Parlamentu, překvapivě včetně strany Kotleba – ĽSNS. Ta před volbami oznamuje, že plánuje založit milice z veřejných příspěvků pro parlamentní strany. Její argumentace pro podporu zákona je, že strana respektuje práva občanů.
- Červen 2016 – V Bratislavě se konají dvě opačná shromáždění. Protiislámské shromáždění, které je opakováním z předcházejícího léta (v roce 2015 se jej účastnilo přibližně 3 500 lidí) a má přibližně 500

účastníků. Organizuje jej Slovenská pospolitost' bez podpory strany Kotleba – ĽSNS. Protifašistická demonstrace má mnohem více příznivců. Účastní se jí politici z různých politických stran.

- Červen 2016 – Ministerstvo spravodlnosti pripravuje zmeny trestněprávních předpisů, které mají účinněji trestat nenávistné projevy, extremismus a rasismus.
- Červenec 2016 – Strana Kotleba – ĽSNS začíná shromažďovat podpisy pod petici požadující referendum o vystoupení z EU a NATO (Hlavné správy, 2016).
- Červenec 2016 – Nadace otevřené společnosti (OSF) zahajuje kampaň proti nenávistným projevům v on-line prostoru. Ústředním tématem kampaně je souvislost mezi nenávistnými projevy a extremismem.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

Marián Kotleba a jeho strana Kotleba – ĽSNS: Marián Kotleba již několik let systematicky pracuje na své politické kariéře, počínaje působením v rámci Slovenské pospolitosti. Od uskupení s otevřeně rasistickými a extremisticky násilnými postoji, které se soustřeďuje na pouliční potyčky, se tato strana posunula k opatrnějšímu vyjadřování a chování, aby státním orgánům nezavdala důvod k rozpuštění strany. Kotleba, jako nejviditelnější a nejoblíbenější představitel strany, se staví do role ochránce „slušných obyčejných občanů“, přičemž vyzdvihuje problémy většiny obyvatel a nabízí snadná a jednoduchá řešení. Přestože v jeho programovém dokumentu je hlavním cílem kompletní změna politického systému země, zrušení rovnoprávnosti a rovnosti a úplná změna geopolitické orientace Slovenska (směrem k Rusku), v každodenním životě hovoří o odlišných prioritách. Hlavními tématy jeho programu jsou:

- Protiromský („proticikánský“) rasismus je založen na argumentech sociální nespravedlnosti (Romové nepracují a zneužívají náš sociální systém) a bezpečnosti (všichni Romové jsou zločinci). Od loňského roku se tento rasismus rozšířil také o muslimy a cizince (uprchlíky), doplněný o animistický nacionalismus (cílem jejich invaze je změnit náš genetický kód).
- Boj proti korupci je programem používaným zejména v souvislosti s finančními prostředky z EU. Kotleba sám sebe vymezuje jako odlišného od všech současných politických tříd a odmítá pro svůj kraj eurofondy, protože zpravidla financují „různé zbytečné tzv. strategické dokumenty“. Tvrdí, že „nepoužívá peníze dobrých slovenských daňových poplatníků na cikánské projekty“ ani jiné nesmysly (Hlavné správy, 2015). Ačkoli kontroly ukázaly, že jeho úřad je jedním ze dvou, které vykazují nejvíce vad v oblasti hospodaření a transparentnosti, stále hájí postoj, že (na rozdíl od ostatních politiků) nekrade veřejné peníze.
- Dobrý vůdce, který se zajímá o problémy obyčejných lidí. On a jeho strana velmi často navštěvují „zapomenuté“ regiony s vysokou nezaměstnaností a dalšími sociálními problémy, organizují pomoc a hovoří s lidmi.

V současné době je patrné, že Kotleba a jeho krajně pravicoví extremisté mají jednu specifickou obavu. Dramaticky se obávají divadel. Zákazy představení, odmítání podepsat finanční podporu divadlům či přímé slovní útoky na divadelní hry ukazují, že tito lidé se divadel z nějakého důvodu opravdu bojí. Jedním z možných vysvětlení je, že dramatické umění je natolik vzdálené jejich duševnímu světu, že mu nerozumí. Dalším vysvětlením je, že divadlo a drama působí na lidské emoce a dokážou zosobnit utrpení a další emoce těch, které chtějí extremisté odosobnit (např. drama *Natalka* o romské dívce zasažené násilným extremistickým útokem), (Folentová, 2017). Vystoupení extremistů rovněž působí na emoce veřejnosti, a proto je pro ně divadlo silnou konkurencí.

Další organizace krajně pravicové extremistické a ultranacionalistické scény:

Slovenská pospolitost' je občanské sdružení s politickými ambicemi, které v roce 2008 přežilo pokus o zákonné rozpuštění. Pokračuje v organizování veřejných akcí spojených s výročími válčné Slovenské republiky a jejího prezidenta Jozefa Tisa, jakož i protiromských a protiislámských protestů. V současné době je v konfliktu se stranou Kotleba – ĽSNS, a to kvůli osobní nevráživosti mezi lídry.

Slovenské hnutie obrody bylo občanským sdružením až do roku 2016, kdy se rozhodlo přeregistrovat jako politická strana. Formálně se ve svých dokumentech hlásí k demokratickým hodnotám, ale jeho aktivity svědčí o opaku (Mesežnikov – Gyárfášová, 2016). Je možné, že se SHO bude v příštích volbách profilovat jako konkurent strany Kotleba – LSNS, vůči níž nabídne profesionálnější a intelektuálnější alternativu.

Slovenský branci je polovojská skupina, která poskytuje vojenský výcvik kombinovaný s všeslovenskou a proruskou ideologickou indoktrinací. Organizace SB byla založena osobami, které absolvovaly vojenský výcvik v Rusku a nyní udržují úzké vztahy s ruskými speciálními silami. Existují od roku 2012 a sami sebe nazývají „domobranou“. Formálně se jedná o neregistrovaný sportovní vojenský klub. SB popírá, že jde o „krajně pravicovou extremistickou“ organizaci, a tvrdí, že udržuje odkaz protifašistického Slovenského národního povstání (SNP). Kritizuje NATO a Západ. Členové SB pomáhají při environmentálních a jiných veřejných akcích v obcích. SB je nástrojem ruského vlivu na Slovensku.

Občanskými aktéry v protifašistických hnutích jsou převážně hnutí, sdružení nevládních organizací nebo volná uskupení, která reagují na skutečnost, že extremisté jsou nyní v Parlamentu (Nie v našom meste, Nie extrémizmu, Stop fašizmu, Bratislava bez náckov). Tradiční slovenské nevládní organizace známé bojem proti extremismu (Ľudia proti rasizmu, Nadácia Milana Šimečku) jsou méně viditelné. Kampaně, které byly zahájeny (www.protinnavisti.sk, <http://www.alehejtneskryje.sk/>), postrádaly podporu zdola a nerezonovaly s veřejností. Na druhé straně existují drobné „soukromé“ kampaně, například skandál kolem rasistických komentářů na internetových stránkách soukromé společnosti Nebbia kvůli černošské modelce představující novou kolekci. Společnost rozhodně odsoudila rasismus a extremismus prostřednictvím několika blogů, které měly několik tisíc čtenářů a sledujících (Pecko, 2017). Radovan Bránik je odborník na extremismus, bloger a občanský aktivista, který aktivně bojuje proti extremistickým skupinám tím, že odhaluje jejich nezákonné aktivity.

Politickí aktéři: Ačkoli krajně pravicová extremistická strana Kotleba – LSNS je nyní součástí Parlamentu, k primárním aktérům patří jen několik málo politiků, ať už jde o pojmenování konfliktu, nebo o ukotvení jejich prohlášení v určitých hodnotách. Lze zmínit skupinu opozičních poslanců, kteří se aktivně staví proti Kotlebovým iniciativám v Parlamentu (Viera Dubačová, Ondrej Dostál, Martin Poliačik, Ján Budaj a přibližně 10 dalších). Prezident Andrej Kiska (Dugovič, 2016) ve svých projevech otevřeně deklaruje odpor vůči extremismu. Navštěvuje také regiony, které se potýkají s obtížemi, hovoří s občany o jejich problémech a snaží se pochopit podporu strany Kotleba – LSNS. Ve svém úřadu usiluje o ukotvení politiky v hodnotách (Denník N, 2016).

Lze nalézt další primární aktéry související se státem, jako je například Komise pro boj proti fašismu, která byla nedávno vytvořena v Parlamentu; ministryně spravedlnosti Lucia Žitňanská, o níž již bylo řečeno, že je odpovědná za legislativní změny trestního zákoníku; a někteří jednotliví politici a státní zaměstnavatelé.

Katolická církev Slovenska: Postoj katolické církve k extremistickým hnutím je poněkud kontroverzní. Hlavním problémem je, že nikdy oficiálně neodsoudila režim válečné Slovenské republiky (1939–1945) ani takzvaný křesťanský národní socialismus, který byl jeho oficiální státní ideologií, a prezidenta Tisa, bývalého katolického kněze. Podle Kocúra (Kocúr – Mesežnikov, 2015) „tato revizionistická interpretace Tisovy politiky a státu, který byl satelitem třetí říše, působí zmatek především při interpretaci extremistických tendencí současných nacionalistických hnutí, které spojují křesťanství a národní identitu, přičemž inspiraci pro svou současnou politiku spatřují v politice fašistického státu.“ Byly zaznamenány případy jednotlivých kněží, kteří otevřeně podporovali Kotlebu a ultranacionalistické organizace. Na druhé straně nejvyšší představitelé církve odmítli dát ohledně tohoto jednání otevřeně negativní vyjádření s tím, že církev nezasahuje do politických názorů svých kněží (Jetotak, 2016). Zdá se, že v rámci slovenské katolické církve neexistuje jednotný postoj, a to navzdory postoji papeže, který je jednoznačně proti extremismu a rasismu. Také protestantské církve vykazují malou aktivitu, s výjimkou některých jednotlivých kněží.

Matices slovenská byla původně kulturní a výzkumná instituce založená v 19. století na podporu slovenské kultury a jazyka. Od roku 1989 její nejvyšší představitelé působí v politice v táboře ultranacionalistických stran. V této instituci byli lidé, kteří otevřeně oslavovali válečnou Slovenskou republiku a jejího prezidenta. Existují signály, že tato organizace poskytuje dobrý kulturní a ideologický základ pro krajně pravicový extremismus.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Po vstupu strany Kotleba – ĽSNS do Parlamentu existovaly náznaky, že se s ní různé politické strany snaží uzavřít dohodu. Vůdce hlavní opoziční strany Richard Sulík otevřeně přiznal, že je připraven s Kotlebou spolupracovat (Pravda, 2016). Silný postoj prezidenta pravděpodobně pomohl snížit jejich ochotu ke spolupráci. Zástupce vládnoucí strany SMER Ľubomír Blaha se snažil zlehčit problém extremismu tím, že za extremisty označil vůdce opozičních stran, kteří organizovali veřejná shromáždění proti korupci vedoucích představitelů strany SMER. „Šíří v Parlamentu více nenávisti než neonacisté, chtějí věšet lidi na ulicích, lynčují, křičí, vytvářejí veřejné tribunály z rozzuřených davů...“ (Hlavné správy, 2016). Znamky extremismu byly oficiálně odsouzeny Výborem pro prevenci extremismu Ministerstva vnitra. V létě 2016 vyzval ke zřízení zvláštní pracovní skupiny zahrnující zástupce vládních institucí, obcí a občanské společnosti.

Zdroje a příčiny konfliktu

Je třeba upozornit na několik hlubších tendencí vývoje slovenské společnosti. Navzdory určitému období nadšení a naděje, které následovalo po revoluci v roce 1989, veřejnost stále více pochybuje o efektivitě výkonu moci. Mnoho lidí si myslí, že politické elity nejsou schopné řešit sociální problémy nebo že se dokonce zdráhají jakkoli k nim přistoupit. K tomuto problému také přispívá neschopnost významné části veřejnosti přizpůsobit se novým společenským podmínkám po roce 1989. V této atmosféře vzrůstá mobilizační síla etnického nacionalismu a protiromského rasismu. Dále je zde ideologický odkaz (nacistického) Slovenského státu, přičemž utváření historického povědomí mladé generace, například ve školních hodinách dějepisu či občanské výchovy, do jisté míry selhává. Dokonce i vládní koalice podporuje řadu mýtů a kontroverzních symbolů, často včetně izolacionismu, antiamerikanismu, eurofobie a protizápadních postojů. Ve slovenské společnosti jsou navíc hluboce zakořeněny některé vzorce hodnotových orientací a typy politické kultury, jako je autoritářství, paternalismus či xenofobie (Mesežnikov – Gyárfášová, 2016). V průzkumu Eurobarometr 2015 se občané Slovenska zařadili mezi nejméně tolerantní národy v Evropě. Nesnášenlivost zahrnuje nejen muslimy či homosexuály, ale také seniory a zdravotně postižené (Mikušovič, 2015).

V rámci popisovaného tématu dochází dle situace k určitým aktuálním trendům a eskalacím, jako je například nedávná migrační krize. Přestože se uprchlíci ve skutečnosti Slovensku téměř zcela vyhnuli, veřejný a politický diskurs byl velmi emocionální a v roce 2016 se stal jedním z hlavních témat voleb. Začala růst síla sociálních médií, kde se kromě nenávistného a násilného obsahu šíří – coby ideologická infiltrace – různé alternativní historické narativy a konspirační teorie. Zdá se, že roste neschopnost standardních politických stran oslovit voliče. Strana Kotleba – ĽSNS získala 23 % hlasů prvovoličů (průzkum exit poll televize Markíza TV) a získala přitažlivost pro dřívější nevoliče.

Preventivní a represivní činnost státních institucí je navíc stále relativně nedostatečná. Jsou například nadále přehlíženy mnohé rasistické excesy. Jedním z důvodů je, že řada státních představitelů a úředníků v soukromí sdílí extremistické názory. Nedostatek praxe a absence prováděcích pravidel stávajících právních předpisů na druhé straně vedou k neprofesionálnímu řešení stávajících případů a nevhodným trestům (příliš tvrdé nebo příliš měkké).

Souvislosti konfliktu

Je nutné analyzovat chování Mariána Kotleby, abychom pochopili, že dobře využívá řady politických, ekonomických a sociálních faktorů, které pomáhají tento konflikt eskalovat. On a jeho strana již nejsou atraktivní výhradně pro mladé muže s omezenými intelektuálními schopnostmi. Jeho oblíbenost roste také mezi obyčejnými lidmi (Sudor, 2016). Bez ohledu na jeho extremistické názory a záměry se začal chovat jako politik hlavního proudu a zabývat se základními problémy obyčejných občanů.

Odcizení lidí od politiky hlavního proudu: Kotleba navštěvuje malá města a obce, často nejproblematictější regiony s vysokou nezaměstnaností. Tráví čas s lidmi, hovoří s nimi a nabízí jednoduchá řešení (přičemž k většině z nich není oprávněn). Jako předseda kraje může ve svém kraji poskytovat granty a dary obecním projektům. Jeho kritika systému je dobře přijímána lidmi, kteří se cítí systémem přehlíženi z důvodu nezaměstnanosti, špatných vyhlídek a mnoha doprovodných společenských patologických jevů.

Korupce: Většina obyvatel se cítí unavená a rozhněvaná rozsáhlými korupčními skandály, které na nejvyšší úrovni způsobují ti, kdo jsou u moci. Kotleba si úspěšně vytvořil image člověka, který dobře hospodář s veřejnými prostředky a není zkorumpovaný. K tomuto účelu využívá časopis své vlastní strany, oficiální časopis kraje (zveřejňovaný v barvách této strany) a tzv. „alternativní média“. Ačkoli úřední kontroly prokázaly nepotismus a špatné řízení, je to interpretováno jako pomluvy. Nepotismus navíc ve venkovské kultuře není vnímán negativně, protože pomáhat vlastní rodině i vzdálenějším příbuzným je velmi pozitivní.

Uprchlíci: Toto téma bylo politiky hlavního proudu uměle postaveno do popředí během volební kampaně v roce 2016. Navzdory skutečnosti, že na Slovensku nežili téměř žádní uprchlíci, se stalo hlavním problémem slovenských občanů (viz kapitola 1: Uprchlíká krize). V tomto kontextu byl Kotleba nejautentičtější postavou, pokud jde o protiuprchlícké a protiislámské postoje, což mnoho lidí přesvědčilo pro něho hlasovat.

Bezpečnost: V dlouhodobém výhledu strana Kotleba – ĽSNS prezentuje Romy jako bezpečnostní hrozbu pro „spořádané občany“. Snaha zorganizovat milice a „cvičit je poblíž romských osad“ je mnohými vnímána pozitivně, a to nejen těmi, kteří mají zkušenosti s romskou kriminalitou a nízkou efektivitou vynucování práva slovenským soudnictvím.

V neposlední řadě soudní systém účinně netrestá projevy extremismu, a to i pokud mají podobu trestného činu (včetně vraždy). Existuje mnoho nepotrestaných „otevřených“ případů, v nichž nebyl nikdo odsouzen (např. případ vraždy Daniela Tupého nebo případ násilného útoku na Hedvigu Malinovou). Odborníci uvádějí, že většina extremistických trestných činů je „neviditelná“ také proto, že mnozí zástupci policie a soudnictví s těmito názory sympatizují (Mikušovič, 2016). Nedávné změny zákona provedené ministrem spravedlnosti jsou proto pouze součástí řešení.

Dynamika konfliktu

Přestože strana Kotleba – ĽSNS nemá v Parlamentu žádný koaliční potenciál, krajně pravicový extremismus a ultranacionalismus má na Slovensku silnější hlas než kdykoli od druhé světové války, a nyní je tento hlas dokonce do určité míry politicky legitimní. Kvalita a obsah politické debaty se v posledních měsících náhle radikalizovaly, a to i v rámci koalice a zbytku opozice, což spolu s mezinárodními událostmi jako brexit či vítězství Donalda Trumpa v prezidentských volbách v USA vytváří velmi křehkou společenskou atmosféru, v níž jsou zpochybňovány základní demokratické principy. Navzdory mnoha konkrétním reakcím členů občanské společnosti, z nichž některé lze označit za mírové aktéry, stále chybí jednotná, systematická, strategická celospolečenská odezva.

Možné budoucí scénáře

Optimistický a spíše utopický budoucí scénář by mohl obsahovat tuto jednotnou, systematickou, strategickou a celospolečenskou akci, která by zahrnovala státní aktivity i aktivity občanské společnosti a měla by formu prevence a deradikalizace, a to společně s právními předpisy, koncepcemi a teoriemi s praktickou uplatnitelností v oblastech od vzdělávání až po spravedlnost. Realističtější scénář by mohl obsahovat opatření směřující zdola nahoru i shora dolů, která by byla organizována spíše chaoticky, ale vytvářela by funkční síť pozitivních ostrůvků, a stala by se tak protiváhou krajně pravicových extremistických a ultranacionalistických tendencí. Oba scénáře by vyžadovaly do určité míry „zapomenout na vzájemné rozdíly“ a nezbytné uvědomění ve smyslu „o tom se můžeme přít později, ale nyní jde o záchranu naší demokracie“, a to především na politické úrovni.

Negativnější budoucí scénář může mít formu dalšího znehodnocení a radikalizace politického a veřejného diskursu, což by mohlo souviset s postupným ústupem standardních politických stran nebo vymizením rozdílů mezi standardními a protisystémovými stranami. V současné mezinárodní situaci, kdy instituce ztrácejí legitimitu a globální problémy se zdají být neřešitelné, kriticky narostl počet lidí, kteří jsou ochotni obětovat své svobody, jen aby získali „alespoň“ nějaký pocit jistoty a bezpečí. V nejhorším případě by to mohlo vést k omezení současné demokracie, ne-li k jejímu úplnému nahrazení jiným systémem či režimem.

3. Romská menšina

Konflikt hodnot týkající se situace romské menšiny se odehrává spíše v ose solidarita versus individualismus než tolerance versus netolerance vůči menšinám. V rámci problematiky Romové versus většina lze nalézt hlubší konflikty hodnot týkající se „chudých, kteří si zasluhují a nezasluhují pomoc“.

Stručné shrnutí konfliktu

Sociální konflikt týkající se způsobu, jak řešit sociální marginalizaci a diskriminaci Romů, je konfliktem hodnot, ale (na rozdíl od uprchlické krize na Slovensku) má velmi praktické důsledky nejen pro romskou menšinu, ale pro celou společnost. Konflikt je formován na jedné straně konkrétními zkušenostmi s existencí mezi většinou a patologickými jevy souvisejícími s vyloučenými romskými komunitami. Na druhé straně je konflikt formován většinou, která nemá téměř žádný kontakt s Romy, neboť v některých částech země je podíl romského obyvatelstva zanedbatelný.

V letech 2015–2016 byl konflikt týkající se Romů ovlivněn především parlamentními volbami. Některé politické strany diskutovaly o romské problematice v rámci předvolební kampaně, ačkoli téma uprchlické krize bylo podstatně intenzivněji diskutovaným tématem než romská otázka. Jak již bylo popsáno v předchozích kapitolách, strana známá svými protiromskými protesty a rétorikou získala 8 procent hlasů a vstoupila do Parlamentu (Kotleba – ĽSNS). Slovní zásoba populistických stran a skupin se oproti období před několika lety změnila. Často nenapadají Romy (nebo cikány)²⁰, ale „nepřízřusobivé občany“ (což je obecný eufemismus pro Romy z chudých osad). Vzhledem ke zvýšené nenávisti v sociálních médiích lze nalézt otevřenější slovní útoky na Romy (cikány).

Tento konflikt má s konfliktem ohledně uprchlíků jedno společné, totiž že o problematice Romů se většinou diskutuje bez Romů jako takových. Tato menšina není politicky organizovaná a romské elity často nechtějí hovořit za celou romskou menšinu. Jejich politické strany a nevládní organizace jsou poměrně slabé a roztržité (Koník, 2015). V neposlední řadě stigmatizace vede k úzkosti a nedostatku odvahy promluvit (Hebertová, 2016). Současná vláda nevynakládá příliš velké úsilí na řešení těchto skutečných problémů romské menšiny a jejích vztahů s většinou (SITA, 2016).

V celkovém pohledu veřejný diskurs zahrnuje tyto aspekty:

- a. Extrémní chudoba a sociální vyloučení romských komunit: Často opakovaný populistický názor přikládá vinu za jejich situaci jejich lenosti a neschopnosti přizpůsobit se pravidlům akceptovaným většinou. Dalším extrémním přístupem, který uplatňují především některé organizace občanské společnosti, je vytváření „závislosti na pomoci“ poskytováním příliš rozsáhlé pomoci, která není žádoucí ani potřebná.²¹ Stereotypní názor je takový, že Romové jsou menšinou, která si „nezaslouží pomoc“ (Dinga, Ďurana a Chovanculiak, 2016).
- b. Diskriminace Romů integrovaných do většinové společnosti: Diskriminace v zaměstnání nebo ve vzdělávacím systému; odmítání poskytnout služby – kadeřnictví, lázně, restaurace, hotely (Dugovic, 2016); intenzivní sledování ostrahou v prodejnách a institucích (Gehrerová, 2016). Evropský průzkum uskutečněný agenturou FRA ukázal, že diskriminace Romů je vážným problémem na úrovni EU (Vražda, 2016).
- c. Bezpečnost a neschopnost policie: Na jedné straně je pravděpodobné, že u romského obyvatelstva je kriminalita skutečně vyšší,²² na druhé straně nízká efektivita donucovacích orgánů při vyšetřování a trestání trestných činů způsobuje nedůvěru občanů v donucovací orgány. Slovenská republika je evropskými lidskoprávními institucemi často kritizována za policejní brutalitu vůči Romům (SITA, 2016b).

20 Strana Kotleba – ĽSNS použila v kampani v roce 2013 výraz „cikánští parazité“, což vyvolalo diskusi a dokonce vedlo i k soudnímu řízení. V posledních letech je strana ve svém vyjadřování opatrnější, přinejmenším formálně.

21 Tento přístup připomíná často kritizované vady mezinárodní rozvojové pomoci: paternalismus poskytovatele, nízká kvalita posouzení potřeb, nedostatečné zapojení příjemců při koncipování pomoci atd.

22 Oficiální statistiky neodrážejí etnický původ pachatele.

d. Nadhodnocování trestné činnosti páchané Romy: Je uplatňován dvojitý standard v případech, kdy je trestný čin spáchán Romy, oproti stejným či horším trestným činům spáchaným členem většiny. Například chudým Romům, kteří z lesů kradou palivové dřevo, je dáвана vina za neutěšený stav lesů, přestože velké soukromé společnosti a státní subjekty nelegálně těží ještě více dřeva a získávají větší hospodářský prospěch než Romové, kteří kradou z nutnosti.

Aspektem, který je nejvíce patrný v souvislosti s Romy, byť má mnohem širší dosah, se týká otázky, kdo si zaslouží sociální pomoc a proč. Veřejnost tíhne k přesvědčení, že **sociální pomoc by měla být poskytována pouze těm, kteří přispívají do veřejného rozpočtu**. Tento názor však nezohledňuje skutečnost, že nejen Romové, ale ani například zdravotně postižení nemohou nikdy přispívat natolik, aby si sociální pomoc „zasloužili“ (Dinga, Ďurana a Chovanculiak, 2016). Takový názor nepřikládá zásadní význam potřebě, ale klade důraz pouze na „užitečnost“ pro společnost. Tento názor je aktivně podporován krajně pravicovými extremisty.

Časová osa

- Listopad 2015 – Zprávy v médiích o ukončení trestního řízení proti policistům podezřelým z brutálního bití mužů, žen a dětí během zásahu v romské osadě u obce Moldava nad Bodvou (2013). Po interním vyšetřování policie neshledává žádné známky pochybení.
- Březen 2016 – V obci Šarišské Michalany je stranou Kotleba – ĽSNS zorganizován protestní mítink s přibližně 300 účastníky. Důvodem je „příliš mírný trest“ pro romské zločince, kteří zabili mladíka po roztržce v disco klubu. Nejdůležitější bod mítinku je, že „stát by měl více dbát na bezpečnost svých občanů“ a že trest „nemůže být hotel“. Mítinku se účastní místní pravoslavný kněz.
- Březen 2016 – Rudolf Urbanovič je Slovenskou národní stranou nominován na pozici státního tajemníka Ministerstva vnitra. Jde o osobu známou svými protiromskými a protimaďarskými texty na internetu.
- Duben 2016 – Nerom Ábel Ravasz je nominován na pozici zplnomocněnce pro romské komunity. Jedná se o veřejně neznámého technokrata maďarského původu.
- Květen 2016 – Ústavnímu soudu je podáno odvolání proti nedostatečnému a zaujatému vyšetřování, které vedl policejní útvar vnitřních záležitostí ve věci policejního zásahu v Moldavě nad Bodvou.
- Září 2016 – Parlamentní opoziční strana Borise Kollára (Sme rodina) předkládá návrh „zákona o ochraně před nepřizpůsobivými osobami“. Tento zákon by obcím umožnil vystěhovat osoby definované jako „nepřizpůsobivé“ (Hlavné správy, 2016).
- Prosinec 2016 – předseda vlády Róbert Fico během každoročního zasedání své strany SMER poukazuje na to, že „skončila doba politické korektnosti“ a zdůrazňuje „nutnost zajistit pořádek v romských osadách“. Podle průzkumu veřejného mínění přibližně 80 % obyvatel s Ficovými výroky souhlasí a stejný podíl si myslí, že Fico těmito výroky romskou menšinu nediskriminuje (aktuality.sk, 2016)²³.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

Marián Kotleba a jeho politická strana Kotleba – ĽSNS. Svou politickou kariéru zahajuje pořádáním protiromských protestů. Jeho přístupem je nabídnout většině snadné řešení jejich problémů. Využívá tradiční rezervovanosti Slováků vůči lidem odlišného etnického původu a z menšiny, která je politicky slabá a jejíž možnosti účinně se bránit jsou velmi omezené, úspěšně vytváří obětního beránka. Prezentuje Romy jako „nepřizpůsobivé“ a následně zdůrazňuje „sekuritizaci“ tohoto problému. Svou politickou legitimitu staví na „ochraně slušných občanů“, kterou oficiální donucovací orgány řádně nezajišťují.

Róbert Kaliňák, ministr vnitra a jeden z nejvyšších představitelů strany SMER. Angažuje se v tomto tématu a svým postojem podporuje policisty, kteří jsou podezřelí z brutálního zacházení s Romy. Je známo, že Kaliňák zasahuje do práce policie také v jiných případech rasově/etnicky založených trestných činů. (Nejznámějším byl případ násilného útoku na Hedvihu Malinovou, který v roce 2006 ještě stále nebyl vy-

23 Oficiální statistiky neodrážejí etnický původ pachatele.

řešen.) Jeho zájmem je udržet si oblibu mezi policisty a příslušníky ostatních služeb svého ministerstva. Jako jeden z lídrů strany SMER chce prezentovat vládu jako účinného bojovníka proti kriminalitě. Příklad „tajného seznamu vesnic s posílenou policejní přítomností“²⁴, kdy důvodem je přítomnost romských osad, vyvolává kontroverzní diskusi. Úřad zplnomocněnce (stejně jako evropské financování týkající se romské menšiny) je podřízen jeho ministerstvu, a proto zde chce mít člověka, který je loajální vládě a který příliš často nevyhrocuje konflikty a nediskutuje o Romech.

Miroslav Pollák, bývalý zplnomocněnec pro romské komunity. Jedná se o člověka pocházejícího z chudé romské rodiny, který je známý svým úsilím o řešení problémů s vlastnictvím pozemků, na nichž se nacházejí romské osady. Během svého působení v úřadu se snažil upozorňovat na problémy romských osad. Romskými intelektuály byl kritizován za to, že řeší problémy z pozice většiny. Stal se známým díky „romské reformě“, která zahrnovala například povinnost pracovat jako podmínku k získání „dávky v hmotné nouzi“ (sociální dávka pro nejchudší občany).

Ábel Ravasz, současný zplnomocněnec pro romské komunity. Jeho nástup do úřadu nebyl snadný, neboť byl kritizován za to, že není představitelem romské menšiny. Aktivně působí v oblasti vzdělávání, kde poukazuje na diskriminaci a znevýhodňování romských dětí. Jeho přístup zaměřený na problémy je ve veřejném diskursu velmi přínosný.

Boris Kollár a jeho politická strana Sme rodina. Jedná se o populistickou stranu, která svou politickou legitimitu staví na romské problematice. Prezentují otevřeně rasistické názory. Jejich návrhy zákonů a návrhy řešení obvykle nevycházejí z žádných dat ani skutečností. Jedním z významných členů strany je Milan Krajniak, bývalý poradce křesťansko-demokratického ministra vnitra (2010–2012) v oblasti „romské kriminality“.

Sekundární aktéři:

- Občané vesnic/měst, v nichž je soužití romské menšiny a většiny obtížné (kriminalita, problematika vlastnictví pozemků, šíření infekčních nemocí atd.). Tito lidé jsou frustrováni neschopností vlády řešit jejich problémy, a často proto tíhnou k populistickým a extremistickým řešením.
- Oběti trestných činů páchaných osobami romského původu, jejich sousedé a rodiny. Cítí beznaděj a hněv, protože stát je nedokáže ochránit.
- Obce, v jejichž okolí se nacházejí romské osady. Existuje snaha vytlačit Romů z jejich osad, kdy jejich obydlí jsou označovány za nezákonná, avšak neexistuje žádná představa, jak jim zajistit alternativní bydlení.
- Školy s významným počtem romských žáků z osad. Romští žáci představují pro mnoho neromských rodičů problém, a školy proto mají tendenci hledat způsoby, jak se Romů zbavit prostřednictvím segregovaných tříd či škol, nadměrně diagnostikovaných duševních poruch či doporučení do speciálních škol atd.
- Orgány státní správy: vzdělávání, sociální věci, vnitra (plus všichni státní pracovníci, kteří se v rámci svého popisu práce zabývají touto problematikou). Jejich postoj spočívá v tom, že implementují všechny požadavky EU vůči menšinám. Jejich zájmem je ponechat romskou problematiku v klidu, protože jinak by vyžadovala finanční a lidské zdroje, jakož i důsledné dlouhodobé politiky, přičemž žádná vláda není připravena se takovými politikami zabývat. Poskytovat Romům prostředky je u slovenských voličů velmi neoblíbené. Jednotlivci, kteří se snaží vykonávat svou práci, jsou často frustrováni a demotivováni.
- Nevládní organizace, které pracují s Romů v osadách a mají úspěšné projekty a výsledky: Nadácia Milana Šimečku, Nadace otvorené spoločnosti (OSF), Človek v ohrození Slovensko, ETP Slovensko, CVEK, SGI, EduRoma, Teach for Slovakia, In Minorita, Združenie mladých Rómov a mnoho malých iniciativ a projektů.

24 Viz <https://domov.sme.sk/c/20429071/kalinak-ukazal-obce-v-ktorych-chce-bojovat-s-romskou-kriminalitou.html#axzz4jW9fGc55>.

Terciární aktéři, míroví aktéři:

- Stano Daniel – Romský intelektuál a politik aktuálně pracující v zahraničí.
- Vlado Rafael – Režisér filmu *Tvoj čas* o romských politických lídrech; vedoucí představitel hnutí Edu-Roma.
- Rytmus – Známa osobnost a populární hip-hopová hvězda, dle vlastního tvrzení romského původu; významná autorita pro mládež obecně.
- Selassie – Známy youtuber, který propaguje sociální témata směrem k dětem a mládeži, rovněž se dotýká romské problematiky (Selassie, 2016).
- Čelní představitelé obcí s pozitivními zkušenostmi se soužitím mezi Romy a většinou (např. Spišský Hrhov, Raslavice).
- INESS – Soukromý ekonomický think tank publikuje studii o skutečných výdajích zbytku společnosti na chudé romské rodiny (Dinga, et al., 2016).
- Pozitivní příklady romských projektů pro většinu, např. projekt United Colours (komunitní prádelna a žehlárna) oceňovaný organizacemi v oblasti sociálních inovací (Vražda, 2016).

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Po změně osoby zastávající pozici zplnomocněnce není na politické ani sociální scéně žádná výrazná osoba romského původu, která by hájila zájmy Romů ve veřejné diskusi. Ábel Ravasz prokázal, že je připraven hájit Romy, a tento záměr deklarovala také jeho strana Most-Híd. Romské hlasy jsou však stále zcela výjimečné. S výjimkou strany Most-Híd a Ábela Ravasze jsou všichni primární aktéři v tomto případě politickými rivaly, kteří využívají romskou problematiku k tomu, aby prokázali připravenost „chránit občany“. Mezi sekundárními aktéry nejsou žádné zřejmé koalice ani zájmové skupiny. Dokonce ani nevládní organizace, které pracují na pozitivních řešeních, často nepracují v koalici, ale spíše vzájemně soupeří a nehovoří jedním hlasem. Romské elity jsou roztržštěné a mají velmi omezený vliv.

Zdroje a příčiny konfliktu

Hluboké příčiny konfliktu jsou historické. Řada nešťastných politik vůči této menšině, jejichž počátek sahá do komunistického období, vedla v mnoha romských komunitách ke ztrátě etnické identity a vytvoření závislosti na sociální pomoci. Od pádu komunismu nebyla realizována žádná důsledná dlouhodobá strategie, která by řešila sociální začlenění romské menšiny. Sociální problémy narůstaly a žádná vláda neměla dost odvahy na to, aby zahájila komplexní reformu. Současné vládnoucí elity jsou známé svým konzervativním přístupem (neprovádějí vůbec žádné reformy, jen postaru řídí stát), a proto od nich nikdo neočekává žádnou změnu. Špatně fungující systém vynucování práva (policie, státní zástupci, soudy) navíc ve vztahu k Romům způsobuje úzkost a pocit nejistoty. Je pravda, že u velké části této menšiny existuje riziko kriminality proto, že má špatné nebo žádné vzdělání, žádné vyhlídky do budoucna a žádnou šanci získat práci. Celková marginalizace je uvrhla do extrémní chudoby s prázdnými hodnotami.

Podobně jako u konfliktu ohledně uprchlíků lze pozorovat proces „sekuritizace“ romské problematiky ze strany primárních politických aktérů. To znamená, že řešení se omezuje na tresty, vyloučení z obcí a další restriktivní opatření. Je také velmi snadné ve veřejné diskusi zobecňovat a hovořit o Romech obecně se všemi možnými stereotypy. To vede k diskriminaci vůči integrovaným Romům a těm, kteří jsou marginalizováni. Tento přístup většiny navíc nedává Romům v osadách motivaci ke změně způsobu života, protože se nikdy nestanou plnohodnotnými občany.

Dynamika konfliktu

Konflikt je momentálně v klidné fázi. Někteří analytici očekávají, že vzhledem k tomu, že v nadcházejících letech už nebudou žádní další uprchlíci a problém legitimacy politických elit bude přetrvávat, konflikt týkající se Romů se v blízké budoucnosti v politických debatách velmi pravděpodobně vystupňuje, aby se zakryly další hluboké problémy ve společnosti, což dokládá projev předsedy vlády z prosince 2016. „Sekuritizace“ problému bude pokračovat. Jediné možné mírové aktéry lze nalézt na místní úrovni, v obcích. Pozitivní

příklady začleňování Romů lze podpořit a rozšířit do dalších lokalit. Je také nutné podporovat pozitivní vzory pro mládež a romské politické a intelektuální vedoucí představitele. Nový potenciál lze hledat v kruzích umělců, youtuberů a dalších známých osobností. Je zřetelné, že v diskusích střední třídy již protiromský rasismus není „in“.

Souvislosti konfliktu

Tento konflikt je nutné vnímat v rámci ekonomických problémů. Stále více slovenských občanů nižší střední třídy se musí potýkat se sociálně-ekonomickou marginalizací. „Sociální nůžky“ se stále více rozevírají a více lidí, kteří dříve patřili ke střední třídě, nyní upadá do chudoby. Musejí za prací cestovat do zahraničí, řešit dluhy, exekuce atd. Nezaměstnanost vysokoškolsky vzdělaných mladých lidí se zvyšuje. V těchto souvislostech je velmi snadné zaměřit hněv na nejbezmocnější skupinu, která budí méně sympatií. Politický kontext spočívá v tom, že tradiční politická třída ztrácí svou legitimitu. Politici zaměřují veřejnou diskusi na témata, u nichž se domnívají, že se s nimi mohou snadno vypořádat. Jedním z nich je „ochrana před nepříznivými osobami“.

Možné budoucí scénáře

Nejpravděpodobnější trend je, že se tento konflikt v příštích letech více vystupňuje. Zejména jakákoli trestná činnost způsobená osobami romského původu může být využita jako záminka k nepokojům či fyzickému násilí. Donucovací orgány nemohou plnit úlohu nestranných a spravedlivých aktérů, kteří symbolizují spravedlnost. Mohou se naopak stát jednou ze stran konfliktu. V takovém případě může otevřené násilí vůči Romům vzbudit sympatie neromských občanů a vyvolat diskusi o důvodech problému a jeho skutečných řešeních.

Lepším scénářem by bylo, kdyby se v probíhajících veřejných diskusích vyskytly jiné, „větší“ problémy, a romská otázka by zůstala stranou. Nevládní organizace a obce mohou v této atmosféře – navzdory politickým emocím – pracovat na konkrétních řešeních a pomáhat více mladým Romům hájit své zájmy jako „plně vybavení občané“, které politické elity nemohou ignorovat.

Některé nevládní organizace se pokusily provádět komunitní mediaci v romských osadách. Tito mediátoři však obvykle působili, pouze pokud trvalo financování z vnějších zdrojů, což nebylo příliš dlouho (projektová činnost). V lednu 2017 zplnomocněnec jmenoval komunitního mediátora odpovědného za realizaci mediace v komunitách. Na jaře 2017 nebylo publikováno mnoho informací o jeho pokroku.

4. LGBT práva versus „tradiční rodina“

Pojmenování konfliktu

Konflikt hodnot je prezentován jako rozpor mezi právy členů LGBT komunity a hodnotami „tradiční rodiny“ či „přirozené rodiny“. Ta je většinou definována (byť ne velmi konkrétně) jako heterosexuální rodiče a děti.

Stručné shrnutí konfliktu

Popsaný konflikt hodnot je charakterizován vysokou úrovní emocí, manipulace a nenávistných projevů vůči LGBT lidem. Primárním aktérem je slovenská katolická církev, společně s některými dalšími křesťanskými církvemi.²⁵ Církev poskytuje ideologické zázemí organizacím, politikům a jednotlivcům, kteří odmítají LGBT práva. Navzdory oficiálnímu postoji papeže Františka (Lang, 2016) většina slovenského duchovenstva zastává nepřátelské, „staromódní“ a někdy přímo nenávistné postoje k právům LGBT lidí. LGBT komunita a zastánci jejích práv jsou značně různorodou a roztržštěnou skupinou. Úroveň emocí a nepřátelství je značně vyšší na straně hnutí proti LGBT právům, což je mimo jiné důsledkem určitého překryvu této skupiny s ultranacionalistickými a extremistickými politickými silami. Hnutí proti LGBT právům rovněž zahrnuje politické strany, které se hlásí k hlavnímu proudu (Slovenská národní strana – SNS, Křesťanskodemokratické

25 Katolická církev v roce 2015 podpořila kampaň referenda o rodině nejen ideologicky, ale také logisticky a finančně.

hnutí – KDĤ). Ve své rétorice záměrně směšují LGBT práva se sexuálními úchytkami a nemocemi (pedofilie, sexuální mánie atd.). Obhájcí práv LGBT komunity jsou označováni za „genderové ideology“ nebo stoupence „kultury smrti“. Úsilí proti LGBT právům je doprovázeno bojem proti interrupcím a obhajobou přesvědčení, že život začíná okamžikem početí.

Charakteristickým znakem konfliktu je to, že práva LGBT lidí (registrované partnerství, zákonná práva párů osob stejného pohlaví, kriminalizace nenávislných projevů vůči LGBT lidem atd.) jsou stavěna do protikladu k rodinným hodnotám. Skupiny odmítající LGBT práva používají symboly rodiny a tvrdí, že brání rodinu. Otázky, jako je předcházení rozvodům, domácí násilí, práva dítěte či ochrana rodin s nízkými příjmy, však nejsou součástí veřejné politické agendy těchto skupin.²⁶ Práva LGBT lidí byla do jisté míry úspěšně prezentována jako hrozba pro rodinné hodnoty, důvod nízké porodnosti a důvod nízké sňatkovosti. V této souvislosti je EU považována za hlavního podporovatele LGBT práv, která „vnucuje“ Slovensku. Pozitivní zkušenost mnoha států EU se zákonnými právy pro LGBT lidi jsou většinou přehlíženy.

Společenské přijetí homosexuálů, leseb nebo bisexuálů na politických pozicích, na pracovišti a v nejbližších kruzích na Slovensku patří k nejnižším v EU-28 (pro 48 % Slováků by nebylo příjemné, kdyby nejvyšší politickou pozici zastával homosexuál, lesba nebo bisexuál, oproti 21 % v EU-28; pro 34 % Slováků by nebylo příjemné, kdyby k tomu došlo na jejich pracovišti, oproti 13 % v EU-28; pro 71 % Slováků by nebylo příjemné, kdyby jejich dospělý syn či dcera byl/-a ve vztahu s osobou stejného pohlaví, oproti 32 % v EU-28).

Slovensko patří mezi země s nejnižším podílem lidí, kteří jsou přesvědčeni, že homosexuálové, lesby a bisexuálové by měli mít stejná práva jako heterosexuální lidé (36 % na Slovensku oproti 71 % v EU-28), že na sexuálním vztahu mezi dvěma osobami stejného pohlaví není nic špatného (33 % oproti 67 %) a že manželství osob stejného pohlaví by mělo být povoleno v celé Evropě (24 % oproti 61 %), (Discrimination..., 2015).

Referendum o rodině počátkem roku 2015 obsahovalo tři otázky týkající se heterosexuálního vymezení manželství, omezení adopcí pro homosexuální páry a dobrovolné sexuální výchovy ve školách. Vzhledem k tomu, že v této oblasti neexistoval politický záměr prosazovat právní předpisy, analytici vnímali kampaň k referendu jako neopodstatněný útok na LGBT lidi (Gális, 2015). Z důvodu nízké účasti (21 %) bylo referendum neúspěšné. Problematika LGBT komunity, ochrany „tradiční rodiny“, adopcí páry stejného pohlaví a sexuální výchovy se však na několik měsíců stala významnějším tématem veřejného diskursu než kdykoli dříve. Veřejná diskuse před referendem i po něm byla plná stereotypů, mýtů a nepodložených argumentů. Pokud by Slovensko chtělo zvýšit svou ohleduplnost a otevřenost vůči LGBT menšině tak, jak je tomu v mnoha jiných evropských zemích, v důsledku tohoto referenda jsou takové kroky v příštích několika letech spíše nerealistické.

Tento konflikt po referendu ustoupil do pozadí. V říjnu 2015 předložila vláda Akční plán pro LGBT osoby na období 2016–2019. Materiál byl kritizován za to, že ve skutečnosti do současné situace nezasahuje a nic nemění. V létě 2016 se v Bratislavě a Košicích uskutečnily dva průvody Pride Parade, které byly provázeny akcemi odpůrců organizovanými buď křesťanskými iniciativami nebo krajně pravicovou extremistickou stranou Kotleba – ĽSNS. Podpora průvodu Pride Parade v Budapešti slovenským velvyslanectvím způsobila konflikty mezi politiky a negativní postoj ze strany slovenských křesťanů.

Konflikt se může vyvinout do protievropské podoby, protože „alternativní“ portály podněcují mýty o LGBT lidech v rámci obecného obrazu „morálně zkažené Evropy“, což rovněž zapadá do oficiální ruské propagandy. Slovensko a západní transatlantické struktury financují „slovenské“ nevládní organizace, které podporují volný sex, všeobecnou sexuální svobodu, chlípnost, sodomii a feminismus, jakož i oficiální razítko pro vztah kohokoli s kýmkoli. (Režo, 2016)

Časová osa

- 2014 – Je přijata Strategie ochrany lidských práv ve Slovenské republice. Tento dokument odmítají křesťanské organizace, protože mají pocit, že nebyly zapracovány jejich připomínky. Žádná ze stran (aktivisté v oblasti lidských práv, křesťanští aktéři) necítí spokojenost s procesem ani s výsledkem.

²⁶ Zde existují dvě výjimky, a to Fórum křesťanských institucí (FKI), které v Bratislavě, Banské Bystrici a dalších městech Slovenska organizuje Den rodiny, a organizace Áno pre život, která se zabývá násilím na ženách. Existuje velké množství charitativních a komunitních aktivit, které se těmito problémy zabývají, avšak jejich úsilí o ovlivnění politiky a legislativy je mnohem méně viditelné než úsilí namířené proti LGBT právům a proti interrupcím.

- Únor 2015 – Referendum o rodině (tj. o vymezení manželství, adopcích páry stejného pohlaví a sexuální výchově) končí kvůli nízké účasti neúspěšně. Referendum bylo zahájeno iniciativou Aliancia za rodinu a podpořila jej katolická církev Slovenska.
- Září 2015 – Národní pochod pro život. Tuto událost uspořádaly v Bratislavě křesťanské organizace podporované Konferencí biskupů Slovenska, několik měsíců po konání neplatného referenda. Podle jejich záznamů se pochodu zúčastnilo 85 000 lidí. Akce se zaměřuje převážně na „rodinné hodnoty“, které jsou v jejím prohlášení definovány jako svazek mezi mužem a ženou a ochrana života od okamžiku početí až do přirozené smrti, jakož i ochrana mladých matek v nouzi.
- Říjen 2015 – Ministerstvo spravedlnosti předkládá vládní Akční plán pro LGBT osoby na období 2016–2019. LGBT komunita jej kritizuje pro „nedostatečná opatření“ (Balážová, 2015), ostatní ministerstva a členové vlády předkládají námítky (Hlavné správy, 2015).
- Květen 2016 – Strana Kotleba – LSNS a „alternativní média“ (Garman, 2016) interpretují školní karneval jako LGBT událost, jejímž účelem je vymývat dětem mozky (Vražda & Šnidl, 2016), případ vyvolává slovní útoky na ředitele školy.
- Červenec 2016 – Průvod Pride Parade v Bratislavě má přibližně 2 000 účastníků, zatímco protipochod Hrdí na rodinu má cca 200 účastníků. Strana Kotleba – LSNS organizuje neregistrovaný „Protest proti pochodu úchylákov v Bratislavě“, který je oficiálně nazván petiční akcí proti NATO. Účastní se jej jen několik aktivistů a policie jim brání v narušení události Pride (Dugovič, 2016).
- Červen 2016 – KBS (Konference biskupů Slovenska) vydává prohlášení ve vztahu k slovenskému předsednictví v Radě EU, které se týká demografické krize a krize rodin a které tyto problémy spojuje s extremismem a xenofobií.
- Červenec 2016 – Slovenské velvyslanectví prostřednictvím duhové vlajky symbolicky podporuje průvod Pride Parade v Budapešti, což uvnitř vlády způsobuje politické turbulence (Kern, 2016). Někteří z tohoto činu viní ministra Lajčáka, protože to považují za součást jeho kampaně usilující o pozici generálního tajemníka OSN.
- Červenec 2016 – Aliancia za rodinu je pokutována za nezákonné zasahování do volební kampaně tím, že podporovala kandidáty, kteří podepsali její memorandum.
- Srpen 2016 – Marián Kotleba získává anticenu Homofob roku.
- Srpen 2016 – Protestantský kněz přichází o zaměstnání kvůli své veřejné podpoře LGBT práv. Jeho rodina ztrácí zdroj příjmu. Občanské organizace pořádají veřejnou sbírku několika tisíc eur, která mu pomáhá překonat obtížné období (Gehrerová, 2016).
- Srpen 2016 – Průvod Pride Parade v Košicích.
- Srpen 2016 – Bývalá tvář referenda Anton Chromík oznamuje další petici usilující o změnu legislativy EU tak, aby umožňovala výlučně heterosexuální manželství.

Aktéři konfliktu

Primární aktéři:

Konference biskupů Slovenska (KBS) je nejvyšším představitelem katolické církve na Slovensku. Negativně prezentuje nejen práva LGBT lidí, ale také pojmy jako „rovnost pohlaví“, „lidská práva“, „práva dítěte“ atd. V roce 2012 v prohlášení týkajícím se (tehdejšího) návrhu zákona o registrovaném partnerství uvedla: „Homosexuální pocity některých osob nemohou vést k trvalé životní sounáležitosti s právní ochranou, protože homosexuální partnerství nelze postavit na roveň přirozenému manželskému svazku mezi mužem a ženou. Homosexuální jednání je svým charakterem... v naprostém rozporu s posvátností sexuality muže a ženy v manželství.“ (Chautur, 2012) KBS nazývá zásadu rovnosti pohlaví „genderovou ideologií“ a její podporovatele obviňuje z toho, že ovlivňují děti k navazování „alternativních forem partnerství“ a podporují individuální volbu pohlaví (Konferencia biskupov Slovenska, 2013). Dalším často používaným pojmem je „kultura smrti“, která je spojena s lidskými právy a rovností pohlaví, jež je prezentována jako příčina rozpadu rodin a „hrozba pro život“ (biskupi Slovenska, 2013). KBS oficiálně podporuje referendum. KBS obvykle není v konfliktu příliš

viditelná a využívá prostředníky, jako je Aliancia za rodinu a některé jiné organizace či jednotlivci. Většina slovenského duchovenstva není připravena na nové výzvy 21. století a zaostává za současnými názory papeže Františka.

Na opačné straně tohoto konfliktu je velmi obtížné identifikovat primárního aktéra. LGBT komunita je roztržštěná. Příkladem společného hlasu jsou platforma Životné partnerstvo a iniciativa Inakosť. Jedná se o platformy organizací občanské společnosti, které pracují na vytváření a udržování pozitivního postoje veřejnosti k právům LGBT lidí. Navrhly registrované partnerství jako právní institut dostupný homosexuálním i heterosexuálním párům.

Organizace občanské společnosti zastupující LGBT komunitu, které byly viditelné během referenda a po něm: Iniciativa Inakosť (Martin Macko), TransFúzia (Romina Kollárik), Pride Košice (Róbert Furiel), Q-centrum (Romana Schlessinger). Během kampaně k referendu argumentovali ohledně lidských práv a rovnosti ve vztahu k LGBT menšině, což ve slovenském kontextu nebyl velmi účinný argument, neboť zde lidská práva mají rozporuplnou, často negativní konotaci. Jejich cílem bylo odradit lidi od účasti v referendu, a tím jej zneplatnit. Nízká účast v referendu byla pravděpodobně způsobena spíše kampaní skupin odmítajících LGBT práva, kterou mnozí lidé považovali za příliš agresivní. Neúspěšné referendum lze stěží připsat jako úspěch LGBT komunitě (Gális, 2015). Na druhou stranu, jimi organizované průvody Pride Parade jsou stále oblíbenější, pravděpodobně díky jejich mírumilovnému a pozitivnímu charakteru.

Sekundární aktéři:

Aliancia za rodinu (Anton Chromík) – Iniciátor referenda, s podporou KBS. Jeho organizace byla pokutována za porušení pravidel volební kampaně v roce 2016, neboť aktivně podporoval určité kandidáty, kteří podepsali jeho Deklaraci za rodinu. Po neúspěšném referendu zahájil novou petiční kampaň jako součást evropské iniciativy, která usiluje o změnu právních předpisů o manželství a registrovaném partnerství. Tato iniciativa byla organizována v rámci nové organizace Otca, mamu deťom. Usiluje o mobilizaci lidí proti právům sexuálních menšin. Je možné, že se připravuje na politickou kariéru.

Další křesťanské organizace občanské společnosti, které vytvářejí a podporují iniciativu Aliancia za rodinu: Fórum kresťanských inštitúcií, Fórum života, Slovenská spoločnosť pre rodinu, Godzone atd. Podporovaly referendum a aktivně vystupovaly proti uzákonění registrovaných partnerství. Jejich komunikace byla méně konfrontační než v případě Chromíka.

Lidskoprávní nevládní organizace zabývající se ochranou práv sexuálních menšin: Amnesty International Slovensko, Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, O.Z. Občan, demokracia, zodpovednosť (Janka Debrecéniová), CVEK. Tyto organizace a jejich zástupci při obraně práv často používají konfrontační jazyk, což nenapomáhá dialogu ani dosažení změny.

Oficiální zástupci státu:

- Jana Dubovcová – Veřejná ochránkyně práv, která se účastní průvodů Pride Parade, podporuje práva LGBT lidí a prosazuje otevřenou a tolerantní společnost²⁷.
- Lucia Žitňanská – Ministryně spravedlnosti, předsedkyně Výboru pro práva LGBT lidí, aktivně podporuje právní úpravu LGBT menšiny. „Lidé by měli mít právní prostor k tomu, aby si uspořádali život, bez ohledu na jejich sexuální orientaci.“ (Dugovič, 2016)
- Tomáš Borec – Předchůdce Žitňanské, zástupce strany SMER, nejotevřenější vůči LGBT lidem.
- Miroslav Lajčák – Ministr zahraničních věcí (strana SMER), který začal LGBT menšinu mírně podporovat v době své kampaně na pozici generálního tajemníka OSN. Když Velvyslanectví Slovenské republiky v Budapešti prostřednictvím duhové vlajky podpořilo tamní průvod Pride Parade, čelil kritice vlastní strany a Slovenské národní strany (Andreje Danko), (Hlavné správy, 2016).

27 Od roku 2017 je novou veřejnou ochránkyní práv Mária Patakyová.

Politické strany:

- Slovenská národná strana (Andrej Danko) jako koaliční nacionalistická strana vykazuje silný antagonismus vůči LGBT lidem. Její představitelé veřejně slíbili, že budou blokovat práva LGBT lidí v Parlamentu (SITA, 2016).
- Kotleba – ĽSNS zastává krajně pravicové extremistické postoje, vystupuje nenávisťně vůči sexuálním menšinám, aktivně vyvolává veřejné diskuse prostřednictvím zmanipulovaných či neúplných zpráv prezentovaných „alternativními portály“.
- Křesťansko-demokratické hnutí – KDH se staví do pozice moderní evropské křesťanské konzervativní strany, avšak následují způsob argumentace KBS a iniciativy Aliancia za rodinu.
- Sme rodina – Strana Borise Kollára vulgárním a agresivním způsobem napadá LGBT lidi.

Jednotliví politici:

- Politici, kteří rozhodně podporují kampaně proti LGBT právům (referenda, předvolební kampaně atd.): Andrej Danko (SNS), Jozef Mikloško (KDH), Erika Jurinová (OLaNO), Alena Bašistová (Sieť party); (Mikušovič, 2016), Anna Verešová – bývalá mluvčí organizace Aliancia za rodinu a Branislav Škripek (OLaNO), Richard Vašečka, Veronika Remišová (OLaNO), Anna Záborská a Ján Figel' (KDH), Daniel Lipšic (NOVA).
- Politici, kteří rozhodně podporují práva LGBT lidí: Monika Flašíková Beňová (SMER), Martin Poliačik a Juraj Droba (SaS), (SITA, 2016). Mezi ty, kteří LGBT práva spíše podporují, patří: Viera Dubačová (OLaNO), Richard Sulík (SaS), Katarína Neveďalová a Ľuboš Blaha (SMER), Ondrej Dostál (OKS) a Jozef Viskupič (OLaNO).

Další aktéři:

- Akademičtí pracovníci a veřejně známé osoby podporující LGBT menšinu: sociologové Jarmila Filadelfiová, Michal Vašečka.
- „Alternativní média“ prezentující LGBT menšinu jako hrozbu: Zem&Vek (Juraj Režo, Patrik Sloboda, Artur Bekmatov, Milan Pullman), Hlavné správy apod.

Terciární aktéři:

- Andrej Kiska – prezident Slovenské republiky. Je mírně konzervativní, v referendu podporoval heterosexuální definici manželství a omezení adopce pro homosexuály. Podporuje však hodnoty otevřené společnosti, tolerance a lidských práv. Převzal záštitu nad filmovým festivalem Inakosť.
- Kněz a teolog Tomáš Halík otevřeně podporuje LGBT lidi. Jde o významnou autoritu mezi křesťanskými filozofy. Slovenské katolické organizace jej pro jeho otevřenou kritiku církve považují za kontroverzní osobnost.
- Papež František a jeho postoj lásky vůči všem menšinám a všezahrnující Boží milosti. Přestože podpořil referendum, jeho image je liberálnější a jeho názory jsou mnohem otevřenější než názory slovenského duchovenstva.

Vztahy mezi aktéry konfliktu

Křesťanské organizace podporované KBS se jednoznačně staví proti lidskoprávním nevládním organizacím, které se zabývají problematikou LGBT. V některých případech, například v debatách před referendem, odmítly vzájemně diskutovat. Pokud došlo k diskusím, byly ještě více polarizující, protože se jich obvykle účastnili radikálové z obou stran. Umírněné hlasy, stejně jako odborné názory byly na veřejnosti velmi zřídka přítomny. V poslední době obě strany příliš často nepřicházejí do přímého kontaktu. Aliancia za rodinu se před volbami snažila spolupracovat s některými politiky, kteří by mohli podpořit „tradiční rodinu“, za což byla v létě 2016 pokutována.

Zdroje a příčiny konfliktu

„Tradiční rodina“ je sociální konstrukt. V průběhu historie se neustále měnila v závislosti na čase a prostoru, kulturních souvislostech, své struktuře, funkci a chápání, rolích mužů a žen, způsobu výchovy dětí

a dalších aspektech. Dnes dochází k výraznému posunu směrem k pluralizaci rodinných forem a norem rodinného života. Slovenský kontext, který je převážně křesťanský, venkovský a konzervativní, se přirozeně dostává do střetu s trendy pocházejícími z některých evropských, západních liberálních společností. Tyto hluboké příčiny konfliktu se pak projevují strachem ze ztráty „tradičních rodin“. Církve prezentují myšlenku LGBT práv a rovnosti pohlaví jako příčinu zničení rodin, aniž by toto tvrzení podložily jakýmkoli výzkumem či údaji. Lidé pocítují kulturní ohrožení rodinných hodnot, avšak křesťanská verze nedokáže identifikovat jeho kořeny. Konzumnímu způsobu života, jehož součástí jsou požitkářské radosti manželství a rodiny, je věnována příliš malá pozornost. Rozvody, které jsou v křesťanských rodinách velmi běžné, mají stěžejní roli společného s genderovou problematikou. Spíše souvisejí s vyprázdněností hodnot a masovou kulturou. Církve dostatečně nereagují na násilné zneužívání rodinných příslušníků (žen, dětí či seniorů). Aktivisté za LGBT práva a lidská práva na druhé straně někdy používají radikální rétoriku (např. určitá prohlášení proti náboženství) a požadují práva, která jsou v současné době na Slovensku nerealistická (např. manželství). Obě strany jsou neschopné vést dialog, diskutovat o faktech a nacházet řešení. Kampaň k referendu způsobila polarizaci společnosti, která byla přínosná pouze pro ty, kteří přizívají protievropské nálady.

Křesťanští aktivisté nejsou ochotni připustit, že jejich kampaň zneužívají protisystémoví extrémisté, kteří usilují o odklon Slovenska od EU a NATO. Ačkoli na jedné straně nesouhlasí s pravicovým extremismem, na straně druhé jejich názory často velmi souzní se stranou Kotleba – ĽSNS a podobnými skupinami.

Stát a jeho postoj k lidským právům (patrný při přípravě strategie lidských práv) jedná vůči křesťanským organizacím velmi necitlivě. Určité státem spravované financování (např. Norské fondy) bylo podmíněno souhlasem s dokumenty týkajícími se lidských práv, a bylo tedy diskriminační vůči konzervativním křesťanským organizacím. Problematika lidských práv nebyla na Slovensku ve společnosti řádně prodiskutována, přičemž od 90. let je prezentována především jako boj za práva menšin a podmínka evropské integrace. Z tohoto důvodu významná část slovenské společnosti vnímá lidská práva jako cosi vnějšího, pro naši společnost nepřírodního.

Dynamika konfliktu

Po referendu konflikt ustoupil spíše do pozadí veřejného diskursu. Přestože obě strany prosazují své představy, diskuse je do značné míry paralyzována a veřejné mínění zůstává spíše zahlcené a polarizované a postrádá přehlednost a naději na dohodu. Eskalaci může vyvolat jakýkoli návrh zákona týkající se této problematiky, což je velmi nepravděpodobné. Na druhé straně, krajně pravicové extremistické síly a proruské organizace mohou toto téma využít k umělému vyvolání nenávisti vůči menšinám, lidským právům a evropským hodnotám. Jediným efektivním mírovým aktérem může být papež František, který by promluvil přímo k slovenským křesťanům, tj. bez „překladačů“ ze strany KBS. Představuje moderní přístup k menšinám a jeho slovo by mohlo přispět k usnadnění dialogu. To by na druhé straně vyžadovalo zmírnění radikální rétoriky lidskoprávních LGBT organizací.

Souvislosti konfliktu

Mezi rámce, které tento konflikt ovlivňují, patří:

- Účinky spotřební etiky, která je v hlubokém rozporu s křesťanskými hodnotami.
- Ztráta důvěry vůči politickým institucím.
- Marginalizace velkých skupin společnosti vedoucí k hledání obětího beránka.
- Postpravdivá společnost a vliv „alternativních médií“, která podporují diskuse založené na manipulaci a lžích.
- Aktivní práce proruských médií, která prezentují Rusko jako zemi „tradičních hodnot“ bojující proti sexuálnímu menšinám coby deviantům.

Křesťanské organizace spatřují nebezpečí v požadavcích LGBT komunity a (ne vždy správně) je spojují s rozpadem rodinných hodnot. Tento střet hodnot se rovněž projevuje takto:

- Nízká porodnost na Slovensku: Křesťanské organizace tvrdí, že „genderová ideologie“ způsobuje nízkou porodnost (toto tvrzení není podloženo empirickými údaji). O tématech prarodinných politik nedávných vlád se řádně nediskutuje.
- Promiskuita versus monogamie a sex spojený výlučně s manželstvím, zejména ve světle diskuse o sexuální výchově ve školách. Choulostivé otázky sexuality v současném světě jsou často zjednodušovány a politizovány.
- Práva dítěte: Liberálové a konzervativci mají odlišný výklad těchto práv. Požadavek na ochranu života od početí je v rozporu s filozofií feministických hnutí, která podporuje možnost volby.

Možné budoucí scénáře

Pozitivní, byť méně pravděpodobný budoucí scénář by mohl mít podobu politické síly, která by postupně začlenila legislativní a symbolické změny pečlivě sdělované veřejnosti, s cílem zlepšit postavení LGBT menšiny. K dosažení tohoto cíle by samozřejmě bylo zapotřebí příznivé společenské klima, jakož i ochota k dohodě vyjádřená většinou aktérů konfliktu. Realističtější budoucí scénář spočívá v udržení konfliktu ve stávajícím latentním stadiu tím, že nebudou čineny zásadní kroky v podobě požadavků na právní předpisy upravující LGBT práva (např. zavedení institutu registrovaného partnerství). Přetrvává nebezpečí, že KBS a její prostředníci tento konflikt před volbami uměle vyhroť, aby získali podporu pro křesťanské kandidáty a strany. Jako velmi pravděpodobný scénář lze očekávat vnější vliv proruských a konspiračních médií v rámci prosazování agendy namířené proti EU.

5. Geopolitické napětí jako zástupný konflikt ve sféře hodnot

Výše uvedené konflikty hodnot neutvářejí vyčerpávající seznam, ale pouze výběr těch, které oproti ostatním vyčnívají svou intenzitou a sklonem k násilí, ať už fyzickému, verbálnímu nebo strukturálnímu. Tyto konflikty mají jeden další důležitý výrazný znak, který v této souvislosti zasluhuje pozornost. Jedná se o napětí ohledně geopolitické orientace, které působí jako katalyzátor a zesilovač ostatních uvedených konfliktů.

Toto napětí lze vymezit otázkou, před níž stojí slovenská společnost: „Jsme součástí Západu, včetně jeho institucí (EU, NATO), a severoatlantické oblasti formované USA, nebo tíhneme spíše k Východu zastupovanému Ruskem a jeho myšlenkou „Russkij mir“? Nebo bychom měli, jak někteří lidé upřímně věří, zůstat někde uprostřed?“

Hluboké kořeny, kdy se myšlenka všeslovanství začala šířit po celé Evropě, sahají až do první poloviny 19. století. Část vznikající nacionalistické inteligence (nejen Slováci) tehdy považovala carské Rusko za stát, s nímž by bylo vhodné se sjednotit. Po uplynutí jednoho století, a obzvláště po sametové revoluci a konci studené války se zdálo, že ruský vliv skončil. Skutečnost je však taková, že váhavost ve věci geopolitické orientace se na Slovensku převtělila v latentní konflikt, který v plném rozsahu eskaloval v roce 2014 během povstání Euromajdan na Ukrajině a během následných událostí – anexe Krymu a rusko-ukrajinské války.

Slovenské prozápadní intelektuální elity mají poměrně malý vliv na veřejné mínění a v poslední době je „v kurzu“ protizápadní smýšlení (SITA, 2016). Dokonce i někteří dříve liberální a protikomunističtí intelektuálové přizívají protievropské nálady a znevažují hodnoty liberální demokracie. Je paradoxní, že ti, kteří velebí Stalina, a ti, kteří velebí Tisa (válečný slovenský prezident a spojenec Hitlera), jsou v „populistickém souznění“ proti zastáncům liberální demokracie a osvícené verze evropských hodnot. Podle průzkumů veřejného mínění by většina Slováků chtěla, aby Slovensko stálo „uprostřed“ mezi Západem a Východem.

Toto geopolitické napětí má nejen politické důsledky, ale zasahuje také do oblasti hodnot, kde se projevuje poměrně běžnými postoji a nepřátelskou rétorikou ohledně problematiky LGBT lidí, protizápadními postoji, konspiračním myšlením atd. různých aktérů, jako jsou ultranacionalistické skupiny (Kotleba, Sme rodina), konzervativní proudy duchovních a laických členů katolické církve, politické strany hlavního proudu (např. Slovenská národní strana nebo OĽANO) a veřejné osobnosti. Tyto postoje, obratně přizívované „alternativními médii“ a sociálními médii, prosazují Rusko jako strategického spojence Slovenska a vnímají NATO jako

zlo. Neomezujú sa však na oblasť zahraničnej politiky, ale podporujú radu morálnych názorů a presvedčení, včteně „presvedčení, že Rusko se v současné době stává obráncem tradičních hodnot a morálky, které jsou na Západě ohroženy“ (Mesežnikov & Gyárfášová, 2015, s. 154). Tento rozšířený argument je často používán navzdory skutečnosti, že není podepřen žádnými fakty (s výjimkou ruských právních předpisů proti LGBT lidem). Geopolitický konflikt hodnot se tak stává zástupným konfliktem pro další konflikty, které dále zhoršuje. Existuje navíc stále více důkazů o tom, že je pěstován dezinformačním a propagandistickým úsilím ruského původu (Slovenskí europoslanci..., 2018).

Zdroje

- BALÁŽOVÁ, D. 2015. Sklamanie nielen pre homosexuálov. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/370636-sklamanie-nielen-pre-homosexualov/>
- BALÁŽOVÁ, D. 2015. V školách sa cez branný výcvik šíri bludy. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/370502-v-skolach-sa-cez-branny-vycvik-sirili-bludy/>
- Discrimination in the EU in 2015*. Special Eurobarometer 437. EU Commission. 2015.
- BÁN, A. 2016. Ani ďaleko, ani blízko. In *Týždeň* [online] <https://www.tyzden.sk/casopis/36161/ani-daleko-ani-blizko/>
- BECKOVÁ, T. 2015. Traja záchranári cez deň pracujú a po šichte odchádzajú pomáhať do Maďarska. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/270522/utecenom-kusok-bratislavy-pomahaju-dobrovolnici-problemom-zima-malo-oblecenia/>
- Danko: Urobím všetko preto, aby sa práva LGBTI nepresadzovali, 2016. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/404557-danko-urobim-vsetko-preto-aby-sa-prava-lgbti-nepresadzovali/>
- DINGA, J. – ĎURANA, R. – CHOVCULIAK, R. 2016. Rómovia a sociálne dávky. Sú Rómovia problémom verejných financií Slovenska? In *INESS* [online] <http://iness.sk/mytus/wp-content/uploads/ROMA-2016.pdf>
- Dohoda s kotlebovcami bola podľa Sulíka chybou, 2016. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/388648-sulik-a-matovic-su-podla-bugara-na-vine-ze-je-vlada-aka-je/>
- DUGOVIČ, M. 2016. Dúhový pochod bol bez konfliktov, kotlebovci sa k nemu nedostali. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/524820/duhovy-pochod-bol-bez-konfliktov-kotlebovci-sa-k-nemu-nedostali/>
- DUGOVIČ, M. 2016. Kotlebu nechcú v prezidentskom paláci ani na oslavách SNP. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/397642/kotlebu-nechcu-prezidentskom-palaci-oslavach-snp/>
- DUGOVIČ, M. 2016. Rómske deti nechceli ubytovať, podľa hotela išlo o nedorozumenie. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/545875/romske-deti-nechceli-ubytovat-podla-hotela-islo-o-nedorozumenie/>
- DUGOVIČ, M. 2016. Žitňanská chce viac práv pre homosexuálov, Smer zostáva chladný, Danko na Pride nechodí. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/524200/zitnanska-chce-viac-prav-pre-homosexualov-smer-zostava-chladny-danko-na-pride-nechodi/>
- Dúhový Pride podporilo 2-tisíc ľudí, neodradilo ich ani horúce počasie, 2016. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/400599-v-bratislave-sa-kona-duhovy-pride-sprevadzaju-ho-prisne-bezpecnostne-opatrenia/>
- ĎURIŠ, M. 2015. Asýrski utečenci z Iraku prileteli na Slovensko. In *Zem a Vek* [online] <http://zemavek.sk/articles/view/asyrski-utecenci-z-iraku-prileteli-na-slovensko>
- European Union Minorities and Discrimination Survey: Roma – Selected findings, 2016. In *FRA* [online] <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>
- Fico má s Rómami pravdu, povedali ľudia v prieskume, 2016. In *aktuality.sk* [online] <https://www.aktuality.sk/clanok/402372/fico-ma-s-romami-pravdu-povedali-ludia-v-prieskume/>
- FOLENTOVÁ, V. 2017. Herečka Bárdos: Keď videli bratislavskí študenti hru Natálka, reagovali rasisticky až nihilisticky. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/691966/herecka-bardos-ked-videli-elitni-studenti-hru-proti-extremizmu-reagovali-rasisticky-az-nihilisticky?ref=top-cl>
- GÁLIS, T. 2015. Aký bol rok 2015: Slovensko debatuje o hodnotách. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/329648/aky-bol-rok-2015-slovensko-debatuje-hodnotach/>
- GARMAN, B. 2016. Vymývanie hláv slovenským deťom: V rámci prezliekacieho týždňa sa žiaci majú prezliekať za iné pohlavie. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/vymyvane-hlav-slovenskym-detom-v-ramci-prezliekacieho-tyzdna-sa-ziaci-maju-prezliekat-za-ine-pohlavie/787057>
- GEHREROVÁ, R. 2016. Ochránár v obchode prenasledoval bývalú rómsku splnomocnenkyňu, obviňoval ju, že bude kradnúť. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/538674/ochrankar-v-obchode-prenasledoval-byvalu-romsku-splnomocnenkynu-obvinoval-ju-ze-bude-kradnut/>
- GEHREROVÁ, R. 2016. Prepustenému evanjelickému kňazovi posielajú dary. Cirkev nie je vaša, odkazujú biskupom. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/537580/ludia-posielaju-prepustenemu-evanjelickemu-knazovi-dary-cirkev-nie-je-vasa-odkazuju-biskupom/>
- GDOVIN, S. 2016. Mimovládne organizácie radia Slovensku: Potrebných je viac peňazí na migrantov, 78 miliónov je málo. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/mimovladne-organizacie-radia-slovensku-potrebnych-je-viac-penazi-na-migrantov-78-milionov-je-malo/851671>

- GDOVIN, S. 2016. Slovenku týral jej moslimský manžel. Polícia jej však nepomohla. Argumentuje islamským právom šaría. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravny.sk/slovenku-tyral-jej-moslimsky-manzel-policia-jej-vsak-nepomohla-argumentuje-islamskym-pravom-saria/840167>
- HEBERTOVÁ, V. 2016. Rómovia chcú byť národnostná menšina ako každá iná. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/389290-romovia-chcu-byt-narodnostna-mensina-ako-kazda-ina/>
- CHAUTUR, M. 2012. *Vyhlasenie k návrhu zákona o registrovanom partnerstve*. [online] <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-komisii-a-rad-kbs/c/vyhlasenie-k-navrhu-zakona-o-registrovanom-partnerstve>
- CHUDŽÍKOVÁ, A. H. 2016. Obraz utečencov v médiách na Slovensku. In: *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Praha: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich Boll Stiftung, pp. 95-112.
- JANEČKOVÁ, Ž. 2016. Časť Asýrskych kresťanov sa vrátila domov. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/393324-niekoľko-asyrskych-krestanov-sa-vratilo-do-iraku/>
- K Dúhovému Pride sa vydali desiatky kotlebovcov, zbierajú podpisy pod petíciu. SNS je proti oficiálnej podpore Dúhového pochodu, 2016. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravny.sk/k-duhovemu-pride-sa-vydali-desiatky-kotlebovcov-zbieraju-podpisy-pod-peticiu/814380>
- Kaliňák: Ignorujeme vôľu migrantov, snažíme sa ich prerozdeliť štatisticky, 2016. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravny.sk/kalinak-ignorujeme-volu-migrantov-snazime-sa-ich-prerozdelit-statisticky/860706>
- KDH vyčíta vláde, že nekonala v oblasti spoluzitia s Rómami, 2016. In *SITA* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/384469-kdh-vycita-vlade-ze-nekonala-v-oblasti-spoluzitia-s-romami/>
- KERN, M. 2016. Cez víkend sa mimoriadne stretli premiér a predseda parlamentu, iba pre dúhový pochod. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/527594/cez-vikend-sa-mimoriadne-stretli-premier-a-predseda-parlamentu-iba-kvoli-duhovemu-pochodu/>
- KERN, M. 2015. Irackí kresťania nepôjdu do dedín, mesiace budú v štátnych zariadeniach. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/313804/iracki-krestania-nepojdu-do-dedin-mesiace-budu-statnych-zariadeniach/>
- KERN, M. 2015. Je Sulík liberál, populista alebo pragmatik? Píše o utečencoch a opäť provokuje. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/268737/je-sulik-liberal-populista-alebo-pragmatik-pise-o-utecencoch-a-opat-provokuje/>
- KERN, M. 2015. Kresťanských utečencov vo Ficovej rodnej obci nechcú. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/311923/krestanskych-utecencov-vo-ficovej-rodnej-obci-nehcu/>
- KISKA, A. 2015. Ukážme v utečeneckej kríze srdce a charakter (celý prejav). In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/261940/prezident-kiska-ukazme-v-uteceneckej-krize-srdce-a-charakter-cely-prejav/>
- Kiska v parlamente: Postavme hradzu širšej koalície proti fašizmu, 2016. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/445050/kiska-postavme-hradzu-sirsej-koalicie-proti-fasizmu-prejav-parlamente/>
- KOCÚR, M. – MESEŽNIKOV, G. 2015. History in the Service of the Revival of Right-Wing Extremism: Case of Slovakia. In: *Extremism vs. democracy in Central Europe. Issues, Experiences, Challenges*. Bratislava: Institute of Public Affairs, pp. 115-150.
- KONÍK, J. 2015. Kedy budú mať Rómovia svojho Obamu? Aj šikovní majú komplex menejcennosti. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/257201/kedy-budu-mat-romovia-svojho-obamu/>
- Kotlebovci začali zbierať podpisy za referendá o vystúpení Slovenska z EÚ a NATO, 2016. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravny.sk/kotlebovci-zacali-zbierat-podpisy-za-referenda-o-vystupeni-sr-z-eu-a-nato/802815>
- LANG, N. 2016. *Pope Francis: Catholics Should Apologize to the LGBT Community*. [online] <http://www.advocate.com/religion/2016/6/27/pope-francis-catholics-should-apologize-lgbt-community>
- Matica: Historický odbor inštitúcie sa distancuje od kontroverzného videa, 2017. In *SITA* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/421303-matica-historicky-odbor-institutcie-sa-distancuje-od-kontroverzneho-vidoa/>
- Matovič, Lipšic a Sulík sa správajú horšie než náckovia, tvrdí Blaha, 2016. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravny.sk/matovic-lipsic-a-sulik-sa-spravaju-horsie-nez-nackovia-tvrdi-blaha/807990>
- MESEŽNIKOV, G. 2016. Problematika migrácie a utečencov na Slovensku v rokoch 2015–2016: spoločenská atmosféra, verejná mienka, politickí aktéri. In: *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Praha: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich Boll Stiftung, pp. 113-153.
- MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2015. Slovakia's response to the Russian-Ukrainian conflict: Domestic socio-political aspects, parties' stances, public opinion. In *J. Kucharczyk & G. Mesežnikov, ed. Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Warsaw: Heinrich Boll Stiftung, pp. 146-160.
- MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2016. Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku. Bratislava: Institute for Public Affairs – Hanns Seidel Foundation. Migration in Slovakia, 2017. In *International Organization for Migration* [online] <http://www.iom.sk/en/about-migration/migration-in-slovakia>
- MIKUŠOVIČ, D. 2015. Po utečeneckej kríze u nás rastie počet euroskeptikov (+ anketa s poslancami). In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/330098/uteceneckej-krize-nas-rastie-pocet-euroskeptikov-anketa-poslancami/>
- MIKUŠOVIČ, D. 2016. Cirkev: Dúfame v obrátenie poslancov, ktorí hovoria o Bohu, no útočia na ľudí. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/406149/cirkev-dufame-obratenie-poslancov-ktori-hovoria-bohu-no-utocia-ludi/>
- MIKUŠOVIČ, D. 2016. Daniel Milo: Keď policajt v službe povie, že extrémistami sú prezident a premiér, niekde je chyba. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/534256/daniel-milo-ked-policajt-v-sluzbe-povie-ze-extremistami-su-prezident-a-premier-niekde-je-chyba/>

- MIKUŠOVIČ, D. 2016. Ktorí kandidáti chcú to, čo Aliancia za rodinu? (pomôcka pre konzervatívco aj liberálov). In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/376796/ktori-kandidati-chcu-co-aliancia-za-rodinu-pomocka-konzervativcov-aj-liberalov/>
- MIKUŠOVIČ, D. 2015. Zať budhista, kolegyňa černoška? Slováci s tým majú veľký problém. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/261026/zat-muslim-kolegyňa-cernoška-inymi-mame-vacsi-problem-zvysok-eurovy-rebrický-grafy/>
- ONDRUŠ, V. 2015. Nehaňte ľud môj. In *Pravda* [online] <http://nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/370748-nehante-lud-moj/>
- Pastiersky list Konferencie biskupov Slovenska na Prvú adventnú nedeľu 2013, 2013. In *Biskupi Slovenska* [online] <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-na-prvu-adventnu-nedelu-2013>
- PECKO, M. 2017. *Posledné vyjadrenie ku "kauze" rasisti*. [online] <https://www.nebbia.biz/sk/blog/article/posledne-vyjadrenie-ku-kauze-rasisti>
- Plán pre LGBTI ľudí kritizovali aj "vlastní". Ministerstvo školstva odmieta pohrývanie sa so sexuálnou orientáciou, 2015. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/plan-pre-lgbti-ludi-kritizovali-aj-vlastni-ministerstvo-skolstva-odmieta-pohravy-sa-sexualnou-orientaciou/699279>
- PODOLINSKÁ, T. – HRUSTIČ, T. 2015. *Čierne-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: VEDA.
- POKORNÝ, J. 2016. Utečenecká agenda preniká už aj na odborné platformy. In *Zem a Vek* [online] <http://zemavek.sk/articles/view/utecenecka-agenda-prenika-uz-aj-na-odborne-platformy>
- Prieskum: Slovensko nie ani výrazne proruské, ani výrazne prozápadné, 2016. In *Pravda* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/390569-prieskum-slovensko-nie-ani-vyrazne-proruske-ani-vyrazne-prozapadne/>
- REŽO, J. 2016. Slovenská dúhová hanbasáda. In *Zem a Vek* [online] <http://zemavek.sk/articles/view/slovenska-duhova-hanbasada>
- Rozhovor s Mariánom Kotlebom: Z eurofondov sú často financované najrôznejšie nepotrebné nezmysly, 2015. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/rozhovor-s-marianom-kotlebom-z-eurofondov-su-casto-financovane-najroznejšie-nepotrebné-nezmysly/721410>
- RUSNÁK, E. 2015. Richard Sulík: Treba uzavrieť hranice a zriadiť extrateritoriálne utečenecké tábory. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/richard-sulik-treba-uzavriet-hranice-a-zriadiť-extrateritorialne-utecenecke-tabory/693469>
- Selassie, 2016. *Všetci nie sú rovnakí!* [online] <https://youtu.be/75D67efHuuc>
- Slovenskí europoslanci podporujú boj proti ruským dezinformáciám: Vidíme, že Rusko stojí za financovaním mnohých extrémistických hnutí, 2018. In *Parlamentné listy* [online] <http://www.parlamentnelisty.sk/arena/monitor/Slovenski-europoslanci-podporuju-boj-proti-ruskym-dezinformaciam-Vidime-ze-Rusko-stoji-za-financovanim-mnohych-extremistických-hnutí-297058>
- Sme rodina chce zdefinovať neprispôsobivé osoby a možnosť ich vykázania, 2016. In *Hlavné správy* [online] <http://www.hlavnespravy.sk/sme-rodina-chce-zdefinovat-neprisposobive-osoby-a-moznost-ich-vykazania/827415>
- SUDOR, K. 2015. Žila u prisťahovalcov a v Afrike: Nie sme lepší od utečencov. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/226979/zila-u-pristahovalcov-a-v-afrike-nie-sme-lepsi-od-utecencov/>
- SUDOR, K. 2016. Kotleba uspel, lebo desať rokov na sebe makal a veľa pochopil. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/394865/kotleba-uspel-lebo-desat-rokov-sebe-makal-vela-pochopil/>
- Štrasburg odsúdil násilie slovenskej polície páchané na Rómoch, 2016. In *SITA* [online] <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/402522-strasburg-odsudil-nasilie-policie-pachane-na-romoch/>
- TÓDOVÁ, M. 2015. Kalinák sa mstí mimovládke, ktorá upozornila na policajnú bitku utečencov. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/269581/kalinak-sa-msti-mimovladke-ktora-upozornila-bitku-utecencov/>
- VASILKO, T. 2016. Slovenský M. A. S. H. na slovinských hraniciach, žiaden utečenec tu ešte nezomrel. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/386388/slovensky-m-h-slovinských-hraniciach-ziaden-utecenec-este-nezomrel/>
- Vázení predstavitelia cirkví na Slovensku, 2016. In *Jetotak* [online] <http://www.jetotak.sk/editorial/vazeni-predstavitelia-cirkvi-na-slovensku>
- VRAŽDA, D. 2016. Berú ľudí, ktorí ani do štyridsiatky nepracovali, a posunú ich do normálneho zamestnania. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/620697/beru-ludi-ktori-ani-do-styridsiatky-nepracovali-a-posunu-ich-do-normalneho-zamestnania/>
- VRAŽDA, D. 2016. *Slovensko 2016: Rómske deti idú spať hladné, nechodia do škôlky, rodiny nemajú vodu ani toaletu*. [online] <https://dennikn.sk/620577/slovensko-2016-deti-idu-spat-hladne-nechodia-do-skolky-rodiny-nemaju-tecucu-vody-ani-toaletu/>
- VRAŽDA, D. – ŠNÍDL, V. 2016. Z detského karnevalu vyrobil konšpirátorský web aféru. Škola vraj ohrozuje sexuálny vývoj žiakov. In *Denník N* [online] <https://dennikn.sk/472803/co-sa-stane-keď-sa-chlapec-prezlecie-zo-zartu-za-dievca/>
- Vyhlasenie KBS k referendu o ochrane rodiny, 2016. In *Konferencia biskupov Slovenska* [online] <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs/c/vyhlasenie-kbs-k-referendu-o-ochrane-rodiny>
- Vyhlasenie Konferencie biskupov Slovenska o rodovej rovnosti, 2013. In *Konferencia biskupov Slovenska* [online] <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs/c/vyhlasenie-kbs-o-rodovej-rovnosti>

OSVĚDČENÉ POSTUPY

Při provádění analýz konfliktů byly ve všech sedmi zemích nalezeny velmi zajímavé příklady úspěšných občanských aktivit. Pro tuto kapitolu však byly zvoleny osvědčené postupy, které musely splňovat zvláštní kritéria. Za prvé se muselo jednat o skutečně místní občanské iniciativy, nikoli o projekty podporované dárce (ať už domácími, či mezinárodními). Za druhé musely mít inkluzivní charakter, nesoustřeďovat se pouze na určité skupiny občanů. Z tohoto důvodu byly vyloučeny různé iniciativy hájící práva určitých společenských skupin, pokud měly potenciál konflikt spíše eskalovat než zmírňovat. Za třetí nebyla pouhá pomoc marginalizovaným skupinám, nebo dokonce i posílení jejich práv, pro tuto kapitolu zajímavá, neboť konflikty také často eskaluje. (Většina se může cítit diskriminována, pokud i přes svou obtížnou situaci nedostává pomoc.) Pokud jde o vliv na konflikty, byly vybrány takové aktivity, které podporují dialog, zmírňují konflikty, bojují proti stereotypům či jinak spojují různé lidi. Jsou rozděleny do čtyř hlavních kategorií: online iniciativy; projekty živého dialogu; integrace menšin a posilování postavení komunit; dialog mezi LGBT komunitou a křesťany.

1. Boj proti dezinformacím, falešným zprávám a nenávistným projevům

Tyto aktivity ukazují různé přístupy k potírání nenávisti a dezinformací, zejména v online prostoru, a to poskytováním přesných informací, opačných narativů, a především prostřednictvím organické místní aktivity odborníků (např. novinářů a sociálních vědců) a laiků (např. středoškoláků), kteří se zapojují.

Místní iniciativy bojující proti extremismu v online prostoru – Slovensko

V poslední době v regionu střední a východní Evropy dramaticky narostly online útoky, krajně pravicová propaganda a konspirační teorie. Sociální média působí jako výkonný zesilovač k šíření nenávistných projevů a mýtů. Přestože se vlády, mezinárodní organizace a společnosti jako Facebook aktivně snaží online útoky omezit prostřednictvím právních a jiných předpisů, nejsou ani zdaleka úspěšné. V důsledku toho se řada malých iniciativ rozhodla bojovat proti nenávisti, dezinformacím a online extremismu pomocí přístupu zdola nahoru. Tyto iniciativy jsou většinou provozovány mladými lidmi, přičemž některé jsou velmi účinné a mají velký ohlas u veřejnosti.

Nedávná studie ukázala, že ačkoli na 59 procent všech odkazů sdílených na sociálních sítích nikdo ve skutečnosti neklikne, mají ohromný počet sdílení a komentářů. To znamená, že většina reakcí vychází pouze z nadpisu a/nebo doprovodného obrázku, nikoli ze skutečného přečtení článku. Diskuse pod příspěvky zpravidla zahrnují různé rozměry nenávisti – od rasistické agitace přes oslavu zpráv o útocích na uprchlíky až po napadání jednotlivců. Na obranu proti online útokům, které jsou vyjadřovány v sekci komentářů na Facebooku, byla vytvořena facebooková skupina s názvem **#somtu** <https://www.facebook.com/groups/somtu/>. Inspirovala se švédskou iniciativou #jagärhär. #somtu je diskusní skupina, která působí jako protiváha k nenávistným projevům a konspiračním teoriím na internetu. Její členové nejprve sdílejí odkazy na příspěvky, které obsahují online útoky, a následně připojují komentáře. Cílem není být agresivní nebo urážet, ale klidně prezentovat odlišný názor. Členové iniciativy se rozhodli, že nebudou mlčet a jen tiše číst komentáře plné nenávistných projevů, ale že promluví a ukážou lidskou stránku daného problému. Hlavní výhodou této dobrovolné činnosti spočívá v tom, že členové navzájem podporují své komentáře (které lze snadno identifikovat díky hashtagu #somtu), což zvyšuje viditelnost zdvořilých a rozumných komentářů a snižuje viditelnost nenávistných projevů. To následně povzbuzuje ostatní k tomu, aby přispívali „pozitivními“ komentáři, a to nakonec vede k převaze pozitivních komentářů nad výskytem nenávistných projevů.

Kromě rostoucího trendu online nenávistných projevů začalo být populární kritizovat média hlavního proudu. V důsledku toho stále větší část veřejnosti vyhledává alternativní narativy. Nedávná studie na toto téma prokázala, že weby „alternativních médií“ zpravidla uplatňují „záměrné používání dezinformačních

taktik“ s cílem oslabit veřejnost a usnadnit její kontrolu. Je proto nesmírně důležité, abychom dokázali rozlišovat mezi konspiračními weby a těmi, které nám poskytují pravdu a fakta. Tento cíl sleduje iniciativa **www.konspiratori.sk**, která zveřejňuje online seznam konspiračních webů a webů s klamavým a/nebo zavádějícím obsahem. Jejím záměrem je pomáhat podnikům, aby na těchto stránkách neinzerovaly. Další iniciativa, která veřejnosti pomáhá rozlišovat mezi fakty a alternativními narativy, vytvořila na adrese <https://www.websupport.sk/bullshit-detector> aplikaci sloužící k rozpoznání sporného obsahu. Proti dezinformacím, mýtům a konspiračním teoriím se navíc snaží bojovat studentské projekty jako www.truefighters.sk a facebooková skupina <https://bezpointy.sk/>. Další zajímavou iniciativou je protifašistická webová stránka, kterou vytvořil a spravuje 15letý středoškolák Marek Mach <https://mladiprotifasizmu.sk/o-projekte/>. Skutečný dopad takových iniciativ lze jen odhadovat, ale jistě je pouze pozitivní, že se mladí lidé alespoň snaží bojovat proti extremismu, „alternativním faktům“ a napadání v online prostoru.

SocioFactor – Česká republika

SocioFactor je výzkumná a vzdělávací instituce se sídlem v Ostravě, která poskytuje výzkumné služby, školení a programy budování kapacit, rekvalifikační kurzy a hodnocení sociálních služeb.

Mezi jejich úspěšné projekty a výzkumy patří nedávná publikace o životě muslimů v České republice. Publikace poskytuje významný vhled do životů českých muslimů, kriticky rozebírá několik falešných zpráv a odhaluje postoje muslimů k negativnímu vnímání a nenávisným projevům. Tato publikace představuje doposud první syntézu k danému tématu a jednu z mála knih založených na práci v terénu a rozhovorech s muslimy v ČR. Vznikla v úzké spolupráci s českými mešitami a muslimskými obcemi. Jedno z hlavních zjištění ukazuje rozmanitost muslimů, pokud jde o jejich vlastní postoj k náboženství. Toto zjištění je zásadní, neboť narušuje obecný obraz muslimů jako jednotné skupiny, která sdílí tytéž hodnoty a identity.

Tato organizace usiluje o provádění aplikovaného a akčního výzkumu, což znamená, že výsledky jsou přímo aplikovány při práci v terénu nebo jsou poskytována konkrétní doporučení k další realizaci. Bez ohledu na zvolenou metodiku se výzkumní pracovníci snaží provádět výzkum zbavený ideologie a prezentovat pouze fakta a čísla, aniž by se přiklonili na stranu cílové skupiny nebo zadavatele. Jejich hlavní filozofie spočívá v hledání a předkládání faktů, protože fakta „hovoří samy za sebe“. SocioFactor zachovává úctu a nestrannost vůči oběma stranám konfliktu, což je nezbytným předpokladem veškerého smluvního výzkumu. Tento přístup je v boji proti nenávisným projevům a předsudkům zpravidla úspěšnější než aktivity jiných organizací působících v problematice migrace. Výsledky výzkumu SocioFactoru jsou čtenářsky přívětivé a odrážejí fakta, aniž by vyvolávaly emoce nebo odrážely silné postoje ideologie výzkumných pracovníků.

SocioFactor pořádá řadu konferencí, diskusí u kulatého stolu a debat, kde prezentuje své výsledky, posiluje práci sociálních pracovníků v terénu a předkládá doporučení místním úřadům či dokonce ministerstvům. To vše této organizaci umožňuje uvést do pohybu systémové změny na vyšší úrovni. Mezi její zadavatele patří Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, úřady obcí a měst, vysoké školy, nevládní organizace, sítě atd. Organizace pořádá mnohá školení a poskytuje metodické materiály akreditované Ministerstvem práce a sociálních věcí, což zajišťuje vysokou kvalitu a vysoký potenciál pro šíření v daném oboru.

<https://www.sociofactor.eu/>

Neue deutsche Medienmacher (Noví němečtí mediální odborníci) – Německo

Neue deutsche Medienmacher je velká aktivní skupina více než 250 členů a síť více než 1 200 lidí z celého Německa. Jedná se o celostátní sdružení novinářů, režisérů, fotografů a autorů, kteří působí v tisku, online, televizi a rozhlasu, pocházejí z různých prostředí a disponují různými kompetencemi a jazykovými dovednostmi. Jejich cílem je využít těchto zdrojů k propagaci rozmanitosti v médiích – jak před kamerami a mikrofony, tak i v zákulisí na redakční či řídicí úrovni.

Neue deutsche Medienmacher se snaží zajistit vyvážené mediální pokrytí otázek týkajících se rozmanitosti, migrace a integrace, které není černobílé. Snaží se posílit schopnost ocenit rozmanitost, zvýšit podporu rozmanitosti a zlepšit mezikulturní kompetence v médiích a upevnit otevřenou kulturu, která si váží potenciálu rozmanité společnosti. S tímto záměrem vytvořili v celé zemi místní sítě k předávání znalostí. V roce 2009 například v Berlíně ve spolupráci s organizací Bildungswerk Kreuzberg zahájili vzdělávací pro-

jekt „Bikulturní žurnalistika napříč médii“. Tento 15měsíční kurz od té doby úspěšně absolvovalo několik novinářů přistěhovaleckého původu.

V roce 2010 spustili mentoringový program na podporu mladých novinářů z rodin přistěhovalců a novinářů v exilu. Kromě toho nabízejí databázi etnicky různorodých odborníků, profesionálů a specialistů (www.vielfaltfinder.de), vytvořili glosář výrazů týkajících se témat migrace a azylu jako vodítko pro novináře (glossar.neuemedienmacher.de) a v Německu koordinují evropskou kampaň No Hate Speech Movement poskytováním základních informací, ukazováním způsobů, jak čelit nenávisným projevům, a nabízením pomoci dotčeným stranám (no-hate-speech.de).

Jsou úspěšní, protože se jedná o jedinečnou síť, která spojuje dovednosti a znalosti odborníků z různorodých prostředí, kteří pracují v médiích. Tato silná síť zajišťuje zviditelnění v médiích hlavního proudu a předkládá různorodý pohled, který v Německu nebyl dlouhou dobu podporován a stále je v německých médiích (hlavního proudu) viditelný jen v omezené míře. Svým mentoringovým programem a vzděláváním podporují mladé profesionály, kteří mohou ovlivnit budoucí média. Navštěvují také konference a setkání sítě, čímž dosahují multiplikačního efektu.

<http://www.neuemedienmacher.de/>

Correctiv – Německo

Correctiv je první neziskový investigativní newsroom v německy mluvícím světě složený z renomovaných novinářů a programátorů. Někteří z nich zastávají vedoucí pozice v regionálních a národních médiích. Specializují se na investigativní žurnalistiku a již dlouho obhajují větší transparentnost ve společnosti a médiích. Hlavními osobnostmi jsou výkonný ředitel organizace Correctiv David Schraven a šéfredaktor Markus Grill. Další důležitou osobností je Christian Humborg, který byl do roku 2016 výkonným ředitelem a nyní pracuje jako externí poradce. Celkem zde pracuje 16 redaktorů. Organizace má dále správní radu a etickou komisi.

Correctiv chce být odpovědí na současnou krizi médií. Chce zajistit, aby investigativní žurnalistika a důvěryhodné ověřování faktů byly médiím v Německu snáze dostupné. Correctiv proto nejen sám provádí investigativní práci, ale zahájil také vzdělávací program, kterým své metody investigativní žurnalistiky dále předává. To může pomoci občanům získat přístup k informacím a podporovat transparentnost. Correctiv zkoumá hrozby a výzvy, jimž naše společnost čelí, např. zneužívání moci a korupce v politice, obchodu, sportu a kultuře, a to v různých tématech, jako je životní prostředí, vzdělávání, zdravotnictví a sociální spravedlnost, jakož i pravicový a náboženský extremismus. Correctiv v současné době zahájil s Facebookem rozhovory s cílem vyhodnotit, zda je možná spolupráce při kontrole falešných zpráv na Facebooku a jak by to mělo být realizováno.

Correctiv je financován výhradně prostřednictvím dobročinných nadačních příspěvků a darů čtenářů a uživatelů. Correctiv ve spolupráci s různými médii sdílí své vyšetřování a příběhy s velkými i malými novinami a časopisy a rozhlasovými a televizními stanicemi. Kromě toho hledá inovativní způsoby, jak publikovat větší příběhy na internetu. Correctiv nemá náklady na tisk a distribuci a soustřeďuje se na obsah. Většina jeho prostředků jde přímo do rozsáhlého investigativního výzkumu, který si mnohá média již nemohou dovolit. Navíc získal několik ocenění a v nedávných diskusích o falešných zprávách přitáhl značnou mediální pozornost.

<https://correctiv.org/>

Hate Free Culture, Zvol si info, Encyklopedie migrace – Česká republika

V regionu střední a východní Evropy bylo v letech 2015 a 2016 zahájeno několik kampaní, které reagovaly na velké množství falešných zpráv a nenávisných projevů v sociálních médiích.

První, největší a nejúspěšnější kampaní proti nenávisným projevům v České republice je **Hate Free Culture**. Na rozdíl od jiných státních projektů si již v raných fázích získala mnoho sympatizantů, stoupců a napodobovatelů a pozitivně změnila online chování uživatelů sociálních médií. Kampaň spojila prvky opačných narativů (kritický rozbor falešných zpráv) a alternativních narativů (prezentace pozitivních příběhů) doplněné o offline události, jako jsou „otevřené snídaně“, pozvánky místním a cizincům k zapojení do sítě,

jakož i panelové diskuse, konference, workshopy atd. Kampaň je rovněž velmi oblíbená díky svému umění používat humor a nenásilný jazyk.

V lednu 2017 se na internetu objevila vyčerpávající **Encyklopedie migrace**. Iniciovalo ji Studentské hnutí za solidaritu ve spolupráci s 5 pražskými vysokými školami. Encyklopedie poskytuje důkladnou analýzu migrace do evropských zemí a zkoumá tento jev v celé jeho složitosti, a to z politického, historického, sociokulturního a právního hlediska. Rovněž se využívají příběhy migrantů, které zvyšují informovanost veřejnosti o skutečných životech a skutečných lidech. Snad největším přínosem tohoto projektu je, že odborníkům na migraci poskytuje prostor, kde mohou vysvětlit celý kontext a historicko-politické souvislosti „migrační krize“, které média širší veřejnosti neposkytla. Dalším přínosem je velmi přehledné rozlišování mezi fakty, definicemi, analýzou, interpretací, hodnocením a subjektivními poznámkami a použití jednoduchého a stručného jazyka.

V této věci začaly být rovněž aktivní vysoké školy z jiných měst. V roce 2016 zahájila Filozofická fakulta Masarykovy univerzity kampaň **Migrace, menšiny, mezikulturní dialog**, která předkládá myšlenku migrace jako častého jevu v dějinách lidského vývoje a obraz islámu v celé jeho složitosti a rozmanitosti forem, praktik a interpretací. Kromě seminářů a workshopů o islámu a migraci nabízí tato kampaň „pro bono“ služby, například překlady a tlumočení absolventy cizích jazyků nebo výuku češtiny pro cizince.

V témže roce 9 studentů Fakulty sociálních studií stejné univerzity zahájilo kampaň **Zvol si info**, jejímž cílem bylo zlepšit mediální gramotnosti středoškoláků pomocí krátkého a jednoduchého navigačního průvodce. Navštěvují střední školy a diskutují se studenty na téma konspirační teorie, falešné zprávy a nenávislné projevy v médiích. Vysvětlují, jak lze odlišit fakta od falešných zpráv.

<http://www.hatefree.cz/>

<http://encyklopedie.org/>

<http://migrace.phil.muni.cz/>

<http://zvolsi.info/>

No Hate Speech Movement – Rumunsko

V Rumunsku byla spuštěna kampaň No Hate Speech Movement s cílem šířit zprávu #NoHate. Občané zapojení do tohoto hnutí vypracovali a používají vzdělávací materiály, jejichž účelem je zvyšovat povědomí o příčinách a negativních dopadech podněcování k nenávisti a násilné komunikaci, ale také omezit její výskyt, zejména v online prostředí v Rumunsku. Hnutí také pracuje na sledování médií, zavedení příručky „Záložky“ do formálního vzdělávacího systému a dále na vývoji mechanismů k nahlašování nenávislných projevů. Vzdělávací aktivity týkající se prevence a boje proti nenávislným projevům již byly nevládními organizacemi a jednotlivci realizovány ve více než 15 městech.

<http://nohatespeech.ro/>

Centrum Monitorowania Dyskursu Publicznego (Centrum pro sledování veřejného diskursu) – Polsko

Centrum Monitorowania Dyskursu Publicznego bylo založeno za účelem poskytování objektivních, cenných informací z různých zdrojů.

CMDP je nezávislý projekt, který realizují tři studenti sociologie na Univerzitě Mikuláše Koperníka v Toruni – Anna Piechocka, Andrzej Meler a Radosław Sojak, Ph.D. Přispívají do pravidelně aktualizované databáze, která obsahuje informace o činnosti vysílacích společnostech hlavního proudu (rozhlasu, televize) a politiků (např. úrovní jejich přítomnosti v těchto médiích). Databáze je volně přístupná veřejnosti.

Hlavním cílem tohoto projektu je poskytovat kumulativní informace o veřejném diskursu sestavené nikoli na základě ideologické zaujatosti, ale v souladu s předem definovanou metodikou, která je na tomto webu podrobně popsána. Účastníci projektu prostřednictvím facebookové stránky pravidelně šíří výsledky svých analýz, které doplňují o shrnutí dalších studií o veřejném diskursu a odkazy na takové studie.

Databázi již využívají novináři z různých ideologických táborů, což dokazuje, že projekt je vnímán jako nestranná iniciativa. Může proto přispět k vyváženější prezentaci argumentů polarizovanými aktéry a zúčastněnými stranami na politické scéně v Polsku.

<http://www.cmdp.pl/>

2. Projekty živých diskusí podporující toleranci, porozumění a deradikalizaci

Několik příkladů různých formátů diskusí a debat nebo i kreativnějších formátů offline komunikace (např. prohlídky města s průvodcem), případně smíšených offline a online aktivit (např. mládežnické kluby) ukazuje, jak lze zahájit dialog. Zajímavé nejsou rychlé výsledky, ale udržitelnost většiny těchto projektů, neboť vyžadují trpělivost a dlouhodobý závazek.

Projekty živých diskusí Spoločná krajina, Zabudnuté Slovensko a nomadSPACE – Slovensko

Obavy před nárůstem podpory extremistických a protisystémových stran mezi mládeží vedly studenty, výzkumníky a pedagogy katedry politologie na Univerzitě Komenského k zahájení projektu s názvem **Spoločná krajina**. Cílem této iniciativy je vzdělávat mladé lidi o dějinách a zasazovat do souvislostí aktuální témata, která bývají pravicovými extremisty nesprávně interpretována (např. uprchlická krize či život menšin na Slovensku), a tím omezovat extremistické myšlení a postoje. Projekt se konkrétně skládá z otevřených diskusí se středoškolačky v „zapomenutých“ oblastech Slovenska, kde je podpora extremistických stran nejvyšší. Diskuse probíhají v atmosféře školní učebny a účastní se jich jedna třída studentů (přibližně 20–30 lidí), kteří se již navzájem dobře znají, a proto se předpokládá, že pro ně nebude nepříjemné otevřeně hovořit také o kontroverzních tématech.

Během diskusí se studenti setkávají se zajímavými lidmi z veřejného života, včetně těch, kteří přežili holocaust, příslušníků menšin žijících na Slovensku, novinářů píšících o relevantních tématech a mnoha dalších. Hovořit tváří v tvář s lidmi, kteří přežili holocaust, nebo členy romské komunity o jejich skutečných zkušenostech často studentům umožňuje pochopit, že předsudky a dezinformace šířené extremistickými stranami jsou daleko od pravdy.

Zásadní je, že projekt není polarizující a studenti mohou diskutovat o jakémkoli tématu, které je zajímavé, a jakémkoli svém názoru (dokonce i extremistickém). Studentům se nikdy neříká, že nemohou podporovat extremistickou stranu, ale spíše se očekává, že porozumí nebezpečí, které mohou krajně pravicové strany způsobit, a falešným předpokladům, na nichž jsou postaveny. Jinými slovy, studenti nejsou nikým přesvědčováni, nýbrž jsou vedeni k utváření vlastních názorů.

<https://www.facebook.com/spolocnakrajina/?fref=ts>

Projekt Spoločná krajina má vazbu na projekt **Zabudnuté Slovensko** zahájený slavným slovenským reportérem Andrejem Bánem. Bán organizuje veřejné debaty a diskuse o tématech citlivých pro extremisty, a to na středních školách ve městech vzdálených od Bratislavy, kde je podpora extremistických stran nejvyšší. Hosté dopoledne navštěvují střední školy a setkávají se se studenty, zatímco odpoledne se setkávají s veřejností. S oběma skupinami diskutují o stejných tématech. Klíčovým rozdílem mezi oběma projekty je to, že zatímco v diskusích projektu Spoločná krajina všichni zúčastnění studenti mohou vyjádřit své názory a otevřeně diskutovat o citlivých tématech, v debatách programu Zabudnuté Slovensko to není možné, neboť se jich účastní okolo 300 lidí. Tyto diskuse, i když ukazují pravou tvář Kotlebovy strany (jejíž členové často veřejnosti vyhrožují), jsou více polarizující. Během diskusí mohou extremisté v publiku několika stovek lidí demonstrovat svou přítomnost a „sílu“, což vytváří omezený prostor k hlubší spolupráci a pro účastníky je obtížné otevřeně diskutovat o citlivých tématech. Tato přímá konfrontace je však současně silnou i slabou stránkou tohoto formátu. Běžní občané, kteří se těchto akcí účastní, často hovoří o svých pocitech či frustracích a oceňují, že je vyslechnou veřejně známí lidé.

https://www.facebook.com/zabudnuteslovensko/?ref=timeline_chaining

Stejně jako oba výše uvedené projekty, také **nomadSPACE** cestuje do malých a středních měst a setkává se s jejich obyvateli s cílem snížit v těchto oblastech xenofobii, rasismus a extremismus. NomadSPACE je putovní galerie, v níž návštěvníci zažívají umění interaktivním způsobem. Chybí popisy uměleckých děl, a místo toho jsou návštěvníci povzbuzováni, aby s pomocí mediátorů aktivně interpretovali, co vidí. Dominantními tématy galerijního umění jsou migranti, uprchlíci a extremismus. Projekt je úspěšný především díky tomu, že přináší umění do oblastí, kde galerie a muzea chybějí. Vysvětlovat společenské problémy a konflikt hodnot interaktivním způsobem prostřednictvím umění v oblastech, kde jinak umění není, je ojedinělou myšlenkou, která, jak se zdá, funguje dobře.

<https://sk-sk.facebook.com/potulnagaleria/>

Proces řízení zúčastněných stran „Fórum o elektrárně“ v Gönyú – Maďarsko

Společnost E.on Power Plants Ltd. (E.on Eróművek Kft.) ve spolupráci s nadací Partners Hungary Foundation se od roku 2007 pravidelně setkává s občany města Gönyú, aby vedla dialog o investici do plynové elektrárny v tomto malém městě. E.on je německá společnost, která ve městě postavila plynovou elektrárnu a nyní ji provozuje. Podle státního předpisu a protokolu společnosti E.on byla společnost povinna informovat o svých záměrech veřejnost a vést o nich dialog s občany. Důležité je, že společnost E.on šla v tomto případě ještě dál, než bylo její povinností. Společnost zajistila, aby byly na fórum přizvány všechny zúčastněné strany a občané, kteří byli v této záležitosti zainteresováni, a aby měli možnost přispět svými podněty. Dle původních představ mělo **Fórum o elektrárně** probíhat pouze během výstavby, nicméně společnost E.on a další zúčastněné strany pocitovaly, že je přínosné pokračování, a proto nyní funguje již deset let.

Klíčovým cílem tohoto procesu je vést dialog mezi občany města Gönyú a zástupci společnosti E.on. Pravidelná práce fóra je koncipována a zprostředkována organizací Partners Hungary Foundation (PHF), tj. externí organizací, která vytváří rámec pro přínosnou a efektivní komunikaci a spolupráci.

Zúčastněnými stranami jsou různí představitelé menší a širší komunity. Po zmapování byly s nimi vedeny rozhovory a poté byli nadací PHF vyzváni, aby se stali členy fóra o elektrárně. Fórum nyní pracuje asi s 20 místními účastníky, kteří zastupují instituce, občanské a obchodní organizace a běžné občany. V prvním dvouletém období během výstavby a zahájení provozu bylo uspořádáno 10 fór. Nyní je fórum organizováno jednou ročně na základě potřeb účastníků. Cílem procesu řízení zúčastněných stran je sdílet informace, pokládat dotazy a získat odpovědi z první ruky, sdílet názory a různé pohledy, definovat problémy a vypracovat návrhy na jejich řešení, naslouchat a porozumět a v neposlední řadě rozvíjet skutečnou spolupráci mezi zúčastněnými stranami.

Tato iniciativa občanům pomohla vytvořit si jasnou představu o provozu elektrárny. Tímto procesem si společnost získala důvěru, přičemž mezi společností a občany nyní existují dobré vztahy.

<https://www.eon-hungaria.com/en/corporate/uniper-hungary-kft/gonyu-power-plant>

Cultures Interactive e.V. – Německo

Po sjednocení Německa v 90. letech 20. století ve východním Německu výrazně posílily pravicově extremistické a neonacistické kruhy. Vnitřní městské části byly později postiženy etnickým a náboženským napětím souvisejícím s migrací. Organizace **Cultures Interactive** (CI) se v roce 2005 začala zaměřovat jak na zdroje napětí, tak na konflikty. CI od té doby vypracovala a pilotně zavedla inovativní přístupy k prevenci a boji proti extremismu/fundamentalismu mládeže, skupinové nenávisti a násilí a k podpoře budování kapacit s ohledem na odolnou občanskou společnost založenou na lidských právech.

Přístup organizace CI je nový v tom, že se vymyká převážně kognitivním metodám uplatňovaným většinou programů občanské výchovy a prevence. CI kombinuje praktiky mládežnických kultur a sociálních médií (graffiti, break dance, skateboarding, DJing, youtubering, punk, elektronická hudba, parkour, slam poezie apod.) s neformální občanskou a politickou výchovou (např. přístupy, které jdou proti předsudkům, zohledňují interseksionalitu, odrážejí gender) a psychologicky založenou narativní skupinovou práci – a zahrnuje tak kulturní a emocionální inteligenci do výchovné práce. CI navíc poskytuje školení a poradenství pro pracovníky s mládeží a další zúčastněné strany v oblasti prevence a práce s mládeží. Tato organizace je součástí různých národních a mezinárodních sítí a provádí empirický výzkum.

Kombinace praktických, zájmových praktik z mládežnických kultur a (sociálních) médií s moduly občanské výchovy umožňuje organizaci CI oslovit ty mladé lidi, kteří často nereagují nebo nemají zájem o žádné tradiční pedagogické zásahy – a existuje riziko, že opustí školu, vzdělávání a společnost obecně. Mládežnické kultury a sociální média nejen doplňují praktický a zájmový aspekt. Zvyšují také přípravu na odborné dovednosti (týmová výuka) a živě zahrnují historii občanských práv, sociální spravedlnosti a antirasismu, např. prostřednictvím hip-hopové kultury, což také povzbuzuje posílení postavení, občanskou angažovanost a účast – výchova je díky tomu méně abstraktní a více relevantní pro svět mladých lidí. Jednu obzvláště účinnou metodu představuje prvek narativní (spíše než argumentativní/přesvědčovací) výměny, současně jasně vymezující základní východiska CI v oblasti lidských práv.

<http://cultures-interactive.de/en/>

Bubap – Budapest Walk Shop – Maďarsko

Projekt Bubap organizuje alternativní, sociálně uvědomělé pěší prohlídky města, především pro místní obyvatele. Existují čtyři kategorie procházek:

- politické – o politické minulosti Budapešti,
- o menšinách (etnických, náboženských) ve městě,
- genderové – zapomenuté ženské prostory, LGBTQ+,
- rozvoj města a politika (včetně korupce v oblasti realit).

Projekt zahájila v roce 2011 muslimská umělkyně Anna Lenart. Později se k ní připojili další odborníci z různých oblastí. Nyní má projekt 3 stálé spolupracovníky a 10 až 15 průvodců na částečný úvazek. Procházky slouží jako příležitost pro místní obyvatele užívat si kulturní zábavu, která jim současně umožňuje lépe poznat vlastní město a jeho různorodé komunity. V maďarské společnosti bylo mnoho napětí, což mělo rovněž vliv na město. Lidé jsou uvězněni ve své vlastní realitě, z níž se sociální napětí/problémy a historie často zdají být abstraktní, a neexistuje žádný prostor, kde by o těchto věcech mohli mluvit.

Projekt úspěšně usiluje o vymýcení napětí z komunit v Budapešti. Procházky poskytují občanům nejen příležitost dozvědět se další informace, ale také získat emocionální zkušenost, díky níž mohou cítit silnější propojení a schopnost, a mohou se zbavit části tohoto napětí. Cílovou skupinu tvoří z 95 % vysokoškolsky vzdělaní odborníci, z nichž dvě třetiny jsou ženy. Projekt také často přitahuje mediální odborníky, které se rovněž snaží prostřednictvím těchto procházek vzdělávat. Obecnou věkovou skupinou jsou lidé mezi 20 a 30 lety a nad 50 let. Mezi pravidelné klienty patří školy, univerzity a rekreační kluby a centra.

Program je také mezigenerační, jelikož starší účastníci mají příležitost sdílet své příběhy s mládeží, někdy i s vlastními vnoučaty. Projekt má dobré partnerství s organizacemi působícími v různých společenských oblastech, například integrace Romů nebo rovnost pohlaví, a spolupracuje s nimi při vytváření procházek. Projektu také pomáhají některé podniky prodejem vstupenek, např. centrum moderního umění Trafó či knihkupectví Writers' Bookshop. Bubap vydává informační bulletin s procházkami a má také webové stránky, facebookovou stránku a Instagram. Za projektem také stojí neziskové sdružení a společnost s omezeným ručením, ale těžištěm se stále více stává neziskové sdružení.

<http://www.bupap.hu/en/aboutus2>

<https://www.facebook.com/bupap.hu/?fref=ts>

Platforma osmi kulturních center umožňujících dialog a debaty – Bulharsko

Veřejné debaty o klíčových občanských zájmech poskytují občanům příležitost ovlivňovat politické procesy, a jsou proto zásadní pro utváření aktivního občanství, což v konečném důsledku posiluje demokracii. V zemích regionu střední a východní Evropy však zpravidla bývá nedostatek veřejného prostoru k občanským debatám o tématech, která mají pro občany klíčový význam. S ohledem na tento problém bylo vytvořeno **Centrum pro kulturu a debaty Červený dům** (projekt nadace Gulliver Clearing House), aby poskytlo prostor pro diskuse, kde se mohou setkávat různé názory a směry a přít se o své přínosnosti pro tuto zemi. Červený dům se nachází v centru Sofie a organizuje a prezentuje společensko-politické, umělecké a kulturní, jakož i společensky anga-

žované a vzdělávací programy. Jeho aktivity zahrnují podněcování politických a společenských debat a rozvoj dialogu mezi různými komunitami.

V roce 2009 Centrum pro kulturu a debaty Červený dům rozšířil svou myšlenku tím, že inicioval **Bulharskou síť pro občanský dialog**, což je národní projekt 8 nezávislých kulturních organizací z různých měst v Bulharsku. Síť byla vytvořena ve snaze uspokojit potřebu otevřených veřejných prostorů, kde může probíhat občanská, ne zcela odborná debata a diskuse, kde lze praktikovat debaty o klíčových tématech a které mohou sloužit jako „laboratoře občanského zapojení“, jež se zabývají pocitem některých občanů, že jsou jim politika a osoby s rozhodovací pravomocí vzdáleny. Cílem iniciativy je vytvořit prostor pro debatu a diskuse v různých městech a podpořit živé diskuse o tématech klíčového občanského významu. Projekt inicioval různé debaty o pojetí levice a pravice, proruské a prozápadní orientaci, komunistické minulosti a jejím vlivu na současný vývoj země. Tyto diskuse poskytují příležitosti k bližšímu pohledu na hodnotové postoje a neshody týkající se geopolitické orientace; vysvětlují význam „levice“ a „pravice“, „prozápadní“ a „proruské“ orientace a ukazují, jak se jejich chápání může dotýkat „klíčových politických dilemat“ a otázek důležitých pro bulharskou společnost. V tomto projektu poskytují pravicoví i levicoví aktivisté a odborníci racionální argumenty a hovoří v různých moderovaných diskusích s veřejností.

Příklady těchto debat: „Měly by být nerovnosti vyrovnány a jak?“ za účasti: Vania Grigorova (Solidarita Bulharsko – moderní levicové hnutí) a Georgi Ganev (CLS); „Železniční doprava: státní nebo soukromá?“ za účasti: Veselin Kirev (občanská iniciativa pro veřejnou a železniční dopravu) a Peter Ganev (Institut pro tržní hospodářství). Levicový a pravicový náhled na vzpomínky na komunismus za účasti: Michael Gruev (historik) a George Medarov (sociolog). Úspěch těchto debat může být částečně způsoben tím, že se konají v Červeném domě, což je oblíbené místo pro pořádání akcí a nejrůznějších diskusí. Akce byly propagovány nejen prostřednictvím webových stránek a facebookové stránky, ale také přímo návštěvníkům všech akcí. Červený dům je podporován mediálními partnery, kteří šíří jeho informace (<http://www.redhouse-sofia.org/Content.aspx?id=26>). Účastníci výše uvedených debat hájili a předkládali argumenty pro své postoje a vytvořili užitečný model politické debaty mezi protichůdnými postoji. Tímto způsobem pomáhají uvolnit napětí mezi opačnými postoji a soustředit se na problémy spíše než na protichůdnost jako takovou.

3. Projekty, které integrují migranty nebo menšiny, bojují proti stereotypům a posilují postavení komunit

Níže uvedené iniciativy jsou prováděny buď samotnými členy migrantských/menšinových komunit, nebo jsou organizovány s jejich silným zapojením. Nejcennější jsou ty, které posilují postavení příslušníků menšin, ale zároveň neeskalují konflikt menšiny proti většině. Inkluzivní a komunitní charakter projektů zaručuje, že mohou mít pozitivní vliv na snižování vyhrocenosti konfliktů.

Multi Kulti Map – Bulharsko

Bulharsko se konstantním tempem vyvíjí z vystěhovalecké země v zemi, která láká stále více přistěhovalců z EU a třetích zemí a uprchlíků, jimž byla státem poskytnuta ochrana. Pro většinu bulharské společnosti však všechny tyto zahraniční komunity zůstávají nadále neznámé a zahalené stereotypy, což vede k diskriminaci, rasismu a xenofobii. Cílem projektu **Multi Kulti Map** je zviditelnit kulturní rozmanitost v Sofii v Bulharsku a ukázat pozitivní lidskou tvář různých komunit, které žijí ve stejných městech a čtvrtích. Projekt vykračuje směrem k budování společnosti, která si váží kulturní rozmanitosti cizinců v Bulharsku, a z dlouhodobého hlediska tedy podporuje obousměrný proces integrace do bulharské společnosti.

Přesněji řečeno, Multi Kulti Map je projekt sdružení Multi Kulti Collective Association, který existuje již od roku 2013. Jedná se o dvojjazyčnou digitální a fyzickou mapu, která ukazuje autentické migrantské a bulharské restaurace a prodejny potravin v bulharské Sofii. Obsahuje také osobní příběhy majitelů restaurací z Bulharska, EU a třetích zemí. Multi Kulti Map názorně ukazuje kulturní a kulinářskou rozmanitost Bulharska. Lze tu najít autentické restaurace a prodejny potravin vlastněné lidmi z více než 20 zemí, včetně Bulharů, uprchlíků či cizinců z jiných zemí EU. Majitelé v této mapě sdílejí část svého osobního příběhu, hovoří o svém

oblíbeném jídle z dětství a o tom, co se jim v Bulharsku líbí a po čem se jim z jejich zemí stýská. Každý příběh je krásně a profesionálně ilustrován umělci z mezinárodně oceňovaného studia Compote Collective.

Kromě příběhů, které dodávají mapě osobní rozměr, je mapa velmi praktická a užitečná pro turisty i místní, kteří chtějí prozkoumat restaurace v Sofii. U každého podniku jsou uvedeny obecné informace, fotografie, rozhovory s majitelem a jeho fotografie. Obsah mapy navíc není neměnný, přičemž veřejnost je vyzvána, aby navrhla podniky, které ještě na mapě nejsou, nebo poskytla informace, které mohou chybět. Sdružení Multi Kulti Collective kontroluje, zda navrhované podniky splňují podmínky pro zařazení, a poté shromáždí veškeré potřebné informace, provede rozhovor s majitelem, přeloží jej do angličtiny, pořídí fotografii, vytvoří ilustrovaný portrét majitele, aktualizuje webové stránky a propaguje je. Navíc mapa pomáhá sdružení Multi Kulti Collective obohacovat síť svých partnerů, přičemž restaurace a prodejny potravin jim pomáhají organizovat chutnou iniciativu Multi Kulti Kitchen a další veřejné akce, kulinářské kurzy, stravování apod. Tyto akce slouží jako místa k setkávání lidí z různých kulturních a sociálně-politických prostředí a účinnému budování dobrých vztahů v komunitách.

<http://multikulti.bg/project/map>

Iniciativa: Jsem romský doktor – Rumunsko

V regionu střední a východní Evropy mají mnozí příslušníci většinových skupin předsudky, stereotypy a jsou zaujatí, což motivuje jejich každodenní chování vůči příslušníkům romských komunit. Stereotypy, které jsou rozšířené v celé Evropě, například myšlenka, že Romové jsou nepřiměřeně závislí na dávkách nebo jsou výlučnými pachateli různých druhů trestné činnosti, představují významné překážky bránící překonání negativních postojů vůči těmto osobám. Romové současně často pocházejí ze znevýhodněného prostředí, což jim znemožňuje uniknout z bludného kruhu předsudků a stereotypů.

Iniciativa Jsem romský doktor prostřednictvím finanční a osobní podpory romské mládeže ze znevýhodněného prostředí přispívá k postupnému odbourávání těchto stereotypů. Iniciativa, kterou provozuje organizace ActiveWatch, poskytuje stipendia romským studentům, kteří chtějí studovat lékařství, a to ve městech Jasy, Bukurešť, Temešvár, Craiova a Kluž. Dosud (2008–2016) obdrželo akademické stipendium více než 600 romských studentů. Kromě stipendií tito studenti získali pomoc mentorů a navštěvovali tábory, dobrovolnické činnosti a lékařské kongresy. Stipendisté jsou povzbuzováni k tomu, aby aktivně převzali svou romskou identitu.

Společně s podporou romské mládeže ve vysokoškolském vzdělávání je druhým cílem vzdělávat veřejnost o Romech – toho je dosahováno prostřednictvím „narušení“ ve společnosti, kdy Romové odbourávají stereotypy, které jim připisuje většina. Stereotypy týkající se Romů jsou založeny na negativních příbězích. Pravdivé příběhy mají moc měnit narativ týkající se Romů a implicitně zpochybnit stereotypy, které většina lidí automaticky přebírá. S tímto vědomím byl pozitivní příběh iniciativy zveřejněn prostřednictvím dokumentárního filmu, v němž se pět mladých stipendistů programu romských lékařských stipendií stalo prvními lékaři v Rumunsku, kteří hrdě převzali svou romskou etnickou příslušnost.

Prohlášení **Jsem romský doktor** se objevuje ve společnosti, v níž se často setkáváme s přesvědčením, že Romové jsou ostudou Rumunska. Toto přesvědčení má za následek sociální odmítnutí, které narůstá a násobí se. Tato iniciativa je úspěšná nejen proto, že inspiruje romské děti k vysokoškolskému vzdělání, ale také odbourává rozšířené stereotypy a falešná přesvědčení. Dále je úspěšná díky profesionální kvalitě filmů a širokému dosahu projektu, který je rozšířen v celé zemi. Informace o výstupech projektu byly sdělovány prostřednictvím Facebooku, webu organizace ActiveWatch a služby YouTube.

<http://activewatch.ro/ro/antidiscriminare/evenimente-si-activitati/foto-sunt-doctor-rom-expozitie-2016>

Škola Začít spolu ve městě Pécs a model Hódmezővásárhely – Maďarsko

Město Pécs je páté největší město v Maďarsku, přičemž zhruba 10 procent z jeho 145 666 obyvatel tvoří Romové. Hlavním charakteristickým rysem sociodemografické situace Romů ve městě Pécs je nouze, neboť jsou od 80. let 20. století stále hluboce zasaženi ztrátou pracovních příležitostí v průmyslu. Romové jsou ve městě rozptýleni nerovnoměrně a žijí převážně v segregovaných oblastech, což ztěžuje integraci s většinovým obyvatelstvem.

Budai Városkapu Iskola je integrovaná instituce, která se nachází v blízkosti několika segregovaných romských oblastí. Škola má 450 žáků, z čehož Romové tvoří asi 40 procent. Přibližně 50 % z celkového počtu žáků pochází ze znevýhodněných rodin. Před politickými změnami v roce 1989 byla lokalita školy tradiční hornickou oblastí města.

Škola od roku 1997 používá metodiku výuky Začít spolu (Step by step – SBS), která se zaměřuje na dítě. Tato metoda byla vyvinuta Nadací otevřené společnosti (OSF) a vychází z kulturní rozmanitosti, rovných příležitostí, účasti, spolupráce, úcty, osobní a společné odpovědnosti a soustřeďuje se na integrovaný vzdělávací přístup zaměřený na dítě. V roce 2014 se škola stala regionálním metodickým centrem Začít spolu. V počátcích programu SBS v roce 1994 bylo v Maďarsku zapojeno přibližně 300 institucí a asi 1 000 učitelů. Dnes se počet uživatelů programu SBS odhaduje na 45–50 institucí a asi 200 učitelů. Přestože se škola mohla snadno stát segregovanou institucí, v důsledku své činnosti jsou v integrovaných třídách romští i neromští žáci.

Jedním z klíčových faktorů, díky nimž byly integrační aktivity školy úspěšné, je skutečnost, že využívá výukovou metodu SBS. Jedná se o přístup k výuce zaměřený na dítě, který zdůrazňuje význam zapojení rodiny do učení na základní škole. Škola organizuje různé aktivity a programy pro rodiče, které jsou společné pro Romy i Neromy. Mezi romskými a neromskými rodiči není napětí a konflikty mezi oběma skupinami nejsou běžné. Integrace se proto uskutečňuje na několika úrovních společnosti, a to jak mezi dětmi, tak mezi starší generací.

Díky tomu, že má škola mezi rodiči dobrou profesionální pověst, má dobré jméno v komunitě jako takové. Instituce pořádá dny otevřených dveří, aby ji všichni zájemci o její výukovou metodu, zařízení či jakýkoli jiný aspekt mohli navštívit a získat zkušenost z první ruky. Dalším faktorem, který přispívá k úspěchu integračního úsilí, je skutečnost, že škola má dobré vztahy s mateřskými školami v dané oblasti, má v mateřské škole sesterskou třídu a také zde organizuje aktivity. Přejít z mateřské do základní školy je poté pro žáky naprosto hladký, což jim pomáhá rychle se přizpůsobit. A konečně, budova školy je atraktivní, nově zrekonstruovaná a velmi dobře vybavená moderním sportovním zařízením, které umožňuje organizovat atraktivní mimoškolní aktivity.

Vedoucí Metodického centra Začít spolu paní Jákíné Szabó Rita říká, že navzdory všem těmto aktivitám ve škole roste počet romských žáků. Dále dodává, že pokud se proces segregace urychlí, nebude mít dostatečné nástroje k jeho zastavení.

Další škola, která se pokouší o integraci většinového obyvatelstva a romské menšiny, se nachází ve městě Hódmezővásárhely, což je středně velké maďarské město s přibližně 48 000 obyvateli. V roce 2006 si město uvědomilo, že během 10 let došlo k poklesu počtu žáků základních škol z 1 000 na 400, což by způsobilo velké problémy ve vzdělávacím systému. V roce 2007 zahájilo vedení města projekt přepracování celého systému základního školství města Hódmezővásárhely se zaměřením na kvalitní, efektivní a integrované vzdělávání, které současně slouží potřebám trhu práce.

Vedení města uzavřelo všech 11 stávajících základních škol a financovalo 7 nových institucí, z nichž dvě nebyly řízeny městem. Instituce jsou podporovány systémem školních autobusů, který provozuje město. Byl vypracován systém okrsků zaměřený na rovnoměrné rozložení dětí s vícenásobným znevýhodněním do různých základních škol. Během tohoto procesu město spolupracovalo se samosprávou romské menšiny, občany, rodiči, učiteli, lidskoprávními organizacemi a místními i národními médii. Výsledkem celého projektu byl systém integrovaného základního vzdělávání, efektivnější instituce a lepší výsledky žáků. Obecným názorem odborníků je, že tento jedinečný příklad představuje mimořádně úspěšný model integrovaného vzdělávání. Tento model by mohl být rozšířen a využíván i v dalších městech, kde existuje dostatečně politická ochota ze strany vedení města.

<http://www.budaivaroskapu.hu/>

<https://www.hodmezovasarhely.hu/welcome-to-the-website-of-hodmezovasarhely>

Mezikulturní pracovníci magistrátu města Brna – Česká republika

Pozitivním příkladem toho, jak mohou obce bránit potenciálnímu tření a bezpečnostním problémům, je magistrát města Brna, které se snaží převzít odpovědnost za úspěšné začlenění migrantů tím, že vytváří bezpečné prostředí jak pro své místní občany, tak pro komunity migrantů. Jeden z aktuálních projektů magistrátu se zaměřuje na mapování místních vůdců komunit migrantů a jimi zvolených komunikačních platform a kanálů. Cílem projektu je přiblížit se komunitám migrantů za účelem uspokojení jejich potřeb a poskytování odpovídající podpory.

Další inovační a průkopnický projekt, který bude zahájen na podzim 2017, přinese mezikulturní mainstreaming do veřejných institucí. Místní správě budou nabízeny služby mezikulturních pracovníků pocházejících přímo z komunit migrantů. Magistrát města Brna vytvoří tým zaměstnanců pro práci s příchozími migranty. Členové týmu budou mít potřebné jazykové dovednosti a budou veřejným institucím pomáhat při jednání s cizinci. Potřeby této skupiny lidí budou nadále mapovány, a podle situace budou případně přijímány nové politiky. Tým bude také odpovědný za práci v terénu a spolupráci s jednotlivými městskými částmi a pomůže vytvořit strategii integrace cizinců v Brně.

Dále budou organizována speciální školení k zvýšení mezikulturní citlivosti pracovníků místní správy. Jedním z výsledků projektu bude rovněž udržitelná koncepce integrace. Konečným cílem projektu je rozvíjet mezikulturní propustnost v různých oblastech veřejné správy, využít potenciál cizinců při budování živějšího a rozmanitějšího města a podporovat jejich zapojení do budování dialogu s místními orgány. Jednou z výhod těchto projektů je přímé a aktivní zapojení migrantů a uprchlíků do integračních snah.

„Jugendliche ohne Grenzen“ (Mládež bez hranic) – Německo

V mnoha evropských zemích je s migranty a uprchlíky často zacházeno prostřednictvím „politiky dotčeného zástupce“. Organizace s názvem Mládež bez hranic z Berlína se však řídí zásadou, že dotčení lidé mají svůj vlastní hlas a nepotřebují politiku dotčeného zástupce. Jednotlivci by měli sami rozhodovat o tom, jaké postupy zvolí a jak k nim přistoupí.

Program Mládež bez hranic je organizace mladých uprchlíků, kteří jsou s to poskytovat důvěryhodné informace z první ruky o své situaci a formulovat požadavky skupiny, na kterou mají největší vliv. Své požadavky založené na zkušenostech velmi účinně rozšiřují na širokou veřejnost – prostřednictvím vstupů a workshopů na konferencích, vzdělávacích akcích a zapojení do sítí, jakož i politického aktivismu při kampaních a demonstracích. Jde o mladé lidi, a proto jsou schopni velmi účinně oslovit mládež jako důležitou cílovou skupinu (byť není jejich jedinou cílovou skupinou).

Přesněji řečeno, organizace Mládež bez hranic organizuje politické, kulturní a vzdělávací aktivity. Nejdůležitější je, že tato síť spojuje mladé uprchlíky a podporuje je v tom, aby se stali aktivními členy společnosti. Organizace pořádá každoroční konference a demonstrace týkající se základních požadavků na humánnější azylovou politiku a zastavení deportací a své požadavky výrazně zviditelňuje prostřednictvím proslovů, vstupů, workshopů, kampaní, publikací, aktivit vzájemného učení atd. Související cíle této organizace zahrnují: bezvýhradné provádění Úmluvy OSN o právech dítěte; rovnost uprchlíků s původními občany; legalizace lidí bez dokladů (tzv. nelegálních); rovné příležitosti, zejména v oblasti vzdělávání a trhu práce; právo na návrat u konkrétních deportovaných osob.

<http://jogspace.net/>

Kto pomôže? – Slovensko

V roce 2015, během největší uprchlické krize na Blízkém východě od roku 1948, slovenská vláda prohlásila, že Slovensko nemá žádné kapacity pro integraci uprchlíků. V reakci na toto prohlášení byla založena iniciativa Kto pomôže? jako národní výzva pro dobrovolníky.

Prvním krokem této iniciativy byla výzva slovenské vlády, aby přijala 100 uprchlíků a vysídlených rodin ze Sýrie a Iráku. Iniciativa zároveň požadovala, aby vláda zavedla plán obsahující konkrétní kroky k integraci těchto rodin do komunit a do slovenské společnosti jako celku. Plán vlády měl být veřejným slibem tisíců slovenských rodin, jednotlivců, organizací, církví a podniků, kteří se zavázali pomoci integrovat přijaté ženy, muže a děti. Iniciativa nalezla odbornou pomoc a podporu při přijímání uprchlíků u partnerů z nevládního sektoru, kteří již dlouho pracují v oblasti integrace.

Úvodní kampaň <http://ktopomoze.sk/> získala více než 2 000 dobrovolníků (jednotlivců, rodin, komunit), kteří deklarovali připravenost poskytnout uprchlíkům velmi konkrétní pomoc při integraci. Jednou z výhod kampaně byla skutečnost, že ji veřejně podpořili známí lidé. Iniciovali ji lidé z křesťanských katolických kruhů, kteří mají navázány dobré vztahy a spolupráci s církevními institucemi a jednotlivými kněžími. Zásadní však bylo, že zahrnovala všechny bez ohledu na náboženství.

Později byla organizace provozována pod zavedenou křesťanskou intelektuální nevládní organizací Spoločenstvo Ladislava Hanusa (<https://www.slh.sk/>). Tato nevládní organizace byla jednou z těch, které od vlády obdržely oficiální dotaci na pomoc uprchlíkům z Blízkého východu a severní Afriky. Vyškolila několik set lidí na celém Slovensku, kteří byli připraveni pomoci s integračním procesem. Nejvýraznějším problémem, s nímž se potýkali, byl nízký počet uprchlíků, kteří chtěli žít na Slovensku. Počáteční nadšení mnoha dobrovolníků proto ochablo. V roce 2017 se iniciativa transformovala na samostatnou organizaci Mareena – <https://www.facebook.com/ktopomoze.sk/>. Jedná se o nepolarizující, inkluzivní a lokálně působící iniciativu národního významu, která různým lidem a komunitám poskytuje podporu při pomáhání potřebným. Její základní aktivity mají komunitní charakter a týkají se integrace a vzdělávání. Organizace spolupracuje s místními i uprchlíky a usiluje o navázání dialogu a spolupráce mezi oběma skupinami, což povede k integraci. Organizace plánuje uspořádat ve školách vzdělávací kurzy, kde se budou studenti vzdělávat ohledně uprchlíků a jejich role při integraci. Díky decentralizovanému a jednoduchému modelu fungování lze iniciativu snadno replikovat.

Vítejte, migranti, a Nedělní oběd Menedék – Maďarsko

Menedék – Maďarské sdružení pro migranty je nevládní organizace, která podporuje sociální integraci cizinců, kteří migrují do Maďarska, jakož i maďarských a dalších občanů, kteří emigrují z Maďarska. Menedék působí již více než dvacet let a v současnosti má přibližně 50 zaměstnanců. Sdružení Menedék vytvořilo komplexní systém služeb na podporu uprchlíků a dalších cizinců v Maďarsku. Organizuje také informační školení pro pracovníky, kteří v rámci svého zaměstnání pracují s přistěhovalci (sociální pracovníci, učitelé, policisté a ozbrojená ostraha v přistěhovaleckých detenčních střediscích). Tato nevládní organizace má sídlo v Budapešti, ale její spolupracovníci působí také v obcích Bicske, Fót a Vámoszabadi. Klade si také za cíl zvýšit otevřenost většinové společnosti vůči přistěhovalcům a uprchlíkům, a za tímto účelem provozuje kulturní a vzdělávací programy.

Jeden z těchto programů se nazývá **Vítejte, migranti**. V tomto projektu známé osobnosti souhlasily s tím, že budou ve svých domovech několik dnů hostit migranta či rodinu. Jejich společně strávený čas byl zdokumentován formou videa. Sdružení Menedék vytvořilo 4 videa a dokument z natáčení, které byly šířeny online. Tato videa a novinové články měly více než milion zobrazení. Filmy byly rovněž šířeny na offline akci ve známém maďarském baru. Proběhla diskuse u kulatého stolu týkající se občanských řešení problematiky bydlení migrantů a lidé mohli ochutnat jídla z mezinárodní kuchyně.

Před několika lety mělo sdružení Menedék také program **Nedělní oběd**, který usiloval o budování mostů mezi migranty/uprchlíky a většinovou společností prostřednictvím kulinářského umění. Tento projekt zahrnoval akce, při kterých si přistěhovalci a maďarské rodiny navzájem vařili, kuchařskou knihu mezinárodních receptů napsanou maďarským blogerem v oblasti gastronomie, který uskutečnil rozhovory s 15 přistěhovalci žijícími v Maďarsku, a krátké filmy dokumentující setkání mezi přistěhovalci a Maďary. Projekt skončil závěrečnou událostí, při níž byly prezentovány filmy, fotografie a kuchařská kniha a účastníci měli příležitost některá z jídel ochutnat. Sdružení Menedék také organizuje společné volnočasové programy pro menšinové a většinové občany, jako je jóga, lekce boxu a zahrádkářství v komunitní zahradě.

Úspěch sdružení Menedék spočívá nejen ve více než dvacetiletých zkušenostech s problematikou migrace a integrace, ale také v inovativním a nepolarizujícím charakteru jeho aktivit. Využívání multimédií, jako jsou krátká videa a filmy šířené v médiích za pomoci veřejně známých osobností, představuje dobrý přístup, jak oslovit široké publikum. Organizování různých volnočasových aktivit pro migranty i místní, při nichž mohou obě skupiny odpočívat, bavit se a navazovat vzájemné vztahy, je navíc skvělou taktikou k úspěšnému budování komunit a následně k hladké integraci.

<http://menedek.hu/>

Kinder im Zentrum Gallus e.V. – Německo

Neziskové sdružení Kinder im Zentrum Gallus e.V. provozuje vícegenerační dům ve Frankfurtu nad Mohanem. V tomto domě pracuje více než 75 zaměstnanců na plný úvazek, jimž poskytuje podporu 100 dobrovolníků a stážistů.

Tato nevládní organizace je **samoorganizací migrantů**, která se zaměřuje na oblast vzdělávání ve frankfurtské čtvrti Gallus. Vícegenerační dům poskytuje širokou škálu nabídek lidem všech věkových kategorií v této čtvrti. Je považován za místo k setkávání a prostor pro aktivity a učení, které zahrnují například prenatální kurzy, mateřské školy (první arabsko-německá dvojjazyčná mateřská škola), vzdělávací programy pro nadanou mládež, zvláštní programy pro seniory, sociální pomoc pro rodiny, kurzy orientace na trhu práce, kurzy německého jazyka (např. kurzy němčiny pro matky), hudební kurzy, kulturní akce, krejčovství, kosmetické studio, kavárnu a mnoho dalšího.

Cílovou skupinou jsou obyvatelé frankfurtské čtvrti Gallus, z nichž mnozí mají v rodině migrační zkušenost a kteří zde žijí po generace. Nabídky využívají také lidé ze sousedních čtvrtí. Hlavní cílovou skupinou byla původně mládež, ale v roce 2007 se dům změnil na vícegenerační dům, a cílová skupina od té doby zahrnuje místní obyvatele všech věkových kategorií. V uplynulých letech také nabízel v různých jazycích podporu uprchlíkům z okolních ubytoven.

Dům má ve čtvrti velmi dobrou pověst. Spolupracují s ním městské instituce, jako Volkshochschule (centrum pro vzdělávání dospělých), veřejná hudební škola či operní scéna, ale také velké i malé firmy a podniky. Ve spolupráci s mezinárodními podnikateli žijícími v nedaleké čtvrti Europaviertel byla v roce 2013 konečně otevřena první střední škola ve čtvrti Gallus.

Organizace má dnes 40 let zkušeností s poskytováním nabídek lidem z této čtvrti. Důležité je, že se jedná o organizaci migrantů, která tak vždy rozuměla potřebám své převážně migrantské cílové skupiny. Díky tomu je dokázala podporovat těmi správnými nabídkami, aniž by plánovala aktivity, které nespĺňují požadavky místních obyvatel. Kulturní zkušenosti a jazykové dovednosti navíc této organizaci usnadnily vytváření pout s cílovou skupinou. Uplatňování přístupu, který posiluje postavení klientů, navíc vytváří otevřenou atmosféru, která všechny vyzývá k účasti. Organizace spolupracovala s městským úřadem s cílem začlenit do vícegeneračního domu běžné vzdělávací instituce namísto posílání dětí do vzdálenějších institucí.

<http://www.kiz-gallus.de/>

United Colors: Sociální podniky Romů – Slovensko

Romská menšina je často spojována s různými negativními stereotypy. Většinová společnost je často považuje za líné a špinavé, nebo dokonce za zločince. Mezi Romy je také vysoká nezaměstnanost, která je způsobena znevýhodněným prostředím, z něhož často pocházejí. Sociální podniky Romů pomáhají bojovat proti stereotypům, propojují menšinu s většinou a poskytují menšině sebedůvěru a pracovní místa.

Sdružení mladých Romů spustilo **prádelnu a žehlírnu United Colors**. Sociální podnik je provozován komunitním centrem ve Valasce na středním Slovensku. V roce 2016 získal cenu pro nejlepší sociální podnik. Prádelna a žehlírna vytváří příležitosti k zvýšení zaměstnanosti a přístupu menšiny k pravidelnému příjmu a k snižování chudoby a sociálního vyloučení. Klienti prostřednictvím práce a vzdělávání objevují své dovednosti a kvality, budují si sebedůvěru a učí se převzít odpovědnost za své životy. V multifunkčním komunitním centru ve Valasce poblíž Brezna je v současné době zaměstnáno přibližně dvacet lidí.

Podnik United Colors neposkytuje služby pouze ve Valasce, ale v roce 2016 působil také na festivalu Pohoda, největším letním hudebním festivalu na Slovensku. Návštěvníci festivalu, kteří prádelnu a žehlírnu viděli poprvé, byli překvapeni. Jakmile však lidé překonali počáteční překvapení, chodili si sem prát oblečení. Zákazníci si povídali se zaměstnanci a chtěli se o tomto zajímavém projektu dozvědět více. Někteří návštěvníci festivalu dokonce nabídli finanční či jinou podporu. Tato iniciativa je nekonfliktní, pozitivní a nerozděluje, nýbrž spojuje. Mladí Romové prostřednictvím sociálních podniků úspěšně bojují proti sociální nejistotě.

<http://www.youngroma.sk/kontakt/>

MigraNet: Regionální síť pro integraci migrantů – Rumunsko

Projekt MigraNet začal v roce 2016 a trval do května 2017. Hlavní rumunskou organizací, která jej provozovala, byla Liga na obranu lidských práv (LADO). Projekt vytvořil síť usilující o zlepšení procesu integrace osob, jimž byla přiznána ochrana (BP), tj. uprchlíků a státních příslušníků třetích zemí (TCN), obvykle pracovních migrantů v rumunském kontextu. Projekt nabízí kapacitu pro spolupráci mezi institucemi a relevantními aktéry a dále pro ekonomickou, sociální a kulturní podporu BP a TCN.

Jedná se o první a jediný projekt, který spojuje instituce a nevládní organizace pracující s uprchlíky v Rumunsku, a uprchlíkům poskytuje přístup k veškerým potřebným informacím – stačí, aby navštívili kterýkoli bod této sítě. Jestliže například BP navštíví sociálního pracovníka, bude zde informován o poradenských službách, kurzech rumunského jazyka, kulturních setkáních a mnoha dalších věcech. Projekt je podporován sítí mezikulturních mediátorů, sítí novinářů a akademickými pracovníky. Projekt vydal několik publikací, organizoval různé místní semináře, poradenské služby a kurzy rumunského jazyka a měl stovky příjemců.

Projekt MigraNet nabízí pomoc a poradenství ve třech oblastech. Za prvé nabízí poradenské služby pro přístup na trh práce. Za druhé nabízí poradenské služby týkající se práv a povinností migrantů v Rumunsku; pomoc v oblasti zdravotní péče, vzdělávání, sociální ochrany, právní a psychologické péče; pomoc při získávání rumunského občanství a pobytu. Za třetí projekt nabízí materiální podporu pro celou řadu potřeb, včetně úhrady zdravotního pojištění, léků, psychologických služeb, nákladů na překlad a legalizaci dokumentů, právních služeb, kurzů rumunského jazyka, potravin, nákladů na školku nebo internátní školu atd.

<http://ladox.ro/proiecte/migranet/>

Inovační vzdělávací program v obci Hejőkeresztúr – Maďarsko

Malá vesnice v župě Boršod v Maďarsku čítající tisíc obyvatel měla do roku 2006 problém s vyliďňováním. Ve snaze přilákat více žáků a studentů se místní škola (konkrétně ředitel školy) rozhodla přizpůsobit a zavést učební plán a metodu s názvem „Program komplexní výuky“ (PCI), který je založen na několika pilířích a byl poprvé pilotně nasazen Stanfordovou univerzitou.

Metoda staví výuku na týmové práci, přičemž účastníci používají deskové hry a jiné nástroje neformálního vzdělávání k tomu, aby co nejlépe využili svůj čas. Další pilíř vyžaduje řešení mezigeneračních problémů, a vytváří tak dialog mezi dětmi a rodiči, kteří jsou stejnou měrou zapojeni do procesu efektivního učení. Fenomén místně přizpůsobené iniciativy je obvykle označován jako pedagogická metodika „hejőkereszturi model“. Snaží se dosáhnout hmatatelného rozdílu při kompenzování neúměrných rozdílů studentů tím, že vyučuje a rozvíjí různě schopné studenty zařazené do jedné třídy (heterogenní třída) a poskytuje jim nejlepší kvalitu z hlediska podpory integrovaného vzdělávání. Snižuje rozdíly ve vzdělávacích výsledcích a obecném výkonu dotyčných studentů, zejména se zaměřením na rozdíly mezi Romy a Neromy. Závěry řady studií poukazují na to, že přizpůsobení metodiky PCI (maďarsky: KIP – Komplex Instrukciós Program) je přínosné pro znevýhodněné i neznevýhodněné studenty. Navíc zlepšuje kognitivní vývoj studentů, kteří nedosahují očekávaných výsledků nebo je naopak překračují, a jejich vzorce chování, které vyžadují prostor k růstu.

Kromě školy Hejőkeresztúr se příslušného pedagogického programu, který využívá PCI v celostátním měřítku, účastní více než 20 základních škol a 4 střední školy (maďarské *gimnázium* nebo *szakkozepiskola*). V současné době údaje ukazují, že tuto metodiku využívá více než 4 000 studentů a přibližně 400 pedagogických odborníků a učitelů. Příslušný model má dobrou pověst na celém světě a mezi profesionály a odborníky

z praxe je velmi známý. V roce 2016 bylo dosaženo významného mezníku – založení Regionálního centra hejokereszturské metody PCI, a to s podporou Univerzity v Miskolci.

V maďarském kontextu je úspěšný příběh modelu „hejokereszturi model“ nevyhnutelně zaměřen na romské obyvatelstvo. Takovéto osvědčené postupy existují v celé zemi, ale pokud jde o aspekt udržitelnosti, tento program se zdá být jedním z nejvýznamnějších s ohledem na dodržování pracovního postupu, procesu a celkového závazku všech zúčastněných stran. Zde panuje dojem, že pilotní nasazení této metodiky ve více než 30 obcích naznačuje, že pouze nejodhodlanější učitelská rada a instituce jsou natolik přesvědčivé, aby došlo k posunu paradigmatu směrem k lepšímu, ve prospěch studentů.

http://www.hejokeresztur.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=281&Itemid=201

4. Specifické iniciativy zaměřené na dialog mezi LGBT komunitou a křesťanskou komunitou

Zde je několik příkladů zajímavých přístupů ve způsobu, jak zahájit veřejnou diskusi o otázkách týkajících se LGBT komunity a rodinných hodnot. Ačkoli způsob závisí na konkrétním kontextu země, tyto příklady mají jedno společné, totiž snahu poukazovat na podobnosti a společné dobro, nikoli na odlišnosti víry a hodnot.

Hnutí Křesťané za homosexuály – Maďarsko

Hnutí Křesťané za homosexuály je neformální skupina křesťanů, která se skládá asi z 10–20 členů různých náboženských směrů, kteří pracují na dobrovolné bázi. Jejich cílem je zahájit dialog mezi komunitami křesťanů a LGBTQ+, neboť zjistili, že mezi nimi často dochází k napětí, přestože na individuální úrovni spolu vycházejí dobře. Tyto dva druhy komunit se zpravidla navzájem neznají a často mají jedna o druhé nereálnou představu. Pokud se je podaří přivést do kontaktu a začnou se vzájemně poznávat, jejich názory se mohou změnit.

Hnutí se poprvé objevilo na průvodu Budapest Pride s několika hesly, jako například: „Mrzí mě, jak hrozně se k vám církev chová!“, „Chtěli bychom vás vyslechnout a porozumět vám“, „Ježíš nás všechny miluje“. Později se skupina začala účastnit festivalů jako LIFT (Festival lesbických identit) a církevních událostí. V loňském roce zorganizovala akci v rámci rozsáhlejšího programu s názvem „Měsíc historie LGBT“, kdy duchovní a homosexuální křesťané diskutovali se skupinou o různých zajímavých tématech. V letošním roce hnutí navštívilo protestantské shromáždění, kde zorganizovalo workshop.

Hnutí Křesťané za homosexuály má pocit, že jeho úsilí na podporu usmíření mezi křesťany a LGBTQ+ komunitou je úspěšné, protože lidé na jeho akcích získávají informace, které – dříve či později – změní jejich způsob myšlení či názor. Především poskytují prostory pro setkávání lidí z „protichůdných stran“ a poskytují pozvaným řečníkům příležitost říkat věci, které ovlivňují lidi směrem k větší toleranci. Úspěch této iniciativy spočívá převážně ve strategii založené na dialogu a usmíření dvou protichůdných skupin, nikoli jejich další polarizaci.

<https://keresztényekamelegetkerthu.wordpress.com/>

<https://www.facebook.com/KeresztényekAMElegekert/?fref=ts>

Kampaň za adopce osobami stejného pohlaví: Různé rodiny, stejná práva – Česká republika

Přestože kampaň „Různé rodiny, stejná práva“ platformy PROUD nedosáhla ještě svého cíle, je zde mnoho konstruktivních prvků, které lze replikovat v jiných občanských iniciativách zabývajících se podobnými tématy. Kampaň byla zahájena v roce 2013 s cílem legalizovat adopci biologického dítěte sociálním rodičem a legalizovat adopci jednotlivcem nebo párem stejného pohlaví v registrovaných partnerstvích. Kampaň se nezaměřovala pouze na lobbování a změnu diskriminačních právních předpisů, ale také na zviditelnění českých homoparentálních rodin ve vztahu k široké veřejnosti a na veřejnou osvětu.

Jednou ze silných stránek kampaně bylo, že oslovila a získala pozornost vlivných politických osobností. Platforma PROUD připravila návrh adopce páry stejného pohlaví a získala podporu 30 poslanců napříč všemi politickými stranami, což je velmi vzácné. Aktivisté zahájili petici na podporu návrhu a vyzvali občany, aby se aktivně obraceli na poslance. Když Parlament návrh nepředložil, platforma PROUD jednala s vládou a získala podporu 12 ministrů, což byl historický úspěch. Jejich strategie lobbování a způsoby vyjednávání se ukázaly jako zásadní pro získání podpory politiků z různých, či dokonce protichůdných bloků.

Kromě toho byli politici, ekonomové, umělci a další veřejné osobnosti požádáni, aby tuto věc podpořili tím, že se vyfotografují v tričku s nápisem, že podporují návrh adopce páry stejného pohlaví. Vznikla galerie více než 100 veřejných osobností, včetně ministra spravedlnosti Roberta Pelikána, ministra financí Andreje Babiše, ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové, bývalého ministra pro lidská práva Jiřího Dienstbiera a řady dalších.

Další snahou o participativní zapojení veřejnosti a boj proti předsudkům byla výzva, aby páry stejného pohlaví zveřejnily na sociální síti fotografie z vánočních oslav se svými dětmi, a tím ukázaly, že mezi každodenním životem párů stejného pohlaví a heterosexuálních párů není žádný rozdíl. Mnoho párů to skutečně udělalo a znovu ukázalo svou „normálnost“.

Největším úspěchem kampaně bylo zlepšení vnímání párů stejného pohlaví a adopcí páry stejného pohlaví v celé společnosti. Platforma PROUD uskutečnila mnoho workshopů s mladými lidmi a seniory, desítky veřejných debat a řadu jednání s podniky s cílem dosáhnout jejich větší otevřenosti vůči všem zaměstnancům bez ohledu na sexuální orientaci. Vytvořila cenu bePROUD pro nejlepšího zaměstnavatele roku. Její práce s médii byla založena na osobním kontaktu a pečlivé práci s novináři. V důsledku toho se zlepšil pohled na rodiny a páry stejného pohlaví, a stejně tak se zvýšila podpora ze strany veřejnosti, která vzrostla z 58 % pro adopce páry stejného pohlaví v roce 2014 na 62 % v roce 2016. Přestože se téma samo o sobě může zdát okrajové – páry stejného pohlaví v současné době vychovávají „pouze“ 2 000 dětí – kampaň uspěla v tom, že zvýšila informovanost velké části společnosti a posílila podporu a přijetí ze strany heterosexuálních párů.

<http://proud.cz/>

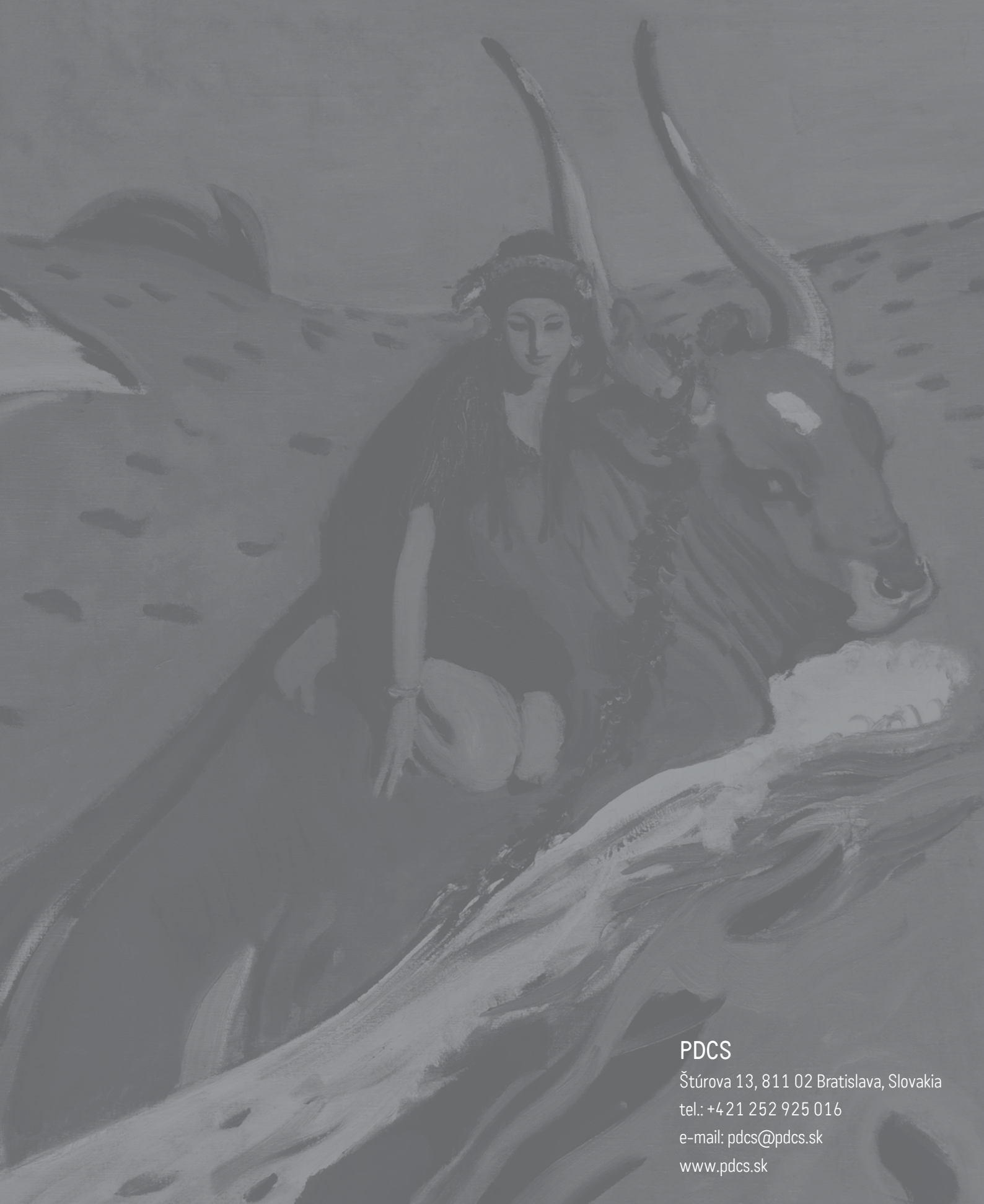
Pozdravme se navzájem pozdravením pokoje – Polsko

Kampaň „Pozdravme se navzájem pozdravením pokoje“ byla zahájena v září 2016 a financovala ji Nadace otevřené společnosti (OSF). Její název označuje zvyk, kdy si lidé během katolické mše vzájemně podávají ruku nebo se uklánějí. Plakát kampaně, fotografie podání ruky, na toto gesto přímo odkazuje. Kampaň byla zahájena organizacemi Kph, Wiara i Tęcza (Víra a duha – WiT) a Tolerado. Její jedinečnost spočívá v tom, že se k těmto třem LGBT organizacím připojila mimo jiné tři významná katolická periodika, která byla v poskytnutých dokumentech označena jako „mediální partneři“: *Więź*, *Tygodnik Powszechny* a *Znak*.

Explicitním cílem kampaně nebylo podpořit konkrétní právní řešení týkající se LGBT komunity, ale prosazovat občanský diskurs mezi často antagonistickými prostředími: katolíky a LGBT skupinami. Projekt byl propagován prostřednictvím billboardů, plakátů a krátkých filmů s vyjádřeními lidí, např. členů redakčních týmů, kteří se kampaně zúčastnili.

Je obtížné ověřit, jaký dopad měla tato kampaň na spor týkající se LGBT lidí. Její průkopnický charakter však neušel pozornosti médií: informace o kampani přinesla všechna relevantní periodika a televizní stanice. Je však nutné zdůraznit, že byla kritizována orgány katolické církve (Polská biskupská konference vydala oficiální stanovisko, podle něhož by se „katolíci neměli kampaně účastnit“) a pravicovými médii. Bylo by tedy naivní očekávat, že kampaň povede k sjednocení obou protipólů, tj. katolíků na straně jedné a LGBT skupin na straně druhé. Nelze nicméně popřít, že kampaň byla důležitým prvním krokem, který může vést k dialogu mezi nimi.

<http://www.znakpokoju.com/>

PDCS

Štúrova 13, 811 02 Bratislava, Slovakia

tel.: +421 252 925 016

e-mail: pdcs@pdcs.sk

www.pdcs.sk

